

Головний редактор:

Клименко А. П.,
ректор Чорноморського національного
університету імені Петра Могили, д.т.н.,
професор, Заслужений діяч науки і
техніки України, Президент Асоціації
університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки
України, академік УАН
Ємельянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту держав-
ного управління Чорноморського національного
університету імені Петра Могили

Відповідальний секретар:

Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:

Антонова А. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Великий Ю. В., д.е.н., професор кафедри обліку і аудиту Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Гайдуцький І. П., к.е.н., науковий співробітник науково-дослідної лабораторії менеджменту ФММ НТУУ «КПІ»
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України
Денисенко М. П., д.е.н., професор, професор кафедри Київського національного університету технологій та дизайну
Анджей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декану факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Івашова А. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президенті України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Кураташвілі А. А., д.е.н., професор факультету Бізнестехнологій, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія), Академік і Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-економічних наук, Міжнародної Академії політичного менеджменту, Міжнародної Академії Юридичних наук, дійсний член Нью-Йоркської Академії наук
Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпровського державного аграрного університету
Сорока С. В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Федоренко С. В., доцент кафедри інформаційних систем і технологій ІПК ДСЗУ, академік академії будівництва України, к.т.н., доцент
Чорна А. О., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів оподаткування і підприємництва Вінницького інституту конструювання одягу та підприємництва

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 9 травень 2019 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

*(наказ Міністерства освіти і науки України
№ 747 від 13.07.2015)*

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 23727-13567ПП від 17.12.2018 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.investplan.com.ua

Засновники:

**Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"**

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили 16.05.19 р.

Підписано до друку 16.05.19 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 18,2.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 1605/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2018

Головний редактор:

Клименко А. П.,
ректор Чорноморського національного
університету імені Петра Могили, д.т.н.,
професор, Заслужений діяч науки і
техніки України, Президент Асоціації
університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки
України, академік УАН
Ємельянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту держав-
ного управління Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
Бистряков І. К.,
д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут
економіки природокористування та сталого роз-
витку НАН України»

Відповідальний секретар:

Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:

Антонова А. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку
і аудиту Чорноморського національного університету імені Пет-
ра Могили
Антонов А. В., д.держ.упр., доцент кафедри соціальної роботи,
управління і педагогіки Чорноморського національного універ-
ситету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової
роботи Академії муніципального управління
Беглиця В. П., д.держ.упр., доцент, проректор з наукової роботи
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Великий Ю. В., д.е.н., професор Чорноморського національно-
го університету імені Петра Могили
Горбачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорномор-
ського національного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії му-
ніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії
муніципального управління
Андрей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідую-
чий кафедрою політичних систем Університету імені Адама Міцке-
вича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факульт-
ету політичних наук та журналістики Університету імені Адама
Міцкевича (м. Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник де-
кану факультету політичних наук та журналістики Університету
імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Євтушенко О. Н., д.політ.н., професор, завідувач кафедри місце-
вого самоврядування, регіонального розвитку та політичної ана-
літики Чорноморського національного університету імені Пет-
ра Могили
Івашова А. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії
митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламен-
таризму та політичного менеджменту Національної академії дер-
жавного управління при президентові України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри
соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського на-
ціонального університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорномор-
ського національного університету імені Петра Могили
Курашвілі А. А., д.е.н., професор факультету Бізнестехно-
логій, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія), Ака-
демік і Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-еко-
номічних наук, Міжнародної Академії політичного менеджмен-
ту, Міжнародної Академії Юридичних наук, дійсний член Нью-
Йоркської Академії наук
Міщенко К. С., к. н. з держ. упр., доцент кафедри публічного
управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів
державної служби зайнятості України
Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри держав-
ної служби Чорноморського національного університету імені
Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавсько-
го університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпров-
ського державного аграрного університету
Сорока С. В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самовря-
дування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорно-
морського національного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Стоян О. Ю., д.держ.упр., в.о. завідувача кафедри, доцент
кафедри менеджменту Чорноморського національного
університету імені Петра Могили

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 9 травень 2019 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.

Виходить 2 рази на місяць.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

*Журнал включено до переліку наукових фахових
видань України, в яких можуть публікуватися
результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата наук з*

ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(наказ Міністерства освіти і науки України

№ 1528 від 29.12.2014)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 23727-13567ПП від 17.12.2018 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.investplan.com.ua

Засновники:

**Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"**

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою
редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть
автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів
публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе
відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили 16.05.19 р.

Підписано до друку 16.05.19 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 18,2.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 1604/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2018

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 9 травень 2019 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Дацій О. І., Туболец І. І.

Рациональне залучення та використання інвестицій для підприємств дорожнього господарства 5

Меліхова Т. О.

Методичні засади проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення ефективності діяльності підприємства 10

Нараєвський С. В.

Динаміка ефективності роботи вітроенергетики Європейського Союзу 18

Журавльова Т. О.

Оцінка прибутковості вітчизняних підприємств 24

Грешко Р. І., Харабава В. М.

Формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств 29

Захожай К. В., Жам О. Ю.

Основні принципи і пріоритети макрофінансової стабілізації в контексті економічного розвитку держави 34

Ситник І. П., Ярина В. В.

Сучасний стан функціонування національної платіжної системи "український платіжний простір" 40

Бойко Т. П.

Методика вибору підприємствами інструментів залучення капіталу на фондовому ринку 45

Пантелєєва К. О.

Інвестиційно-кредитна активність міжнародних фінансових організацій як чинник подолання дисбалансів економічного розвитку України 50

Єфремова О. С.

Державна підтримка конкурентоспроможного малого підприємництва в Україні 57

Державне управління

Пугач А. М., Мареніченко В. В.

Механізми державного управління у сфері охорони довкілля на регіональному рівні 65

Мороз С. А.

Досвід Китаю у забезпеченні розвитку галузі освіти як підґрунтя для вдосконалення механізмів державного управління якістю вищої освіти України 70

Козловський Є. В., Ткаченко Т. І.

Особливості управління проектами в сфері туризму на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства 78

Довженко В. А., Симоненко А. І., Іванюк О. В.

Проблеми медичного обслуговування сільського населення в умовах політики децентралізації влади 83

Науменко А. О.

Механізм трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави 90

Федоровський А. І.

Аналіз законодавчого механізму управління процесом публічних закупівель у рамках імплементації законодавства ЄС у сфері публічних закупівель до українського законодавства 94

Карлаш В. В.

Основы государственного регулирования в системе здравоохранения Украины на современном этапе 100

Лукіяничук А. А.

Державне регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору 104

Біляєв Я. М.

Кадрове забезпечення державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді 109

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID

№ 9 / 2019

CONTENTS:

Economy

Datsii O., Tubolets I.

RATIONAL INVESTIGATION AND USE OF INVESTMENT FOR ENTERPRISES OF ROAD ECONOMY 5

Melikhova T.

METHODICAL PRINCIPLES OF INTERNAL AUDIT CONDUCTING OF ACCOUNTS WITH ACCOUNTABLE PERSONS
FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF ENTERPRISE ACTIVITY 10

Naraievskiy S.

DYNAMICS OF WIND ENERGY EFFICIENCY OF THE EUROPEAN UNION 18

Zhuravlova T.

EVALUATION OF ACCOMMODATION OF DOMESTIC ENTERPRISES 24

Greshko R., Kharabara V.

FORMATION OF THE SYSTEM OF MONITORING THE FINANCIAL INABILITY ENTERPRISES 29

Zakhochay K., Zham O.

THE MAIN PRINCIPLES AND PRIORITIES OF MACROFINANCIAL STABILIZATION IN THE CONTEXT
OF THE ECONOMIC STATE DEVELOPMENT 34

Sytynk I., Yaryna V.

THE MODERN STATUS OF THE FUNCTIONING OF THE NATIONAL PAYMENT SYSTEM
"UKRAINIAN PAYMENT PROSTIR" 40

Boiko T.

METHODOLOGY FOR SELECTING INSTRUMENTS FOR RAISING CAPITAL IN THE STOCK EXCHANGE
BY ENTERPRISES 45

Pantieliieva K.

INVESTMENT AND CREDIT ACTIVITY OF INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS AS A FACTOR
OF OVERCOMING IMBALANCES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE 50

Yefremova O.

COMPETITIVE SMALL ENTREPRENEURSHIP STATE SUPPORT IN UKRAINE 57

Public administration

Pugach A., Marenichenko V.

MECHANISMS OF STATE GOVERNANCE IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AT REGIONAL LEVEL 65

Moroz S.

THE EXPERIENCE OF CHINA IN PROVIDING OF DEVELOPMENT OF THE HIGHER EDUCATION SPHERE
AS BASICS FOR IMPROVING MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF UKRAINE HIGHER
EDUCATION QUALITY 70

Kozlovskiy Ye., Tkachenko T.

THE FEATURES OF PROJECT MANAGEMENT IN TOURISM BASED ON THE APPLICATION
OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MECHANISMS 78

Dovzhenko V., Symonenko L., Ivaniuk O.

IMPACT OF DECENTRALIZATION ON HEALTH CARE SERVICES IN RURAL AREAS 83

Naumenko A.

THE MECHANISM OF TECHNOLOGY TRANSFER TO THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX
UNDER THE STATE SUPPORT 90

Fedorovskiy L.

ANALYSIS OF THE MANAGEMENT LEGISLATIVE MECHANISM OF THE PUBLIC PROCUREMENT PROCESS
IN THE FRAMEWORK OF THE EU LEGISLATION IMPLEMENTATION IN THE FIELD OF PUBLIC
PROCUREMENT TO UKRAINIAN LEGISLATION 94

Karlash V.

BASICS OF STATE REGULATION IN THE HEALTH CARE SYSTEM OF UKRAINE AT THE PRESENT
STAGE 100

Lukijanchuk A.

STATE REGULATION OF REPRODUCTION OF RESOURCE POTENTIAL AGRICULTURAL
SECTOR 104

Bilyaev Y.

PERSONAL SECURITY OF THE STATE POLICY TO PROVIDE SOCIAL MOBILITY OF YOUTH 109

УДК 330.322.214

О. І. Дати́й,
д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи
Міжрегіональної академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-7436-3264

І. І. Туболець,
к. е. н., доцент, доцент кафедри державних, місцевих та корпоративних фінансів,
Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-4930-2427

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.5

РАЦІОНАЛЬНЕ ЗАЛУЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА

О. Datsii,
Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance,
Banking and Insurance of the Interregional Academy of Personnel Management
I. Tubolets,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of State,
Local and Corporate Finance, University of Customs and Finance

RATIONAL INVESTIGATION AND USE OF INVESTMENT FOR ENTERPRISES OF ROAD
ECONOMY

Зазначено важливість дослідження та удосконалення термінологічного апарату таких дефініцій, як "інвестиційна діяльність", "інвестиційний процес". При цьому розглянуто значення теоретичних засад, що характеризують економічну сутність інвестицій, для визначення практичних підходів до вирішення проблем, які стосуються активізації інвестиційної діяльності підприємств і організацій дорожнього господарства.

Охарактеризовано необхідність посилення процесу використання зовнішніх і внутрішніх інвестиційних ресурсів, що надасть можливість реалізувати стратегічно важливі проекти державних та приватних підприємств і організацій, спрямовані на будівництво та оновлення автомобільних шляхів, забезпечення надійності функціонування інженерних мереж.

Наведено найбільш вагомі напрями реформування транспортної галузі України та системи управління автомобільними шляхами, застосування яких забезпечить значні переваги національної транспортної системи України та дозволить підготувати реальні шляхи її інтеграції до європейської та світової транспортних систем.

Вказано, що підтримка Європейського Союзу, іноземних банків, а також юридичних осіб є фінансовим важелем здійснення глибоких перетворень транспортної галузі України та забезпечення результативної діяльності підприємств дорожнього господарства. До того ж важливим механізмом залучення інвестиційних ресурсів є застосування договору про концесію, що здійснюється у рамках державно-приватного партнерства.

The important factors influencing the functioning of a market economy is indicated. The factors include the following: the introduction of active, practical steps to strengthen the investment activity of enterprises and organizations, maintaining the ability of the economic system to meet the needs of the population.

The importance of research and improvement of the terminological apparatus of such definitions as "investment activity", "investment process" are indicated. The significance of the theoretical foundations characterizing the economic nature of investments has been considered to determine practical approaches to solving problems related to the intensification of investment activities of enterprises and organizations of the road sector.

The concept of investment is generalized. Investments are defined as long-term investments in any kind of economic activity and profit as a consequence of these investments. Consequently, investments are defined as the investment of capital in all its forms into various objects of economic activity for the purpose of profit.

The necessity of strengthening the process of using external and internal investment resources are characterized.

The most important directions of reforming of the transport industry of Ukraine and automobile road management systems are presented. Application of such a complex of measures will provide significant advantages of the national transport system of Ukraine and will allow to prepare real ways of its integration into the European and world transport systems.

Support of the European Union, foreign banks, as well as legal entities is a financial lever for implementing profound transformations in the transport industry of Ukraine and ensuring the productive activity of enterprises of the road economy is ascertained. An important mechanism for attracting investment resources is the application of the concession agreement, carried out within the framework of public-private partnership is indicated.

The factors that hinder the practical use of positive results from the introduction of directions of reformation of the transport industry of Ukraine and automobile road management systems are presented.

It was noted that Investment activity is a set of practical actions of citizens, legal entities and the state in relation to investment realization. The objects of investment activity are described. It is ascertained that the following types of tangible property belong to objects of investment activity: fixed and working capital, securities, target cash deposits, scientific and technical products, intellectual values.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, договір концесії, інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, підприємства дорожнього господарства.

Key words: public-private partnership, concession agreement, investment, investment activity, investment process, enterprises of road economy.

ВСТУП

Автомобільні шляхи України відіграють важливу роль у функціонуванні наземної транспортної магістралі, оскільки по Україні проходять чотири із десяти Міжнародних транспортних коридорів. Інфраструктура транспортної магістралі повинна забезпечувати безпеку перевезення пасажирів та вантажів, тому обслуговування автомобільних доріг, допоміжних споруд, під'їзних шляхів підприємствами дорожнього господар-

ства є необхідним завданням. До того ж якість автомобільних доріг має суттєвий вплив на розвиток національної економіки країни.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Якість мереж автомобільних шляхів державного та місцевого значення є важливою складовою, що визначає ефективність функціонування суб'єктів господарювання та здатність національної економіки як єдиної

системи, що об'єднує види економічної діяльності, до суперництва та співробітництва з іншими країнами. Удосконалення дорожнього покриття є невід'ємним чинником, що забезпечує безпечне та якісне перевезення пасажирів, а також готової продукції і сировини. Актуальність зазначеного фактору посилюється активізацією процесу створення стійких взаємозв'язків між державами.

Підтримання належного рівня якості мереж автомобільного сполучення України відбувається за рахунок зусиль підприємств дорожнього господарства. Проте експерти визначають, що автомобільні дороги в Україні є одними з найгірших у світі, тому й досі гострим питанням залишається залучення додаткових джерел фінансування діяльності підприємств дорожнього господарства. Окреслення зазначених проблем розкриває необхідність посилення інвестиційної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проблеми інвестиційної діяльності досліджувало багато українських та зарубіжних науковців. Серед фундаментальних досліджень теоретичних і практичних аспектів інвестиційної діяльності виділимо праці таких вчених: І.О. Бланк, Л.М. Борщ, В.О. Буряк, О.В. Гаврилюк, М.С. Герасимчук, А.Ф. Гойко, Б.В. Губський, Я.Д. Крупка, І. Малий, Л.І. Нейкова, А.А. Пересада, С.К. Реверчук, Д.М. Черваньов.

Аналіз залучення та використання інвестицій проводився у працях О.М. Алімова, І.А. Бланка, Л.Дж. Гітмана, М.П. Денисенка, О.А. Джусова, С.І. Дорогунцова, М.І. Іванова, Дж.М. Кейнса, М. Портера, У. Шарпа та інших.

Проте не всі аспекти зазначеної проблеми достатньо з'ясовані та обгрунтовані. Дослідження та удосконалення потребує термінологічний апарат таких дефініцій, як "інвестиційна діяльність", "інвестиційний процес". Зростає необхідність глибшого вивчення й аналізу чинників, що знижують ефективність залучення інвестиційних ресурсів у транспортну галузь України, а також подальшого опрацювання вимагає визначення напрямів реформування цієї галузі.

Серед головних завдань, вирішення яких має значний позитивний вплив на процес вдосконалення та поширення ринкових відносин в Україні, створення системи, що забезпечує співробітництво та взаємозв'язок між сегментними ринками в середині країни, є забезпечення належних умов та реальної потенційної дійсності, що дозволить розвивати транспортну галузь України, а також забезпечити ефективне функціонування підприємств дорожнього господарства, враховуючи їх специфіку, на засадах ефективного використання економічних ресурсів.

Якісно нові зміни, що відбуватимуться у транспортній галузі України обумовлюють транзитні можливості країни, а їх здійснення позитивно позначається на рентабельності багатьох видів економічної діяльності. З метою прискорення глибоких перетворень у транспортній галузі зростає необхідність посилення процесу використання зовнішніх і внутрішніх інвестиційних ресурсів, що дозволить втілити у життя стратегічно важ-

ливі проекти державних та приватних підприємств і організацій, спрямованих на будівництво та оновлення автомобільних шляхів, забезпечення надійності функціонування інженерних мереж, а також встановлення високих стандартів транспортного забезпечення логістики.

У сучасних умовах прискорення рівня розвитку новітніх технологій зростає необхідність залучення інвестиційних ресурсів, які виступають вагомою основою для здійснення значних змін, що стосуються структурних перетворень національної економіки, покращення показників суб'єктів господарювання. Отже, інвестиції є переважно важливим фактором економічного зростання. До того ж, кризовий стан світової економіки підкреслює актуальність проблеми залучення інвестицій.

Географічне положення України виокремлюється вигідним розташуванням, а також сукупністю характеристик, серед яких торговельні шляхи, що здійснюють вплив на зміни у соціальному та політичному устрої. Такі особливості надають гарні перспективи для розвитку України як транзитної держави між східними й південноазійськими ринками, а також приваблює потенційних інвесторів.

Необхідність посилення інвестиційного процесу в Україні, а також збільшенню діапазону інвестиційної діяльності держави і підприємств обумовлено змінами, що викликані встановленням і розвитком ринкової економіки.

На думку зарубіжних та вітчизняних дослідників, функціонування ринкової економіки ґрунтується на основі покращення якісних та кількісних характеристик самостійних суб'єктів господарювання, а також врахуванні факторів економічного зростання. Вагомими чинниками, що впливають на функціонування ринкової економіки є впровадження активних, практичних дій щодо посилення інвестиційної діяльності підприємств та організацій, підтримання здатності економічної системи задовольняти потреби населення країни, нарощування потенціалу економіки країни, що дозволить конкурувати з іншими країнами світу [4; 5].

Практичні аспекти рішення цих проблем повинні ґрунтуватися на чітких теоретичних позиціях, що стосуються тлумачення економічної сутності інвестицій та їх найважливіших складових, а також розуміння сутності інвестиційної діяльності та інвестиційного процесу.

Дослідження засад інвестиційної діяльності активно проводять вітчизняні та зарубіжні вчені, тому термін "інвестиції" є багатоаспектним і має декілька формулювань. Інвестиції — це:

- купівля акцій та облігацій [5];
- реальні активи, які необхідні для виробництва товару [1];
- механізм, який забезпечує фінансове зростання та розвиток економіки регіону [5].

У Законі України "Про інвестиційну діяльність" [3] визначено, що інвестиції — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті якої отримується прибуток або досягається соціальний ефект, а

інвестиційна діяльність — це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо їх реалізації. Для формування регіональної політики останнє визначення є пріоритетним, тому що воно набуває нормативного характеру.

Теоретичні проблеми виникають при ототожненні понять "інвестиційна діяльність" та "інвестиційний процес". Так, Л.Дж. Гітман "інвестиційний процес" трактує його як механізм, який об'єднує тих, хто пропонує тимчасово вільні кошти, з тими, хто їх потребує [1].

На думку вчених, інвестиційний процес — більш узагальнене та об'ємне поняття, ніж інвестиційна діяльність. Перше охоплює більшу кількість відносин та учасників, рівнів управління, а друге — концентрується на рівні підприємств. Крім того, інвестиційний процес складається зі стадій: фінансування інвестицій; освоєння інвестицій; мотивацією інвестиційної діяльності; обґрунтування доцільності інвестицій [5].

Розвиток інвестиційного процесу повинен стимулювати: становлення крупних бюджетних і позабюджетних фондів інвестиційної і інноваційної спрямованості. Важливими складовими також можуть бути важелі, які підсилюють інвестиційну діяльність, що сприяє створенню сприятливіших умов для іноземних інвесторів. Зарубіжні та вітчизняні дослідники характеризують інвестиційний процес як такий, що об'єднує суб'єкти, які здійснюють пропозицію коштів тим суб'єктам, які відчувають в них потребу. У. Шарп інвестиційний процес ототожнює з рухом цінних паперів, А. Пересада — з інвестиційним циклом, розкриваючи його в стадіях: мотивація, прогнозування інвестиційної діяльності, державне регулювання, страхування, підготовка до виробництва продукції тощо [4].

Інвестиційна діяльність — це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [5]. До об'єктів інвестиційної діяльності відносять такі види матеріального майна:

- основні і оборотні кошти (стосовно до всіх галузей економіки);
- цінні папери (акції, облігації, векселі тощо);
- цільові грошові вклади;
- продукція науково-технічного характеру;
- інтелектуальні цінності;
- інші права, пов'язані з майном.

Узагальнено під інвестиціями розуміють довгострокове вкладення коштів у будь-які види економічної діяльності та отримання прибутку як наслідок цих вкладень. Отже, інвестиції визначають, як вкладення капіталу у всіх його формах в різні об'єкти (інструменти) господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також для досягнення іншого економічного або позаекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику і ліквідності [1].

Інвестиції розглядають як вкладення капіталу в рухомі і нерухомі об'єкти господарської діяльності, як джерело розширення і процвітання підприємництва, як окремий економічний об'єкт ринкових відносин, а також як можливу причину або носій ризику, пов'язаного з їх вкладенням.

В економічній літературі поняття інвестиції розглядається багатогранно і різнобічно. В залежності від напрямів і цілей використання такої економічної категорії, інвестиції можуть бути об'єктом економічного управління і найголовнішою формою або способом залучення капіталу в господарський процес. У залежності від джерел фінансування інвестиції можуть бути внутрішні та зовнішні.

Варто зазначити, що необхідність посилення процесу використання зовнішніх і внутрішніх інвестицій зумовлено актуальністю прискорення глибоких перетворень у транспортній галузі України, а також зростання значимості діяльності підприємств з обслуговування автомобільних шляхів та інженерних мереж. Але складні проблеми країни, які характеризуються несприятливою політичною, економічною та соціальною нестабільністю, низьким рівнем розвиненості відносин, які виникають у процесі обслуговування певними організаціями, установами та підприємствами різних видів ринку, існування тіньової економіки в Україні негативно впливають на залучення іноземних інвестицій. Проте дослідники відзначають, що одночасно з цим в Україні існують фактори, які зацікавлюють іноземних інвесторів: місткий ринок, низька ціна робочої сили, вигідне географічне положення, сприятливі кліматичні умови тощо.

На думку дослідників, вагомим фінансовим важелем реалізації комплексу заходів, що забезпечать глибокі перетворення транспортної галузі України та результативну діяльність підприємств дорожнього господарства є підтримка Європейського Союзу, іноземних банків, а також юридичних осіб, що забезпечують організацію та технічне обслуговування руху фондів грошових коштів. Така допомога здійснюється у формі надання фінансової підтримки державному бюджету, виділення позик на реалізацію проектів підприємств та організацій, спрямованих на модернізацію транспортної галузі України. До того ж одним із засобів залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій може бути державно-приватне партнерство, у рамках якого здійснюється укладання договору про концесію [2].

Формування економічних зв'язків між резидентами різних держав, які характеризують відносини, що складаються між світовими виробниками товарів, а також поширення між туристичних послуг серед населення світу обумовлюють застосування комплексу заходів, що забезпечить значні переваги національної транспортної системи України та дозволить підготувати реальні шляхи її інтеграції до європейської та світової транспортних систем. Застосування таких заходів означає реформування транспортної галузі України, а разом з тим і реформування системи управління автомобільними шляхами, будівництво і обслуговування яких виконують підприємства дорожнього господарства.

До найбільш вагомим напрямів реформування транспортної галузі України та системи управління автомобільними шляхами, уряд відносить наступні:

- заснування цільового фонду, що призначений для нагромадження державою фінансових ресурсів, не-

обхідних для створення, перебудови та удосконалення автомобільних шляхів державного та місцевого значення;

— встановлення системи, що стягуватиме плату з великовантажних транспортних засобів за проїзд автомобільними шляхами для відшкодування негативних наслідків, що завдаються автомобільним дорогам;

— покращення системи контролю за технічними параметрами дорог, що призначені для руху транспортних засобів, а також забезпечення оцінки якості, проведених дорожніх робіт, що дозволить забезпечити безпеку перевезення пасажирів та вантажів.

— впровадження у сфері будівництва автомобільних дорог типових форм контрактів Міжнародної федерації інженерів-консультантів (FIDIC) [2].

До факторів, які перешкоджають практичному використанню позитивних результатів, що можливо отримати від запровадження напрямів реформування транспортної галузі України та системи управління автомобільними шляхами, відносять такі:

— негативний вплив на діловий клімат у державі, що здійснюється через нестабільність економічної ситуації, а також бюрократичні бар'єри на шляху отримання необхідних дозволів зумовлюють незацікавленість юридичних осіб у прийманні участі в проектах та розміщенні власних коштів;

— відсутність необхідного досвіду щодо укладання та виконання договорів концесії в Україні; способів та прийомів оцінювання ризиків, а також застосування реальних механізмів їх розподілу; досвіду забезпечення з боку держави умов договорів концесії протягом визначеного терміну; гарантій покриття ризику щодо повернення коштів, використаних на підготовку обґрунтування економічної доцільності реалізації проекту, у разі його відхилення конкурсною комісією; встановлення розміру оплати за проїзд автомобільними дорогами, що передано у концесію;

— тривалий період концесійного управління (до 50 років, якщо інше не передбачено умовами договору), внаслідок чого складно обґрунтувати економічний ефект від впровадження довгострокового проекту [2].

Отже, враховуючи отримання позитивних результатів від впровадження комплексу заходів, які можуть забезпечити структурні зміни у транспортній системі України, а також перешкоди на шляху застосування реформ, відзначимо, що необхідність посилення інвестиційної діяльності зростає. Це пояснюється важливістю розвитку України як транзитної держави, що в свою чергу потребує підтримання належного рівня якості мереж автомобільного сполучення, чим займаються підприємства дорожнього господарства.

ВИСНОВКИ

Значення інвестицій для покращення показників діяльності підприємств дорожнього господарства, а також реалізації системних перетворень транспортної галузі зростає. Враховуючи це, посилення процесу використання інвестицій є важливим завданням. Інвестиції розглядають як об'єкт економічного управління і найголовнішу форму або спосіб залучення капіталу в гос-

подарський процес, інвестиційну діяльність як дії юридичних та фізичних осіб з раціонального залучення та використання інвестицій реалізації інвестицій, а інвестиційний процес як механізм, що складається з наступних стадій: фінансування інвестицій; освоєння інвестицій; мотивацію інвестиційної діяльності; обґрунтування доцільності інвестицій.

Застосування практичних та активних дій щодо активізації інвестиційної діяльності підприємств та організацій дорожнього господарства, що проявляється у залученні внутрішніх та зовнішніх інвестицій, є вкрай необхідним для реалізації проектів, спрямованих на будівництво та оновлення автомобільних шляхів, забезпечення надійності функціонування інженерних мереж, а також встановлення високих стандартів транспортного забезпечення логістики. Структурні зміни у транспортній галузі України, а також зростання значимості діяльності підприємств дорожнього господарства зумовлює потребу у застосуванні договору про концесію, що здійснюється у рамках державно-приватного партнерства, для отримання інвестиційних ресурсів.

Література:

1. Гитман Л.Дж. Основы инвестирования / Л.Дж. Гитман, М.Д. Джонк; [пер. с англ.]. — М.: Дело, 1997. — 393 с.
2. Інвестиційні механізми структурних трансформацій у транспортній галузі. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О.В. Собкевич, О.Ю. Ємельянова // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/995/>
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 08.06.2017 р. № 2095-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
4. Пересада А.А. Фінансові інвестиції: [підручник] / А.А. Пересада, Ю.М. Коваленко. — К.: КНЕУ, 2006. — 728 с.
5. Шарп У. Инвестиции / У. Шарп, Г. Александер, Д. Бейли; [пер. с англ.]. — М.: ИНФРА-М., 1997. — 1024 с.

References:

1. Gitman, L.Dzh. and Dzhonk, M.D. (1997), *Osnovy investirovaniya* [Fundamentals of investing], Delo, Moscow, Russia.
2. The official site of National Institute for Strategic Studies (2018) "Investment mechanisms for structural transformations in the transport industry", available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/995/> (Accessed 4 April 2019).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "About investment activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 4 April 2019).
4. Peresada, A.A. and Kovalenko, Yu.M. (2006), *Finansovi Investitsiyi* [Financial investments], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Sharp, U. Aleksander, H. and Bejly, D. (1997), *Ynvestytsyy* [Investments], YNFRA-M, Moscow, Russia. *Стаття надійшла до редакції 08.04.2019 р.*

*Т. О. Меліхова,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Інженерний інститут Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-9934-8722*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.10

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ПІДЗВІТНИМИ ОСОБАМИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*T. Melikhova,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Accounting,
Analysis, Taxation and Audit, Engineering Institute Zaporizhzhya National University*

METHODICAL PRINCIPLES OF INTERNAL AUDIT CONDUCTING OF ACCOUNTS
WITH ACCOUNTABLE PERSONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY
OF ENTERPRISE ACTIVITY

Ефективне управління дебіторською заборгованістю є важливим завданням керівництва в умовах функціонування підприємства. У фінансово-господарській діяльності підприємства особливе місце займає дебіторська заборгованість, а саме розрахунки з підзвітними особами. У сучасних умовах розвитку економічних відносин, внутрішній аудит перетворюється у важливу функцію управління.

Метою роботи є удосконалення методичних засад проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення ефективності діяльності підприємства.

Метою проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами є перевірка достовірності, законності, правильності, своєчасності надання звітів про використання коштів виданих під звіт, а також проведення розрахунків з підзвітними особами.

Завданням проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами є перевірка: наявності та правильності оформлення первинних документів, арифметичної точності складання авансових звітів, дотримання термінів відрядження, відповідності інформації авансових звітів з доданими до них документами, цільового використання підзвітних сум, своєчасності повернення коштів виданих під звіт, відображення операцій на рахунках в обліку.

Удосконалена методика внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами, яка, на відміну від існуючих, включає: анкету, загальний план внутрішнього аудиту, програму внутрішнього аудиту, робочі документи внутрішнього аудитора. Запропонована методика проведення

перевірки надасть змогу внутрішньому аудитору охопити всі первинні документи, дозволить дослідити правильність, своєчасність, законність відображення їх в обліку, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній аудит та підвищити ефективність діяльності підприємства.

Effective management of accounts receivable is an important task of management in the conditions of enterprise operation of. In financial and economic activity of the enterprise a special place receives receivables, namely, settlements with accountable persons. In modern conditions of development of economic relations, internal audit becomes an important function of management.

The purpose of the work is to improve the methodical principles of conducting of internal audit of payments with accountable persons for improving the efficiency of the enterprise.

The purpose of conducting of internal audit of accounts with accountable persons is checking the reliability, legality, correctness, timeliness of reporting on the use of funds issued under the report, as well as conducting settlements with accountable persons.

The purpose of internal audit conducting of accounts with accountable persons is checking: availability and correctness of execution of primary documents, arithmetic accuracy of drafting of advance reports, observance of terms of business trip, compliance of information of advance reports with attached documents, purpose use of accountable amounts, timely repayment of funds issued under the report, display of operations on accounts in the account.

An improved methodology for internal audit of accounts with accountable persons, which, unlike existing ones, includes: a questionnaire, a general internal audit plan, an internal audit program, and internal audit work papers. The proposed method of conducting the audit will enable the internal auditor to cover all primary documents, will allow to investigate the correctness, timeliness, legality of their reflection, timely detection of violations, conduct a qualitative internal audit and improve the efficiency of the enterprise.

Ключові слова: внутрішній аудит, розрахунки з підзвітними особами, анкета, план, програма, робочі документи, ефективність.

Key words: internal audit, settlements with accountable persons, questionnaire, plan, program, working documents, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективне управління дебіторською заборгованістю є важливим завданням керівництва в умовах функціонування підприємства у зовнішньому та внутрішньому середовищі. У фінансово-господарській діяльності підприємства особливе місце займає дебіторська заборгованість, а саме розрахунки з підзвітними особами. У сучасних умовах розвитку економічних відносин, внутрішній аудит перетворюється у важливу функцію управління. За таких умов створена система внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами повинна відповідати запитам сьогодення, дотримуватися чітких організаційно-методологічних принципів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні питання аудиту розрахунків з підзвітними особами на підприємстві були розглянуті у працях таких науковців, як Усач Б.Ф., Білуха М.Т., Бутинець Ф.Ф., Малюга Н.М., Макаренко А.П., Меліхо-

ва Т.О., Подмешальська Ю.В., Бескоста Г.М. та ін. Автори розглядають дане питання з різних точок зору та акцентують увагу на різних аспектах проведення зовнішнього аудиту дебіторської заборгованості. Проте саме питання побудови дієвої методики внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами авторами розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є удосконалення методичних засад проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення ефективності діяльності підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами є перевірка достовірності, законності, правильності, своєчасності надання звітів

Таблиця 1. Форма анкети перевірки розрахунків з підзвітними особами

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.	Данні про опитуваного:				
1.1	Скільки років Ви працюєте на підприємстві та ведете облік розрахунків з підзвітними особами? 0-1 / 0-1 1-5 / 1-5 5 і більше / 5 і більше				
1.2	Чи перебуваєте Ви в трудових відносинах з підприємством?				
2	Оформлення первинних документів та терміни звітування за ними:				
2.1	Чи існують договірні відносини з підприємством у місці відрядження?				
2.3	Чи встановлений графік документообігу розрахунків з підзвітними особами?				
2.4	Де зазначається розмір добових на підприємстві: - положенні про відрядження працівників; - наказі про відрядження; - не має такого документа?				
2.5	Якими документами оформлюється видача готівки на відрядження: - наказ про відрядження; - посвідчення про відрядження; розрахунок (кошторис витрат); - видатковий касовий ордер; - авансовий звіт?				
2.6	Чи є на підприємстві Журнал реєстрації посвідчень на відрядження?				
2.7	Як здійснюється реєстрація посвідчень на відрядження: суцільно; вибірково?				
2.8	Якими документами оформлюється видача готівки на виробничі (господарські) потреби: - наказ керівника на здійснення витрат на господарські потреби; - видатковий касовий ордер; - авансовий звіт?				
2.9	Чи всі підтверджувальні документи до авансового звіту надаються в оригіналі?				
2.10	У якій формі надається дозвіл керівника щодо витрат на господарські потреби: - усний - письмовий?				
2.11	Яким чином здійснюється перевірка авансових звітів: - візуально - арифметично?				
2.12	На кого покладено контроль за перевірку авансових звітів: - головного бухгалтера; - підзвітну особу; - касира?				
2.13	Які терміни подання авансових звітів, виданих на відрядження: - до закінчення 3-го банківського дня, - до закінчення 5-го банківського дня, - до закінчення 10-го банківського дня, - не встановлено?				
2.15	Які терміни подання авансових звітів, виданих на вирішення виробничих (господарських) потреб: - не більше двох робочих днів, включаючи день отримання готівки під звіт; - до закінчення 3-го банківського дня, - до закінчення 5-го банківського дня, - до закінчення 10-го банківського дня, - не встановлено?				
2.16	Строк використання виданих під звіт коштів, якщо готівка одночасно видана як на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань, продовжується: - до завершення строку відрядження; - на строк не більше 30 днів; - на строк не більше 10 днів; - на строк не більше 2 днів				
3	Отримання та використання підзвітних сум:				
3.1	Видача авансу підзвітній особі здійснюється через: - касу; - особисту банківську картку?				
3.2	Чи мали місце на підприємстві штрафні санкції щодо невчасно повернутих підзвітних сум?				
3.3	Чи були випадки порушення касової дисципліни в розрахунках з підзвітними особами?				
3.4	Чи порушуються строки подання звіту за використання підзвітних сум?				
3.5	Цільове використання готівки, отриманої у банку на відрядження та господарські потреби, контролюється: - головним бухгалтером; - керівником; - касиром?				
3.6	Повнота здачі повернутих підзвітних сум у касу контролюється: - головним бухгалтером; - керівником; - касиром?				
3.7	Чи розподілені обов'язки з обліку розрахунків з підзвітними особами та видача готівкових підзвітних сум?				
3.8	Чи були випадки на підприємстві звітування за підзвітними сумами, отриманими іншими особами?				
4	Відображення інформації в обліку:				
4.1	Регістри з обліку розрахунків з підзвітними особами формуються: - автоматично; - вручну?				
4.2	Чи мають всі особи доступ до комп'ютеризованого обліку розрахунків з підзвітними особами?				

Таблиця 2. Форма загального плану внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами

Етапи внутрішнього аудиту	Аудиторські процедури	ПІБ аудитора	Термін аудиту
Підготовчий	Анкетування, планування проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами		
Основний	Перевірити наявність та правильність оформлення первинних документів		
	Перевірити арифметичну точність складання авансових звітів		
	Перевірити дотримання термінів відрядження		
	Перевірити відповідність інформації авансових звітів з доданими до нього документами		
	Перевірка цільового використання підзвітних сум		
	Перевірити своєчасність повернення невитрачених коштів		
Заключний	Перевірка відображення операцій на рахунках в обліку		
	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього аудиту, документальне оформлення результатів перевірки		

про використання коштів виданих під звіт, а також про проведення розрахунків з підзвітними особами.

Завданням проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами є перевірка: наявності та правильності оформлення первинних документів, арифметичної точності складання авансових звітів, дотримання термінів відрядження, відповідності інформації авансових звітів з доданими до нього документами, цільового використання підзвітних сум, своєчасності повернення коштів виданих під звіт, відображення операцій на рахунках в обліку.

Анкету перевірки розрахунків з підзвітними особами наведено у таблиці 1.

Загальний план внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами наведено у таблиці 2.

Програму внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами наведено у таблиці 3.

Для вирішення поставлених завдань внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами пропонуємо робочі документи внутрішнього аудитора, які, на думку автора стануть обґрунтованими доказами якісного внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами (табл. 4— 18).

Таблиця 3. Форма програми внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами

Аудиторські процедури	Мета внутрішнього аудиту	Завдання внутрішнього аудиту	Джерела інформації для внутрішнього аудиту	Код робочих документів	ПІБ перевіряючого	Термін проведення контролю
1	2	3	4	5	6	7
Перевірка наявності та правильності оформлення первинних документів	Впевнитись у наявності та правильності оформлення первинних документів	- Перевірити наявність первинних документів; - перевірити правильність оформлення первинних документів; - перевірити правильність оформлення авансового звіту; - перевірити дотримання порядку видачі готівки під звіт та її використання; - перевірити правильність розрахунку витрат на відрядження; - перевірити правильність розрахунку витрат на виробничі (господарські) потреби підзвітною особою	Наказ керівника; посвідчення про відрядження; Журнал реєстрації посвідчень про відрядження, звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; первинні документи, що додаються до авансових звітів: квитки за проїзд, рахунки за проживання; прибуткові та видаткові касові ордери	РДПО-1.1, РДПО-1.2, РДПО-1.3, РДПО-1.4, РДПО-1.5, РДПО-1.6		
Перевірка арифметичної точності складання авансових звітів	Впевнитись у арифметичній точності складання авансових звітів	Перевірити правильність розрахунку сум у авансових звітах	Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	РДПО-2		
Перевірка дотримання термінів відрядження	Впевнитись у дотриманні термінів відрядження	Перевірити дотримання термінів відрядження	Наказ керівника; посвідчення про відрядження; звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	РДПО-3		
Перевірка відповідності інформації авансових звітів з доданими до нього документами	Впевнитись у відповідності інформації авансових звітів доданим до нього документам	Перевірити відповідність інформації авансових звітів доданим до нього документам. Перевірити віднесення сум до відповідних рахунків	Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; первинні документи, що додаються до авансових звітів: квитки за проїзд, рахунки за проживання; Прибуткові та Видаткові касові ордери	РДПО-4		
Перевірка цільового використання підзвітних сум	Впевнитись у цільовому використанні підзвітних сум	- Перевірка відповідності сум видачі під звіт у видаткових касових ордерах даним журналу реєстрації касових ордерів; - перевірити відповідність використання підзвітних сум	Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; видаткові касові ордери	РДПО-5, РДПО-6		
Перевірка своєчасності повернення коштів виданих під звіт	Впевнитись у своєчасності повернення коштів, виданих під звіт	- Перевірити своєчасність повернення коштів виданих під звіт; - перевірка використання підзвітних сум за видами витрат	Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери	РДПО-7.1, РДПО-7.2		
Перевірка відображення операцій на рахунках в обліку	Впевнитись у правильності відображення операцій на рахунках в обліку	- Перевірити відповідність авансових звітів даним відомості 3.2 за рахунком 372; - перевірити достовірність інформації статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» у Балансі	Журнал №3, відомість 3.2, Головна книга, Баланс	РДПО -8, РДПО - 9		

Таблиця 4. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-1.1 — перевірка правильності оформлення наказу про відрядження

Номер	Дата	ПІБ працівника, якого направляють у відрядження	Термін відрядження	Мета відрядження	Підпис керівника	Ознайомлення з наказом

Таблиця 5. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-1.2 — перевірка правильності оформлення посвідчення про відрядження

ПІБ підзвітних осіб	Номер	Дата	Підпис		Печатка		Висновок
			Сторона, що відряджає	Сторона, що приймає особу-відрядженого	Сторона, що відряджає	Сторона, що приймає особу-відрядженого	

Таблиця 6. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-1.3 — перевірка правильності оформлення авансового звіту

ПІБ підзвітної особи	Номер	Дата	Підпис			Сума, грн	Кореспондуючий рахунок	
			Керівника	Бухгалтера	Підзвітної особи		Дт	Кт

Таблиця 7. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-1.4 — перевірка дотримання порядку видачі готівки під звіт та її використання

Операції	Видача готівки за даними підприємства, у тому числі на відрядження						Видача готівки за даними перевірки, у тому числі на відрядження					
	усього		у тому числі суми на господарські потреби під час відрядження		на інші виробничі (господарські) потреби		усього		у тому числі суми на господарські потреби під час відрядження		на інші виробничі (господарські) потреби	
	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн
Видано під звіт												
Здано звіт про використання коштів												
Здано невитрачений залишок підзвітної суми												
Виявлені порушення	Відхилення даних внутрішнього аудиту від даних підприємства:											

Таблиця 8. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-1.5 — перевірка правильності розрахунку витрат на відрядження

Найменування витрат	Первинний документ, який підтверджує суму витраченої готівки	Сума у первинному документі, грн	Сума у авансовому звіті, грн	Відхилення, грн
Витрати на відрядження:				
Прізд до місця призначення	Квиток			
Прізд з місця призначення	Квиток			
Добові	Відповідно до законодавства України та наказу про облікову політику			
Оплата місця проживання	Рахунок, чек			
Інші витрати	Квиток з транспорту, інші			
Разом				

Таблиця 9. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-1.6 — перевірка правильності розрахунку витрат на виробничі (господарські) потреби підзвітною особою

Найменування витрат	Первинний документ, який підтверджує суму витраченої готівки	Сума у первинному документі, грн	Сума у авансовому звіті, грн	Відхилення, грн
Виробничі (господарські) потреби:				
Придбання активів: - МШП	Чек, копія чека, рахунок, накладна, інші			
Разом				

Таблиця 10. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-2 — перевірка відображення операцій з розрахунків з підзвітними особами на рахунках обліку

Зміст операції	За даними підприємства			За даними внутрішнього аудитора			Відхилення			Висновок
	Дебет	Кредит	Сума, грн	Дебет	Кредит	Сума, грн	Дебет	Кредит	Сума, грн	

Таблиця 11. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-3 – перевірка дотримання термінів відрядження

Номер авансового звіту, дата, підзвітна особа	Термін відрядження			Відхилення (+;-)	Причина	Висновок
	Наказ про відрядження	Посвідчення	Квитки на проїзд			

Таблиця 12. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-4 – перевірка відповідності інформації авансових звітів з доданими до нього документами

ПІБ підзвітної особи	Призначення авансу	Цільове використання авансу	Підтверджуючий первинний документ		Авансовий звіт		Відхилення (+; -)	
			Дата	Сума, грн	Дата	Сума, грн	Дата	Сума, грн

Таблиця 13. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-5 – перевірка відповідності сум видачі під звіт у видаткових касових ордерах даним журналу реєстрації

ПІБ підзвітної особи	Призначення авансу	Журнал реєстрації касових ордерів			Видатковий касовий ордер			Відхилення (+;-)		
		№	Дата	Сума, грн	№	Дата	Сума, грн	№	Дата	Сума, грн

Таблиця 14. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-6 – перевірка відповідності використання підзвітних сум

ПІБ підзвітної особи	Призначення авансу	Фактичне використання авансу, грн	Відповідність призначення авансу та його використання	Рахунок обліку витрат		Відхилення
				За даними підприємства	За даними внутрішнього аудиту	

Таблиця 15. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-7.1 – перевірка своєчасності повернення готівки, виданої під звіт

ПІБ підзвітної особи	Видача під звіт		Авансовий звіт		Повернення в касу невикористаної готівки		Виявлення порушень		Відображення порушення касової дисципліни	
	Дата	Сума, грн	Дата	Сума, грн	Дата	Сума, грн	Днів	Сума, грн	Сума невикористаної готівки визначається як доходи працівника	Згідно з наказом керівника сума невикористаної готівки утримується із зарплатної плати робітника

Таблиця 16. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-7.2 – перевірка використання підзвітних за видами витрат

Вид витрат	Використання підзвітних сум (Кт 372)		
	За даними обліку, грн	За даними внутрішнього аудиту, грн	Відхилення, грн
Виробничі витрати			
Загальновиробничі витрати			
Адміністративні витрати			
Витрати на збут			
Разом			

Таблиця 17. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-8 – перевірка відповідності авансових звітів даним відомості 3.2 за рахунком 372

ПІБ підзвітної особи	Документ	Сальдо на початок місяця			Оборот за дебетом 372 рахунку		Оборот за кредитом 372 рахунку		Сальдо на кінець місяця	
		Дата виникнення заборгованості	Дебет	Кредит	Дата	Сума, грн	Дата	Сума, грн	Дебет	Кредит
	Авансовий звіт									
	Відомість 3.2									
	Відхилення									

Таблиця 18. Форма робочого документа внутрішнього аудитора РДПО-9 — перевірка достовірності інформації статті "Інша поточна дебіторська заборгованість" у Балансі

Код рядка Балансу	Назва статті	Формування показника	Відповідність інформації у		Відхилення, грн
			Головній книзі, грн	Оборотно-сальдовий відомості (дебетовий оборот за рахунком 372), грн	
1155	Інша поточна дебіторська заборгованість	Сальдо Дт субрахунків 372, 374, 375, 376, 377, 378, 65, 66, 685			

ВИСНОВКИ

Удосконалена методика внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами, яка, на відміну від існуючих, включає: анкету, загальний план внутрішнього аудиту, програму внутрішнього аудиту, робочі документи внутрішнього аудитора. Запропонована методика проведення перевірки надає змогу внутрішньому аудитору охопити всі первинні документи, дозволить дослідити правильність, своєчасність, законність відображення їх в обліку, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній аудит та підвищити ефективність діяльності підприємства.

Література:

1. Макаренко А.П. Аудит: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2016. — 184 с.
2. Макаренко А.П. Організація і методика аудит: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2015. — 190 с.
3. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту касових операцій для підвищення ефективності діяльності підприємства / Т.О. Меліхова, Т.В. Манойло // Регіональна бізнес-економіка та управління. — 2013. — № 2. — С. 97—106.
4. Меліхова Т.О. Удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з підзвітними особами з метою якісного проведення перевірки / К.О. Новосьолова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 108—116.
5. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту ефективності використання основних засобів на підприємстві / Т.О. Меліхова, О.Буркова // Економічний аналіз. — 2012. — Вип. 11. — Ч. 4. — С. 257—264.
6. Меліхова Т.О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: монографія. — Херсон, Видавничий дім "Гельветика", 2018. — 632 с.
7. Меліхова Т.О. Удосконалення документування обліку розрахунків з покупцями та замовниками з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Ф.О. Гавриленко // Інвестиції: практика та досвід, 2018. — № 2. — С. 24—32.
8. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту виробничих запасів для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Н.С. Ніколаєнко // Економіка та держава, 2017. — № 1. — С. 51—55.
9. Меліхова Т.О. Удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з підзвітними особами з метою якісного проведення перевірки / Т.О. Меліхова, К.О. Новосьолова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 108—116.
10. Теорія і практика документування в обліку і аудиті: навч.-метод. посібник. — Ч. 2 / А.П. Макаренко, О.М. Панченко, Л.В. Таратута, Т.О. Меліхова, Л.А. Птіцина; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2011. — 127 с.
11. Макаренко А.П. Теоретико-методичні основи та практичні підходи до вдосконалення аудиту лізингових операцій / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова // Економічний вісник Запорізької державної, 2016. — № 6. — С. 164—171.
12. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту податку на прибуток для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.М. Бикова // Агросвіт. — 2017. — № 1—2. — С. 19—25.
13. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту податку на додану вартість для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.Ю. Бойко // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 1. — С. 34—39.
14. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту екологічного податку для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, О.С. Зуб // Ефективна економіка, 2016. — № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=12&y=2016>
15. Подмешальська Ю.В. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник / Ю.В. Подмешальська, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 400 с.
16. Салига С.Я. Аудит податків суб'єктів господарювання: монографія / С.Я. Салига, Т.О. Меліхова. — Запоріжжя: КПУ, 2011. — 224 с.
17. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту витрат на виробництво для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, В.В. Височина. Економіка та держава. — 2018. — № 1. — С. 69—75.
18. Меліхова Т.О. Внутрішній контроль виробничих запасів для своєчасного виявлення загроз в системі управління фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, І.О. Федоров // Агросвіт. — 2018. — № 2. — С. 63—70.
19. Меліхова Т.О. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, О.В. Троян // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 20. — С. 33—37.
20. Макаренко А.П. Удосконалення аудиту короткострокової дебіторської заборгованості / А.П. Макаренко, Д.В. Ахмедова // Агросвіт, 2018. — № 2. — С. 45—51.
21. Макаренко А.П. Соціальне страхування: сутність, значення та обліковий аспект: навч. посібник: [гриф ЗДІА] / А.П. Макаренко, О.П. Зоря, Т.О. Меліхова, І.Я. Максименко. — Запоріжжя: ЗДІА. — 2017. — 200 с.
22. Макаренко А.П. Оподаткування в системі обліку: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, О.В. Гамова; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2015. — 147 с.
23. Макаренко А.П. Податкове планування та мінімізація податкових ризиків: навч. посібник: [рек. вченою радою ЗДІА] / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 260 с.

24. Макаренко А.П. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Ю.В. Подмешальська, Н.С. Чакалова. — Запоріжжя: ЗДІА, 2018. — 602 с.

25. Макаренко А.П. Державний фінансовий контроль: посібник для ВНЗ: [гриф ЗДІА] / А.П. Макаренко, І. Я. Максименко, Т.О. Меліхова, О.П. Зоря навч. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 280 с.

26. Меліхова Т.О. Удосконалення методики внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення економічної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.А. Лукашова // Ефективна економіка. 2019. № 1. — URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6826>

References:

1. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2016), *Audyt [Audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

2. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Beskosta, H.M. (2015), *Orhanizatsiya i metodyka audyt [Organization and method of audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

3. Melikhova, T.O. and Manojlo, T.V. (2013), "Develop a program audit of cash transactions to improve the efficiency of enterprise activity", *Rehional'na biznes-ekonomika ta upravlinnia*, vol. 2, pp. 97—106.

4. Melikhova, T.O. and Novos'olova, K.O. (2012), "Improvements documentary providing audit settlements with accountable persons for the purpose of quality inspection", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, vol. 36, pp. 108—116.

5. Melikhova, T.O. and Burkova, O. (2012), "Develop a program effectiveness audit of the use of fixed assets in the enterprise", *Ekonomichnyy analiz*, vol. 11, no. 4, pp. 257—264.

6. Melikhova T.O. (2018), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: formirovanye, kontrol', efektyvnist' [Economic security of the enterprise: formation, control, effectiveness]*, Kherson, Ukraine.

7. Melikhova T.O. and Havrylenko F.O. (2018), "Accompanied documenting of the region of rozrakhunkiv with purchases that the deputies of the merit of information about the security", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 24—32.

8. Melikhova, T.O. and Nikolayenko, N.S. (2017), "Development of an inventory audit program to increase financial security of the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 51—55.

9. Melikhova, T.O. and Novosolova, K.O. (2012), "Improvement of Documentary Provision of Audit of Payments with Accountable Persons for Quality Inspection", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, vol. 36, pp. 108—116.

10. Makarenko, A. P. Panchenko, O. M. Taratuta, L. V. and Melikhova, T.O. (2011), *Teoriya i praktyka dokumentuvannya v obliku i audyti, [The theory and practice of documenting in accounting and audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

11. Makarenko, A.P. and Melikhova, T.O. (2016), "Theoretical and methodological foundations and practical approaches to improving the audit of leasing operations", *Ekonomichnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoi inzhenernoi akademiyi*, vol. 6, pp. 164—171.

12. Melikhova, T.O. and Bykova, M.M. (2017), "Development of a profit tax audit program to increase

the financial safety of the enterprise", *Ahrosvit*, vol. 1—2, pp. 19—25.

13. Melikhova, T.O. and Boyko, M.Yu. (2017), "Development of a program for the audit of value added tax to increase the financial safety of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 34—39.

14. Melikhova, T.O. and Zub, O.S. (2016), "Development of Environmental Tax Audit Program for Increasing Financial Safety of an Enterprise", *Efektivna ekonomika*, <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016>, vol. 12.

15. Podmeshal's'ka, YU., Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Bukhhalters'kyi oblik: navch.-metod. posibnyk, [Accounting: teaching method. manual]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

16. Salyha, S.YA. and Melikhova, T.O. (2011), "Audit of Taxes of Business Entities" KPU. Zaporizhzhya, Ukraine.

17. Melikhova, T.O. and Vysochyna, V.V. (2018), "Development of a program for auditing production costs to improve the financial safety of the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 69—75.

18. Melikhova, T.O. and Fedorov, I.O. (2018), "Internal control of inventory for timely detection of threats in the system of financial security management of the enterprise", *Ahrosvit*, vol. 2, pp. 63—70.

19. Melikhova, T.O. and Troyan, O.V. (2017) "Analysis of the impact of the tax burden on the level of tax security of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 33—37.

20. Makarenko, A.P. and Akhmyedova, D.V. (2018), "Improving the audit of short-term receivables", *Ahrosvit*, vol. 2, pp. 45—51.

21. Makarenko, A.P. Zorya, O.P. Melikhova, T.O. and Maksymenko, I.Ya. (2017), *Sotsial'ne strakhuvannya: сутність, значення та обліковий аспект, [Social insurance: essence, value and accounting aspect]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

22. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Hamova, O.V. (2015), *Opodatkuvannya v systemi obliku: navch.-metod. posibnyk, [Taxation in the accounting system: teaching method. manual]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

23. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Podatkove planuvannya ta minimizatsiya podatkovykh ryzykiv: navch. posibnyk, [Tax planning and minimization of tax risks: teaching. manual]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

24. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. Podmeshalska, Yu.V. and Chakalova, N.S. (2018), *Bukhhalters'kyi oblik: navch.-metod. posibnyk [Accounting: teaching method. manual]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

25. Makarenko, A.P. Maksymenko, I. Ya. Melikhova, T. O. and Zorya, O.P. (2017), *Derzhavnyy finansovyy kontrol', [State financial control]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

26. Melikhova, T. and Lukashova, M. A. (2019), "Improvement of the methodology of accounts internal audit with accountable persons for improving the economic security of the enterprise", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6826> (Accessed 16 Apr 2019). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.30

Стаття надійшла до редакції 17.03.2019 р.

С. В. Нараєвський,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки, Національний технічний університет
України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", м. Київ
ORCID iD: 0000-0001-5527-893X

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.18

ДИНАМІКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ВІТРОЕНЕРГЕТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

S. Naraievskyi,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of International Economics, National Technical University
of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

DYNAMICS OF WIND ENERGY EFFICIENCY OF THE EUROPEAN UNION

У статті проведено дослідження динаміки ефективності роботи вітрової енергетики країн Європейського Союзу (ЄС). Вказано на необхідність під час аналізу розвитку вітрової енергетики основну увагу звертати насамперед на ефективність її роботи, а не лише на обсяги введених потужностей та темпи нарощування цих потужностей. Обгрунтовано доцільність дослідження досвіду саме країн ЄС як піонерів розвитку вітроенергетики та технологічних лідерів сьогодні з цього виду енергетичних технологій. В процесі аналізу ефективності роботи вітроенергетики, окремо виділено наземну вітрову енергетику, офшорну вітрову енергетику та показники, що характеризують загальну ситуацію на вітроенергетичному ринку. Підтверджено, на основі розрахунків, значно вищу ефективність роботи офшорної вітроенергетики відносно наземної. Обумовлено, що основними перевагами офшорної вітроенергетики є відсутність перешкод від рельєфу місцевості й більш стабільні та сильні вітрові потоки.

Із загальної кількості виділено групу країн, що активно долучилися до розвитку офшорної вітроенергетики та завдяки цьому, в переважній більшості, мають вищі показники ефективності роботи власної вітрової енергетики. Незначне відставання Німеччини за ефективністю роботи власної вітрової енергетики від середнього рівня по ЄС обумовлено високим рівнем розвитку вітрової енергетики і, як наслідок, відсутністю вільних ділянок з високим вітровим потенціалом для розміщення нових вітроенергетичних об'єктів. Зазначено, що саме розвиток офшорної вітроенергетики, а також заміна та модернізація існуючого обладнання на більш сучасні зразки техніки дозволила скоротити відставання Німеччини у показниках ефективності роботи вітрової енергетики від середнього рівня по ЄС.

Доведено доцільність використання досвіду країн ЄС, що активно розвивають офшорну вітроенергетику, при подальшій розбудові вітчизняної вітрової енергетики. Зазначено наявність в Україні відповідних складових для успішного розвитку вітроенергетики, таких як вихід до Чорного та Азовського морів, великих внутрішніх водойм у вигляді каскаду водосховищ на р. Дніпро та вітчизняних виробників техніки спроможних виготовляти сучасні зразки відповідного технологічного обладнання.

The article analyzes the dynamics of wind energy efficiency in the European Union (EU). It is pointed out, when analyzing the development of wind energy, to focus first of all on the efficiency of wind energy work, and not only on the volume of installed capacities and the pace of expansion of these

capacities. The expediency of studying the experience of the EU substantiated as pioneers of the development of wind energy and technological leaders of the present on this type of energy technologies. In the process of analyzing the efficiency of wind energy, separate highlighted onshore wind energy, offshore wind energy and indicators characterizing the overall situation in the wind energy market are separately identified. It is confirmed, on the basis of calculations, significantly higher efficiency of offshore wind energy relative to onshore wind energy. The main advantages of offshore wind energy are the lack of obstacles to terrain and more stable and strong winds.

Out of the total, a group of countries that have been actively involved in the development of offshore wind energy has been identified and, due to this, in the vast majority, have higher indicators of the efficiency of their own wind energy. Germany's insignificant lag behind the efficiency of its own wind energy from the EU average is due to the high level of wind power development, and as a result, the lack of vacant sites with high wind potential for the placement of new wind energy facilities. The development of offshore wind energy, as well as the replacement and upgrading of existing equipment to more modern engineering models, has allowed reducing Germany's lag in the performance indicators of wind energy from the EU average.

The expediency of using the experience of EU actively developing offshore wind energy for the further development of domestic wind energy is proved. The presence of appropriate constituents in Ukraine for the successful development of wind energy is noted, the access to the Black and Azov seas, the large internal reservoirs in the form of a cascade of reservoirs on the Dnieper River and domestic manufacturers of machinery capable of producing modern samples of the corresponding technological equipment.

Ключові слова: ефективність роботи вітрової енергетики, використання встановленої потужності, офшорна вітроенергетика, наземна вітроенергетика, вітровий потенціал.

Key words: efficiency work of wind energy, use of installed capacity, offshore wind energy, onshore wind energy, wind potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відродженню зацікавленості окремих країн світу до альтернативної енергетики, загалом, та вітрової енергетики, зокрема, сприяла нафтова криза 1973 р. У ХХІ ст. розвиток альтернативної енергетики вийшов на новий рівень забезпечуючи деяким країнам суттєву частку виробленої електроенергії (Данія — 42 % лише завдяки вітровій енергетиці). Створюються міжнародні організації: 2005 р. — Renewable Energy Policy Network for the 21st Century (REN21), 2009 р. — International Renewable Energy Agency (IRENA) та ін., для координації діяльності, спрощення доступу до інформації, обміну технічними даними, що має сприяти розвитку різних напрямів альтернативної енергетики.

На перших етапах розвитку найбільш динамічно альтернативна енергетика розвивалася у країнах Західної Європи. В подальшому до розвитку альтернативної енергетики долучилися країни Азії та Тихоокеанського регіону (насамперед Японія, Китай, Австралія), Північної та Південної Америки (США, Канада, Бразилія) та ін. Серед окремих напрямів альтернативної енергетики найбільш динамічно розвиваються вітрова енергетика та сонячна енергетика (фотовольтаїка). Вітрова енергетика у регіонах з достатнім вітровим потенціалом уже забезпечує виробництво електроенергії з нижчою со-

бівартістю, відносно традиційної енергетики (теплової та ядерної).

Поряд з цим, розглядаючи розвиток альтернативної енергетики (у тому числі вітрової енергетики) на перше місце виносять обсяг нових введених потужностей та загальний обсяг встановленої потужності. Також певна увага приділяється обсягу інвестованих коштів у різні напрями альтернативної енергетики. Питанням ефективності використання встановленого обладнання, стабільності його роботи, приділяється значно менше уваги, а у багатьох випадках така інформація повністю відсутня. Це зумовлює потребу приділити більшу увагу ефективності роботи встановлених енергетичних потужностей та зазначити можливі напрями подальшого покращення відповідних показників ефективності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розвиток вітроенергетики аналізується у щорічних статистичних звітах міжнародних організацій: Всесвітня вітроенергетична асоціація (The World Wind Energy Association (WWEA)) [1], Глобальна рада з вітрової енергетики (Global Wind Energy Council (GWEC)) [2], Європейської асоціації вітроенергетики (Wind Europe) [3], Міжнародного агентства з відновлювальної енергії

Таблиця 1. Ефективність використання встановленої потужності вітрової енергетики країн Європейського Союзу

Показники		2014	2015	2016	2017	2018
Вихідні дані						
Встановлена потужність, МВт	Наземна	121	131	141	153	160,4
	Офшорна	8,1	11	13	15,8	18,4
	Загальна	129,1	142	154	168,8	178,8
Нова встановлена потужність, МВт	Наземна	10,5	9,8	10,9	12,5	7,4
	Офшорна	1,5	3	1,6	3,1	2,7
	Загальна	12	12,8	12,5	15,6	10,1
Виробництво електроенергії, млрд кВт·год	Наземна	254,4	274,5	259	292	309
	Офшорна	29,6	40,6	37	43	53
	Загальна	284	315,1	296	335	362
Ефективність використання встановленої потужності						
Ефективність, кВт·год/кВт	Наземна	2 197,8	2 176,8	1 910,7	1 989,8	1 971,9
	Офшорна	4 027,2	4 273,7	3 032,8	3 017,5	3 108,5
	Загальна	2 307,1	2 323,7	2 003,4	2 080,7	2 083,5
Ефективність, %	Наземна	25,1	24,8	21,8	22,7	22,5
	Офшорна	46,0	48,8	34,6	34,4	35,5
	Загальна	26,3	26,5	22,9	23,8	23,8

Джерело: розраховано на основі [3, с. 9—11, 18].

(International Renewable Energy Agency (IRENA)) [4]. Основна увага у цих статистичних звітах зосереджується на загальних обсягах введених потужностей на кінець календарного року, на нових введених потужностях протягом календарного року та на темпах введення потужностей щодо попереднього календарного року. У статистичному звіті Wind energy in Europe in 2018 (Wind Europe) наводиться більш детальна характеристика вітроенергетики країн Європи, загалом, та країн ЄС, зокрема. Окрім вище зазначених даних, у цьому звіті є порівняльна характеристика розвитку вітроенергетики з іншими видами технологій виробництва електроенергії як альтернативних (сонячна, біомаса), так і традиційних (теплова енергетика на основі вугілля, природного газу, продуктів переробки нафти; ядерна енергетика; велика гідроенергетика) [3, с. 25, 28—29]. У статистичних звітах британської нафтової компанії BP, окрім обсягів введених потужностей, приведено обсяги виробництва електроенергії об'єктами вітрової енергетики по окремих країнам та регіонам світу [5]. Українська вітроенергетична асоціація (Ukrainian Wind Energy Association (UWEA)) наводить статистику стосовно обсягів введених потужностей у різних напрямках альтернативної енергетики, структуру енергетики України за технологіями виробництва електроенергії, розподіл вітроенергетичних потужностей за областями України та аналізує законодавчі зміни, що мають впливати на подальший розвиток та роботу вітрової енергетики [6]. Проте у жодному із зазначених статистичних звітів не наводиться аналіз ефективності роботи вітрової енергетики, що й зумовлює актуальність цієї статті.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз динаміки ефективності роботи вітрової енергетики у країнах ЄС. Завданнями статті є дослідження окремих факторів впливу на ефективність роботи вітроенергетики, основним серед яких слід виділити розвиток офшорної вітроенергетики. Аналіз ситуації у вітрової енергетиці країн ЄС, що розвивають цей напрям технологій виробництва електроенергії, підтверджує більш високу ефективність їхньої роботи, порівня-

но із загальною ситуацією на цьому ринку. Використання досвіду цих країн може позитивно вплинути на розвиток вітроенергетики України.

Методологічну основу дослідження становлять методи дослідження вітроенергетичного потенціалу території, статистичного дослідження, порівняльного аналізу, факторного аналізу, логічного узагальнення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На основі аналізу статистичної інформації розміщеної у звітах WWEA [1], GWEC [2], Wind Europe [3], IRENA [4], BP [5] розраховуємо ефективність роботи вітрової енергетики країн ЄС. У переважній більшості, інформація, що розміщена у цих звітах, стосується обсягів введених потужностей по окремим регіонам і країнам. Статистичних даних стосовно ефективності роботи вітрової енергетики у цих джерелах не наводиться. У звіті WWEA [1] аналізується ситуація на світовому ринку вітрової енергетики за чотири останні роки. Так, за підсумками 2018 р., загальна встановлена потужність світової вітроенергетики досягла 600 278 МВт, зростання потужностей у 2018 р. становило 53 890 МВт, темпи зростання встановленої потужності склав 9,86% до попереднього року. Наводиться перелік першої десятки країн-лідерів загальносвітового рейтингу за встановленою потужністю вітрової енергетики: Китай (221 630 МВт), США (96 383 МВт), Німеччина (59 313 МВт), Індія (35 017 МВт), Іспанія (23 031 МВт), Великобританія (20 743 МВт), Франція (15 313 МВт), Бразилія (14 490 МВт), Канада (12 816 МВт), Італія (10 090 МВт) [1]. Звіт GWEC [2, с. 25—70] описує розвиток вітроенергетики у окремих країнах зосереджуючи увагу на загальному обсягу введених потужностей та нових введених потужностях за 2017 рік.

Статистичний звіт Wind Europe наводить найбільш різнопланову інформацію: порівняльна динаміка енергетичних потужностей у ЄС протягом 2008—2018 рр. [3, с. 7—8], загальний обсяг введених потужностей та обсяг нових потужностей по окремих країнам Європи з їх розподілом на наземну та офшорну вітрову енергетику [3, с. 9—10], динаміку введення нових потужностей у

Таблиця 2. Встановлена потужність вітроенергетики окремих країн Європейського Союзу у 2018 р.

Країни	Встановлена потужність (офшорна вітроенергетика), ГВт	Встановлена потужність (наземна вітроенергетика), ГВт	Встановлена потужність (вітроенергетика загалом), ГВт	Частка офшорної вітроенергетики від загальної встановленої потужності вітроенергетики, %
Великобританія	8,2	12,8	21,0	39,0
Німеччина	6,4	52,9	59,3	10,8
Данія	1,3	4,4	5,7	22,8
Бельгія	1,2	2,2	3,4	35,3
Нідерланди	1,1	3,4	4,5	24,4
Швеція	0,2	7,2	7,4	2,7

Джерело: розраховано на основі [3, с.15].

вітровій енергетиці протягом 2008—2018 рр. [3, с. 11—15], частку електроенергії, що генерується за рахунок вітроенергетики у окремих країнах Європи [3, с. 17], обсяг та розподіл інвестицій за різними видами енергетичних технологій [3, с. 23—25], обсяг та розподіл енергетичних потужностей за різними видами технологій [3, с. 27—29]. У статистичному звіті британської нафтової компанії BP [5] наводиться інформація стосовно обсягів введених потужностей та обсягів виробництва електроенергії за рахунок енергії вітру.

Розрахувавши відношення обсягу виробленої електроенергії (кВт·год), до встановленої потужності вітрових установок (кВт) визначимо ефективність їхньої роботи. Максимальне значення цього числа може становити 8 760 кВт·год/кВт (24 год за добу перемножити на 365 діб за рік). У разі ділення отриманого числа на 8 760 кВт·год/кВт та множення на 100 % отримаємо частку (відсоток) використання встановленої потужності.

Нові потужності, що вводяться протягом календарного року, можуть використовуватися лише частину часу протягом цього календарного року. Детальна інформація стосовно термінів введення нових потужностей відсутня. Тож, для більшої достовірності розрахунку будемо вважати, що нові потужності протягом календарного року вводяться рівномірно. В такому разі обсяг встановленої потужності, за відповідних календарний рік, зменшимо на половину нових введених потужностей за цей рік. Вихідні дані та показники ефективності роботи віetroвої енергетики країн ЄС за період 2014—2018 рр. наведено у табл. 1 [3, с. 9—11, 18].

Ефективність роботи віetroвої енергетики країн ЄС розраховано окремо для наземних вітроенергетичних об'єктів, офшорної вітроенергетики та загальні показники. Об'єкти офшорної віetroвої енергетики встановлюються на континентальному шельфі на глибинах до 30 м (в окремих випадках до 70 м). За рахунок відсутності перешкод від рельєфу місцевості, більш стабільних вітрових потоків вони можуть працювати більший проміжок часу і, відповідно, мають вищий коефіцієнт використання встановленої потужності та виробляють більше електроенергії на одиницю цієї потужності.

Найвищі показники ефективності роботи віetroвої енергетики було досягнуто у 2015 р. (загальна 2 323,7 кВт·год/кВт; 26,5 %). Ефективність роботи офшорної вітроенергетики у 2015 р. (4 273,7 кВт·год/кВт; 48,8 %) перевищувала ефективність роботи наземної

віetroвої енергетики (2 176,8 кВт·год/кВт; 24,8 %) майже двократно. Протягом трьох наступних років загальна ефективність знизилась та знаходилась у межах: 2016 р. (від 2 003,4 кВт·год/кВт; 22,9 %), 2018 р. (до 2 083,5 кВт·год/кВт; 23,8 %).

Досвід роботи віetroвої енергетики окремих країн ЄС засвідчує, що активний розвиток саме офшорної вітроенергетики сприяє підвищенню ефективності роботи віetroвої енергетики загалом. За підсумками 2018 р. об'єкти офшорної вітроенергетики використовувалися у Великобританії (8,2 ГВт), Німеччині (6,4 ГВт), Данії (1,3 ГВт), Бельгії (1,2 ГВт), Нідерландах (1,1 ГВт), Швеції (0,2 ГВт) [табл. 2]. Усі інші країни ЄС разом використовували потужності офшорної вітроенергетики близько 0,1 ГВт. З шести країн ЄС, про офшорну вітроенергетику, яких зазначається у звіті Wind Europe [3, с. 15], п'ять мають частку офшорної вітроенергетики понад 10 % загальної потужності вітроенергетики країни. Найвища у Великобританії (39,0 %), а найнижча у Німеччині (10,8%). У Швеції частка офшорної вітроенергетики становить 2,7 % загальних потужностей віetroвої енергетики, що не справляє значного впливу на загальні показники ефективності роботи вітроенергетики цієї країни.

Проаналізуємо ефективність роботи віetroвої енергетики у Великобританії, Німеччині, Данії, Бельгії, Нідерландах та порівняємо її з загальною ефективністю роботи віetroвої енергетики країн ЄС (табл. 3). Статистичні дані за 2018 р. стосовно обсягів виробництва електроенергії по окремим країнам, наразі, відсутні [5]. Новий статистичний звіт BP, з цією інформацією, має вийти у червні 2019 р. Тож для аналізу візьмемо проміжки у п'ять років 2013—2017 рр. Обсяги виробництва електроенергії з розподілом на наземну та офшорну вітроенергетику наводяться по країнам ЄС загалом [3, с. 18], а по окремим країнам інформація у вільному доступі, також відсутня.

Вітроенергетика Великобританії, що мала найвищу частку офшорної вітроенергетики (39,0 % за підсумками 2018 р.) від загальної встановленої потужності вітроенергетики країн ЄС, мала вищу ефективність роботи протягом порівнюваного періоду 2014—2017 рр. стосовно загальної ефективності країн ЄС. Найменший розрив між показниками Великобританії та ЄС був у 2014 р., а найбільший у 2017 р. Серед п'ятірки досліджуваних країн Великобританія мала найвищу ефективність роботи вітроенергетики у 2013 р. та 2015 р., а у 2014 р.

Таблиця 3. Ефективність використання встановленої потужності вітрової енергетики окремих країн Європейського Союзу

Показники	Країни	2013	2014	2015	2016	2017
Встановлена потужність, МВт	Великобританія	11 282	13 074	14 315	16 217	19 836
	Німеччина	33 477	38 614	44 580	49 586	55 876
	Данія	4 747	4 778	4 966	5 137	5 412
	Бельгія	1 720	1 960	2 170	2 384	2 849
	Нідерланди	2 714	2 876	3 402	4 268	4 281
Нова встановлена потужність, МВт	Великобританія	2 252	1 792	1 241	1 902	3 619
	Німеччина	2 498	5 137	5 966	5 006	6 290
	Данія	610	31	188	171	275
	Бельгія	276	240	210	214	465
	Нідерланди	162	162	526	866	13
Виробництво електроенергії, млрд кВт·год	Великобританія	28,4	32,0	40,3	37,4	49,6
	Німеччина	52,7	58,5	80,6	79,9	106,6
	Данія	11,1	13,1	14,1	12,8	14,8
	Бельгія	3,7	4,6	5,6	5,4	6,6
	Нідерланди	5,6	5,8	7,5	8,2	10,6
Ефективність, кВт·год/кВт	Великобританія	2 796,0	2 624,3	2 944,0	2 447,7	2 751,8
	Німеччина	1 636,4	1 622,9	1 938,2	1 697,5	2 021,8
	Данія	2 504,1	2 746,1	2 900,9	2 530,3	2 801,6
	Бельгія	2 316,7	2 508,2	2 699,1	2 387,0	2 536,4
	Нідерланди	2 137,2	2 074,2	2 405,2	2 130,5	2 474,0
Ефективність, %	Великобританія	31,9	30,0	33,6	27,9	31,4
	Німеччина	18,7	18,5	22,1	19,4	23,1
	Данія	28,6	31,3	33,1	28,9	32,0
	Бельгія	26,4	28,6	30,8	27,2	29,0
	Нідерланди	24,4	23,7	27,5	24,3	28,2

Джерело: розраховано на основі [3, с. 9—10; 5].

та 2016—2017 рр. займала другу позицію після Данії. Острівне положення Великобританії та оточення її водоймами з незначними глибинами є основою для успішного розвитку саме офшорної вітроенергетики, що і відбувається протягом останнього часу. Починаючи з 2017 р. близько половини потужностей офшорної вітроенергетики, що вводяться в дію у країнах ЄС, це потужності на континентальному шельфі у Великобританії. У 2017 р. нові потужності у офшорній вітроенергетиці країн ЄС становили 3 154 МВт, а Великобританії — 1 680 МВт; у 2018 р. у ЄС — 2 661 МВт, а у Великобританії — 1 312 МВт [3, с. 10]. Враховуючи кількість проєктів, що знаходяться у Великобританії на стадіях розробки та спорудження така тенденція, скоріш за все, буде збережена протягом кількох наступних років. Невизначеності може додати ситуація з Brexit та непередбачуваність подальшого розвитку економіки Великобританії загалом.

Показники Німеччини, навпаки, є нижчими за загальний рівень ефективності роботи вітроенергетики країн ЄС, що зумовлено рядом причин. Основною причиною є масштаби розвитку вітроенергетики Німеччини. Так, за підсумками 2018 р. загальна встановлена потужність вітроенергетики Німеччини (59 311 МВт) становила 33,2 % потужності вітроенергетики ЄС загалом (178 826 МВт) [3, с. 10]. У цій країні фактично відсутні вільні території для подальшого розвитку вітроенергетики, а площадки з найкращим вітровим потенціалом уже давно використані. Саме тому у Німеччині вітроустановки розміщуються на більшості ділянок придатних для вітроенергетики, а не лише на ділянках з кращим вітровим потенціалом, як у більшості інших країн Європи. Тож подальший розвиток вітроенергетики Німеччини можливий за рахунок офшорної вітроенергетики і заміни чи модернізації існуючого обладнання. У 2018 р. у Німеччині було виведено з експлуатації обладнан-

ня потужністю 249 МВт, що більше ніж половина від рівня ЄС загалом (421 МВт). Частка Німеччини у модернізованому обладнанні країн ЄС також перевищувала 50 % [3, с. 16]. Модернізація існуючого обладнання, перехід на нові зразки техніки з більшою одиничною потужністю та розвиток офшорної вітроенергетики сприяли тому, що найменший розрив між показниками ЄС (2 080,7 кВт·год/кВт; 23,8 %) та Німеччини (2 021,8 кВт·год/кВт; 23,1 %) був у 2017 р.

Данія відноситься до піонерів розвитку вітроенергетики починаючи з 70-х років ХХ ст. та до технологічних лідерів галузі, насамперед, завдяки власній компанії Vestas, що є найбільшим європейським та світовим виробником вітрових установок. Ця компанія є розробником найсучасніших зразків техніки, що сприяє високій ефективності вітроенергетики Данії та забезпечує значні обсяги експорту відповідного обладнання. Показники ефективності роботи вітроенергетики Данії були суттєво вищими за середній рівень по ЄС, а протягом досліджуваного проміжку часу займали перше місце серед досліджуваної групи країн у 2014 р. та у 2016—2017 рр. У 2013 р. та у 2015 р. за показниками ефективності роботи вітроенергетики Данія займала друге місце поступаючись лише Великобританії.

Бельгія за часткою офшорної вітроенергетики (35,3 %) у загальних обсягах встановленої потужності займала друге місце серед країн ЄС після Великобританії, а за ефективністю роботи вітроенергетики — третє після Данії та Великобританії протягом всього досліджуваного періоду (2013—2017 рр.). Ефективність роботи вітроенергетики Бельгії була вищою за середній рівень по ЄС протягом 2014—2017 рр.

Нідерланди за часткою офшорної вітроенергетики (24,4 %) у загальних обсягах встановленої потужності займали третє місце після Великобританії та Бельгії, а за ефективністю роботи вітроенергетики (2013—

2017 рр.) — четверте після Данії, Великобританії та Бельгії. Ефективність роботи вітроенергетики Нідерландів була нижчою за середній рівень по ЄС у 2014 р., але уже вищою протягом періоду 2015—2017 рр.

Отже, чотири з п'яти країн ЄС, що мають частку офшорної вітроенергетики у загальних обсягах встановленої потужності понад 10 % мають вищі показники ефективності роботи власної вітроенергетики за середній рівень по ЄС загалом, а Німеччина, за рахунок поступового збільшення частки офшорної вітроенергетики, зменшила своє відставання від середнього рівня по ЄС.

У разі використання Україною досвіду цієї групи країн є можливість підвищити ефективність роботи власної вітроенергетики. Україна, маючи вихід до Чорного та Азовського морів, а також великі внутрішні водойми (каскад водосховищ на р. Дніпро), має для цього гарні перспективи. Додатковою перевагою є наявність власного виробника потужних вітроустановок. У 2018 р. Краматорський завод "Фурлендер Віндтехнологжі" розробив нову вітроустановку одиничною потужністю 4,5 МВт, яка має резерв для збільшення потужності до 4,8 МВт. У виробництво залучено п'ятнадцять вітчизняних підприємств, а локалізація виробництва становить 70 %. У 2019 р. передбачено виготовлення та встановлення десяти одиниць цих вітроустановок [6, с. 22]. Європейський досвід свідчить, що наступними напрямками розвитку вітроенергетики є офшорна вітроенергетика та перехід до установок більшої одиничної потужності.

ВИСНОВКИ

Проведено аналіз ефективності роботи вітроенергетики у країнах ЄС. Офшорна вітроенергетика здатна забезпечити вищу ефективність роботи щодо наземних об'єктів. Так, за досліджуваний період (2014—2018 рр.) найбільший розрив у показниках був у 2014 р. (ефективність роботи офшорної вітроенергетики становила 4 273,7 кВт·год/кВт та 48,8 %, наземної — 2 176,8 кВт·год/кВт та 24,8 %), а найменший у 2017 р. (ефективність роботи офшорної вітроенергетики — 3 017,5 кВт·год/кВт та 34,4 %, а наземної — 1 989,8 кВт·год/кВт та 22,7 %). Країни ЄС, що мають частку офшорної вітроенергетики понад 10 % загальної встановленої потужності вітрової енергетики (за виключенням Німеччини), забезпечують вищі показники ефективності її роботи порівняно з середнім рівнем по ЄС. Німеччина завдяки розвитку офшорної вітроенергетики та часткової модернізації існуючих вітроенергетичних об'єктів зменшила своє відставання від середнього рівня по ЄС. Поступове підвищення ефективності роботи вітроенергетики України можна забезпечити завдяки переходу до використання вітроустановок з більшою одиничною потужністю та розвитку офшорної вітроенергетики, для чого існує достатньо сприятливих умов.

Подальші наукові дослідження слід зосередити на порівнянні ефективності роботи окремих вітрових парків. Порівнюючи наземні та офшорні об'єкти доцільно враховувати більшу кількість складових. Зокрема інвестиційні витрати, але не лише на спорудження самих вітроенергетичних об'єктів, а й витрати на спорудження ре-

зervних чи акумулюючих потужностей, які необхідні для стабільної роботи енергетичної системи країни при використанні окремих видів альтернативної енергетики (особливо вітрової та сонячної).

Література:

1. Wind Power Capacity Worldwide Reaches 600 GW, 53,9 GW added in 2018 [Electronic resource]: Website World Wind Energy Association (WWEA). — Access to resources: <https://wwindea.org/blog/2019/02/25/wind-power-capacity-worldwide-reaches-600-gw-539-gw-added-in-2018/>
2. Global wind report 2017. Lauha Fried, Steve Sawyer, Shruti Shukla, Liming Qiao. Global Wind Energy Council (GWEC). — Brussels. GWEC Headquarters. 2018. — 72 p.
3. Wind energy in Europe in 2018. Ivan Komusanac, Daniel Fraile, Guy Brindley. Wind Europe. — Brussels. 2019. — 32 p.
4. Renewable capacity statistics 2019. Adrian Whiteman, Javier Esparrago, Sonia Rueda, Samah Elsayed. IRENA Secretariat. International Renewable Energy Agency (IRENA). — Abu Dhabi. IRENA Secretariat, 2019. — 60 p.
5. BP Statistical Review of World Energy 2018 [Electronic resource]: Website BP. — Access to resources: <http://www.bp.com/content/dam/bp/excel/Energy-Economics/statistical-review-2018/bp-statistical-review-of-world-energy-2018-workbook.xlsx>
6. Вітроенергетичний сектор України 2018. / Під заг. ред. І.В. Плачкова та А.Є. Конеченкова. — К.: Українська вітроенергетична асоціація, 2019. — 76 с.

References:

1. World Wind Energy Association (2019), "Wind Power Capacity Worldwide Reaches 600 GW, 53,9 GW added in 2018", available at: <https://wwindea.org/blog/2019/02/25/wind-power-capacity-worldwide-reaches-600-gw-539-gw-added-in-2018/> (Accessed 02 April 2019).
 2. Fried, L. Sawyer, S. Shukla, S. and Qiao, L. (2018), Global wind report 2017, Global Wind Energy Council, Brussels, Belgium.
 3. Komusanac, I. Fraile, D. and Brindley, G. (2019), Wind energy in Europe in 2018, Wind Europe, Brussels, Belgium.
 4. Whiteman, A. Esparrago, J. Rueda, S. and Elsayed, S. (2019), Renewable capacity statistics, IRENA Secretariat, Abu Dhabi, United Arab Emirates.
 5. BP Global. (2018), "BP Statistical Review of World Energy 2018", available at: <http://www.bp.com/content/dam/bp/excel/Energy-Economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-workbook.xlsx> (Accessed 02 April 2019).
 6. Plachkov, I. V. and Konechenkov, A. Ye. (2019), Vitroenerhetychnyj sektor Ukrainy 2018 [Wind power sector of Ukraine 2018], Ukrain's'ka vitroenerhetychna asotsiatsiia, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 08.04.2019 р.*

Т. О. Журавльова,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0002-4235-1955

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.24

ОЦІНКА ПРИБУТКОВОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Т. Zhuravlova,
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance
Odessa National University named after I.I. Mechnikov

EVALUATION OF ACCOMMODATION OF DOMESTIC ENTERPRISES

У статті розкрито сутність, значення прибутковості та її роль для функціонування вітчизняних підприємств на ринку. Визначено, що прибутковість характеризується прибутком, збитком та фінансовим результатом. Зазначено фактори, які впливають на прибутковість вітчизняних підприємств. Оцінено рівень прибутковості вітчизняних підприємств. Зазначено, що прибуток як важлива категорія ринкових відносин визначає такі функції: характеризує економічний ефект — кінцевий фінансовий результат; прибуток відіграє стимулювальну функцію — він водночас є фінансовим результатом та основним елементом фінансових ресурсів підприємства; прибуток — джерело формування бюджетів різних рівнів. Досліджено, що найбільшу кількість продукції за вісім років реалізують великі і середні підприємства, але спостерігається негативна тенденція до зменшення долі великих підприємств та позитивна тенденція до збільшення долі малих підприємств.

The article reveals the essence, value of profitability and its role for the functioning of domestic enterprises in the market. It is determined that profitability is characterized by profit, loss and financial result. The factors that influence the profitability of domestic enterprises are indicated. The level of profitability of domestic enterprises is estimated. It is noted that profit as an important category of market relations determines the following functions: characterizes the economic effect — the final financial result; profit plays a stimulating role — it is also a financial result and a major element of the company's financial resources; profit — the source of budget formation at different levels. It was investigated that the largest number of products sold by large and medium-sized enterprises for eight years, but there is a negative tendency to reduce the share of large enterprises and a positive tendency to increase the share of small enterprises. This profitability is achieved at the expense of the scale effect, orientation to foreign markets, lobbying for their economic interests in the government.

During the investigated period, all types of economic activity have a positive increase in profits and a negative increase in losses. Profitability is followed in agriculture, construction, wholesale and retail trade, financial and insurance activities, professional, scientific and technical activities. It is determined that the dynamics of profitability indicators are unstable. During 2010–2017 domestic enterprises of Ukraine received both a loss and a profit.

In general, many domestic enterprises are unprofitable. The largest share of unprofitable enterprises accounts for such types of economic activity as real estate, construction, industry. But, without interfering with negative indicators in some industries, during 2017 there were slight positive changes in domestic enterprises. Thus, according to the results of the analyzed period, the most profitable were industry and agriculture.

As we know, in the previous years, the export leaders and volumes of production in monetary terms were the metallurgical and food industries, as well as significant profits gave the usual export abroad of goods with low added value — agricultural raw materials.

Ключові слова: прибутковість, вітчизняні підприємства, прибуток, збиток, продукція, ефективність, фінансовий результат.

Key words: profitability, domestic enterprises, profit, loss, products, efficiency, financial result.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних економічних умовах вітчизняні підприємства зацікавлені в досягненні високих фінансових результатів і підвищенні рентабельності, оскільки ефективне функціонування підприємств будь-якої організаційно-правової форми незалежно від видів діяльності є обов'язковим умовою його існування. Прибуток як головний фінансовий показник є основною метою виробництва, фактором, що несе в собі причину його існування. Прибуток — це основний показник розвитку вітчизняних підприємств на ринку. Варто зазначити, що цей показник може відображати як позитивну, так і негативну динаміку, яка безпосередньо показує ефективність і результативність діяльності будь-яких вітчизняних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам дослідження прибутковості вітчизняних підприємств присвячені праці таких вчених: Аранчій В.І., Бандурка О.М., Бланк І.А., Іщенко Є., Кучер Л.Ю., Мочерний С.В., Огійчук М.Ф., Осипова Т.В., Петрова К.Я., Хмелевський О.В., Шуляк П.Н. та інші. Разом з тим залишається необхідність проведення дослідження щодо пошуку та аналізу факторів, які формують прибуток підприємства в сучасних умовах.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних тенденцій прибутковості вітчизняних підприємств в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основним завданням кожного вітчизняного підприємства в ринкових умовах є організація виробничо-фінансової діяльності, мета якої полягає у задоволенні людських потреб у продукції і отриманні максимального прибутку. Процес розвитку нових ринкових відносин робить необхідним посилення, що належить фінансів ролі в процесі функціонування вітчизняних підприємств. Слід розглядати організаційні фінанси як регулятора здійснюваної фінансово-господарської діяльності, а також розширення свободи і самостійності вітчизняних підприємств на ринках товарів (робіт, послуг). При цьому, в ринкових умовах прибуток підприємства — це основа самофінансування існуючих типів здійснюваної фінансово-господарської діяльності, а також соціально-трудових відносин працівників.

Вивчаючи прибутковість вітчизняних підприємств, відмічаємо різноманітність поглядів щодо тлумачення поняття "прибутковість", які наведено в таблиці 1.

Прибуток — це різниця між ціною реалізації та собівартості продукції (товарів, робіт, послуг), між обсягом отриманої виручки та сумою витрат на виробництво та реалізацію продукції [12]. Прибуток є формою доходу підприємця, який вклав свій капітал для досягнення певного комерційного успіху, проте він характеризує лише ту частину доходу, яка "очищена" від затрат, понесених на здійснення цієї діяльності.

Необхідно зазначити, що прибуток як важлива категорія ринкових відносин визначає такі функції:

- 1) характеризує економічний ефект — кінцевий фінансовий результат;
- 2) прибуток відіграє стимулювальну функцію — він водночас є фінансовим результатом та основним елементом фінансових ресурсів підприємства;
- 3) прибуток — джерело формування бюджетів різних рівнів [12].

Загальний прибуток підприємства становить собою кінцевий результат діяльності підприємства. У його складі враховується прибуток від усіх видів діяльності підприємства: прибуток від реалізації товарної продукції, робіт, послуг — валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності, прибуток від надзвичайної діяльності. Крім того, розраховують чистий прибуток (прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства). Основним складником загального прибутку є прибуток від реалізації товарної продукції. Він становить понад 95% загального прибутку [2].

Для збереження показників прибутковості вітчизняних підприємств, подальшої успішної їх діяльності, конкурентоздатності необхідно швидко реагувати на них не тільки зміною техніки управління, але й організаційними змінами. Це потребує розробки антикризової стратегії підприємства. Кризові явища краще передбачити, ніж ліквідувати. Тому успіх діяльності підприємства залежить від завчасної підготовки до можливих негараздів. Антикризова стратегія заходів допоможе значно мінімізувати вплив негативних явищ на підприємство й дасть йому змогу бути успішним і конкурентоздатним в умовах нестабільності. Створення потрібних резервів (ресурсних, фінансових, матеріальних) допоможе діяти підприємствам в умовах кризи ефективніше [9].

Результати діяльності вітчизняних підприємств можна оцінювати таким показником як обсяг реалізації про-

дукції (товарів, послуг) (табл. 2). Аналізуючи таблицю 2, видно, що обсяг реалізації продукції (товарів, послуг) за досліджуваний період зріс на 125,32% (4218633 млн грн). Найбільшу питому вагу в структурі реалізації продукції (товарів, послуг) займають підприємства оптової та роздрібно-ї торгівлі (41,77% — 39,18%) та промисловості (34,44% — 36,50%). Підприємства зайняті в сільському, лісовому та рибному господарстві показали найбільший приріст реалізації продукції (товарів, послуг) з 2,97% (2010 р.) до 6,17% (2017 р.), що становить 367813,4 млн грн або 368,21%. Негативна тенденція до зменшення обсягів реалізованої продукції спостерігається в фінансовій та страховій діяльності на 59,27%, що становить 98133,4 млн грн. Найбільшу кількість продукції за вісім років реалізують великі і середні підприємства, але спостерігається негативна тенденція до зменшення долі великих підприємств (3,10 в.п.) та позитивна тенденція до збільшення долі малих підприємств (2,40 в.п.). Таким чином, можна зробити висновок, що великі підприємства отримують великі прибутки і чим ці підприємства більші тим більші прибутки вони отримують. Така прибутковість досягається за рахунок ефекту масштабу, орієнтуванню на закордонні ринки, лобюванню свої економічні інтереси у владі.

Проте значення зазначеного показника (обсяг реалізації продукції (товарів, послуг)) недостатньо для того, щоб створити думку про ефективність діяльності певного господарюючого суб'єкта. Це обумовлено тим, що

Таблиця 1. Підходів до визначення сутності поняття "прибутковість"

Автор	Прибутковість – це
Антонюк Р.Р. [1]	Стійке економічне явище, що проявляється як підтверджена здатність підприємства генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення як основної, так і всієї господарської діяльності, що полягає в перевищенні доходу над здійсненими витратами в розмірі достатньому для ефективного подальшого функціонування
Кучер Л.Ю. [4]	Показник для зображення економічного ефекту в абсолютних показниках
Мочерний С.В. [5]	Прибутковість суб'єкта треба розглядати з двох аспектів: по-перше, як прибутковість усього підприємства щодо всього авансованого капіталу, яка визначається нормою прибутку: відношення річного прибутку до авансованого капіталу; по-друге, як прибутковість виготовлення окремої партії товарів, яка вимірюється відношенням прибутку до собівартості товарів
Огіччук М.Ф. [6]	Вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку)
Осипова Т.В. [7]	Основою прибутковості є сам прибуток, який у цілому й визначає результат фінансово-господарської діяльності підприємств як суб'єктів господарювання. Тому прибуток зображає її результати
Хмелевський О.В. [11]	Стан підприємства, що вказує на його здатність здійснювати рентабельну діяльність, забезпечувати платоспроможність, генерувати прибуток, на основі чого забезпечувати стабільність зростання та майбутній інноваційно-інвестиційний розвиток

цей показник виступає абсолютним в характеристиці роботи вітчизняних підприємств, і його правильна інтерпретація за оцінкою результативності може проводитися тільки у взаємозв'язку з іншими показниками, які

Таблиця 2. Розподіл обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) вітчизняними підприємствами

Вид економічної діяльності	2010		2015		2016		2017		2017 у % до 2010
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	
Усього, млн грн	3366228,2	100,00	5159067,1	100,00	6237535,2	100,00	7584861,3	100,00	225,32
Сільське, лісове та рибне господарство	99891,4	2,97	362310,0	7,02	403645,8	6,47	467704,8	6,17	468,21
Промисловість	1159231,4	34,44	1887535,4	36,59	2305695,9	36,96	2768312,8	36,50	238,81
Будівництво	96725,3	2,87	142871,9	2,77	169705,3	2,72	217464,3	2,87	224,83
Оптова та роздрібна торгівля	1406132,7	41,77	1953257,7	37,86	2385691,5	38,25	2971724,3	39,18	211,34
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	143791,5	4,27	293959,4	5,70	365332,7	5,86	436659,8	5,76	303,68
Тимчасове розміщування й організація харчування	11613,4	0,34	18250,0	0,35	23083,8	0,37	28554,8	0,38	245,88
Інформація та телекомунікації	65925,6	1,96	100590,4	1,95	117407,2	1,88	137940,7	1,82	209,24
Фінансова та страхова діяльність	165569,8	4,92	74175,6	1,44	61162,3	0,98	67436,4	0,89	40,73
Операції з нерухомим майном	36482,9	1,08	75284,6	1,46	85497,3	1,37	102465,4	1,35	280,86
Професійна, наукова та технічна діяльність	143937,3	4,28	180668,7	3,50	241869,5	3,88	287864,7	3,80	199,99
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	23768,9	0,71	49242,3	0,95	53787,0	0,86	66811,3	0,88	281,09
Освіта	1552,2	0,05	1975,6	0,04	2253,0	0,04	2902,7	0,04	187,01
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	6523,4	0,19	10573,2	0,20	13805,0	0,22	17559,1	0,23	269,17
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2789,8	0,08	4995,1	0,10	4921,4	0,08	6779,6	0,09	243,01
Надання інших видів послуг	2292,6	0,07	3377,2	0,07	3677,5	0,06	4680,6	0,06	204,16
Усього, відсотків	100,0		100,0		100,0		100,0		-
великі підприємства	41,6		39,8		38,3		38,5		-3,10 в.п.
середні підприємства	41,5		42,0		42,8		42,2		0,70 в.п.
малі підприємства	16,9		18,2		18,9		19,3		2,40 в.п.

Джерело: сформовано автором за даними [8].

Таблиця 3. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	2010	2015	2016	2017	2017 у % до 2010
Сільське, лісове та рибне господарство					
прибуток	22306,1	128880,2	103942,2	92990,7	416,88
збиток	5014,3	25742,6	12832,7	13444,0	268,11
фінансовий результат (сальдо)	17291,8	103137,6	91109,5	79546,7	460,03
Промисловість					
прибуток	68933,1	90315,9	141475,3	227886,2	330,59
збиток	37712,0	271676,8	149044,9	142456,7	377,75
фінансовий результат (сальдо)	31221,1	-181361	-7569,6	85429,5	273,63
Будівництво					
прибуток	4905,1	5648,1	8446,6	10353,4	211,07
збиток	9323,3	30722,2	17789,5	14114,1	151,39
фінансовий результат (сальдо)	-4418,2	-25074,1	-9342,9	-3760,7	85,12
Оптова та роздрібна торгівля					
прибуток	42655,9	56898,4	74418,1	90270,3	211,62
збиток	27772,4	137462,7	67141,1	51093,9	183,97
фінансовий результат (сальдо)	14883,5	-80564,3	7277	39176,4	263,22
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність					
прибуток	10387,7	23093,7	28278,0	28500,8	274,37
збиток	5328,8	37015,5	15458,3	44617,8	837,30
фінансовий результат (сальдо)	5058,9	-13921,8	12819,7	-16117	-318,59
Фінансова та страхова діяльність					
прибуток	38445,2	103182,0	95084,0	107907,1	280,68
збиток	22818,2	103353,3	186742,3	52339,5	229,38
фінансовий результат (сальдо)	15627	-171,3	-91658,3	55567,6	355,59
Професійна, наукова та технічна діяльність					
прибуток	8218,6	10023,2	38014,5	61306,7	745,95
збиток	23328,9	57987,3	16934,7	15955,2	68,39
фінансовий результат (сальдо)	-15110,3	-47964,1	21079,8	45351,5	-300,14
Інші види діяльності					
прибуток	16156,9	57279,7	34100,7	54675,9	338,41
збиток	22376,7	151487	80017,4	52021,4	232,48
фінансовий результат (сальдо)	-6219,8	-94207,7	-45916,7	2654,5	-42,68
Всього					
прибуток	212008,6	475321,2	523759,4	673891,1	317,86
збиток	153674,6	815447,8	545960,9	386042,6	251,21
фінансовий результат (сальдо)	58334	-340127	-22201,5	287848,5	493,45

Джерело: сформовано автором за даними [8].

відображають вкладені в підприємство фінансові кошти.

Підвищення обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) вітчизняними підприємствами і виявлення резервів ресурсного потенціалу можна шляхом оптимізації наявних фінансових ресурсів та раціонального їх використання за рахунок оптимізації виробництва продукції конкретного суб'єкта господарювання [10].

Оскільки прибутковість підприємства — це найважливіша характеристика діяльності кожного суб'єкта господарювання, його слід систематично й всебічно оцінювати, особливо в момент кризових ситуацій. Для визначення тенденцій прибутковості вітчизняних підприємств, розглянемо обсяги їх прибутку (збитку) в динаміці (табл. 3).

Загальна сума прибутку вітчизняних підприємств у 2017 році становила 673891,1 млн грн і його розмір за досліджуваний період зріс на 217,86%, але і збиток за цей період також збільшився на 151,21%, що забезпечує позитивне сальдо. За досліджуваний період за всіма видами економічної діяльності спостерігається позитив-

не збільшення прибутку і негативне збільшення збитку. Прибутковість прослідковується в сільському господарстві, будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, фінансовій та страховій діяльності, професійній, науковій та технічній діяльності.

За даними таблиці 3 бачимо, що динаміка стосовно показників прибутковості є нестабільною. Протягом 2010—2017 рр. вітчизняні підприємства України отримували як збиток, так і прибуток. Можна спостерігати, що в 2010 р. фінансовий результат вітчизняних підприємств був додатним, тобто підприємства отримали прибутки у розмірі 58334 млн грн. У свою чергу, в період з 2015 по 2016 роки фінансовий результат вітчизняних підприємств був від'ємний 340127 млн грн і 22201,5 млн грн відповідно, який зменшився на 93,47%.

Загалом багато вітчизняних підприємств є збитковими. Найбільша частка збиткових підприємств припадає на такі види економічної діяльності, як операції з нерухомим майном, будівництво, промисловість.

Але, не заважаючи на негативні показники в деяких галузях, протягом 2017 р. відбулися незначні позитивні

зрушення у вітчизняних підприємствах. Так, за підсумками аналізованого періоду, найприбутковішими були промисловість (85429,5 млн грн) і сільське господарство (79546,7 млн грн).

Як відомо, у попередні роки, лідерами експорту та обсягів виробництва у грошових вимірах були металургійна та харчова промисловість, а також значні прибутки давало звичайне вивезення за кордон товарів із низькою доданою вартістю — сільгоспсировина [3].

ВИСНОВКИ

Основна мета вітчизняних підприємств є отримання максимального прибутку при мінімальних затратах. Основне місце в забезпеченні самофінансування вітчизняних підприємств займає прибуток, можливість якого багато в чому залежить від того, наскільки доходи перевищують витрати.

Прибутковість являє собою стійке економічне явище, що проявляється як підтверджена здатність вітчизняних підприємств генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення як основної, так і всієї господарської діяльності, що полягає в перевищенні доходу над здійсненими витратами в розмірі достатньому для ефективного подальшого функціонування.

Подальші дослідження будуть спрямовані пошук інструментів управління прибутковістю на вітчизняних підприємствах з урахуванням сучасних ринкових умов.

Література:

1. Антонюк Р.Р. Прибутковість сільськогосподарських підприємств: природа категорії / Р.Р. Антонюк // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. — 2012. — № 126. — С. 50—55.
2. Єпіфанова І.Ю. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності / І.Ю. Єпіфанова, В.С. Гуменюк // Економіка та суспільство. — 2016. — Вип. 3. — С. 189—192 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua>
3. Іванець Н.І. Прибутковість підприємства як основний показник ефективності його діяльності / Н.І. Іванець // Журнал науковий огляд. — 2017. — № 3 (35) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1140/1254>
4. Кучер Л.Ю. Науково-теоретичні підходи до інтерпретації дефініції "прибутковість" / Л.Ю. Кучер [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://khntusg.com.ua/fles/sbornik/vestnik_99/06.pdf
5. Мочерний С.В. Політична економія: [навч. посібник] / С.В. Мочерний, Я.С. Мочерна. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. Знання. — 2007. — 684 с.
6. Огійчук М.Ф. Сутність прибутку та підходи до методики його визначення / М.Ф. Огійчук // Економіка АПК. — 2009. — № 6. — С. 31—45.
7. Осипова Т.В. Теоретичні аспекти трактування прибутковості в сучасних умовах господарювання / Т.В. Осипова // Управління розвитком. — 2012. — № 1. — С. 82—84.
8. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України; За редакцією І. Є. Вернера. — К., 2018. — 540 с.

9. Суздальцев О.М. Антикризисное управление как один из направлений повышения эффективности деятельности предприятия / О.М. Суздальцев, К.О. Гайдаш // Вісник Донецького університету економіки та права. — 2012. — № 1. — С. 88—91.

10. Ткаченко О.С. Розподіл фінансових ресурсів як основа досягнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств // Агросвіт. — 2018. — № 12. — С. 27—33.

11. Хмелевський О.В. Оцінка якості прибутковості в інноваційно-інвестиційному розвитку підприємств машинобудування / О.В. Хмелевський // Економіст. — 2008. — № 3. — С. 50—53.

12. Ярошевич Н.Б. Фінанси підприємств: [навч. посіб.] / Н.Б. Ярошевич. — К.: Знання, 2012. — 341 с.

References:

1. Antoniuk, R.R. (2012), "Profitability of agricultural enterprises: the nature of the category", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva*, vol. 126, pp. 50—55.
2. Yepifanova, I.Yu. and Humeniuk, V.S. (2016), "Profitability of the enterprise: modern approaches to the definition of the essence", *Ekonomika ta suspil'stvo*, [Online], vol. 3, pp. 189—192, available at: <http://economyandsociety.in.ua>. (Accessed April 1 2019).
3. Ivanets', N.I. (2017), "Profitability of the company as the main indicator of the efficiency of its activities", *Zhurnal naukovyj ohliad*, [Online], vol. 3 (35), available at: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1140/1254> (Accessed April 9 2019).
4. Kucher, L.Yu. "Theoretical and theoretical approaches to the interpretation of the definition of "profitability", [Online], available at: http://khntusg.com.ua/fles/sbornik/vestnik_99/06.pdf. (Accessed April 3 2019).
5. Mochernyj, S.V. and Mocherna, Ya.S. (2007), *Politychna ekonomii*, [Political Economy], 2nd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.
6. Ohijchuk, M.F. (2009), "The essence of profit and approaches to the methods of its definition", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 31—45.
7. Osypova, T.V. (2012), "Theoretical aspects of the treatment of profitability in modern economic conditions", *Upravlinnia rozvytkom*, vol. 1, pp. 82—84.
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018), "Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2017 rik", p. 540.
9. Suzdal'tsev, O.M. and Hajdash, K.O.) (2012), "Anticrisis management as one of the directions of increasing the efficiency of the enterprise", *Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava*, vol. 1, pp. 88—91.
10. Tkachenko, O. (2018), "Distribution of financial resources as a basis for achieving the economic safety of agricultural enterprises", *Agrosvit*, vol. 12, pp. 27—33.
11. Khmelevs'kyj, O.V. (2008), "Assessment of the quality of profitability in the innovation and investment development of mechanical engineering enterprises", *Ekonomist*, vol. 3, pp. 50—53.
12. Yaroshevych, N.B. (2012), *Finansy pidpryemstv*, [Business Finance], Znannia, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2019 р.

*Р. І. Грешко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
ORCID ID: 0000-0003-3054-356X
В. М. Харабара,
к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
ORCID ID: 0000-0002-8555-6440*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.29

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

R. Greshko,
PhD in Economics, Associate Professor, Chernivtsi National Fedkovych University
V. Kharabara,
PhD in Economics, Associate Professor, Chernivtsi National Fedkovych University

FORMATION OF THE SYSTEM OF MONITORING THE FINANCIAL INABILITY ENTERPRISES

Публікацію присвячено дослідженню проблем формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств в сучасних умовах. Проведено аналіз публікацій, що присвячені проблематиці аналізу фінансової неспроможності підприємств та визначено необхідність побудови цілісної системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств. У статті визначено, що система моніторингу фінансової неспроможності підприємств — це своєрідна інформаційна система, котра сигналізує менеджменту підприємству про можливі небезпеки, що можуть наплинути на нього як із зовнішнього, так і з внутрішнього середовища, а результатом її використання повинно бути підвищення платоспроможності, прибутковості та поліпшення фінансового стану підприємств за допомогою комплексу послідовних та взаємопов'язаних фінансових операцій, розроблених за ініціативою менеджменту підприємств, так і зацікавлених суб'єктів ринку. В дослідженні автори виділяють шість етапів формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств: визначення об'єктів спостереження в діяльності підприємств; формування інформаційної бази; розрахунок фінансових показників та їх змін у динаміці; аналіз рівня негативних тенденцій фінансово-господарської діяльності підприємств; обґрунтування висновків та рекомендацій щодо поліпшення показників фінансового стану підприємства і забезпечення відповідного рівня його доходності; визначення можливостей подолання негативних тенденцій, що обумовлюють фінансову неспроможність підприємств. На основі дослідження авторами робиться висновок про те, що система моніторингу фінансо-

вої неспроможності підприємств є дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві, є джерелом інформації, що сигналізує про потенційні ризики погіршення фінансового стану підприємств та можливі резерви мобілізації ресурсів для його поліпшення відповідно до контрольованих показників фінансово-господарської діяльності.

The publication is devoted to the research of problems of formation of the system of monitoring of financial insolvency of enterprises in modern conditions. The analysis of publications devoted to the problems of the analysis of financial insolvency of enterprises was conducted and the necessity of construction of a complete system of monitoring of financial insolvency of enterprises was determined. The article states that the system of monitoring financial insolvency of enterprises is a kind of informational system that signals management of an enterprise about the possible dangers that can affect it both from the external and the internal environment, and the result of its use should be increase of solvency, profitability and improvement of financial condition of enterprises with the help of a complex of consistent and interconnected financial transactions, developed on the initiative of enterprise management, and a pledge vlenyh market players. In the study, the authors distinguish six stages of the formation of a system for monitoring financial insolvency of enterprises: the definition of objects of observation in the activities of enterprises; formation of the information base; calculation of financial indicators and their changes in dynamics; analysis of the level of negative tendencies of financial and economic activity of enterprises; substantiation of conclusions and recommendations on improvement of indicators of the financial condition of the enterprise and ensuring an appropriate level of its profitability; Identification of opportunities to overcome the negative trends that determine the financial insolvency of enterprises. On the basis of the study, the authors conclude that the system for monitoring financial insolvency of enterprises is an effective control tool, without which it is impossible to make effective financial decisions to eliminate negative trends in the enterprise, is a source of information signaling the potential risks of deterioration of the financial condition of enterprises and possible reserves. mobilization of resources for its improvement in accordance with controlled indicators of financial and economic activity.

Ключові слова: фінансова неспроможність, фінансовий стан, підприємство, фінансові рішення, фінансово-господарська діяльність.

Key words: financial insolvency, financial condition, enterprise, financial decisions, financial and economic activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З метою швидкої ідентифікації негативних тенденцій, виявлення причин, що їх зумовлюють, та розробки заходів фінансового оздоровлення на підприємствах доцільно впроваджувати систему моніторингу фінансової неспроможності підприємств. Ця система може бути дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві. Одне з головних завдань впровадження системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств полягає у своєчасній розробці стратегічних напрямів подальшої діяльності підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку методів та моделей оцінки фінансової неспроможності підприємств зробили зарубіжні

економісти Г. Спрінгейт, Е. Альтман, У. Бівер, Дж. Таффлер та Г. Тішоу, Р. Ліс, Конан і Гольдер, Аргенті, Ж. Депалян та багато ін. Досліджували теоретичні та прикладні питання фінансової неспроможності також такі вітчизняні вчені: О.О. Терещенко, Н.С. Артамонова, О.І. Продіус, С.О. Черкасова, О.М. Барановська, Л.Л. Гриценко, І.М. Боярко, А.А. Губар, В.А. Даниленко, О.А. Зоріна, Н.В. Черничко, Д.В. Яшук та ін. Враховуючи важливість напрацювань у теоретико-методологічній базі фінансової неспроможності підприємств, варто відзначити, що окремі методичні аспекти залишаються недостатньо розробленими та особливої уваги заслуговує побудова цілісної системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження механізму формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств у сучасних умовах.

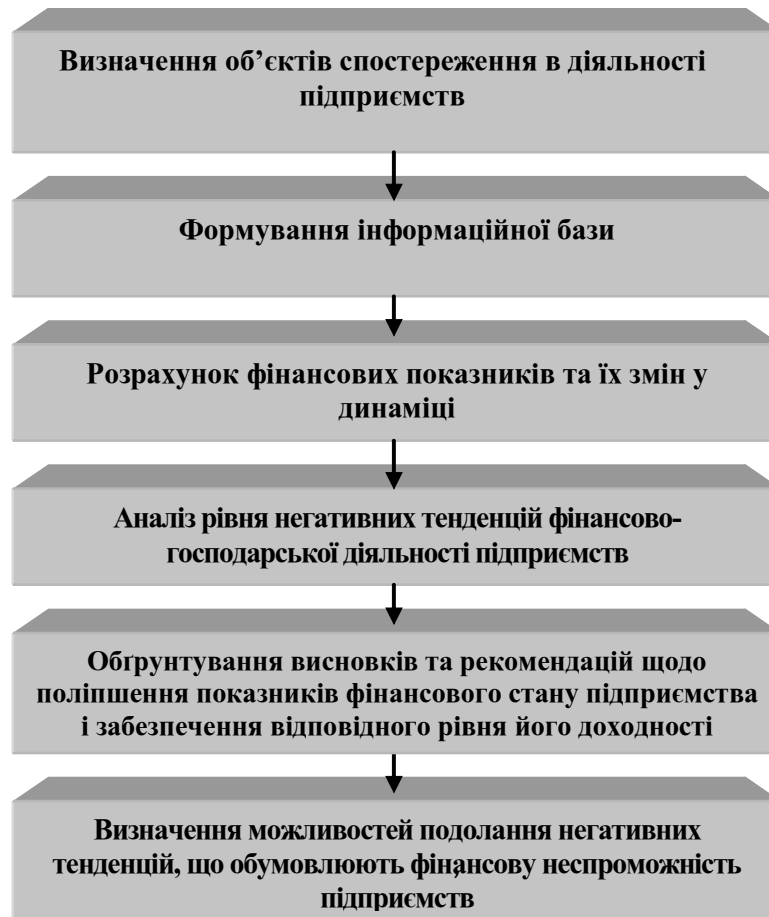

Рис. 1. Етапи формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою швидкої ідентифікації негативних тенденцій, виявлення причин, що їх зумовлюють, та розробки заходів фінансового оздоровлення на підприємствах доцільно впроваджувати систему моніторингу фінансової неспроможності підприємств. Ця система може бути дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві. Одне з головних завдань впровадження системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств полягає у своєчасній розробці стратегічних напрямів подальшої діяльності підприємства.

Результатом використання системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств повинно бути підвищення платоспроможності, прибутковості та поліпшення фінансового стану підприємств за допомогою комплексу послідовних та взаємопов'язаних фінансових операцій, розроблених за ініціативою менеджменту підприємств, так і зацікавлених суб'єктів ринку. Фінансові рішення менеджменту підприємств повинні бути спрямовані на те, щоб навіть у найскладнішій господарській ситуації, в якій опинилося підприємство, можна було ввести в дію такі фінансові механізми, що дали б змогу подолати труднощі з найменшими для підприємства втратами.

Отже, система моніторингу фінансової неспроможності підприємств — це своєрідна інформаційна систе-

ма, котра сигналізує менеджменту підприємству про можливі небезпеки, що можуть наплинути на нього як із зовнішнього, так і з внутрішнього середовища.

Система виявляє й аналізує інформацію про приховані обставини, настання яких може призвести до виникнення фінансових ризиків, а також неплатоспроможності підприємства. Першочерговим її завданням є своєчасне виявлення безпосередньої чи опосередкованої фінансової неспроможності підприємства, а також виявлення резервів мобілізації ресурсів підприємства для її запобігання. На базі системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств створюється система управління можливими небезпеками, яка охоплює ідентифікацію небезпек, їх оцінку та усунення. Процес формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств умовно можна поділити на шість етапів (рис. 1).

На першому етапі застосування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств визначають об'єкт спостереження і виявляють внутрішні та зовнішні чинники впливу на діяльність підприємства. Зовнішні чинники характеризують ситуацію на ринку (партнери, конкуренти, кон'юнктура) та економіко-правові умови функціонування і, як правило, не залежать від підприємницької діяльності. До них належать чинники, пов'язані зі загальною економічною ситуацією, з рівнем інфляції, з специфікою окремих товарних ринків, впливом природних, географічних, транспортних і науково-технічних умов на виробництво і реалізацію продукції.

Внутрішні чинники охоплюють фінансову, виробничу, збутову та організаційну сторони його діяльності. В основному, такі негативні чинники, як зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних оборотних коштів, неефективність фінансових вкладень, послаблення договірної дисципліни, несвоєчасне оновлення асортименту товарної продукції безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємстві.

Досвід показує, що в ринкових умовах практично всі аспекти діяльності підприємства схильні створювати загрозу фінансової неспроможності. Тому система її прогнозування має охоплювати суттєві сторони діяльності підприємства. З цієї позиції об'єктами спостереження можуть бути:

- динаміка структури капіталу підприємства;
- склад активів підприємства;
- поточні витрати підприємства;
- чистий грошовий потік підприємства;
- поточні фінансові зобов'язання;
- фінансові операції в зонах підвищеного ризику.

На другому етапі системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств вивчають показники, що вказують на розвиток тих чи інших негативних тенденцій. Такими показниками можуть бути: обсяг реалізації товарів, виконаних робіт і наданих послуг, операційні затрати, прибуток підприємства, рівень дебіторської та кредиторської заборгованості, вхідні та вихідні грошові потоки. Для їх обчислення і накопичення достатніми є основні відомості, що містяться в балансі підприємства та звіті про фінансові результати діяльності підприємства.

Третій етап побудови системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств охоплює розрахунок цільових показників та визначення їх динаміки. Наприклад, у ході цього етапу визначають зону безпеки, тобто точку беззбитковості, рівень фінансових показників, достатній для підтримки стабільної ліквідності та платоспроможності підприємства, рівень доходності.

На цьому етапі доцільно використовувати існуючі науково обґрунтовані методики оцінки фінансового стану підприємства та відповідні методичні рекомендації Міністерства економіки України, а саме: "Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій із приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства" (Міністерство економіки України, 2010 р.); "Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації" (Міністерство фінансів України, Фонд державного майна України, 2013 р.).

На четвертому етапі використання системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств аналізують рівень негативних тенденцій діяльності підприємств. На нашу думку, система моніторингу фінансової неспроможності підприємств є нічим іншим, як передбаченням можливих негативних сценаріїв розвитку підприємства, що можуть призвести до неплатоспроможності й втрати ліквідності даним підприємством, а отже, до неповернення заборгованості і збитків для кредиторів.

Прогнозуванням фінансової неспроможності підприємств науковці і фахівці-практики з фінансового управління займаються уже багато років. Спочатку це питан-

ня намагалися розв'язати на базі емпіричного досвіду, суто експертними методами, що, звичайно, призводило до значних помилок. Згодом, разом із розвитком комп'ютерної техніки, було здійснено ряд спроб розроблення формалізованих методик прогнозування фінансового стану підприємств.

Аналіз та критична оцінка основних моделей прогнозування фінансового стану підприємств дозволило зробити висновок, що одним моделям притаманний фундаментальний підхід, іншим — суто технічне розв'язання проблеми прогнозування. Фундаментальний підхід заснований на зборі й аналізі інформації про підприємство. На підставі зовнішньої інформації оцінюють поточну і перспективну ситуацію в галузі, до якої належить це підприємство, загальний його розвиток. Внутрішні джерела інформації досліджуваного підприємства сприяють прогнозуванню результатів його господарської діяльності на найближчий період. Отже, фундаментальний підхід до оцінювання фінансового становища підприємства зорієнтований на внутрішнє фінансове планування й бюджетування і на оцінку перспективного розвитку суб'єкта господарювання. Технічний підхід до раннього прогнозування неплатоспроможності ґрунтується на аналізі даних звітності минулих періодів.

Враховуючи складність процесу прогнозування фінансової неспроможності та множини його кількісних характеристик, можна констатувати, що його формальне описання, аналіз і, в кінцевому результаті, практичне дослідження можливе лише за вдалого поєднання методів системного аналізу і синтезу та відповідній декомпозиції на конкретні економіко-математичні моделі [2, с. 56].

Нині широко використовують такі економіко-математичні методи отримання, дослідження й аналізу фінансових показників [2, с. 32]:

— методи математичної статистики: вибірковий метод, кореляційний та регресійний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, аналіз динаміки, теорію індексів та ін.;

— методи математичної економіки та економетрії: міжгалузеві баланси, теорію виробничих функцій, аналіз попиту та пропозиції, теорію економічного росту, регіональний аналіз та глобальне моделювання;

— методи економічної кібернетики: системний аналіз, теорію систем управління, теорію економічної інформації та ін.;

— методи дослідження операцій і прийняття оптимальних рішень: математичне програмування (лінійне та нелінійне програмування, дискретне програмування, динамічне програмування, сепарабельне програмування, геометричне програмування); сітьові методи планування та управління, методи теорії ігор, теорії управління запасами, теорії масового обслуговування та ін.;

— методи комп'ютерного моделювання: імітаційне моделювання, ділові ігри.

При використанні моделювання як засобу для описання складних економічних процесів та явищ, вибір, як правило, полягає в отриманні точного числового (зокрема оптимального) рішення за допомогою спрощеної аналітичної моделі або неточного рішення за допомогою імітаційної моделі, що максимально точно відображає закономірності об'єкта, який моделюють. Вибір

адекватного класу методів та моделей пов'язаний із тим, які властивості об'єкта, що моделюють, охоплюють для модельного відображення у процесі дослідження. Оскільки в економіці будь-яке експериментування неможливе, то для дослідження фінансової неспроможності логічно буде обрати математичні методи дослідження.

Прогнозування фінансової стану методами математичного моделювання та системного аналізу становить доволі складну багатоступеневу процедуру, але лише зі застосуванням такого комплексного підходу можна отримати адекватні кількісні оцінки.

Одним із універсальних методів економіко-математичного аналізу є багатофакторний економетричний аналіз. Його зміст полягає в побудові оптимальної економетричної моделі, завдяки якій можна достатньо точно класифікувати підприємства за рівнем їх фінансового стану. Економетричне моделювання дає змогу мати уяву про можливі шляхи економічного розвитку, спрогнозувати ту чи іншу ситуацію, передбачити майбутнє значення економічних показників, вказати інструменти зміни ситуації в бажаному напрямку [1, с. 340].

У світовій практиці найпоширенішими моделями оцінки фінансового стану підприємства є наступні економетричні моделі, які будуються на основі фінансових коефіцієнтів [3–6]:

1. Двохфакторна модель оцінки імовірності банкрутства.
2. Оцінка імовірності банкрутства на основі Z-рахунку Альтмана.
3. Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану.
4. Оцінка фінансового стану по показниках У. Бівера.
5. Метод рейтингової оцінки фінансового стану (рейтингове число).
6. R-модель прогнозу ризику банкрутства.
7. Прогнозна модель Таффлера.
8. Модель Фулмера.
9. Модель Спрингейта.
10. Узагальнена модель, розроблена на основі дискримінантної функції.
11. PAS-коефіцієнт.

Основою п'ятого етапу використання системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств є отримані аналітичні результати оцінки негативних тенденцій у діяльності підприємства, на основі яких роблять узагальнення та обґрунтовують висновки, вносять рекомендації щодо поліпшення показників фінансового стану підприємства і забезпечення відповідного рівня його платоспроможності та доходності.

Шостий етап застосування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств є найвідповідальнішим, оскільки на основі результатів п'ятого етапу визначають фінансову спроможність підприємства в подоланні негативних тенденцій фінансового стану підприємства. Визначення здатності реалізації внутрішніх фінансових можливостей для уникнення фінансової неспроможності має охоплювати всі сторони його діяльності, які можуть генерувати таку загрозу.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, система моніторингу фінансової неспроможності підприємств є дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві, є джерелом інформації, що сигналізує про потенційні ризики погіршення фінансового стану підприємств та можливі резерви мобілізації ресурсів для його поліпшення відповідно до контрольованих показників фінансово-господарської діяльності. Ефективність використання такої системи моніторингу підприємств буде залежати від повноти проведених фінансових операцій та використання необхідних інструментів інформаційного забезпечення й контролю, що в сукупності забезпечить підвищення платоспроможності, прибутковості та зміцнення фінансового стану підприємств.

Література:

1. Бабешко Л.О. Основы эконометрического моделирования: учебное пособие. — М.: КомКнига, 2006. — 432 с.
2. Григорків В.С. Моделювання економіки. Ч. 1: навч. посіб. — Чернівці: Рута, 2006. — 124 с.
3. Іщенко Н. А. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства // Вісн. Економічні науки. — 2017. — № 31. — С. 256—265.
4. Матвійчук А.В. Нечіткі, нейромережеві та дискримінантні моделі діагностування можливості банкрутства підприємств / А.В. Матвійчук // Нейронечіткі технології моделювання в економіці. — 2013. — № 2. — С. 71—118.
5. Тридід О.М. Економіко-математичні моделі оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання: моногр. / О.М. Тридід, О.Г. Тижненко, Л.О. Тижненко. — К.: УБС НБУ, 2011. — 213 с.
6. Altman E. J. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // Journal of Finance. — 1968. — № 4. — P. 589—609.

References:

1. Babeshko, L. O. (2006), *Osnovy ekonometrycheskoho modelyrovannya: Uchebnoye posobie* [Fundamentals of Econometric Modeling: Manual], KomKnyha, Moscow, Russia.
 2. Hryhorkiv, V. S. (2006), *Modelyuvannya ekonomiky: Navchalnyy posibnyk* [Modeling of the economy: Teach manual], 2nd ed, Ruta, Chernivtsi, Ukraine.
 3. Ishchenko, N. A. (2017), "Diagnostics of the probability of bankruptcy of the enterprise", *Visnyk Ekonomichni nauky*, vol. 31, pp. 256—265.
 4. Matviychuk, A. V. (2013), "Fuzzy, neural network and discriminant models for diagnosing bankruptcy of enterprises", *Neyronechitki tekhnolohiyi modelyuvannya v ekonomitsi*, vol. 2, pp. 71—118.
 5. Trydid, O. M. (2011), *Ekonomiko-matematychni modeli otsinky finansovoho stanu subyektiv hospodaryuvannya: monohrafiya* [Economic-mathematical models of estimation of financial condition of business entities: monograph], UBS NBU, Kyiv, Ukraine.
 6. Altman, E. J. (1968), "Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy", *Journal of Finance*, vol. 4, pp. 589—609.
- Стаття надійшла до редакції 15.04.2019 р.*

К. В. Захожай,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана",
ORSID ID: 0000-0003-1001-8012

О. Ю. Жам,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний авіаційний університет,
ORSID ID: 0000-0002-9832-2985

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.34

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І ПРІОРИТЕТИ МАКРОФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

К. Zakhozhay,
Ph.D., Associate professor, Associate professor of Finance Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

O. Zham,
Ph.D., Associate professor, Associate professor of Finance, Banking and Insurance Department,
National Aviation University

THE MAIN PRINCIPLES AND PRIORITIES OF MACROFINANCIAL STABILIZATION IN THE CONTEXT OF THE ECONOMIC STATE DEVELOPMENT

У статті проаналізовано сутність, зміст та значення макрофінансового аналізу і визначено, що така наука вивчає теоретичні основи та надає практичні навички щодо використання кількісних методів та прийомів, досліджує і оцінює економічні процеси у сфері фінансів на макrorівні, що дозволяє зробити економічну інтерпретацію отриманих результатів та розробити ефективні управлінські рішення з питань фінансової (бюджетної) політики.

У результаті дослідження на базі внутрішніх й зовнішніх джерел забезпечення макрофінансової стабілізації в Україні сформовано основні її принципи і пріоритети в контексті економічного розвитку держави, що сформовані на засадах забезпечення фінансової безпеки держави, і впливають на стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків. Це характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічним зростанням.

Так, однією з найсуттєвіших перешкод на шляху до підвищення ефективності системи регулювання, а також забезпечення фінансової стабільності національної економіки на сьогодні є відсутність цілісної теоретичної концепції макрофінансової стабільності, чіткої системи їх оцінювання.

Авторами визначено, що макрофінансова стабільність досягається за умови, коли весь комплекс макрофінансових індикаторів перебуває у межах допустимих порогових значень, а порогові значення кожного показника досягаються, не зменшуючи інші макрофінансові показники й індикатори і є основними складовими системи діагностики фінансової стабільності національної економіки. Загалом вони характеризують різні аспекти фінансового стану країни: фінансову стійкість, фінансову гнучкість, фінансову залежність, фінансову платоспроможність та фінансову заборгованість.

Також обгрунтовано необхідність застосування єдиної системи показників (індикаторів) для діагностики макрофінансової ситуації в країні, що забезпечить об'єктивну інформацію про стан

фінансово-економічної сфери та надасть можливість оцінки ефективності дій держави за сучасних умов.

The article analyzes the essence, content and value of macrofinancial analysis and determines that this science studies theoretical foundations and provides practical skills in using quantitative methods and techniques, studies and evaluates economic processes in the sphere of finance at the macrolevel, allows you to make an economic interpretation of the results and develop effective management decisions on financial (budget) policy.

As a result of research based on internal and external sources of macrofinancial stabilization in Ukraine, it's basic principles and priorities were formed in the context of the economic development, formed on the basis of ensuring the financial security of the state and affect the state of the budget, monetary, banking, monetary system and financial markets. It is characterized by balance, resistance to internal and external negative threats, the ability to ensure the effective functioning of the national economic system and economic growth.

Thus, one of the most important obstacles to improving the efficiency of the regulatory system, as well as ensuring the financial stability of the national economy, is the lack of a coherent theoretical concept of macro-financial stability and a clear system for its assessment.

The authors found that macrofinancial stability is achieved under the condition that the entire set of macrofinancial indicators is within acceptable thresholds, and the threshold values of each indicator are achieved without reducing other macrofinancial indicators and indicators and are the main components of the diagnostic system for the financial stability of the national economy. In general, they characterize various aspects of a countries financial condition: financial stability, financial flexibility, financial dependence, financial solvency and financial indebtedness.

It also justified the need to use a single system of indicators (indicators) to diagnose the macrofinancial situation in the country, provide objective information about the state of the financial and economic sphere and provide an opportunity assess the effectiveness of state actions in modern conditions.

Ключові слова: макрофінансова стабілізація, індикатори, принципи і пріоритети, економічний розвиток держави.

Key words: macrofinancial stability, indicators, principles and priorities, economic development of the country.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ І ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Прийняття своєчасних, виражених, обґрунтованих управлінських рішень на макрорівні неможливе без проведення аналізу. Той факт, що в переважній більшості наукових праць аналіз як такий розглядається в основному на мікрорівні, рівні суб'єктів господарювання, обмежує аналітичні можливості, адже у фінансовій сфері суб'єкти господарювання на різних рівнях в процесі своєї діяльності взаємодіють між собою. Тому мікрорівень об'єктивно не може функціонувати відокремлено від макрорівня. Загалом, від чіткості стратегії розвитку держави залежить діяльність як країни в цілому, так і кожного окремого суб'єкта господарювання. На рішення і результати діяльності підприємств (рівень корпоративного фінансового менеджменту) впливає діяльність органів державного управління, що в фінансовому аспекті проявляється через фінансову політику держави. Для того, щоб ефективно працювати і мати прибуток, суб'єкт господарювання повинен забезпечувати собі високу конкурентоспроможність. Для цього необхідно знати, як управляти фінансовими ресурсами за певних змінних умов, якою має бути фінансова політика підприємства і як на неї можуть вплинути макроеко-

номічні процеси (чинники зовнішнього характеру, які не залежать від бажань і дій суб'єктів господарювання).

На функціонування державного апарату (рівень державного фінансового менеджменту) також впливають певні чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру. До того ж держава не є відокремленим суб'єктом у глобальному середовищі, тому при побудові фінансової політики вона має враховувати економічні процеси на міжнародному рівні, а також специфіку функціонування суб'єктів на мікрорівні, бо від неї залежать бюджетні доходи. Все це неможливе без аналітичної діяльності, яка показує взаємозв'язки суб'єктів господарювання на регіональному, макро- і міжнародному рівнях, що впливають на прийняття управлінських рішень і мають враховувати вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. у цьому аспекті роль макрофінансового аналізу складно переоцінити [4, с. 195—196].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Орієнтованість досліджень на розвинений ринок ставить перед вітчизняними фахівцями питання про необхідність адаптації методик аналізу до сучасних економіко-правових умов. Цим проблемам присвячені роботи А.Є. Буряченка [2], А.Д. Бутка, О.І. Гадзевича, Н.В. Рудик [8], О.М. Суценка [7], М.Я. Коробової,

Л.А. Лахтіонової, Ю.В. Сибірянської [6], Н.М. Сивульської [6], В.В. Сопка, Ю.С. Цал-Цалка, В.М. Федосова [9], В.К. Хлівного [8]. Істотний внесок у розвиток і вдосконалення методики аналізу фінансового стану держави зробили зарубіжні фахівці: М.І. Баканов, С.І. Кудряшова [4], В.Г. Медведєв [4], Д. Міддлтон, В.Д. Новодворський, Н.Н. Погостинська, Ю.А. Погостинський, Ж. Рішар, С.Дж. Браун, В.Н. Салін [4], Д. Стоун, А.Дж. Стрікленд, А.А. Томпсон, М. Фелдстейн, Г.Дж. Шінасі [10], Е.П. Шпаковська [4].

Значний внесок у розроблення методологічної бази економічного аналізу зробили видатні вчені, зокрема: М.Д. Білик, В.І. Захарченко, В.М. Івахненко, Л.М. Кіндрацька, В.М. Опарін [5], А.Ф. Павленко, Т.В. Паєнко [5] та інші.

Оскільки поняття "макрофінансовий аналіз" нині рідко використовується у літературі, то, опрацювавши підходи до трактування понять "аналіз", "економічний аналіз", "фінансовий аналіз" можна зробити висновок, що його слід розглядати з двох точок зору: як наукову діяльність та як функцію управління, оскільки аналіз присутній на кожному з етапів управління і є його вихідною функцією.

Макрофінансовий аналіз як наука — це система спеціальних знань, пов'язаних із дослідженням процесів, явищ та їх причинно-наслідкових зв'язків, що складаються під впливом об'єктивних економічних законів, а також суб'єктивної діяльності людей щодо управління фінансовими процесами на макрорівні [10, с. 220].

Макрофінансовий аналіз як функція управління — це сукупність прийомів і методів кількісної і якісної оцінки фінансової діяльності держави і її наслідків, виявлення чинників, що впливають на динаміку і структуру, з метою своєчасної розробки і прийняття обґрунтованих управлінських рішень [4, с. 190—191].

МЕТА СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у виявленні пріоритетів та дослідженні принципів макрофінансової стабілізації на основі індикаторів економічного розвитку держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На функціонування державного апарату впливають певні чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру. Так, держава при побудові фінансової політики повинна враховувати економічні процеси на міжнародному рівні, а також специфіку функціонування суб'єктів на макрорівні. Все це неможливе без аналітичної діяльності. Звідси висновок, що всі суб'єкти господарювання в процесі діяльності пов'язані між собою, тому при прийнятті управлінських рішень мають враховувати вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, а також результати якісного, ґрунтовного аналізу процесів на регіональному, макро- і міжнародному рівнях [1, с. 190—191].

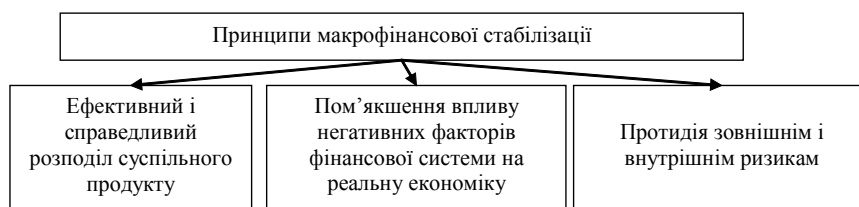

Рис. 1. Основні принципи макрофінансової стабілізації держави

Завдання макрофінансового аналізу полягають у тому, щоб розкрити сутність, принципи та необхідність здійснення аналізу макрофінансових індикаторів при проведенні господарської діяльності на державному або місцевому рівнях, а також навчитись правильно обирати методи аналізу залежно від наявної інформації і змісту тих процесів та явищ, які аналізуються, інтерпретувати отриманні результати та розробляти управлінські рішення, передбачати тенденції аналізованих показників на середньо- та довгострокову перспективу.

Макрофінансова стабільність знаходить свій прояв у відповідних макрофінансових параметрах — монетарних (фінансових) показниках та індикаторах: величина грошової маси, її структура, інфляція і курс національної валюти, облікова ставка центрального банку і відсоткові ставки за кредитами комерційних банків, обсяг кредитних ресурсів, бюджет держави, бюджетний дефіцит і величина державного внутрішнього та зовнішнього боргу, обсяги ресурсів, що обертаються на фінансовому ринку [8, с. 34].

Можна сказати, що для досягнення макрофінансової стабільності необхідним є забезпечення фінансової безпеки держави, що впливає на стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків. Це характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічним зростанням [2, с. 50].

При цьому макрофінансова стабілізація має базуватися на таких принципах (рис. 1).

Одним із принципів макрофінансової стабілізації є ефективний і справедливий розподіл суспільного продукту в країні. У свою чергу, нерівномірність розподілу доходів являється причиною втручання уряду (зокрема, шляхом збільшення соціальних видатків), що за нестачі фінансових ресурсів у Держбюджеті України призводить до збільшення запозичень і погіршення значень основних макрофінансових показників.

Наступними важливими принципами макрофінансової стабілізації є пом'якшення впливу негативних факторів фінансової системи на реальну економіку та протидія зовнішнім і внутрішнім ризикам, адже обсяги угод на світовому фінансовому ринку значно перевищують розмір світового ВВП [7, с. 75].

Дотримання принципів макрофінансової стабілізації потребує розроблення цілої низки показників і правил. Зокрема, на переконання В.М. Опаріна і Т.В. Паєнко [5], — це макрофінансові показники, до яких належать ВВП, рівень безробіття, інвестиції в довгострокові активи, рівень інфляції, бюджетний дефіцит, державний

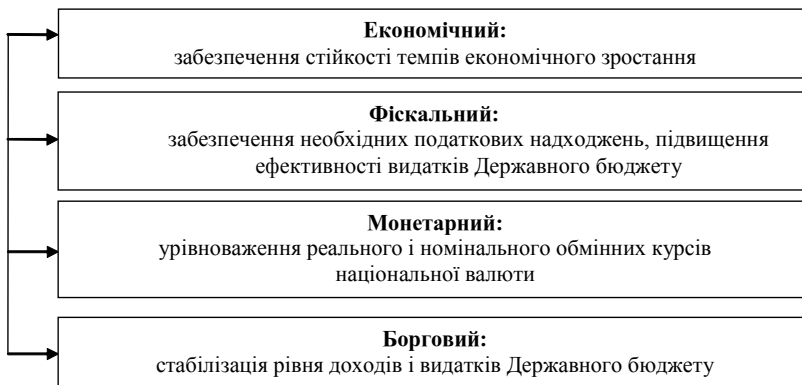

Рис. 2. Пріоритети макрофінансової стабілізації країни

борг тощо. Хоча, як слушно зазначає науковець, деякі з них доповнюють один одного або є похідними від інших макропоказників. Наприклад, обсяги інвестицій у довгострокові активи безпосередньо впливають на стан економіки, забезпечують зростання ВВП і сприяють зайнятості населення [5, с. 140].

Подібних поглядів дотримується й М. Фельдштейн, який у своєму рівнянні макрофінансової стабілізації зробив наголос на забезпеченні макрофінансової та макроекономічної стабільності через показники заборгованості країни, дефіциту Державного бюджету та їх урівноваження з темпами економічного зростання. Він використав поняття стандартного й первинного бюджетного дефіциту. Первинний дорівнює різниці між видатками уряду, котрі не пов'язані з виплатами відсотків, і доходами Державного бюджету. До речі, борг держави це, на думку вченого, сума всіх несплачених бюджетних дефіцитів.

М. Фельдштейн [10, с. 308] пропонує таке рівняння макрофінансової стабілізації:

$$D \frac{Debt}{GDP} = \frac{G-T}{GDP} + i - \frac{D \cdot GDP}{GDP} * \frac{Debt}{GDP} \quad (1),$$

де D — зміна обсягів ВВП країни;

$Debt$ — державний борг;

GDP — обсяг ВВП;

G — урядові витрати, не пов'язані з виплатою відсотків;

T — податкові та інші надходження до державного бюджету;

i — відсоткова ставка за державним боргом.

Досягнення фінансової стабілізації тісно пов'язані з економічними процесами, оскільки база обмінно-розподільчих відносин створюється також у реальному секторі.

Якщо фінансових ресурсів, які обертаються в країні, не вистачає для забезпечення необхідного рівня доходів усіх суб'єктів фінансових відносин, держава вдається до стимулювання іноземних інвестицій або експортних операцій. За умов орієнтації виробництва на зовнішній попит виникає залежність від розвитку зовнішньоторговельних операцій, котрі забезпечують надходження до країни фінансових і матеріальних ресурсів. Ці ресурси, по-перше, забезпечують формування доходів та є основою макрофінансової стабілізації, по-друге, йдуть на розширення кола життєвих благ (імпорт), що отримують члени суспільства.

Саме пріоритетність внутрішніх й зовнішніх складових фінансових ресурсів визначатиме фінансовий і еко-

номічний розвиток країни. При цьому варто зважати на те, що надмірна залежність від зовнішнього попиту може впливати на економічну й фінансову стабільність країни як позитивно, так і негативно.

Вибір орієнтації на внутрішній чи зовнішні ринки залежить насамперед від платоспроможного попиту й темпів його зростання порівняно з іншими потенційними ринками збуту продукції. Так, наприкінці 90-х років попит на українську продукцію на вітчизняному ринку був незначним, що зумовило орієнтацію на зовнішні ринки. За таких умов зовнішня торгівля стала стимулом збільшення обсягів виробництва й експорту, що прискорив зростання ВВП, який і повинен бути основним об'єктом розподілу, перерозподілу та обміну, запорукою фінансової й економічної стабільності країни.

Відповідно, першим пріоритетом макрофінансової стабілізації має бути економічний, тобто забезпечення стійких темпів економічного зростання, оскільки джерелом макроекономічної й макрофінансової стабілізації є ВВП (рис. 2).

Наступним пріоритетом макрофінансової стабілізації України повинен бути фіскальний, який полягає в забезпеченні необхідних податкових надходжень та стабільних темпів їх зростання (податкова складова), а також підвищенні ефективності видатків державного бюджету (бюджетна складова).

Ще одним пріоритетом макрофінансової стабілізації України має стати монетарний, який забезпечує урівноваження реального і номінального обмінних курсів національної валюти та борговий, який полягає у стабілізації рівня Державного бюджету.

Борговий пріоритет забезпечує покриття додаткових витрат за рахунок кредитних коштів. Одним із принципів макрофінансової стабілізації є справедливий і ефективний розподіл суспільного продукту в країні. Макрофінансову стабільність національної економіки слід розглядати не як абсолютний чи одномоментний стан.

Вона виникає як синергетичний результат взаємодії системи фінансових інститутів, ринків, інфраструктури, а також фінансових відносин, що виникають у реальній економіці. Тобто це низка можливих значень, кожному з яких відповідає певний запас міцності фінансової системи. Фінансова система перебуває в стані стабільності тоді, коли сприяє ефективному функціонуванню економіки (а не перешкоджає йому) і розсіює фінансові дисбаланси, які виникають ендегенно або як результат значних негативних очікувань" [5, с. 144].

Макрофінансова стабільність досягається за умови, коли весь комплекс макрофінансових індикаторів перебуває у межах допустимих порогових значень, а порогові значення кожного показника досягаються, не зменшуючи інші макрофінансові показники й індикатори і є основними складовими системи діагностики фінансової стабільності національної економіки, що характеризують стан бюджетно-податкової системи, грошо-

вого ринку, валютного регулювання, державного боргу, банківської системи, фондового та страхового ринків.

Зокрема до складу макрофінансових індикаторів стану бюджетно-податкової системи відносять:

- рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджет України;
- рівень податкового навантаження;
- відношення дефіциту, профіциту Державного бюджету України (не менше 3%) до ВВП;
- покриття дефіциту Зведеного бюджету України за рахунок зовнішніх запозичень;

— відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі;

— обсяг трансфертів з Державного бюджету у відсотках до ВВП;

— амплітуду коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України [12, с. 11].

До складу макрофінансових індикаторів стану грошового ринку належать:

- відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації);
- відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів;
- обсяг готівки, % до ВВП;
- рівень інфляції;
- питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками;
- рівень середньої відсоткової ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції.

До складу макрофінансових індикаторів валютного регулювання відносять:

- темпи зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США та до показників попереднього періоду;
- відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації).

Основними макрофінансовими індикаторами стану боргової політики держави є:

- відношення обсягів державного боргу до ВВП;
- відношення обсягів зовнішнього державного боргу до ВВП;
- відношення обсягів внутрішнього державного боргу до ВВП;
- відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг;
- відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг;
- відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів Державного бюджету;
- відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів Державного бюджету;
- відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП.

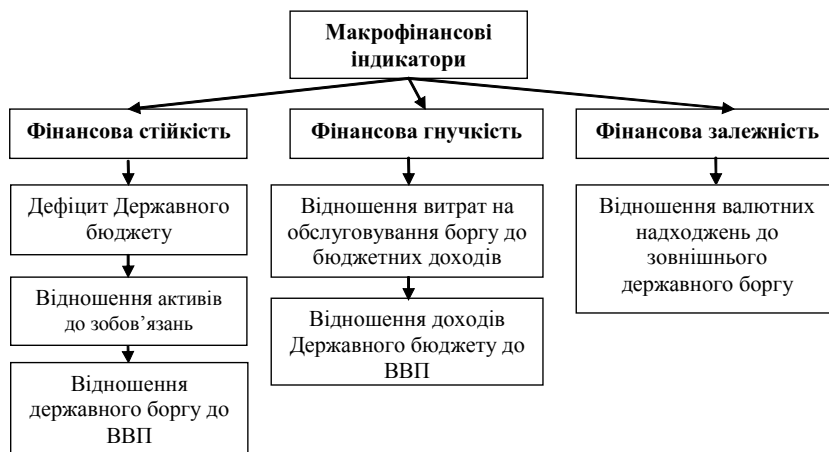

Рис. 3. Система макрофінансових індикаторів визначення макрофінансової стабілізації держави

До складу макрофінансових індикаторів страхового ринку належать:

- коефіцієнт проникнення страхування (відношення страхових премій до ВВП);
- частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій;
- рівень страхових виплат;
- частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам;
- частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі.

До складу макрофінансових індикаторів фондового ринку належать:

- відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП;
- доходність облігацій внутрішньої державної позики;
- частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу.

На думку авторів, слушною є позиція науковців, які з метою систематизації макрофінансових індикаторів поділяють їх на п'ять груп, що характеризують різні аспекти фінансового стану країни: фінансову стійкість, фінансову гнучкість, фінансову залежність, фінансову платоспроможність та фінансову заборгованість (рис. 3) [6, с. 95].

Група показників фінансової стійкості характеризує здатність держави фінансувати існуючі програми та інші зобов'язання: дефіцит державного бюджету; відношення активів до зобов'язань, відношення державного боргу до ВВП [7, с. 75].

Група показників фінансової гнучкості характеризує граничну межу, до якої держава може нарощувати борг: відношення витрат на обслуговування боргу до доходів бюджету, відношення власних доходів до ВВП [8, с. 33].

Група показників фінансової залежності показує, наскільки уряд є залежним від зовнішніх джерел фінансування: відношення валютних надходжень до зовнішнього державного боргу визначає можливість держави погасити зобов'язання перед зовнішніми кредиторами за рахунок надходження валюти через перевищення експортних операцій над імпортними [9, с. 37].

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, держава та всі суб'єкти господарювання в процесі фінансової діяльності пов'язані між собою, тому при прийнятті управлінських рішень мають враховувати вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, що неможливо зробити без якісного, ґрунтовного аналізу процесів на регіональному, макро- і міжнародному рівнях.

Головне завдання аналітичної діяльності на державному рівні полягає в тому, щоб знаходити додаткові джерела для задоволення зростаючих потреб населення, а також стежити, щоб наявні ресурси використовувалися з найбільшою соціальною віддачею. При цьому однією з найсуттєвіших перешкод на шляху до підвищення ефективності системи регулювання, а також забезпечення фінансової стабільності національної економіки на сьогодні є відсутність цілісної теоретичної концепції макрофінансової стабільності, чіткої системи їх оцінювання.

Як один із елементів стабілізації фінансової системи пропонується формування єдиної цілісної системи макрофінансових індикаторів, яка забезпечить об'єктивну інформацію про стан фінансово-економічної сфери та надасть можливість оцінки ефективності дій держави за сучасних умов.

Література:

1. Конституція України: Зміни до Закону України від 15.03.2016 // Уряд. кур'єр. — № 1 — рп / 2016.
2. Буряченко А.Є. Нові підходи до формування структури фінансів місцевого самоврядування // Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць. — Вип. 30. — К.: КНЕУ, 2017. — С. 45—54.
3. Захожай К.В. Основні індикатори визначення критеріїв фінансової (бюджетної) безпеки держави / К.В. Захожай // Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: зб. тез Всеукр. наук.-практ. інт.-конф., 10 листопада 2017. — Херсон, ДВНЗ "ХДАУ", 2017. — С. 249—251.
4. Макроэкономическая статистика: [учеб. пособие] / В.Н. Салин, В.Г. Медведев, С.И. Кудряшова, Е.П. Шпаковская. — М.: Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации: Дело, 2000. — 333 с.
5. Опарин В.М., Паєнтко Т.В. Ідеологія, прагматика та результативність податкового реформування // Проблеми економіки. — № 4. — 2017. — 138—148.
6. Сибірянська Ю.В., Сивульська Н.М., Захожай К.В. Макрофінансовий аналіз: збірник аналітичних завдань та кейсів. — 2-ге видання / Ю.В. Сибірянська, Н.М. Сивульська, К.В. Захожай. — К.: КНЕУ, 2018. — 107 с.
7. Сущенко О.М. Сутність, принципи та пріоритети макрофінансової стабілізації України / О.М. Сущенко // Фінанси України. — 2013. — № 1. — с. 75.
8. Хлівний В.К., Рудик Н.В. Основи розробки системи макрофінансових індикаторів / В.К. Хлівний, Н.В. Рудик // Ринок цінних паперів. — 2013. — № 7—8. — С. 33—34.
9. Федосов В.М., Сибірянська Ю.В., Сивульська Н.М., Захожай К.В., Рудик Н.В. Макрофінансовий аналіз: практикум / В.М. Федосов, Ю.В. Сибірянська, Н.М. Сивульська, К.В. Захожай, Н.В. Рудик. — К.: КНЕУ, 2017. — 291 с.
10. Фельдштейн М., Блауг М. 100 великих економістів після Кейнса / М. Блауг, М. Фельдштейн. — СПб., Економікус, 2009. — С. 307—309. — 384 с.
11. Schinasi G.J. Defining Financial Stability / G.J. Schinasi // IMF Working Paper /04/187. — 2004. — P. 6—7.
12. Zakhzhay K. Macrobudget statistics as a financial regulation instrument under the conditions of decentralization / K. Zakhzhay // Modernization of Public Finance: Current Issue and Challenges: Collection of Scientific Papers. International scientific conference, March 13, 2018. — K.: Agrar Media, 2018. — P. 11—12.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (change 15.03.2016) The Law of Ukraine "The Constitution of Ukraine", Government courier, vol. 1, rp / 2016.
2. Buryachenko, A.Y. (2017), Novi pidchody do formuvannya struktury finansiv mistseвого samovryaduvannya [New approaches to the formation of the structure of local government finances], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Zakhzhay, K.V. (2017), Osnovni indykatory vyznachennya kryteriyiv finansovoyi (byudzhetnoyi) bezpeky derzhavy [The main indicators for determining the criteria of state financial (budget) security], KGAU, Kherson, Ukraine.
4. Salin, V.N. Medvedev, V.G. Kudryaschova, S.E. and Schpakovskaya, Y.P. (2000), Makroekonomicheskaya statistika [Macroeconomic statistics], Delo, Moscow, Russia.
5. Oparin, V.M. Paentko, T.V. (2017), Ideologiya, pragmatyka ta rezultatyvnist podatkovogo reformuvannya [Ideology, pragmatics and effectiveness of tax reform], PE, Kyiv, Ukraine.
6. Sybiryanska, Y.V. Syvulska, N.M. and Zakhzhay, K.V. (2018), Makrofinansoty analiz: zbirnyk analytychnych zavdan ta keysiv [Macrofinance analysis: collection of analytical tasks and case studies], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Suschenko, O.M. (2013), Sutnist, printsyipy ta priorytety makrofinansovoi stabilizatsyyi Ukrainy [The essence, principles and priorities of the macrofinancial stabilization of Ukraine], AFM, Kyiv, Ukraine.
8. Khlivnyi, V.K. Rudyk, N.V. (2013), Osnovy rozrobky systemy makrofinansovykh indykatoriv [Fundamentals of the development of a system of macrofinancial indicators], KNEU, Kyiv, Ukraine.
9. Fedosov, V.M. Sybiryanska, Y.V. Syvulska, N.M. and Zakhzhay, K.V. (2017), Makrofinansoty analiz: praktykum [Macrofinance analysis: Workshop], KNEU, Kyiv, Ukraine.
10. Feldstein, M. Blaug M. (2009), 100 velikich ekonomistov posle Keynsa [100 Great Economists since Keynes], SP, Russia.
11. Schinasi, G.J. (2004), Defining Financial Stability, IMF Working Paper, London, UK.
12. Zakhzhay, K. (2018), Macrobudget statistics as a financial regulation instrument under the conditions of decentralization, Modernization of Public Finance: Current Issue and Challenges: Collection of Scientific Papers, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2019 р.

І. П. Ситник,

к. т. н., доцент кафедри фінансів, Національний університет харчових технологій, м. Київ
ORCID: 0000-0002-3906-770X

В. В. Ярина,

студентка, кафедра фінансів, Національний університет харчових технологій, м. Київ
ORCID ID: 0000-0003-4184-8270

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.40

СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ "УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАТІЖНИЙ ПРОСТІР"

I. Sytnyk,

Candidate Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Department of Finance,
National University of Food Technologies, Kyiv

V. Yaryna,

student, department of finance,
National University of Food Technologies, Kyiv

THE MODERN STATUS OF THE FUNCTIONING OF THE NATIONAL PAYMENT SYSTEM "UKRAINIAN PAYMENT PROSTIR"

У статті проаналізовано сучасний стан Національної платіжної системи "Український платіжний простір" та особливості її функціонування як національної картової платіжної системи і тенденції її розвитку на ринку банківських платіжних карток в Україні. Значну увагу приділено дослідженню переваг і недоліків, потенційних можливостей і загроз для функціонування ПРОСТІР.

Недоліки функціонування платіжної системи фактично дублюють проблеми ринку банківських платіжних карток в Україні. У статті розглянуто стан електронних розрахунків та намічено перспективи розвитку національної системи електронних переказів в Україні. Наведено повноваження НБУ щодо підвищення ефективності платіжної системи. Окреслено заходи підвищення рівня безпеки платіжної системи України. Представлено системний підхід до формування безпеки платіжної системи України.

The article deals with the peculiarities of functioning of the payment system of Ukraine and the strategy of its further development. The present state of the National payment system "Ukrainian payment prostir" and the peculiarities of its functioning as a national card payment system and its development trends in the market of payment cards in Ukraine are analyzed. Considerable attention is paid to the study of advantages and disadvantages, potential opportunities and threats for the functioning of PROSTIR.

Disadvantages of the functioning of the payment system actually duplicate problems of the market of bank payment cards in Ukraine. The article considers the state electronic calculations and outlined prospects for the development of the national system electronic transfers in Ukraine. The authority of the NBU to increase the efficiency of the payment system is given. Measures to increase the level of security of the payment system of Ukraine are outlined. A systematic approach to the formation of the security of the payment system of Ukraine is presented.

The payment market occupies a prominent place in a market economy, servicing the transfer of money between actors economy. Traditional paper money can not to satisfy all the needs of the subjects of the economy, which arise in the process of economic relations. What makes the problem of alternative development payment means more than ever relevant.

Moreover, world practice demonstrates that alternative payment instruments, depending on its specific type, can stimulate the emergence of new markets, the growth of national economy, increasing its competitiveness, reducing unemployment, improving the level life.

An important direction for the development of payment systems — is the distribution of electronic payments in the field of e-commerce. What is connected with the increasing level of Internet distribution, the high efficiency of the Internet as a tool for demonstrating goods and services, as well increase in sales of digital goods.

The Ukrainian payment systems market is poorly developed due to the scale of the shadow economy and the imperfection of the current legislation, which does not meet the needs of the market. But the importance of creating a competitive market payments are difficult to exaggerate.

Ключові слова: Національний банк України, електронні гроші, система електронних платежів, платіжна система, платіжні картки, безготівкові розрахунки.

Key words: National Bank of Ukraine, electronic money, electronic payment system, payment system, payment cards, cashless settlements.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Загальновідомо, що платіжна система є визначальним складником національної економіки, центральною ланкою фінансово-кредитної системи. Як показує досвід розвинутих країн, раціональна організація платіжної системи сприяє вдосконаленню грошово-кредитних відносин, ефективному функціонуванню фінансової сфери загалом, забезпеченню ефективного функціонування національного господарства, а також здійсненню міждержавних валютних розрахунків. Цим і пояснюється зростання інтересу до проблеми розвитку платіжної системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасний етап розвитку економічних відносин характеризується підвищенням відповідальності центральних банків за безперервне функціонування платіжних систем країни. Це пов'язано з усвідомленням ключової ролі, яку відіграють платіжні системи у забезпеченні ефективного здійснення центральними банками грошово-кредитної політики та підтримки фінансової стабільності. Ознайомлення з тематикою публікацій в економічних виданнях підтверджує даний висновок. Серед сучасних фінансистів зазначеною проблематикою займаються такі вчені, як О. Губернаторов [1], Р. Капралов [5], К. Кіреєва [6], І. Кравченко [7] та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження основної причини запровадження та перспективи розвитку національної платіжної системи "Український платіжний простір", оцінці її переваг і недоліків, а також здійсненні пошуку шляхів удосконалення функціонування ПРОСТІР в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Платіжна система будь-якої країни є основою діяльності як національної економіки загалом, так і банківсь-

кої системи, оскільки вона є каналом зв'язку у загальній системі грошового обігу країни. Виходячи із цього, платіжна система — це платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час переказу коштів [4]. Таким чином, переказ коштів є основною функцією платіжної системи.

Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні регулюються законами України "Про Національний банк України" [3], "Про банки і банківську діяльність" [2], "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" [4], іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до ст. 7 Закону України "Про Національний банк України", Національний банк регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних систем [3]. Законодавство України передбачає діяльність в Україні внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем. Внутрішньодержавна платіжна система — платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України.

"ПРОСТІР" — це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів [9].

Сьогодні учасниками "ПРОСТОРУ" є 50 банків України та 25 небанківських установ. Національна платіжна система "ПРОСТІР" — це система роздрібних платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції з національною валютою здійснюються за допомогою електронних платіжних засобів, а саме платіжних карток "ПРОСТІР" [9].

Національний банк упродовж 2017 року продовжував активно розвивати Національну платіжну систему "Український платіжний простір" (далі — НПС "ПРОСТІР") як один із ключових напрямів проекту Cashless economy, спрямований на поширення безготі-

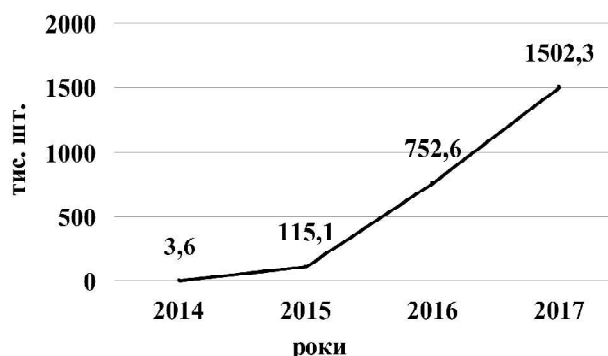

Рис. 1. Динаміка міжбанківських операцій в НПС "ПРОСТІР" за кількістю, тис. шт.

Джерело: розроблено авторами за даними [8].

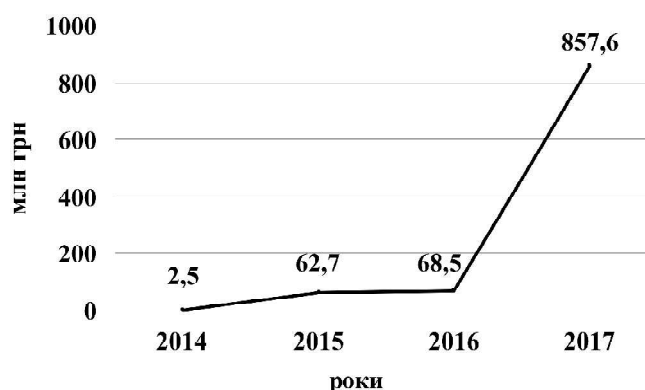

Рис. 2. Динаміка міжбанківських операцій в НПС "ПРОСТІР" за обсягом, млн грн

Джерело: розроблено авторами за даними [8].

вкових розрахунків в Україні та посилення фінансової незалежності держави.

Станом на кінець 2017 року учасниками НПС "ПРОСТІР" були 49 банків України, що становило 60% від загальної кількості банків в Україні (82 банки). Успішно здійснювали еквайрингову та емісійну діяльність 25 банків — учасників НПС "ПРОСТІР". Упродовж 2017 року 6 нових банків учасників уклали договори приєднання до системи та 6 банків вийшли зі складу учасників через припинення своєї діяльності на ринку банківських послуг, 11 банків-учасників та 1 незалежний процесинговий центр (ТОВ "ТАС Лінк") підключені до Центрального маршрутизатора і розрахунково-клірингового центру НПС "ПРОСТІР" (далі — Центральный маршрутизатор НПС "ПРОСТІР") [9].

Картки з EMV-чипом — це платіжні картки, в яких в якості носія інформації використовується мікропроцесор (виконує роль мікрокомп'ютера), в пам'ять якого записана персоналізаційного і інша додаткова інформація.

У 2017 році дозвіл на виготовлення та персоналізацію карток НПС "ПРОСТІР" з магнітною смугою та EMV-чипом отримало державне підприємство "Поліграфічний комбінат "Україна" [9].

Загальна кількість платіжних карток під брендом "ПРОСТІР" на кінець 2017 року становила 645,9 тис. шт., із них — 435,9 тис. шт. активних (частка — 67%). Протягом 2017 року із застосуванням платіжних карток цієї системи здійснено 10,7 млн операцій на суму 16,3 млрд

Таблиця 1. Міжбанківських операцій в НПС "ПРОСТІР" за 2014—2017 роки

Найменування	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
За обсягом, млн грн	2,5	62,7	685	857,6
За обсягом млн дол	0,16	2,61	25,19	20,55
Курс долара США	15,77	24,01	27,19	28,07

Джерело: розроблено авторами за даними [8].

грн Порівняно з 2016 роком кількість таких операцій зросла удвічі, а їх обсяги — майже в 2,5 рази.

У 2017 році Центральним маршрутизатором НПС "ПРОСТІР" оброблено понад 1,5 млн міжбанківських транзакцій на загальну суму 857,6 млн грн Порівняно з 2016 роком обсяг міжбанківських операцій зріс на 25%, а кількість операцій збільшилась удвічі.

У 2017 році спостерігалось розширення платіжної інфраструктури для обслуговування карток НПС "ПРОСТІР". Порівняно з початком 2017 року кількість платіжних терміналів зросла на 26% і становила 213,9 тис. шт., а це 85% від усієї мережі платіжних терміналів України. Кількість банкоматів зросла на 5% порівняно з 2016 роком та становила 15,1 тис. шт. (81% від усієї мережі банкоматів України). Також 98% програмно-технічних пристроїв самообслуговування (ПТКС) успішно приймають до обслуговування платіжні картки системи. Таким чином, 85,5% всієї платіжної інфраструктури України налаштовано для обслуговування платіжних карток НПС "ПРОСТІР".

З таблиці 1 видно, що в 2016 році порівняно з 2015 роком спостерігається стрімкий ріст міжбанківських опе-

рацій за обсягом в гривні та доларі США. На нашу думку, це пов'язано з ребрендингом платіжної системи у 2016 році після якого було змінено назву платіжної системи, логотип та слоган. Не менш важливим є те, що було оновлено сайт, розроблено бренд бук, запущено мобільний додаток та проект з оплати проїзду в метро безконтактними картками "ПРОСТІР". Національним банком України була проведена модернізація рішення платіжної системи, що базувалась на національних стандартах і забезпечено перехід на відкриті міжнародні стандарти. Побудовано центральний маршрутизатор, розрахунково-кліринговий центр, здатний забезпечити маршрутизацію та проведення розрахунків з використанням платіжних карток з магнітною смугою та EMV-чипом.

Важливим є те, що на сьогодні "ПРОСТІР" в Україні конкурує з двома найбільшими міжнародними платіжними системами, які здійснюють розрахункові операції за допомогою платіжних карток: VISA, MasterCard. Показники функціонування платіжної системи "ПРОСТІР" є значно нижчими за відповідні показники міжнародних платіжних систем. Частка ринку ПРОСТІР займає менше 1,3 % як за кількістю операцій, здійснених із використання платіжних карток, так і за їх величиною. Водночас VISA займає більше 30,4 % частки на ринку, а MasterCard — більше 68,3 %.

У таблиці 1 показано банки, що підключені до Маршрутизатора "ПРОСТІР". Їхня кількість налічує 25 банків-учасників, що становить 32 % від загальної кількості банків в Україні станом на 01.02.2019 (77 банків) [8].

З таблиці 1 видно, що можливість емісії карток з чипом та магнітною смугою є лише у ПАТ "Державний ощадний банк України" та ПАТ "РВС БАНК". Не менш важливо, що обслуговувати картки з чипом та магнітною смугою АТМ можуть 20 з 25 підключених до Маршрутизатора банків.

Для розширення безготівкових розрахунків і забезпечення розвитку НПС "ПРОСТІР" необхідно усунути деякі недоліки. Насамперед слід здійснити за допомогою засобів масової інформації комплекс маркетингових заходів. Ознайомлення населення з новими формами безготівкових платежів за технологією НПС "ПРОСТІР" та самою платіжною системою однозначно принесе результати.

Ознайомити населення з Національною платіжною системою можна розробивши умови державної підтримки всіх підприємств та установ, що їх фінансують за рахунок державного бюджету. Переведення виплат зарплатної плати через банківські рахунки з використанням національних платіжних карток, а також виплат стипендій студентам, обслуговування коштів пенсійного забезпечення, адресної допомоги малозабезпеченим верствам населення та інших виплат, передбачених за рахунок державного або місцевих бюджетів,

Рис. 3. Тенденції розвитку НПС "ПРОСТІР"

Джерело: розроблено авторами за даними [9].

Таблиця 2. Банки, що підключені до Маршрутизатора "ПРОСТІР"

Банки, що підключені до Маршрутизатора ПРОСТІР	Обслуговують картки ПРОСТІР				Можливість емісії карток	
	З магнітною смугою		З чипом та магнітною смугою		З магнітною смугою	З чипом та магнітною смугою
	АТМ	POS	АТМ	POS		
ПАТ «Державний ощадний банк України»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
АТ «Державний експертно-імпортерський банк України»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ АБ «Укргазбанк»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «СБЕРБАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ АБ «Південний»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «СКАЙ БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Полікомбанк	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «Банк Восток»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ КБ «Глобус»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «БАНК СІЧ»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «АЛЬПАРИ БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
АТ «ОТП БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «Таскомбанк»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «РВС БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «ЮНЕКС БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «БАНК АЛЬЯНС»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «МЕГАБАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «ПУМБ»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ АБ «РАДАБАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «МТБ БАНК»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
АТ «БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ»	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ПАТ «Комерційний інвестиційний банк»	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Джерело: розроблено авторами за даними [8].

через уповноважені банки з використанням платіжних карток НПС "ПРОСТІР".

На нашу думку, поряд з необізнаністю населення з НПС "ПРОСТІР" стоять два її важливих недоліки: здійснення операцій лише на території України і неможливість переведення коштів з карток ПРОСТІР на картки VISA і MasterCard. Також Національний банк України має сприяти динамічному розвитку проведення безготівкових розрахунків за платіжними картками, упровадивши систему стимулювання учасників національної платіжної системи для збільшення частки безготівкових розрахунків та зменшення кількості операцій щодо зняття готівки.

Варто зауважити, що протягом останніх років Національний банк України проводить цілеспрямовану політику розвитку в нашій країні масових безготівкових платежів із використанням картових та інших платіжних технологій, збільшення частини безготівкових платежів і, як наслідок, зменшення витрат суспільства на підтримку готівкового грошового обігу. Постійне зростання частки безготівкових платежів у загальних обсягах операцій із платіжними картками в Україні демонструє ефективність заходів, котрі застосовують Національний банк та учасники платіжного ринку, але не робить НПС "ПРОСТІР" надто привабливою для українського користувача. Пересічний громадянин не надто охоче переходить від звичних послуг і способів оплати на щось нове.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах практично для кожної країни особливої актуальності набуває створення картової платіжної системи, що є незалежною від міжнародних аналогів. Україна не є винятком. На базі НБУ створена і функціонує карткова платіжна система НПС "ПРОСТІР", яка стала елементом запровадження електронного грошового обігу в Україні.

Сучасний стан розвитку НПС "ПРОСТІР" на вітчизняному ринку банківських платіжних карток характеризується зростанням показників функціонування і завантаженості системи (наприклад, обсяг емітованих карток, загальний обсяг клієнтів, обсяг оборотів, обсяг термінальної та банкоматної мережі тощо). Проте недоліки функціонування НПС "ПРОСТІР" фактично дублюють проблеми ринку банківських платіжних карток в Україні, серед яких: достатньо низький рівень безготівкових картових розрахунків, незацікавленість і необізнаність населення щодо користування платіжними картками, низький рівень конкуренції між провайдерами платіжних послуг та ін.

Література:

1. Губернаторов О.А., Войтович О.П. Захист електронних платежів на основі протоколу IPSEC / О.П. Войтович, О.А. Губернаторов // *Методи та засоби кодування, захисту й ущільнення інформації* — 2011. — С. 145—146.
2. Закон України "Про банки та банківську діяльність" від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Закон України "Про Національний банк України" від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. — Ре-

жим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-142>

4. Закон України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

5. Капралов Р.О. Вплив макросередовища на функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні / Р.О. Капралов // *Бізнес Інформ*. — 2013. — № 8. — С. 317—324.

6. Кіреєва К. Необхідність створення Єдиного національного платіжного простору в Україні / К. Кіреєва // *Вісник НБУ*. — 2010. — № 9. — С. 21—25.

7. Кравченко І.С., Дрозд І.В. Сучасний стан і перспективи розвитку Національної системи масових електронних платежів на ринку банківських платіжних карток в Україні / І.С. Кравченко, І.В. Дрозд // *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. — 2014. — № 2. — С. 141—148.

8. Офіційний сайт Національного банку України. Платіжна інфраструктура [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661790>

9. Офіційний сайт Національної платіжної системи ПРОСТІР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prostir.gov.ua/prostir/>

References:

1. Gubernatorov, O.A. and Vojtovich, O.P. (2011), "Electronic payment protection based on IPSEC protocol", *Methods and means of encoding, protection and compaction of information*, pp. 145—146.
 2. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "About banks and banking", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 9 Feb 2019).
 3. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "About the National Bank of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-142> (Accessed 7 Feb 2019).
 4. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "About payment systems and money transfer in Ukraine", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (Accessed 7 Feb 2019).
 5. Kapralov, R.O. (2013), "The influence of the macro environment on the functioning of the market of payment cards in Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 8, pp. 317—324.
 6. Kireeva, K. (2010), "Need to create a Single National Payment Area in Ukraine", *Visny`k NBU*, vol. 9, pp. 21—25.
 7. Kravchenko, I.S. and Drozd, I.V. (2014), "Current state and prospects of development of the National system of mass electronic payments in the market of payment cards in Ukraine", *Visny`k Universytetu bankivs`koyi spravy` Nacional`nogo banku Ukrayiny`*, vol. 2, pp. 141—148.
 8. NBU (2017), "Billing infrastructure", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661790> (Accessed 8 february 2018).
 9. NPP "PROSTIR" (2019), available at: <http://prostir.gov.ua/prostir/> (Accessed 26 february 2019).
- Стаття надійшла до редакції 15.04.2019 р.*

Т. П. Бойко,
аспірант кафедри фінансів,
ДВНЗ "Київський Національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"
ORCID ID 0000-0002-2008-6986

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.45

МЕТОДИКА ВИБОРУ ПІДПРИЄМСТВАМИ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАЛУЧЕННЯ КАПІТАЛУ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

T. Boiko,
post-graduate student of Finance dep. Vadym Hetman Kyiv National Economic University

METHODOLOGY FOR SELECTING INSTRUMENTS FOR RAISING CAPITAL IN THE STOCK EXCHANGE BY ENTERPRISES

На основі систематизації і структурування вже наявних досліджень в області підприємствами фінансових інструментів залучення капіталу на фондовому ринку автором пропонується цілісна методика вибору підприємствами фінансових інструментів залучення капіталу на фондовому ринку, що дозволяє забезпечити ефективне управління фінансовими ресурсами в умовах їх обмежену доступність. Залучення будь-якого джерела фінансування повинно ґрунтуватися на оцінці його доступності та ефективності використання.

Алгоритм передбачає проведення аналізу не тільки на основі співвідношення позикового і власного капіталу, з урахуванням різноманіття видів джерел фінансування, а й присутність механізму перевірки результативності прийнятого управлінського рішення, мінімізація використання відносних і суб'єктивних оцінок, які неможливо піддати кількісному вимірюванню, а так само наявність сучасних індикаторів перевірки результативності прийнятого управлінського рішення.

Таким чином, розроблена методика вибору джерел залучення капіталу підприємства на фондовому ринку є важливим інструментом, призначеним для практичного використання, який дозволить істотно підвищити ефективність прийнятих управлінських рішень у цій області.

It is advisable to use the most relevant criteria by enterprises to raise capital in the stock market. In the conditions of the Ukrainian unstable market economy and the persistent shortage of financial resources, such criteria as the weighted average cost of capital, the level of development of financial markets, the degree of disclosure, etc., become less relevant, in contrast to the criterion of financial stability. This is particularly evident in the context of the global financial crisis;

On the basis of systematization and structuring of existing researches in the field of financial instruments by enterprises of capital attraction in the stock market, the author proposes a holistic method for selecting enterprises of financial instruments for raising capital in the stock market, which ensures efficient management of financial resources in the context of their limited availability. The involvement of any source of funding should be based on an assessment of its availability and effectiveness of use.

Unfortunately, the essence of most criteria is to make a choice between borrowed and equity capital, and only the concept of weighted average cost of capital makes it possible to compare specific sources of financing. In this case, the WACC and Zt-Altman methodology are least suitable as criteria for Ukrainian companies.

First, the calculation of these indicators does not pose any particular difficulties and is based solely on the data on the activities of the organization, reflected in its balance sheet. Secondly, the financial stability of the company is an essential benchmark for its activities, since the loss of the first means a threat to the stable functioning of the enterprise. Third, within the framework of this concept there are recommendations.

The algorithm foresees an analysis not only on the basis of the ratio of debt and equity, taking into account the diversity of types of sources of funding, but also the presence of a mechanism for checking the effectiveness of the management decision, minimizing the use of relative and subjective assessments that can not be quantified, as well as the presence modern indicators of checking the effectiveness of the management decision.

Thus, the developed method of selecting sources of capital attraction in the stock market is an important tool for practical use, which will significantly improve the efficiency of the management decisions in this area.

Ключові слова: фінансові інструменти, залучення капіталу, акції, облігації методика вибору джерел фінансування, доступність фінансових ресурсів.

Key words: financial instruments, attraction of capital, shares, bonds, method of selecting sources of financing, availability of financial resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблеми, що виникають з фінансуванням компаній, обумовлені важко доступністю фінансових інструментів залучення капіталу на фондовому ринку і відсутністю ефективної системи вибору цих джерел. У зв'язку з цим необхідно розвивати існуючі в українській і зарубіжній теорії і практиці методичні підходи до вибору підприємствами ефективних і доступних інструментів залучення капіталу на фондовому ринку.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є формування алгоритму, що враховує не лише фінансові, а й інші показники підприємств та фондових ринків для обрання певного інструменту залучення капіталу на фондовому ринку. Результатом дослідження має бути інтегральний показник, який дозволить полегшити прийняття управлінських рішень про ефективність виходу на фондовий ринок або інвестування в компанію. У цій роботі обгрун-

тування вибору інструменту залучення капіталу буде проаналізовано з точки зору корпорації як учасника відносин на фондовому ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасних українських та зарубіжних дослідженнях є велика кількість методик вибору джерела фінансування діяльності компанії і визначення фінансових наслідків їх залучення. Безумовно, основна частина розробок належить західним ученим, а українські концепції в більшості своїй є результатом корекції та адаптації зарубіжних. Це вітчизняні дослідження Ковальова В.В., Бланка І.А., Ніконовій І.А., Рудик Н.Б. і ін., а також зарубіжні Модільяні Ф., Міллер М.Х., Майерса С., Росс С.А., Харріс М., Равів А. та ін. Однак проведення аналізу на основі співвідношення позикового і власного капіталу без урахування різноманіття видів джерел фінансування не є релевантним до теперішнього стану фондового ринку, де ключовий парадигмою є теорія асиметрії інформації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Дослідження вибору інструментів фінансування на фондовому ринку є похідним від досліджень по вибору джерел фінансування діяльності корпорації та оптимізації їх структури.

Відправною точкою досліджень в області вибору джерел фінансування корпорації та оптимізації їх структури офіційно вважається 1958 року, коли Франко Модільяні і Мертон Міллер опублікували свою роботу [2]. Ключовий зміст їх праці полягав у доведенні того, що за певних припущень вибір способу фінансування не впливає на вартість компанії, а отже, не має значення. Модільяні і Міллер вказували на велику кількість продавців і покупців на фондовому ринку, які володіють необмеженими можливостями, безризиковою процентною ставкою, відсутністю витрат банкрутства, оподаткування, агентських витрат, інформаційної асиметрії і т.д. Нереалістичність цих припущень сприяла тому, що західні вчені стали активно проводити їх аналіз і на основі цього формувати нові теорії та методологічні підходи в області фінансування діяльності компанії. На цій основі були проведені різні дослідження і створені методики:

1. Модель Модільяні-Міллера була вдосконалена її авторами шляхом введення податку на доходи корпорацій. У своїй новій роботі, опублікованій в 1963 р. [3], вчені дійшли висновку, що зростання частки боргових джерел фінансування призводить до пропорційного зростання ринкової вартості компанії. Таким чином, суть вибору інструменту залучення капіталу на фондовому ринку повинна зводитися до максимального збільшення частки боргових джерел.

2. Мертон Міллер продовжив дослідження в заданому напрямі, створивши власну концепцію за рахунок аналізу не тільки податку на прибуток, але і податку на доходи фізичних осіб [4]. У такій ситуації на вибір джерела фінансових ресурсів впливали одночасно два різноспрямовані чинники: боргові джерела дозволяють зменшити оподатковуваний прибуток, а використання пайових джерел більш привабливо для інвесторів з точки зору прибуткового податку. Оскільки визначити вплив кожного фактора на практиці є досить складним, то вибір інструменту залучення капіталу на фондовому ринку знову стає не принциповим.

3. Теорія компромісу левериджу (Trade-off Theory) була створена на основі моделі Модільяні— Міллера з урахуванням оподаткування та аналізу допущення про відсутність витрат банкрутства та агентських витрат (метою менеджменту не є збільшення фінансового стану акціонерів). У цій теорії розглядається таке поняття, як "витрати фінансових труднощів", яке включає в себе прямі і непрямі витрати банкрутства, а також агентські витрати, пов'язані з конфліктами між акціонерами, менеджерами і власниками облігацій з питань подолання фінансових труднощів. У рамках теорії компромісу компанія здійснює вибір джерел фінансування, зіставляючи вигоди від використання позикових коштів (зменшення податку на прибуток, зростання вартості компанії) з ризиком виникнення банкрутства і відповідними витра-

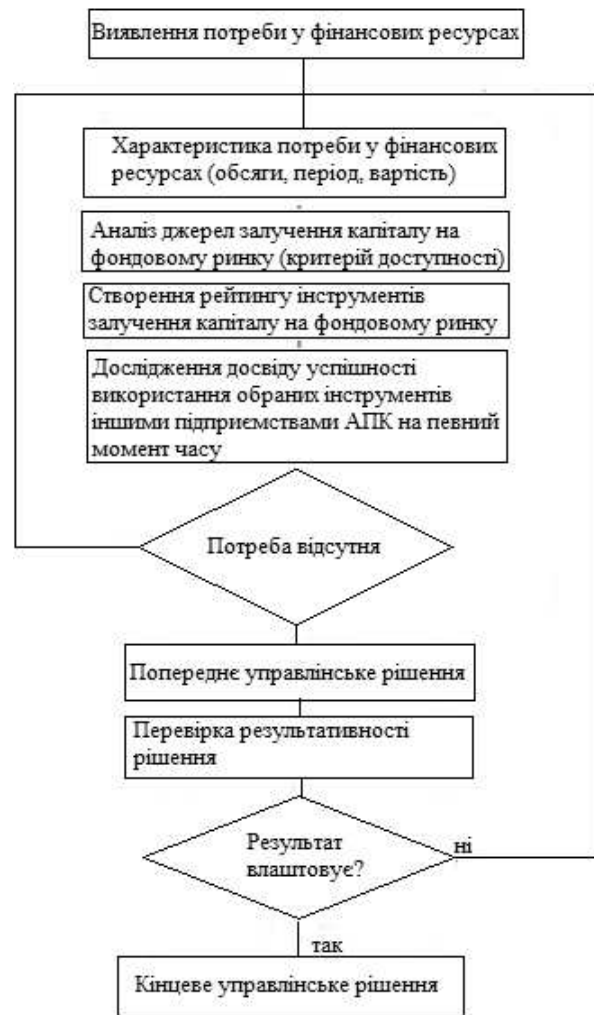

Рис. 1. Алгоритм вибору інструментів залучення капіталу підприємствами на фондовому ринку

тами. За такого порівняння фірма буде здійснювати вибір на користь позикових коштів до тих пір, поки граничні податкові вигоди будуть менше або дорівнюють граничним витратам фінансових труднощів.

4. Теорія ієрархії (Pecking-order Theory) є результатом аналізу чергового припущення моделі Модільяні-Міллера, а саме — інформаційної ефективності фондового ринку. Основні положення цієї теорії викладені у праці С. Майерса [5]. В цьому випадку мова йде про те, що на практиці менеджери корпорацій володіють великою кількістю інформації, ніж інші учасники ринку. При цьому зовнішні інвестори схильні вважати, що випуск акцій є негативним сигналом, що означає їх переоціненість. У зв'язку з цим фінансування корпорації повинно здійснюватися відповідно до суворої ієрархії, а перехід на наступний щабель можливий тільки в разі вичерпаності попередньої. В першу чергу фінансові ресурси повинні надходити з внутрішніх джерел. У разі виникнення потреби в зовнішньому фінансуванні компанія може вдаватися до різних видів боргових джерел. Останньою сходинкою ієрархії є випуск акцій (часткове фінансування), до якого варто звертатися за відсутності інших варіантів. При цьому те-

орія ієрархії наголошує на необхідності створення корпорацією так називали фінансового резерву, який може складатися з вільних грошових коштів, легко реалізованих цінних паперів, ліквідних реальних активів. Також до цієї категорії можна віднести безперешкодний доступ до ринку позик або банківського фінансування. Фінансовий резерв спрямований на те, щоб не дозволяти компанії опускатися по ієрархічній драбині і уникати ситуації випуску недооцінених акцій, виникнення фінансових труднощів.

Дана методика включає такі етапи:

- 1) визначення потреби в фінансових ресурсах і її характеристика;
- 2) аналіз потреби з точки зору її мінімізації та фінансування з внутрішніх джерел;
- 3) аналіз зовнішніх джерел фінансування з використанням критерію доступності;
- 4) зіставлення потреби в фінансових ресурсах і можливості її покриття з доступних джерел;
- 5) перевірка результативності управлінського рішення в області вибору джерел фінансування.

На основі виділених та перерахованих етапів був створений алгоритм, що складається з наступних кроків (рис. 1):

- 1) виявлення потреби в фінансових ресурсах (розгляд даних за попередній період, складання і аналіз плану доходів і витрат, прогнозу руху грошових коштів, касового плану, платіжного календаря та ін);
- 2) оптимізація та мінімізація потреби в фінансових ресурсах (пошук внутрішніх резервів, перегляд витрат з операційної, фінансової та інвестиційної діяльності);
- 3) характеристика потреби в фінансових ресурсах з точки зору обсягу, періоду виникнення, терміну залучення і цільового призначення з урахуванням проведеної оптимізації та мінімізації;
- 4) аналіз зовнішніх джерел фінансування з точки зору умов їх залучення (оцінка доступності для компанії);
- 5) розробка плану заходів щодо забезпечення доступності джерел фінансування;
- 6) характеристика зовнішніх джерел фінансування з точки зору обсягу, періоду, термінів залучення і цільового призначення;
- 7) створення рейтингу джерел фінансування;
- 8) зіставлення потреби в фінансуванні з доступними джерелами залучення фінансових ресурсів;
- 9) прийняття попереднього управлінського рішення з питання вибору джерел фінансування;
- 10) перевірка результативності отриманого управлінського рішення в області вибору джерел фінансування на основі критерію фінансової стійкості ризиків її зміни;
- 11) прийняття остаточного управлінського рішення з питання вибору джерел фінансування.

Кроки 3—10 можуть бути пройдені кілька разів, якщо отримується управлінське рішення не задовольняє необхідним параметрам. В цьому випадку в якості параметрів можуть бути використані повне або часткове покриття потреби у фінансових ресурсах і (або) підсумки перевірки результативності отриманого попереднього управлінського рішення.

В якості критерію для перевірки результативності отриманого управлінського рішення в області вибору джерел фінансування було проаналізовано наступні варіанти: доступність інструменту залучення капіталу на фондовому ринку, вартість інструменту залучення капіталу на фондовому ринку (концепція середньозваженої вартості капіталу — WACC); ступінь фінансової стійкості компанії (сукупність показників фінансової стійкості та трьохфакторну модель по типу фінансової стійкості); фінансові ризики і ймовірність банкрутства компанії (Z-модель Альтмана і фінансовий аналіз арбітражних керуючих) і інші фінансові показники.

На жаль, суть більшості критеріїв полягає в здійсненні вибору між позиковим і власним капіталом, і тільки концепція середньозваженої вартості капіталу дає можливість порівнювати конкретні джерела фінансування. При цьому методика WACC і Z-модель Альтмана в найменшій мірі підходять в якості критеріїв для українських компаній. У першому випадку причина полягає в тому, що головним сенсом розрахунку показника середньозваженої вартості капіталу є його взаємозв'язок з вартістю корпорації, що має дуже велике значення для компаній, що розміщують свої акції і облигації на біржі. Як показав аналіз українських бірж, кількість емітентів цінних паперів в нашій країні вкрай мало. Це говорить про те, що вартість організації не настільки актуальна в рамках української економіки, а отже, в орієнтації на показник WACC, розрахунок якого викликає серйозні труднощі, немає необхідності. У другому випадку причиною є відсутність орієнтації показника Z на вітчизняну економіку, а порівняння його значення з американськими орієнтирами 40—50-х років 20 ст. можна назвати недоречним. У той же час українська статистика не має своїх розрахунків в даній області.

В якості найбільш актуального аналітичного критерію був обраний критерій доступності, а в якості розрахункового — сукупність показників фінансової стійкості. У першому випадку такий вибір був обумовлений тим, що критерій доступності дозволяє швидко і ефективно здійснити відбір вихідних даних для подальшого аналізу. У другому випадку вибір пов'язаний з декількома причинами. По-перше, розрахунок цих показників не становить особливих труднощів і базується виключно на даних про діяльність організації, відображених в її балансі. По-друге, фінансова стійкість компанії є істотним орієнтиром її діяльності, так як втрата першої означає загрозу стабільному функціонуванню підприємства. По-третє, в рамках цієї концепції існують рекомендаційні значення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В якості основних переваг розробленої методики по залученню підприємствами капіталу на фондовому ринку, які виділяють її з безлічі інших аналогічних досліджень в цій області, можна визначити такі:

- 1) використання комплексного підходу до питання вибору джерел фінансування діяльності корпорацій, який полягає в урахуванні впливу одночасно кількох факторів. Багато існуючі методики мають вузьку спрямованість і засновані на встановленні вузько залежностей;

2) методика націлена на вибір конкретних інструментів залучення капіталу на фондовому ринку у всьому їх різноманітті, на відміну від більшості методик, спрямованих на вибір між різними групами способів залучення фінансових ресурсів і пошуком їх співвідношень;

3) введені кількісні індикатори здійснення вибору підприємствами інструментів залучення капіталу на фондовому ринку для мінімізації частки суб'єктивних оцінок, на основі яких будуються багато існуючі методики;

4) використання найбільш актуальних критеріїв підприємствами інструментів залучення капіталу на фондовому ринку. В умовах української нестабільної ринкової економіки і постійної нестачі фінансових ресурсів такі критерії як середньозважена вартість капіталу, рівень розвитку фінансових ринків, ступінь розкриття інформації тощо, стають менш актуальними, на відміну від критерію фінансової стійкості. Це особливо явно проявляється в умовах світової фінансової кризи;

5) циклічність алгоритму, що лежить в основі авторського підходу, дає можливість приймати максимально ефективні рішення в області вибору джерел фінансування, так як дозволяє здійснювати повернення на початкові етапи методики в разі отримання незадовільної управлінського рішення;

6) наявність механізму перевірки результативності прийнятого управлінського рішення в області вибору джерел фінансування діяльності компанії;

7) універсальність методики — можливість її застосування будь-якою компанією незалежно від організаційно-правової форми, географічного положення, галузі за умови розробки додаткових індикаторів.

Таким чином, розроблена методика вибору джерел фінансування діяльності компанії є важливим інструментом, призначеним для практичного використання, який дозволить істотно підвищити ефективність прийнятих управлінських рішень в цій області.

Перспективою подальших досліджень є розробка комплексної схеми вибору підприємствами інструментів залучення капіталу на фондовому ринку та її адаптація до підприємств АПК України.

Література:

- Брігхем Ю., Ерхардта М. Фінансовий менеджмент: Пер. з англ. / Під ред. Е.А. Дорофєєва. — 10-е изд. — СПб.: Пітер, 2009. — 960 с.
- Modigliani F., Miller M.H. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment // American Economic Review. — 1958. — Vol. 48. — P. 261—297.
- Modigliani F., Miller M.H. Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction // American Economic Review. — 1963. — Vol. 3. — P. 433—443.
- Merton H. Miller. Debt and Taxes // Journal of Finance. — 1977. — Vol. 32. — P. 261—275.
- Mayers S. The Capital Structure Puzzle // Journal of Finance. — 1984. — Vol. 39. — P. 575—592.
- Брейлі Р., Майерс С. Принципи корпоративних фінансів / Пер. з англ.; Під ред. М.М. Баришникової. — М.: Олімп-Бізнес, 2009. — 1008 с.

7. Брігхем Ю., Гаспенскі Л. Фінансовий менеджмент / Пер. з англ.; Під ред. В.В. Ковальова. — СПб.: Економічна школа, 1997. — Т. 1, 2.

8. Harris M., Raviv A. Capital Structure and Informational Rote of Debt // Journal of Finance. — 1990. — Vol. 45. — P. 321—349.

9. Ніконова І.А. Фінансування бізнесу. — М.: Паблішер, 2003. — 197 с.

10. Бланк І.А. Управління формуванням капіталу. — 2-е изд., Стер. — М.: Омега-Л, 2008. — 512 с.

11. Рудик Н.Б. Структура капіталу корпорацій: теорія і практика. — М.: Справа, 2004. — 272 с.

12. Ковальов В.В. Фінансовий менеджмент: теорія і практика. 2-е изд., Перероб. і доп. — М.: Проспект, 2009. — 1024 с.

13. Mayers S. The Capital Structure Puzzle // Journal of Finance. — 1984. — Vol. 39. — P. 575—592.

14. Ross S. A. The Determination of Financial Structure: The Incentive-Signaling Approach // Bell Journal of Economics. — 1977. — Vol. 8. — P. 23—40.

References:

- Brigham, Y. Erhardt, M. (2009), Finansovyy menedzhment [Financial Management], 10th ed, Piter, St. Petersburg, Russia.
 - Modigliani, F. Miller, M. (1958), "The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment", American Economic Review, vol. 48, pp. 25—30.
 - Modigliani, F. Miller, M. (1963), "Corporate income taxes and the cost of capital: a correction", American Economic Review", vol. 3, pp. 433—443.
 - Merton, H. Miller, D. (1977), "Debt and Taxes", Journal of Finance, vol. 32, pp. 261—275.
 - Mayers, S. (1984), "The capital structure puzzle", Journal of Finance, vol. 39, pp. 575—592.
 - Bruille, R. Myers, C. (2009), Principy korporativnyh finansov [Principles of corporate finance], Olympus Business, Moscow, Russia.
 - Gaspenski, L. (2017), Finansovyy menedzhment [Financial Management], 12th ed, St. Petersburg Economics School Publishing, St. Petersburg, Russia.
 - Harris, M. Raviv, A. (1990), Capital Structure and Informational Rote of Debt, "Journal of Finance", vol. 45, pp. 321—349.
 - Nikonova, I. A. (2013), Finansirovanie biznesa [Business financing], Publisher, Moscow, Russia.
 - Blank, I.A. (2008), Upravlenie formirovaniem kapitala [Capital formation management], 2th ed., Omega-L, Moscow, Russia.
 - Rudyk, N.B. (2004), Struktura kapitala korporacij: teoriya i praktika [Corporate capital structure: theory and practice], Sprava, Moscow, Russia.
 - Kovalev, V.V. (2009), Finansovyy menedzhment: teoriya i praktika [Financial management: theory and practice], 2nd ed., Prospect, Moscow, Russia.
 - Mayers, S. (1984), "The capital structure puzzle", Journal of Finance, vol. 39, pp. 575—592.
 - Ross, S. (1977), "The determination of financial structure: the incentive-signaling approach", Bell Journal of Economics, vol. 8. pp. 23—40.
- Стаття надійшла до редакції 18.04.2019 р.

К. О. Пантелєєва,
аспірант, ДВНЗ "Університет банківської справи"
ORCID ID: 0000-0003-3709-1375

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.50

ІНВЕСТИЦІЙНО-КРЕДИТНА АКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ДИСБАЛАНСІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

К. Pantielieieva,
PhD student, Banking University

INVESTMENT AND CREDIT ACTIVITY OF INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS
AS A FACTOR OF OVERCOMING IMBALANCES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

У статті проведено аналіз інвестиційно-кредитної активності міжнародних фінансових організацій в Україні за кількісними та якісними показниками протягом 1993—2018 рр.; визначено шість етапів розвитку економічних відносин з цими організаціями, кожен з яких охарактеризовано з позиції макроекономічного середовища, інвестиційного клімату та рівня політичної невизначеності в країні; виділено причини активізації співробітництва з визначеними організаціями та фактори, що його стримують; охарактеризовано особливості використання інвестиційно-кредитних механізмів та інструментів; шляхом здійснення секторального розподілу проєктів визначено основні галузі, в які спрямовуються фінансові ресурси міжнародних фінансових організацій; на основі побудови виробничої функції Кобба-Дугласа виявлено ступінь значущості впливу капітальних інвестицій та інвестиційних ресурсів МФО на економічне зростання України.

The article analyzes the investment and credit activity of international financial organizations in Ukraine by quantitative and qualitative indicators during 1993—2018. The main international financial organizations with the greatest influence on the country's economy are determined by amount of invested financial resources and projects implemented. Six stages of the development of economic relations with these organizations have been defined, each of which is characterized by the position of the macroeconomic environment, the investment climate and the level of political uncertainty in the country. The analysis shows that Ukraine's economy characterizes a high level of macroeconomic instability that is largely influenced by political risks that pose a potential threat to economic stability, as well as the reliable attraction of long-term investments, which are extremely important for the country's economy. In the article is also determined the level of investment climate as one of the factors that influence when making investment decisions. The reasons for intensifying cooperation with these organizations and the factors that restrain it are highlighted. Features of using of investment-credit mechanisms and tools, namely loans, equity investments and guarantees are described by the author. Through the projects division by sector is identified the main areas in which the financial resources of international financial organizations were sent. They include the infrastructure sector, agribusiness and the financial sector. On the basis of construction the Cobb — Douglas production function the degree of significance of the influence of capital investments and

investment resources of international financial institutions on economic growth of Ukraine is revealed. Despite the fact that share of investment resources of international financial institutions in comparison with capital investments is not so significant, it is confirmed that an increase in investments of international financial institutions in economy positively influences on economic growth of Ukraine.

Ключові слова: інвестиційне кредитування, інвестиції, міжнародні фінансові організації, економічне зростання, ВВП, виробнича функція Кобба-Дугласа, капітальні інвестиції.

Key words: investment lending, investments, international financial organizations, economic growth, GDP, Cobb-Douglas production function, capital investment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Не дивлячись на покращення позицій України у міжнародних рейтингах, а саме легкості ведення бізнесу (Doing Business) та індексу економічної свободи (The Heritage Foundation), інвестиційний клімат залишається несприятливим, а умови залучення інвестиційних ресурсів — більш складні і обтяжливі ніж для інших сусідніх держав. На сьогодні основним джерелом інвестиційних ресурсів в Україні є фінансові ресурси вітчизняного походження — власні кошти суб'єктів господарювання, організацій та установ. Але через недовіру до влади, макроекономічну нестабільність і високі ризики вони не готові здійснювати довгострокові фінансові вкладення. Тому вирішення цієї проблеми, на нашу думку, можливо шляхом поглиблення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (МФО) в напрямку забезпечення за їх участю довгостроковими фінансовими ресурсами реалізацію пріоритетних для держави системних та інвестиційних проектів. Це надасть відчутний поштовх на набуття реформам національної економіки характеру незворотного процесу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичний базис інвестиційної діяльності, дослідження питань ефективності використання іноземних інвестицій, визначення впливу інвестиційного кредиту-

вання за участі МФО, практичні аспекти співпраці України з МФО сформовано науковим доробком зарубіжних і вітчизняних учених і розглянуто в наукових працях, зокрема І. Бланка, Н. Бідник, Т. Василюка, Д. Те Вельде, О. Вовчак, В. Гейця, А. Гриценко, М. Долішнього, Ж. Завальної, Т. Майорової, І. Маса, А. Пересади, В. Пинзеника, В. Колосової, Дж. Ярона, та інших. Водночас, не дивлячись на низку досліджень, спрямованих на, зокрема питання щодо визначення впливу залучених інвестиційних ресурсів на економічне зростання України залишається актуальним.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в проведенні аналізу, виявленні стимулюючих і стримуючих факторів інвестиційно-кредитної активності міжнародних фінансових організацій в Україні, визначення її впливу на економічне зростання країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Починаючи з 1993 р. Україна активно співпрацює із провідними міжнародними фінансовими організаціями (МФО), такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), групою Світового банку, Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), Чорноморським банком торгівлі та розвитку (ЧБТР), Німецько-українським фондом (НУФ),

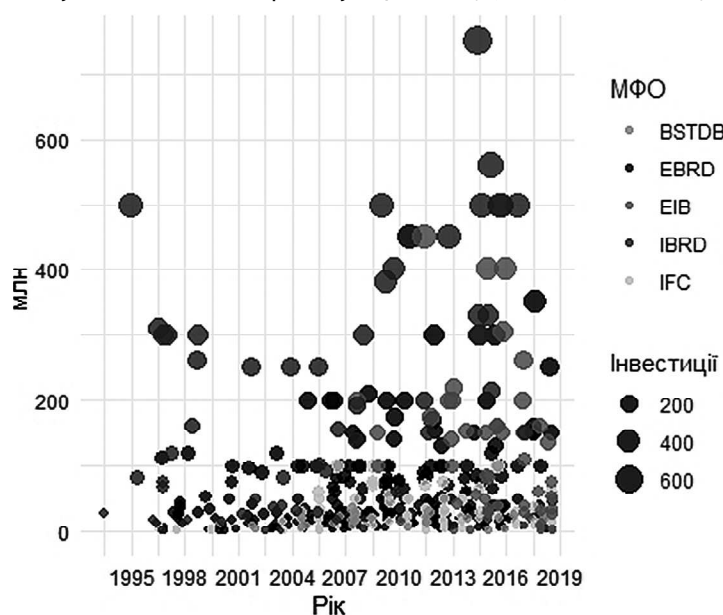

Рис. 1. Розподіл проектів МФО за наданими інвестиціями в Україну за період 1993—2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [1—5].

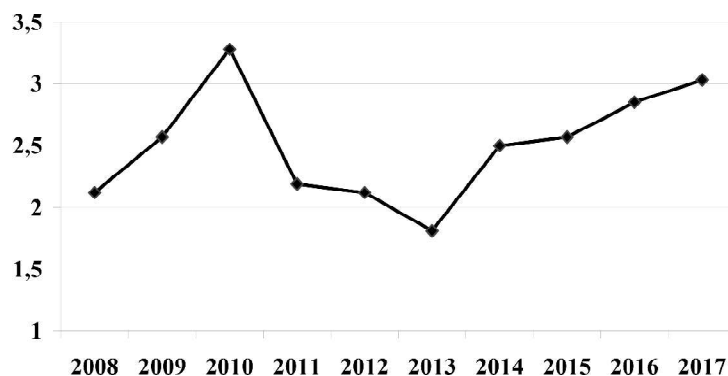

Рис. 2. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України (2008—2017 рр.)

Джерело: складено автором на основі [7].

НЕФКО та іншими МФО, спираючись на сформовану базу нормативно-правових актів, меморандумів, програм, стратегій розвитку та угод. Враховуючи, що МВФ є кредитором останньої інстанції, а його фінансові ресурси мають переважно бюджетно-заміщувальний характер, діяльність цієї установи є окремою темою і не розглядається.

Вивчення принципів і практики МФО стосовно цільових пріоритетів інвестування показало, що секторальному розвитку економіки країни та стимулюванню трансформаційних процесів сприяє підтримка проектів

розбудови приватного сектору. Натомість такі установи, як ЄБРР, ЧБТР, ЄІБ орієнтуються у своїй діяльності на інвестиційні проекти приватних позичальників або підприємств державного сектору, які функціонують в умовах ринкової конкуренції. Зупинимось більш детально на діяльності МФО з позиції їх впливу на економічне зростання України.

До тепер за весь період становлення та розвитку незалежної України МФО реалізували понад 500 проектів, обсяг фінансових вкладень за якими досяг близько 21 млрд дол. США та 7 млрд євро (рис. 1).

Таблиця 1. Ретроспективний аналіз інвестиційно-кредитної активності МФО в Україні протягом 1993—2018 рр.

Етап (роки)	Кількість проектів/обсяг інвестування, млн дол. США	Найбільш активні МФО	Сектор	Макроекономічне середовище	Рівень політичної невизначеності	Інвестиційний клімат
I етап 1993-1999	45/3159,1	ЄБРР, МБРР	фінансовий, інфраструктура	гіперінфляція, бюджетний дефіцит, активне залучення зовнішнього та внутрішнього кредитування	середній	несприятливий
II етап 2000-2007	150/7252,3	ЄБРР	інфраструктура, фінансовий, промисловість	високі темпи економічного зростання (7,5%), темп інфляції 11,29% поліпшення умов торгівлі, зростання експорту, валютного кредитування, промислового виробництва, капітальні інвестиції (на 37%)	середній	нейтральний
III етап 2008-2010	71/5113,8	ЄБРР, МБРР	інфраструктура, фінансовий	зменшення темпів зростання ВВП у 2009 р. (до -15,1%) та капітальних інвестицій (на 35%); у 2008 - криза ліквідності та платоспроможності банківського сектору, темп інфляції до 22,3% та поступове його уповільнення; підвищення дефіциту бюджету, зростання майже вдвічі державного боргу, значний спад обсягів промислового виробництва	високий	несприятливий
IV етап 2011-2013	93/4529,2	ЄБРР, МФК	інфраструктура, агробізнес	зростання інфляції, високі валютні ризики, фактично нульові темпи зростання вітчизняної економіки, консервування виробничого сектору, поглиблення економічних дисбалансів у 2013 р.	високий	несприятливий
V етап 2014-2015	66/6406,7	МБРР, ЄБРР	інфраструктура, фінансовий	падіння ВВП на 17,5%, девальвація гривні, збільшення темпів інфляції до 43,3%, скорочення в середньому на 10% обсягу капітальних інвестицій, геополітичний конфлікт, банківська криза(неплатоспроможність та ліквідація банківських установ)	високий	несприятливий
VI етап 2016 - 2018	64/4559,9	ЄІБ, ЄБРР	інфраструктура	поступове зростання темпів ВВП (на 2,5% в середньому), утримання темпу інфляції в середньому на рівні 12%, відновлення банківського кредитування, зростання обсягу капітальних інвестицій, спад обсягів промислового виробництва	високий	нейтральний

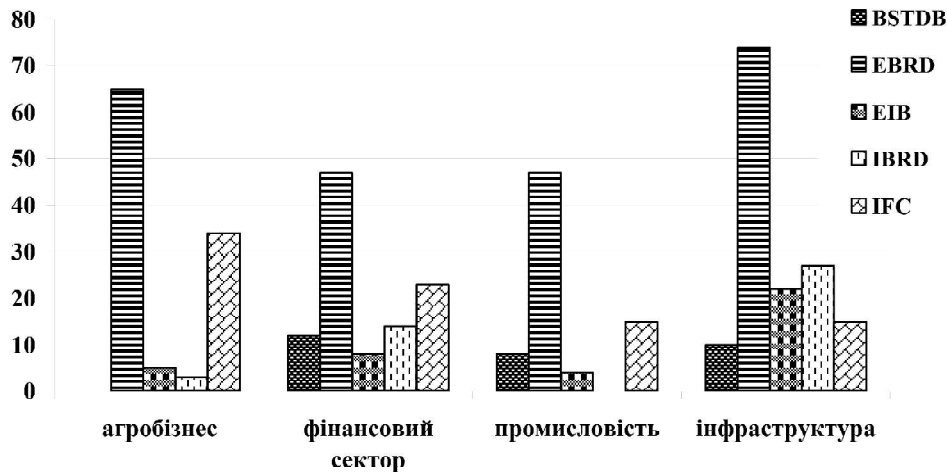

Рис. 3. Галузевий розподіл проектів за участю МФО в Україні (кількість проектів)

Джерело: складено автором на основі [2–6].

За ці роки найбільш значне фінансування надходило у вітчизняну економіку від ЄБРР — 7,376 млрд дол. США та 5,053 млрд євро, тобто 43% від загального обсягу залучених фінансових ресурсів від усіх аналізованих МФО. Від МБРР через реалізацію 74 проектів надійшло 11,746 млрд дол. США (39%), від ЄІБ — 2,524 млн євро (59 проектів). Найменше залучених фінансових ресурсів було від ЧБТР — 397 млн дол. США та 68,4 млн євро (30 проектів).

Якщо розглянути інвестиційну активність МФО в історичній ретроспективі, то можна визначити шість етапів, кожен з яких характеризується особливостями макроекономічного середовища, інвестиційного клімату та рівня політичної невизначеності в країні (табл. 1).

Аналіз показує, що економіка України пережила три серйозних шоки та майже усі стадії розвитку, від помірного зростання до піку й спаду, що характеризує високий рівень макроекономічної нестабільності. На останню значною мірою впливають політичні ризики, які несуть потенційну загрозу економічній стабільності, а також надійному залученню довгострокових інвестицій, що є вкрай важливими для економіки країни.

Прийняття інвестиційних рішень на фінансових ринках тісно пов'язане зі сприятливістю інвестиційного клімату, що в свою чергу базується на платоспроможності країни [6]. Важливим сигналом для міжнародних інвесторів є індекс інвестиційної привабливості України Європейської бізнес асоціації [7]. Максимальне значення такої експертної оцінки від керівників міжнародних, європейських та українських компаній дорівнює "4" та надається кожні півроку (рис. 2).

Бачимо, що Україна в 2013 р. мала найменший індекс інвестиційної привабливості (1,81) та найвищий (3,28), незважаючи на глобальну фінансову кризу, в 2010 р., рівень якого до тепер, на жаль, не досягнуто. Зауважимо, що найбільшу кількість проектів (150) і обсяги інвестицій (7,252 млрд дол. США) Україна отримала на другому етапі (2000—2007 рр.), зокрема ЄБРР підтримав 86 проектів, МБРР — 21, МФК — 29 та не було скасовано жодного проекту.

Активне залучення фінансових ресурсів МФО розпочалося з 2003 р., адже цьому сприяло макроекономічне середовище, а саме високі темпи економічного

зростання, що на той час були найбільшими серед країн регіону, а також підвищення кредитного рейтингу України у 2004 р. з до В — В+ зі стабільним та позитивним прогнозом, сприятливий розвиток приватного та фінансового секторів. Зокрема у 2006 р. було здійснено фінансування 32 проектів, це максимум, який поки ще є недосяжним, адже для порівняння у 2017—2018 рр. їх кількість становила тільки 24 проекти на рік.

Важливо відзначити підвищення інвестиційно-кредитної активності МФО у період криз в Україні. Так, тільки за три роки (2008—2010 рр.) було профінансовано 71 проект на загальну суму залучених ресурсів більше 70% від фінансування 150 проектів за попередні 7 років. Особливістю цього етапу діяльності МФО була реалізація програм підтримки фінансового сектору, як основного дестабілізуючого чинника економіки країни. Проекти реалізовувалися через підтримку комерційних банків шляхом їх докапіталізації (кредити, участь в акціонерному капіталі) та/або надання кредитних ліній для підтримки розвитку МСП (ПАТ "Мегабанк", ПАТ "Укрсиббанк", ПАТ "ПроКредит Банк", ПАТ "Ренесанс банк", ПАТ "БАНК ФОРУМ", ПАТ "Укрексімбанк", ПАТ "Укрсоцбанк"). Поряд з цим інколи банки були змушені залучати фінансування від декількох МФО одночасно. Також реалізовувалися проекти, що здійснювалися за участю державного сектору, а саме "Розробка кредитної політики 3 (DPL 3)" та "Проект розвитку фінансового оздоровлення" (МБРР).

У 2014—2015 рр., коли Україна стикнулася не тільки з макроекономічною кризою, а ще з валютною та банківською кризами, фінансування МФО збільшилося на 41% ніж у попередньому періоді, не дивлячись на скорочення кількості проектів на 29% переважно у фінансовий та інфраструктурний сектори країни. За участю МБРР і МФК реалізовувалися значні проекти у державному секторі, що були направлені на підтримку секторального розвитку економіки та проведення необхідних трансформаційних процесів, зокрема "Другий проект міської інфраструктури", "Проект з підвищення енергоефективності у секторі централізованого теплопостачання", "Проект розробки політики розвитку 1", "Про-

ект "Модернізація соціального захисту України", "Проектний кредит для розвитку політики у фінансовому секторі" та інші.

Загалом, за 1998—2018 рр. було закінчено 253 проекти, наразі активними є 84 проекти, 37 проектів було затверджено та підписано, МФО здійснюють виплати по 26 проектах, а погашення кредитів відбувається по 48 проектам. На жаль, змушені констатувати наявність скасованих проектів, зокрема 21 і 15 за участю ЄБРР і МБРР відповідно, що відбулося переважно у інфраструктурній сфері та агробізнесі (15 і 8 проектів відповідно) внаслідок таких помилок під час їх реалізації: відстрочення або зрив процесу прийняття адміністративних рішень, помилки у наданні звітної інформації, відсутність залучення приватного капіталу, неузгодженість прогнозів щодо виділених коштів для проектів, які фінансуються з державного бюджету з МФО [8]. Через брак інформації невідомим залишається стан виконання ще 20 проектів, тому вони не враховувались у подальшому аналізі діяльності МФО в Україні.

Секторальний розподіл інвестицій від МФО показує, що за обсягами фінансування основними галузями є агробізнес, фінансовий сектор, промисловість та інфраструктура (рис. 3).

Найбільший інтерес МФО проявляють до проектів у сферах: 1) агробізнесу — сільське господарство, рибальство, лісове господарство; 2) фінансовий сектор — кредитні лінії, участь в акціонерному капіталі банків та підприємств, інвестиційні фонди, кредитування малого та середнього підприємництва, лізингових та страхових компаній; 3) промисловості — виробництво та послуги, природні ресурси, видобуток природних копалин, газ; 4) інфраструктури — муніципальна та екологічна інфраструктура, енергетика та електроенергія, нерухомість, туризм, транспорт, телекомунікації, медіа, охорона здоров'я та освіта, тверді відходи, водопостачання та водовідведення, роздрібна торгівля.

Лідуючу позицію за кількістю займають інфраструктурні проекти. Другу — сфера агробізнесу, але при зростанні кількості проектів, обсяги фінансування не є досить значними. Зокрема протягом 2016—2018 рр. фінансування агробізнесу загалом незмінне і становило 596,28 млн дол. США (20 проектів) порівняно з минулим періодом 595 млн дол. США (13 проектів).

Проекти, що реалізуються за участю МФО відзначаються різним обсягом залучених коштів, зокрема 76% проектів було профінансовано у дол. США, а 24% — у євро. При цьому середнє значення фінансування за проектами за участю: ЄБРР становить 47 млн дол. США та 70,2 млн євро; МБРР — майже 200 млн дол. США; ЄІБ — 65 млн євро; МФК — 26,5 млн дол. США; ЧБРР — 15,5 млн дол. США, найменші кошти, які надходять на реалізацію проектів.

Важливим питанням є вибір механізмів та інструментів для реалізації проектів за участю фінансування МФО. За ступенем активного використання спостерігаємо: кредитування (365 проектів), інвестування в акціонерний капітал (53 проекти), гарантії (13 проектів) та участь у розподілі ризику (1 проект). Зокрема механізм кредитування за участю МФО реалізується через старші позижки, кредитні лінії, мезонінне фінансування та синдикування.

МФО для реалізації проектів надають кредитні лінії середньо- та довгострокового характеру, які найчастіше спрямовані на фінансування програм розвитку експорту та ММСП, де фінансовими посередниками виступають комерційні банки. Старші позижки в залежності від МФО, що їх надають, мають ряд особливостей, а саме обсяг наданого кредиту, термін погашення, базові ставки, наявність відстрочки, комісії за видачу кредиту, синдикування та мобілізацію та інше.

Активне використання мезонінного фінансування проектів використовують ЄІБ, МФК та досить рідко ЄБРР, з розрахунком на отримання більш високих прибутків через сприятливу конверсію в акції. Всі аналізовані МФО проводять або беруть участь у синдикуваному кредитуванні. Підприємствам, що вже активно співпрацюють з МФО досить часто надається револьверне кредитування, найчастіше для покриття обігового капіталу підприємств.

Участь в акціонерному капіталі найчастіше використовують ЄБРР (34 проекти), МФК (14 проектів) та ЧБРР (4 проекти) для вкладання коштів у капітал підприємств промислового сектору та агросектору, інвестиційних фондів або банків з метою підтримки (рекапіталізації) та подальшого розвитку фінансового сектору.

Гарантії надаються ЄІБ (6 проектів), МФК (6 проектів) та ЄБРР (1 проект) для підприємств, що функціонують переважно у фінансовому секторі та агробізнесі.

Найбільше коштів МФО залучалося в Україні на розвиток інфраструктури. Протягом аналізованого періоду для реалізації 174 проектів (35% від всіх проектів) було залучено 7,01 млрд дол. США та 5,043 млрд євро. Найбільше коштів надійшло від ЄБРР, МБРР та ЄІБ. Участь МФО у фінансуванні інфраструктурних проектів збільшує довіру та стимулює надходження інвестицій з боку приватного сектору, допомагає подолати значні ризики, зокрема великі нерентабельні витрати, що виникають при реалізації масштабних проектів (виробництво електроенергії, доріг) та залежність проектів від державної політики, бо вони реалізуються переважно за участю державного сектору.

На сферу агробізнесу припадає 23% (116) всіх проектів, для реалізації яких було залучено 3,750 млрд дол. США та 395,35 млн євро на вагомую участь ЄБРР та МФК.

Окремої уваги заслуговує питання інвестування фінансового сектору. За 1993—2018 рр. було здійснено 112 проектів (22%) із залученням 5,566 млрд дол. США та 888,25 млн євро, що були спрямовані переважно на підтримку фінансового сектору України (комерційні банки, страхові та лізингові компанії, різноманітні інвестиційні фонди), а також для розбудови підприємницької діяльності, а саме, малого та середнього підприємництва (МСП), фінансування експорту/імпорту вітчизняних підприємств. На сьогодні підтримку розвитку МСП в Україні здійснюють ЄБРР, ЄІБ, МФК, ЧБРР і НУФ, які надають кредитні лінії через комерційні банки (ПАТ "Ощадбанк", ПАТ "Укрексімбанк", ПАТ "Райффайзен Банк Аваль", ПАТ "ПроКредит Банк" та ін.). Фінансування та підтримка можливостей для вітчизняних МСП передбачає: недорогі кредити в рамках спільної з ЄІБ програми ПАТ "Укрексімбанк" для кредитування МСП та установ із середньою капіталізацією; доступ до програми Євросоюзу COSME (за винятком

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	7.873013	1.323663	5.947899	0.0000
LOG(L)	-1.482523	0.426836	-3.473284	0.0031
LOG(INV)	0.826145	0.051602	16.00990	0.0000
R-squared	0.942341	Mean dependent var	11.40573	
Adjusted R-squared	0.935133	S.D. dependent var	0.598941	
S.E. of regression	0.152544	Akaike info criterion	-0.778789	
Sum squared resid	0.372315	Schwarz criterion	-0.629667	
Log likelihood	10.39849	Hannan-Quinn criter.	-0.753551	
F-statistic	130.7459	Durbin-Watson stat	1.007168	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рис. 4. Економетричні характеристики моделі (2) залежності ВВП України від факторів у 1999–2017 рр.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.999975	0.570240	7.014545	0.0000
LOG(IFI)	0.165781	0.063917	2.593678	0.0196
LOG(INV)	0.651750	0.084369	7.725031	0.0000
R-squared	0.928802	Mean dependent var	11.40573	
Adjusted R-squared	0.919902	S.D. dependent var	0.598941	
S.E. of regression	0.169510	Akaike info criterion	-0.567872	
Sum squared resid	0.459737	Schwarz criterion	-0.418750	
Log likelihood	8.394788	Hannan-Quinn criter.	-0.542635	
F-statistic	104.3622	Durbin-Watson stat	1.016839	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рис. 5. Економетричні характеристики моделі (4) залежності ВВП України від факторів у 1999–2017 рр.

варіантів фінансування) та можливостей InnovFin; субсидовані фондом WNISEF кредити ПАТ "Ощадбанк" для соціальних МСП за ставкою 5% річних; допомогу в підготовці кредитних заявок і підвищення кредитного потенціалу з ініціативи ЄС/ЄБРР "EU4Business"; фінансування агропромислового комплексу МСП [9].

У вітчизняну промисловість за переважною участю ЄБРР, МФК та ЧБТР було спрямовано 16% проектів (2,484 млрд дол. США та 1,32 млрд євро) для розширення, переоснащення та модернізації виробничих потужностей підприємств. Необхідно відмітити, що МБРР реалізує в Україні 20 проектів, надавши 2,933 млрд дол. США на фінансування програм розвитку державного сектору.

Провівши аналіз інвестиційно-кредитної активності МФО в Україні, закономірним постає питання визначення її впливу на економічне зростання країни. Для цього здійснимо моделювання за допомогою виробничої функції Кобба-Дугласа. Для побудови моделей обрано дані за 1999–2017 рр., що агреговані з різних джерел: Показників світового розвитку, що збираються групою Світового Банку, з офіційних даних Державної служби статистики України та з офіційних сайтів міжнародних фінансових установ.

У нашому дослідженні функція Кобба-Дугласа має вигляд:

$$GDP = C \cdot L^{\alpha} \cdot INV^{\beta} \quad (1),$$

де GDP — обсяг номінального ВВП України, млн дол. США; C — коефіцієнт, у найпростішому випадку є константою, може залежати і від інших факторів; L — кількість зайнятих, млн осіб; INV — обсяг капітальних

інвестицій в економіку, млн дол. США; α та β — коефіцієнти еластичності капітальних (INV) та трудових ресурсів (L).

Всі взяті показники були прологарифмовані для приведення функції (1) до лінійного вигляду:

$$\ln(GDP) = \ln(C) + \alpha \cdot \ln(L) + \beta \cdot \ln(INV) \quad (2).$$

Шляхом побудови регресійної моделі в статистичному пакеті Eviews, було визначено її економетричні показники, що відносяться до моделі (2) (рис. 4), та здійснивши подальше їх потенціювання, було отримано виробничу функцію для ВВП України наступного вигляду:

$$GDP = 2625,5 \cdot L^{-1,48} \cdot INV^{0,82} \quad (3).$$

Розрахована модель є адекватною, про що свідчить високе значення коефіцієнту детермінації ($R^2=0,94$), значення нормованного R-квадрату ($R^2_{adj}=0,93$), значимий F-критерій, а параметри моделі є статистично значимими на 1% рівні значущості (рис. 4).

За результатами можна зробити наступні висновки: варіація ВВП України за 1999–2017 рр. на 94% пояснюється зміною капітальних інвестицій та кількості зайнятих осіб в економіці країни; існує пряма залежність між обсягом виробленого ВВП та динамікою капітальних інвестицій, а саме при збільшенні на 1% капітальних інвестицій обсяг ВВП збільшується на 0,83%; кількість зайнятих у національному господарстві не є джерелом збільшення ВВП.

Враховуючи позитивний вплив капітальних інвестицій на економічне зростання України розглянемо вплив інвестицій досліджуваних МФО на ВВП України

шляхом побудови наступної моделі:

$$\ln(GDP) = \ln(C) + \alpha \cdot \ln(IFI) + \beta \cdot \ln(INV) \quad (4),$$

де IFI — інвестиції досліджуваних МФО в економіку України, млн дол. США; а INV — капітальні інвестиції без врахування іноземних коштів, млн дол. США.

Про адекватність та статистичну значущість моделі (4) свідчить коефіцієнт детермінації ($R^2=0,93$), значення нормованого R-квадрату ($R^2_{adj}=0,92$), значимий F-критерій, а параметри моделі є статистично значимими на 1% та 5% рівнях значущості (рис. 5).

Отже, підтверджено, що збільшення інвестицій МФО в економіку України позитивно впливає на економічне зростання. Хоча їх частка порівняно з капітальними інвестиціями не така значна і складає лише 0,16, тобто збільшення на 1% інвестицій МФО призведе до збільшення ВВП на 0,16%. Можна зауважити, що цей показник реально є вищим, враховуючи те, що в дослідженні обрано обмежене коло МФО.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного аналізу співпраці України з міжнародними фінансовими інституціями було виділено шість етапів розвитку економічних відносин з цими організаціями з врахуванням показників макроекономічного середовища, рівня політичного ризику та інвестиційного клімату. Отримані результати свідчать про об'єктивну необхідність, доцільність і виправданість залучення їх довгострокових ресурсів для поглиблення ринкових перетворень, створення реальних передумов подолання кризових явищ, прискорення трансформаційних процесів, виведення економіки України на траєкторію сталого економічного зростання. У подальших дослідженнях перспективним є визначення впливу фінансових ресурсів МФО на галузевий розподіл ВВП, а також проведення регіонального аналізу залучення ресурсів МФО та їх вплив на валовий регіональний продукт.

Література:

1. Перелік проектів Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ebrd.com/where-we-are/ukraine/data.html>
2. Перелік проектів МБРР в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://projects.worldbank.org/search?lang=en&&searchTerm=&country-code_exact=UA
3. Перелік проектів МФК в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://disclosures.ifc.org/#/enterpriseSearchResultsHome/*&f_region_description=ECAREG
4. Перелік проектів Європейського інвестиційного банку в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.eib.org/en/projects/loan/list/index.htm?from=®ion=§or=&to=&country=UA>
5. Перелік проектів Чорноморського банку торгівлі та розвитку в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.bstadb.org/countries/ukraine/project-portfolio>
6. Мельниченко О.А. Інвестиційний клімат: сутність та напрямки покращання в Україні / О.А. Мельниченко

// Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2012. — № 14. — Ч. 1. — С. 292—296.

7. Індекс інвестиційної привабливості України, 2018/ Європейська Бізнес Асоціація. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/Invest-Index-2nd-half-2018.pdf>

8. Венцовський Д.Ю. Сучасний стан і напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями / Д.Ю. Венцовський // Фінанси України. — 2012. — № 5. — С. 14—26.

9. Розвиток та політика підтримки малого і середнього бізнесу на Донбасі. Аналітичний звіт, 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Donbas/RPP/Donba%20SME_UKR.pdf

References:

1. European Bank for Reconstruction and Development (2019), "Project Summary Documents", available at: <https://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/project-summary-documents.html?1=1&filterCountry=Ukraine> (Accessed 15 april 2019).
2. The World Bank (2019), "IBRD Projects & operations", available at: http://projects.worldbank.org/search?lang=en&&searchTerm=&countrycode_exact=UA (Accessed 15 april 2019).
3. International Finance Corporation (2019), "IFC project information portal", available at: https://disclosures.ifc.org/#/enterpriseSearchResultsHome/*&f_region_description=ECAREG (Accessed 17 april 2019).
4. European Investment Bank (2019), "Financed projects", available at: <https://www.eib.org/en/projects/loan/list/index.htm?from=®ion=§or=&to=&country=UA> (Accessed 17 april 2019).
5. Black Sea Trade & Development Bank (2019), "Projects of Ukraine", available at: <https://www.bs-tadb.org/countries/ukraine/project-portfolio> (Accessed 17 april 2019).
6. Melnichenko, O. A. (2012), "Investment climate: the essence and directions of improvement in Ukraine", *Visnyk Shkhidnoukrayinskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalya*, vol. 14, no. 1, pp. 292—296.
7. European Business Association (2018), "Investment attractiveness index of Ukraine", available at: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/Invest-Index-2nd-half-2018.pdf> (Accessed 15 april 2019).
8. Ventskovskyy, D. (2012), "The current state and directions of increasing the effectiveness of Ukraine's cooperation with international financial organizations", *Finance of Ukraine*, vol. 5, pp. 14—26.
9. United Nation Development Programme in Ukraine (2017), "Analytical report. Development and support policy to SME in Donbas region", available at: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Donbas/RPP/Donba%20SME_UKR.pdf (Accessed 15 april 2019).

Стаття надійшла до редакції 19.04.2019 р.

УДК 334.012.61-022.51:658.5(477)

О. С. Єфремова,
аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID ID:0000-0001-6614-0872

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.57

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

О. Yefremova,
postgraduate student of Economics and Competition Policy Department,
Kyiv National University of Trade and Economics
ORCID ID:0000-0001-6614-0872

COMPETITIVE SMALL ENTREPRENEURSHIP STATE SUPPORT IN UKRAINE

У статті йдеться про види та способи досягнення державної підтримки для малого підприємництва в Україні. Серед сучасних інструментів оцінювання державної підтримки слід виділити саме "конкурентоспроможність". Згруповано 12 блоків, що визначають конкурентоспроможність сукупністю установ, політики та факторів, що формують рівень продуктивності економіки, яка встановлює рівень процвітання, котрого може досягти економіка. Ці блоки показників організовані в три підіндекси: основні вимоги, підвищення ефективності, інновації, фактори. Домінуючим в оцінці ефективності державного управління виступає критерій економічної ефективності. Концептуалізація самого поняття "соціальна ефективність". Роль малого підприємництва визначається вирішенням завдань щодо підвищення стійкості й інноваційного характеру економічного зростання, зниження соціальної напруженості і забезпечення зростання зайнятості щодо формування масового середнього класу. Розкрито План заходів щодо реалізації Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні до 2020 року. Сформуовано "вхідні" та "вихідні" елементи концепції підтримки конкурентоспроможності малого підприємництва. Висвітлено вплив факторів економічного зростання малого підприємництва на його конкурентоспроможність.

The article deals with the ways and means of small entrepreneurship state support achieving in Ukraine. The contemporary approaches are highlighted which are based on a social approach appeals not only to a generalizing view of the structure of social relations but also links with the stages of production and consumption of a social product. Among the modern instruments for state support evaluating, it is precisely "competitiveness" should be emphasized. There are 12 blocks that determine the competitiveness of institutions set, policies and factors that formulate the level of economy productivity, which sets the prosperity level that the economy can achieve. These blocks of indicators are organized into three sub-indexes: basic requirements, efficiency gains, innovations, factors. The economic efficiency criterion is dominant in the assessment of public administration efficiency. Conceptualization of "social efficiency" concept. The role of small entrepreneurship is determined by solving the problems of increasing the sustainability and innovative nature of economic growth, reducing social tension and ensuring employment growth according to the mass middle class formation. The Action Plan on the implementation of Small and Medium Enterprises Development Strategy in Ukraine until 2020 is revealed. Input and output elements of the competitiveness of small entrepreneurship support concept are formed. The economic growth influence factors of small entrepreneurship competitiveness are highlighted. The influence of small entrepreneurship economic

growth factors on the small entrepreneurship competitiveness, where small entrepreneurship is the most flexible organizational form of economy with the use of labor resources of society is investigated. It is proved that such categories as "economic growth" and "competitiveness" of small entrepreneurship are interdependent, since their evaluation can be carried out in two directions, such as quantitative changes in production and structural changes in the economy. It is determined that this form of economic activity best takes into account the achieved level of social division of labor and opens perspectives for the development of an innovative economy.

Ключові слова: мале підприємництво, конкурентоспроможність, державні програми розвитку МП, індекс конкурентоспроможності, Стратегія розвитку МСП.

Key words: a small entrepreneurship, a competitiveness, state development SE programs, a competitiveness index, SME development strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Оцінювання державної політики сприяння (підтримки) розвитку конкурентоспроможності малого підприємництва є самостійною і складною проблемою теорії державного управління. Складність полягає в тому, що в Україні відсутня єдина система визначених показників результатів діяльності суб'єктів малого підприємництва, запроваджуються системи вироблені наддержавними інститутами або в межах національних систем.

Оцінювання державної політики сприяння розвитку конкурентоспроможності малого підприємництва із наукової точки зору в Україні частіше відбувається в контексті проблеми ефективності державного управління, проте проблемі оцінювання у формі раціонального аналізу та аналізу програм приділяється замало уваги. Тому розумним є питання про можливість проведення порівняльного компаративного аналізу конкурентоспроможності малого підприємництва країн з розвинутою економікою та України, в зв'язку з різницею в рівнях економічного розвитку. Звісно, шляхи та моделі розвитку конкурентоспроможності малого підприємництва слід шукати та запозичувати в успішному досвіді розвинутих країн та, як результат, перебудовувати на національний лад.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Оцінювання конкурентоспроможності малого підприємництва є одним зі складників вироблення державної політики. Як вважає Н. Деєва та В. Хмурова, це "систематична оцінка якості діяльності і/або результатів виконання програми або політики з метою вивчення її впливу, внесення пропозицій щодо змін та виправлень" [1, с. 25]. Таким чином, [С. Король] "її розробники намагаються з'ясувати наступне, чи досягла певна політика або програма встановлених перед нею цілей,

які ресурси задіяні та скільки з них витрачено, хто і що отримав у результаті її здійснення, які вона має передбачувані та непередбачувані наслідки для суспільства" [2].

Оцінювання державної політики сприяння розвитку конкурентоспроможності малого підприємництва виконує функцію зворотного зв'язку. Дієвість процесу оцінювання політики, на думку О. Зубчика, П. Безус, також полягає у його систематичності, чіткості, об'єктивності, науковій обґрунтованості досліджень поточних і довгострокових наслідків державної політики для цільових та нецільових ситуацій або груп клієнтів, а також в оцінці співвідношення поточних і довгострокових витрат до будь-яких вигід [3; 4]. Крім того, відбувається ідентифікація нових проблем. Процес повторюється. Так, здійснюється цикл процесу вироблення державної політики. Як зазначає В. Лагутін, С. Корольова, І. Макалюк "оцінювання має на меті з'ясувати, чим насправді є політика, а також виявити замовників, чиї рішення про те, чи брати участь у політиці (і наскільки) встановлюють обмеження щодо можливостей політики. Оцінювання застосовується на всіх етапах аналізу державної політики і розглядається як засіб підвищення її раціональності й ефективності" [5; 6].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Оцінювання державної політики є механізмом державного управління. Різноманітність вимірювань управлінської ефективності та оцінювання державної політики визначає їхню внутрішню диференціацію (організаційна, економічна, політична та ін.), а також затребуваність того чи іншого виміру і критерії оцінювання різних видів ефективності та результативності визначаються сферою потенційного застосування поняття "ефективність". Особливо це справедливо щодо сфери державного управління стимулювання розвитку конкурентоспроможності малого підприємництва, метою якого є досягнення артикульованого поняття загального блага. У його змісті суттєво виражений соціальний складник. У цьому зв'язку оцінювання державної політики стимулювання розвитку конкурентоспроможності малого підприємництва має значне число вимірів, а саме: економічний, гуманітарний, демографічний, культурний,

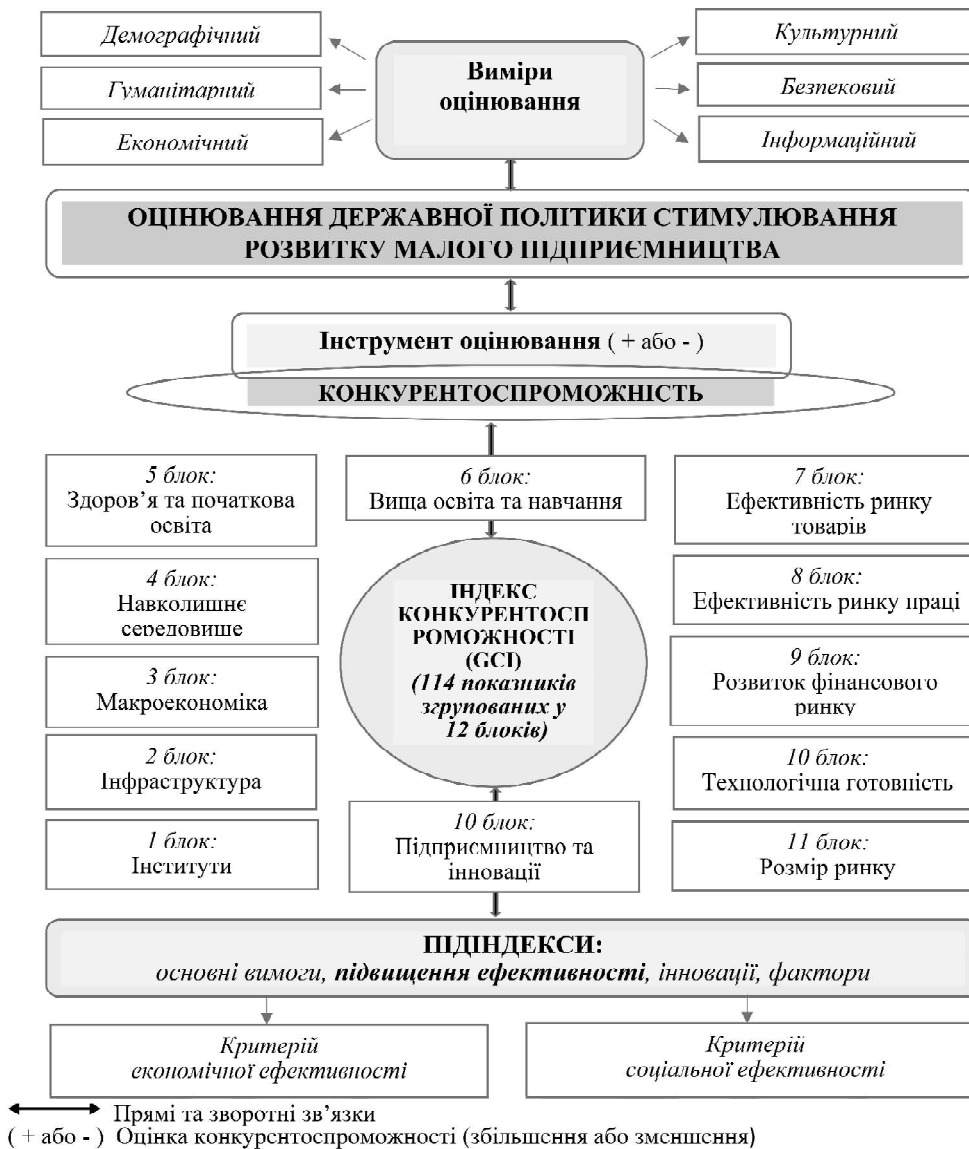

Рис. 1. Механізм оцінювання державної політики стимулювання розвитку МП через призму конкурентоспроможності як інструменту оцінювання (за вимірами, показниками та критеріями ефективності)

Джерело: розроблено автором за опрацюванням матеріалів [1; 3; 9].

інформаційний тощо, що формує основні завдання в рамках дослідження Безперечно, питання підтримки конкурентоспроможності малого підприємництва зі сторони держави зокрема є ключовою проблематикою та ціллю статті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Серед сучасних інструментів оцінювання слід виділити саме "конкурентоспроможність". Існує низка підходів, зокрема "конкурентоспроможність національних економік і країн", що визначається численними і різноплановими факторами. Про це свідчать щорічні звіти Всесвітнього економічного форуму (The Global Competitiveness Report) [7], який проводить рейтингову оцінку країн щодо Індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) [8], а

також провідного європейського Інституту менеджменту (Швейцарія), який здійснює дослідження країн, складаючи "Щорічний рейтинг глобальної конкурентоспроможності" (The IMD World Competitiveness Yearbook).

Експерти Всесвітнього Економічного Форуму визначають конкурентоспроможність сукупністю установ, політики та факторів, що формують рівень продуктивності економіки, яка встановлює рівень процвітання, котрого може досягти економіка. Усі вони згруповані у 12 блоків, а саме: інститути, інфраструктура, макроекономіка, навколишнє середовище, здоров'я та початкова освіта, вища освіта та навчання, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, підприємництво та інновації [8]. Ці блоки показників по черзі організовані в три підіндекси: основні вимоги, підвищення ефективності, інновації, фактори. Три підіндекси отримують різну вагу в розрахунку загального індексу в залежності від стадії розвитку кожної окремої економіки, зокрема за валовий внутрішній продукт (далі —

ВВП) на душу населення та часткою експорту сировини. Індекс включає статистичні дані організацій міжнародного рівня (Міжнародний валютний фонд (далі — МВФ), Світовий банк, спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй) та результати експертного опитування. Крім того, підходи Світового банку й МВФ, які здійснюють протягом багатьох років вивчення ефективності державного управління, використовуючи поняття "потенціал держави", що визначає здатність держави проводити і пропагувати колективні дії, а також поняття "ефективність державних інститутів", яке характеризує використання потенціалу для задоволення потреби суспільства у відповідних благах [7; 8].

Домінуючим часто в оцінці ефективності державного управління виступає критерій економічної ефективності. Економічне зростання за будь-яку ціну ще досить часто є пріоритетом перед іншими зобов'язаннями суспільству, що вимагає ширшого і детальнішого аналізу національних пріоритетів, а тому не може бути редуко-

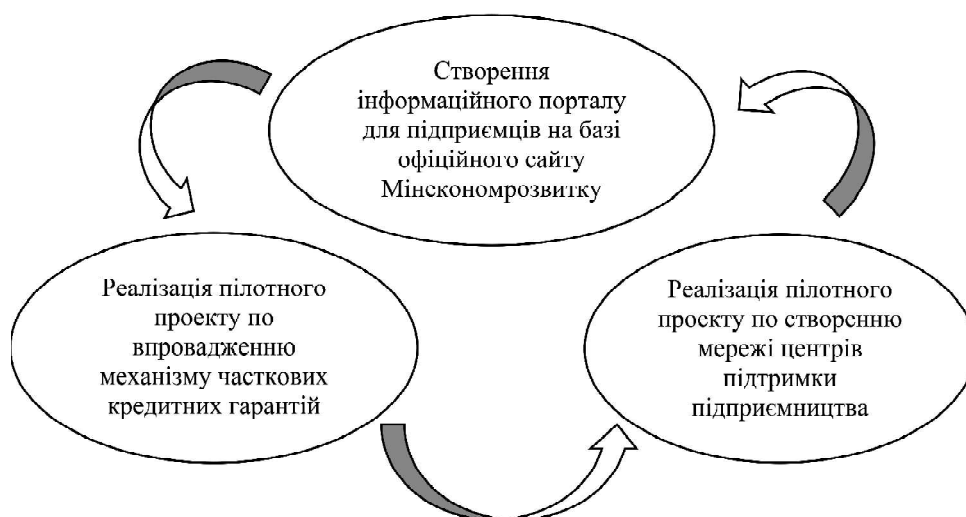

Рис. 2. Пріоритетні проекти для реалізації Стратегії МСП в Україні

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [11; 12].

ваний до показників валового внутрішнього продукту чи інших, суто економічних показників. Усе частіше постає необхідність більш соціально-інклюзивного підходу до розуміння економічного зростання. Це означає, що таке економічне зростання мають відчутти більшість членів суспільства. У цьому зв'язку, Світовий Економічний Форум розрахував і цього року представив композитний індекс, який показує становище країни на основі їх комбінованих показників — індексу інклюзивності розвитку (KPI, IDI). Цей новий глобальний індекс має більш комплексний зміст відносного стану економічного розвитку порівняно із загальноприйнятими рейтингами на основі ВВП на душу населення [8].

Отже, сучасні підходи вже будуються на соціальному підході, який не тільки апелює до узагальнюючого погляду на структуру суспільних відносин, але й ув'язується зі стадіями виробництва і споживання суспільного продукту. У науковій літературі останніх десятиліть отримало розроблення поняття соціальної ефективності.

Як альтернатива економічній (або механічній) ефективності, поняття соціальної ефективності в цьому контексті визначає функцію мінімізації транзакційних витрат і безпосередньо пов'язане з ефективністю функціонування механізму координації соціальних взаємодій. Концептуалізація самого поняття "соціальна ефективність" базується на тому, що:

1) соціальна ефективність адміністрації полягає в зменшенні на макrorівні політичної невизначеності, формулюванні чітких правил гри і контролі за їх виконанням;

2) соціальна ефективність тим вище, чим більший внесок суспільства в підвищення здатності держави ефективно проводити і пропагувати колективні заходи;

3) ключовим способом підвищення потенціалу держави і, відповідно, соціальної ефективності (як результату використання цього потенціалу) є створення ефективної системи норм і правил, які прояснюють соціальні взаємодії і обмежують ризики [9; 10].

Таким чином, у розвитку будь-якої країни або регіону роль малого підприємництва визначається вирішенням завдань щодо підвищення стійкості й іннова-

ційного характеру економічного зростання, зниження соціальної напруженості і забезпечення зростання зайнятості щодо формування масового середнього класу.

Цілісна характеристика (механізм) оцінювання державної політики стимулювання розвитку малого підприємництва через призму (у напрямі) конкурентоспроможності, як інструменту оцінювання, за вимірами, показниками та критеріями ефективності нами розкрито на рисунку 1.

Основні поняття, які використовуються дослідниками сьогодні для цілісної характеристики оцінювання державної політики стимулювання розвитку малого підприємництва, пов'язані з "внутрішньосистемним" розумінням політичної мінливості, розглядають політичний процес як режим функціонування певної системи, а зміну — як зміну її станів. Проте їх зміна, як правило, є наслідком зміни політичного курсу. Дії держави щодо досягнення декларованих цілей повинні змінюватися досить динамічно, адекватно реагуючи на ці різні чинники.

Основними кроками держави на шляху підтримки розвитку малого підприємництва у світовій практиці вважають:

- створення раціональної нормативно-правової бази;
- вдосконалення спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності малих підприємств;
- організація фінансової підтримки малого підприємництва;
- забезпечення малих підприємств інформацією та підготовленими кадрами.

Найважливішим кроком, безперечно, є організація фінансової підтримки малого підприємництва. Кредитування малих підприємств комерційними банками в Україні знаходиться на низькому рівні розвитку [1; 6].

Не останню роль у фінансовій підтримці малого підприємництва відіграють державні регіональні та місцеві програми розвитку малого і середнього підприємства. Подібні програми існують в кожній області України. На загальнодержавному рівні ними займається переважно Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Проте разом з розробкою програм розвитку

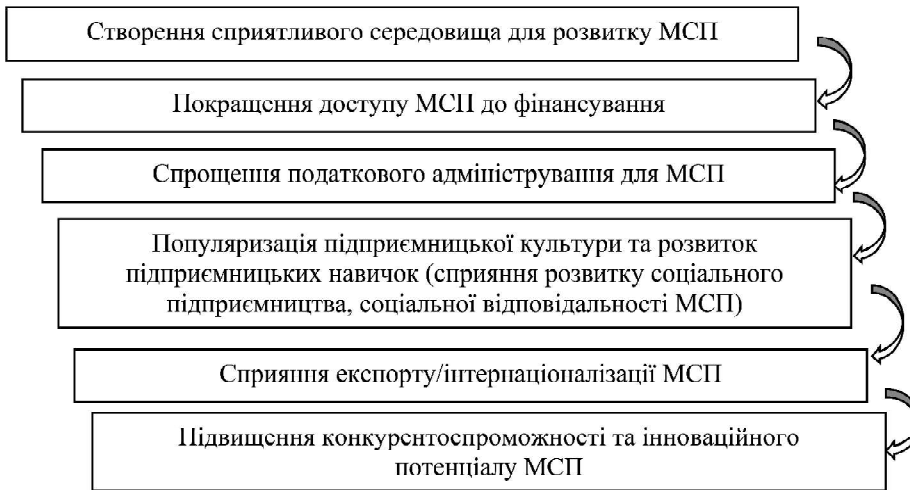

Рис. 3. Перелік завдань з реалізації Стратегії МСП в Україні

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [11].

малого підприємництва, важливим є контроль за їх впровадженням, прозорість виділення коштів, їх цільове використання, відсутність корупції тощо.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі розпочало роботу з обласними державними адміністраціями щодо імплементації Плану заходів щодо реалізації Стратегії розвитку малого та середнього підприємства в Україні до 2020 року [11]. Так, планується, що сумісними зусиллями вони організують регіональну мережу центрів підтримки підприємництва.

Пріоритетні проекти для реалізації Стратегії МСП в Україні нами зображено на рисунку 2.

Перелік завдань з реалізації Стратегії розвитку МСП в Україні на період до 2020 року, виконання яких передбачено іншими стратегічними та програмними документами, що прямо чи опосередковано впливають на розвиток малого та середнього підприємства, нами узагальнено на рисунку 3 [11].

Концепція підтримки конкурентоспроможності базується на основних принципах розвитку малого підприємства у світовій практиці, на його потенційних перевагах, а також врахо-

вує фактори та проблеми, які стримують розвиток малого підприємства в Україні, що є своєрідними "вхідними" елементами концепції з позицій її системного відображення (рис. 4).

При цьому так звані "вихідні" складовими концепції є ті елементи, що дозволяють досягти максимального ефекту на ринку, тобто забезпечити конкурентоспроможність малого підприємства (рис. 5) [4; 13].

Організаційна концепція сучасних виробничих систем малого підприємства для досягнення високого

Рис. 4. "Вхідні" елементи концепції підтримки конкурентоспроможності малого підприємства

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [4;13].

Рис. 5. "Вихідні" елементи концепції підтримки конкурентоспроможності малого підприємництва

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [4; 13].

рівня конкурентоспроможності продукції та його розвитку повинна спиратися на інструменти державної інноваційно-інвестиційної політики. У свою чергу, формування інформаційно-інноваційної складової повинно спиратися на інноваційний кадровий потенціал країни (окремого регіону) і залучення найпрофесійніших у науковому плані фахівців для вирішення конкретних завдань, що відповідають стратегічним цілям сучасного малого підприємництва.

Отже ефективний розвиток малого підприємництва залежить від прояву системних властивостей. Якщо всі елементи підприємства не формують собою єдину систему, воно не має змоги конструктивно розвиватися. Оцінка прояву кожної системної властивості дозволяє діагностувати злагодженість роботи всіх елементів всередині підприємства й управляти розвитком малого підприємництва.

Вивчення впливу факторів економічного зростання малого підприємництва на конкурентоспроможність малого підприємництва згідно з рисунком 6, дозволило зробити висновок, що саме мале підприємництво є найбільш гнучкою організаційною формою економіки при використанні трудових ресурсів суспільства, тобто доз-

воляє всесторонньо й ефективно використовувати його трудовий потенціал.

Основною ціллю суб'єктів малого підприємництва є робота на свій спеціалізований і локальний ринок товарів і послуг та підвищення його конкурентоспроможності. Тобто такі категорії, як "економічне зростання" та "конкурентоспроможність" малого підприємництва є взаємозалежними, оскільки їх оцінювання може здійснюватися за такими двома спрямуваннями, як кількісні зміни у виробництві та структурні зміни в економіці.

Ця форма господарської діяльності найкраще враховує досягнутий рівень суспільного розподілу праці та відкриває перспективи для розвитку інноваційної економіки. Тобто забезпечується підвищення ефективності малого підприємництва за рахунок залучення місцевих трудових ресурсів у відтворювальний процес (через удосконалення якісних параметрів робочої сили) та створення нових видів продукції (через скорочення витрат обігу та оптимізацію попиту і пропозицій).

Однак зауважимо, що виокремлені фактори впливу малого підприємництва на зростання національної економіки набувають особливого значення в періоди економічних криз, як на сьогодні, оскільки це дозволяє

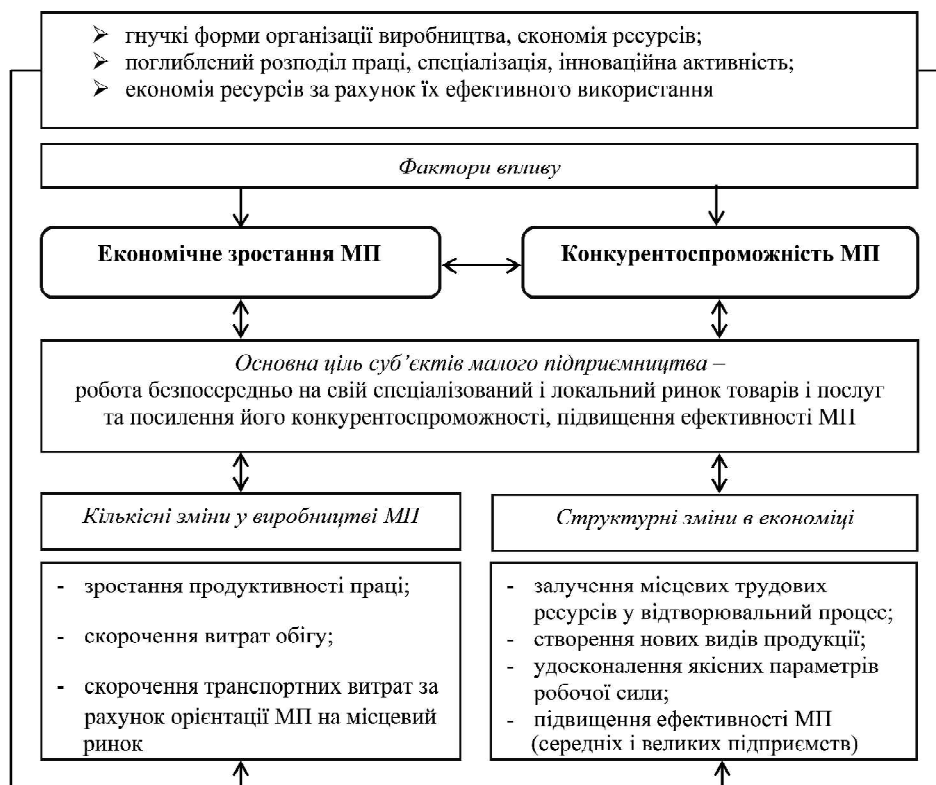

Рис. 6. Вплив факторів економічного зростання малого підприємництва на його конкурентоспроможність

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [4; 14].

зберегти трудовий потенціал суспільства та підвищити його якість, а також добитися економії всіх видів ресурсів за рахунок їх ефективного використання.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

У результаті дослідження шляхів підвищення та модифікації оцінювання ефективності державної політики сприяння та підтримки розвитку конкурентоспроможності малого підприємництва в Україні нами було зроблено ряд наукових висновків, які потребують подальших досліджень та є такі:

1. Ефективність діяльності суб'єктів сучасного малого підприємництва в економіці України значно нижче їх ефективності в країнах з розвинутою економікою. Процес формування і взаємодії підприємств з органами влади, суб'єкта регіонального і муніципального рівнів залишається епізодичним, недостатньо результативним і не спирається в повній мірі на наукові підходи.

Так, інноваційне мале підприємництво в Україні перебуває на етапі становлення під негативним тиском несприятливого зовнішнього середовища, і, головним чином, звуження попиту на інноваційні продукти. Останнім часом, з'являються багато організацій, що реєструють ідеї або рекламують інновації, але досвіду в цій сфері вітчизняні підприємці майже не мають. Головною проблемою є пасивний підхід до реалізації науково-технічних проектів, брак необхідного комплексу послуг із просування ідеї на ринок. З цього можна зробити висновки, що інноваційне мале підприємництво вимагає власної організації управління діяльністю і питання розвитку інноваційних продуктів на вітчизняному ринку залишається відкритим та потребує подальшого вивчення та досліджень [15].

2. Конкурентоспроможність як сучасний інструмент оцінювання політики держави щодо стимулювання розвитку малого підприємництва дозволяє поглибити розуміння ефективності державної політики. В цьому контексті більш глибоких досліджень потребують питання розроблення системи оцінювання ефективності, створення комплексної системи відомчого та міжвідомчого планування і проектного управління за цілями і результатами діяльності інституцій, розроблення ключових вимірних показників ефективності та результативності діяльності органів виконавчої влади щодо стимулювання розвитку малого підприємництва відповідно до стратегічних цілей держави.

3. Стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні сприятиме не тільки підвищенню ефективності функціонування національної економіки, але й вирішенню ряду нагальних соціальних проблем, у першу чергу, проблеми безробіття завдяки створенню нових робочих місць і запобіганню трудовій міграції, у тому числі при циклічних спадах і структурних зрушеннях у вітчизняній економічній ситуації. В Україні на початок квітня 2018 року офіційно зареєстровано 366,9 тис. безробітних, що становить 1,4 % населення працездатного віку та 2,1 % економічно активних громадян. Слід зазначити, що кількість відкритих вакансій є майже в 4 рази меншою — 83,8 тис.

Тому підтримка та розвиток малого підприємництва в Україні пов'язані насамперед із приведенням економіки до нового рівня відповідності реаліям сьогодення та формування середнього класу суспільства (після споживання ще мають заощадження). Оскільки загальновідомо, що саме ця категорія населення становить більшу кількість та основний важіль платників податків. Ще Платон у свої працях передбачав, що "середній клас" забезпечить утримання інших верств населення — як правителів держави, так і воїнів. Як показує досвід систем оподаткування інших країн, наприклад США, 80% населення становить середній клас, який здебільшого є підприємцями і, відповідно, платниками податків, що забезпечують наповнення дохідної частини бюджетів. У нашій державі для порівняння цей показник сягає 10—15 %. Саме вирішення цього завдання повинне стати одним із основних у вітчизняних стратегіях економічного розвитку найближчих десяти років.

4. Організація фінансової підтримки малого підприємництва забезпечується за допомогою кредитування малих підприємств комерційними банками. Проте кредитування малих підприємств комерційними банками в Україні знаходиться на низькому рівні розвитку. Ця ситуація примушує шукати додаткові джерела фінансування в якості звернення до спеціальних державних установ або неприбуткових організацій для кредитування і фінансування малого підприємництва, або запровадження кредитування малого підприємництва банками під гарантії бюджетних коштів за наявності законодавчого регулювання. Все це лише ускладнює фінансову ситуацію МСП, і говорить про небажання зі сторони держави виконання практичних дій щодо способів фінансування малого підприємництва.

5. Опираючись на світовий досвід, запропоновано оптимізувати індикатори підприємницької активності за класифікацією групи індикаторів та критеріїв їх оцінки, які допоможуть доповнити список показників розвитку малого підприємництва, що входять у систему оцінки ефективності державних і регіональних програм підтримки МСП в Україні і в зарубіжній практиці. Класифікацію доповнено індикатори підприємницької активності показниками за соціальним ефектом, за інтенсивністю використання потенціалу МП у виробничих процесах, показником затрачених ресурсів як індикатора інвестиційної активності. Запропоновані в роботі індикатори можуть стати критеріями оцінювання при публікації додаткових статистичних показників відповідальних органів державного і місцевого управління, що забезпечить можливість збагатити інформацією різні категорії зацікавлених користувачів про підприємницьку активність учасників мережі малого підприємництва.

Література:

- Дєєва Н.Е., Хмурова В.В. Публічно-приватне партнерство: інтереси зацікавлених сторін / Н.Е. Дєєва, В.В. Хмурова // Економіка України. № 9 (682). — Державне під-во "Економіка України", 2018. — С. 99—111.
- Король С.Я. Соціально відповідальне підприємство: поняття, ідентифікація, рівні / С.Я. Король // Економіка України. № 6 (679). — Державне під-во "Економіка України", 2018. — С. 69—83.
- Зубчик О.А. Методологічні аспекти оцінювання державної політики: "конкурентоспроможність" і "полі-

тичний час" / О.А. Зубчик // Держава та регіони. Серія: Державне управління, 2018. № 2 (62). С. 12—16.

4. Безус П.І. Управління конкурентоспроможністю організації в умовах євроінтеграції / П.І. Безус, В.І. Терещенко // Технології та дизайн. — К.: КНУТД, 2018. — № 2 (27). — URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/td_2018_2_27.pdf

5. Лагутін В.Д. Інститути і економічні механізми стабільності та розвитку суспільства / В.Д. Лагутін // Економіка України. № 9 (682). — Державне під-во "Економіка України", 2018. — С. 13—25.

6. Корольова С.Г., Макалюк І.В. Вплив держави на розвиток підприємництва / С.Г. Корольова, І.В. Макалюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://iuf.edu.ua/wp-content/uploads/images/stories/journal/journal042018.pdf>.

7. The Global Competitiveness Report 2017—2018. [Electronic resource]. — URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017-2018.pdf>

8. The Global Competitiveness Index. Report. The World Economic Forum. [Electronic resource]. — URL: <https://www.weforum.org/reports>

9. Багдасар'ян І.С., Сошнева Е.Н. Социальное предпринимательство: место и роль в региональной экономике инновационного развития // Фундаментальные исследования. — 2016. — № 9-2. — С. 321—324. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=40742> (дата обращения: 21.01.2019)

10. Уманців Ю.М., Міняйло О.І. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій / Ю.М. Уманців, О.І. Міняйло // Економіка України. № 9 (682). — Державне під-во "Економіка України", 2018. — С. 37—49.

11. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року / затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 292-р.

12. Індекс настроїв малого бізнесу. Спільне дослідження ЛІГА:ЗАКОН та ЕВА в рамках проекту Unlimit Ukraine, Індекс настроїв малого бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu.pdf>

13. Britchenko I., Polishchuk Ye., Varnaliy Z. et al. Development of Small and Medium Enterprises: the EU and East#Partnership Countries Experience: monogr. — Tarnobrzeg: Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018. — 378 p.

14. Лукашова Л.В. Імперативи розвитку малого підприємництва в Україні / Л.В. Лукашова // Економіка України. — № 9 (682). — Державне під-во "Економіка України", 2018. — С. 112—122.

15. Блакита Г.В., Мельник В.В., Пурденко О.А. Інноваційна безпека приватних підприємств / Г.В. Блакита, В.В. Мельник, О.А. Пудренко // Економіка України. № 9 (682). — Державне під-во "Економіка України", 2018. — С. 60—73.

References:

1. Dieieva, N. E. and Khmurova, V.V. (2018), "Public-Private Partnership: interests of stakeholders", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9 (682), pp. 99—111.

2. Korol, S. Ya. (2018), "Socially Responsible Enterprise: concept, identification, levels", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6 (679), pp. 69—83.

3. Zubchik, O. A. (2018), "Methodological aspects of the evaluation of state policy: "competitiveness" and "political time", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vol. 2 (62), pp. 12—16.

4. Bezus, P. I. (2018), "Management organization in the competitiveness of European integration managing change in output", *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho Universytetu Tekhnolohii ta Dyzainu* [Online], vol. 2 (27), available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/td_2018_2_27.pdf (Accessed 10 April 2019).

5. Lahutin, V. D. (2018), "Institutes and economic mechanisms of stability and development of society", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9, pp. 13—25.

6. Korol'ova, S.H. and Makaliuk, I.V. (2018), "The state's influence on entrepreneurship development", available at: <http://iuf.edu.ua/wp-content/uploads/images/stories/journal/journal042018.pdf>. (Accessed 10 April 2019).

7. The Global Competitiveness Report 2017-2018. (2018), available at: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017-2018.pdf>. (Accessed 10 April 2019).

8. The Global Competitiveness Index. Report. (2018), "The World Economic Forum", available at: <https://www.weforum.org/reports> (Accessed 10 April 2019).

9. Bahdasar'ian, Y.S. and Sochneva, E.N. (2016), "Social entrepreneurship: the place and role in the regional economy of innovative development", *Fundamental'nye issledovaniya*, vol. 9-2, [Online], available at: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=40742> (Accessed 10 April 2019).

10. Umantsiv, Yu. M. and Miniajlo, O.I. (2018), "Economic policy of the state in the conditions of global transformations", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9 (682) pp. 37—49.

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018) "Strategy for the development of small and medium enterprises in Ukraine up to 2020", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-strategiyi-rozvitku-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva-v-ukrayini-na-period-do-2020-roku> (Accessed 10 April 2019).

12. LIHA: ZAKON and EBA (2018), "Small business sentiment index", available at: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu.pdf> (Accessed 10 April 2019).

13. Britchenko, I. Polishchuk, Ye. and Varnaliy, Z. (2018), *Development of Small and Medium Enterprises: the EU and East#Partnership Countries Experience*, Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, Tarnobrzeg, Poland.

14. Lukashova, L.V. (2018), "Imperatives of small business development in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9 (682), pp. 112—122.

15. Blakitya, H.V. Mel'nyk, V.V. and Purdenko, O.A. (2018), "Innovative security of private enterprises", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9 (682), pp. 60—73.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2019 р.

А. М. Пугач,
д. держ. упр., доцент, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління
та адміністрування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-5586-424X
В. В. Мареніченко,
к. держ. упр., старший викладач кафедри менеджменту, публічного управління
та адміністрування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-0183-1354

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.65

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

A. Pugach,
Doctor of Sciences in Public Administration, assistant professor, Head of the Department of Management,
public management and administration, Dnipro State Agrarian and Economic University
V. Marenichenko,
Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Lecturer of the Department of Management,
public management and administration, Dnipro State Agrarian and Economic University

MECHANISMS OF STATE GOVERNANCE IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AT REGIONAL LEVEL

Виділено основні характеристики регіональних екологічних програм; визначено основні аспекти та рівні прийняття місцевих екологічних програм; охарактеризовано головні кризові явища в досліджуваному регіоні щодо стану охорони довкілля; виділено головні екологічні проблеми Дніпропетровської області; запропоновано основні напрями удосконалення системи організації природоохоронної діяльності; визначено, що головне завдання, яке стоїть перед органами влади щодо реалізації державної політики у сфері охорони довкілля — розробка і проведення в життя комплексу заходів, спрямованих на забезпечення оптимальних умов проживання населення; запропоновано та обгрунтовано гіпотезу, що збереження природних екосистем регіону можливо лише при одночасному застосуванні заходів, спрямованих на зміну ситуації в галузі охорони навколишнього середовища в регіоні в цілому та механізмів, які вирішують конкретні локальні проблеми.

The main characteristics of regional environmental programs are highlighted (in particular, the main elements that should be reflected in the programs are determined); the main aspects and levels of adoption of local environmental programs are determined (in particular, it is determined that the programs are developed by local authorities of the state executive and executive committees of local councils); the main crisis phenomena in the studied region regarding the state of the environment are characterized (in particular, it is necessary to highlight the low level of culture of production and technological discipline, as well as low ecological consciousness of the society); the main

environmental problems of the Dnipropetrovsk region are highlighted (in particular, it is necessary to highlight the high level of pollution of the air and water basins, the formation and accumulation of large volumes of industrial and domestic waste, the unsatisfactory situation in the field of handling unusable chemical plant protection products, the lack of capacity of existing treatment plants in the most technogenic — loaded cities of the region, reduction of species diversity of plants and animals); the main directions of improvement of the organization of environmental protection activities are proposed (in particular, it is necessary to highlight the creation of the latest regulatory and legal acts for harmonization of the requirements of ecological security with the possibilities of economic development, deepening of scientific provision of procedures for the formation and implementation of environmental policy, stimulation of awareness of the wide circles of the public, strengthening of personal and departmental responsibility for compliance with environmental legislation, international, regional, political peculiarities of the development of legislation and socio-economic conditions); it is determined that the main task faced by the authorities in implementing state policy in the field of environmental protection is the development and implementation of a set of measures aimed at ensuring optimal living conditions for the population.

*Ключові слова: державне управління, механізми, охорона довкілля, програма, регіональний рівень.
Key words: state governance, mechanisms, environmental protection, program, regional level.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні гостро постають регіональні екологічні проблеми, які неможливо вирішити лише з використанням місцевих ресурсів. Багато міст та районів Дніпропетровської області оголошені районами екологічного лиха.

Більшість важливих питань охорони навколишнього середовища контролюється та фінансується на державному рівні через державні програми. Окремі заходи з охорони довкілля заплановані на обласному та місцевому рівнях управління. Однак на теперішній час відмічається недостатня координованість робіт природоохоронного напрямку на різних рівнях, механізмів взаємодії структур забезпечення охорони довкілля.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням сфери охорони довкілля, регіонального розвитку, державного управління і відповідних їм механізмів присвячено багато праць українських та зарубіжних вчених, зокрема, у М. Білинська, О. Виноградова, Д. Дерлоу, П. Друкер, З. Живко, М. Мескон, Л. Пашко, Б. Раппопорт, Л. Сушко, Р. Тейлор та інших. Тим не менш, сьогодні виникає необхідність застосування таких механізмів державного управління у сфері охорони довкілля на регіональному рівні, які забезпечать необхідні стандарти якості життя в екологічному аспекті.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування застосування сучасних механізмів державного управління у сфері охорони довкілля на регіональному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

З метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України з організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, місцеві програми. Порядок розробки державних цільових екологічних програм визначається Кабінетом Міністрів України [3].

Метою розробки регіональних цільових програм є сприяння реалізації державної політики у пріоритетних напрямках, які враховують особливості регіонального розвитку, який направлений на окремі галузі економіки та адміністративно-територіальні одиниці; концентрацію фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничий та науково-технічний потенціал, а також координацію діяльності органів місцевого самоврядування, підприємств та організацій для вирішення найважливіших регіональних проблемних ситуацій.

Екологічною програмою вважають комплекс узгоджених заходів, які спрямовані на поліпшення існування природних екологічних систем у суспільстві. Розробка такої програми відбувається на перспективу п'ять, десять і більше років. Державна екологічна програма ґрунтується на заходах поліпшення та стабілізації стану навколишнього природного середовища України на окремих його складових (повітряного басейну, водних тощо).

Регіональні екологічні програми в свою чергу складаються із місцевих екологічних програм, які враховують природоохоронні заходи у межах однієї області, району, місту. Екологічні програми ґрунтуються на:

- необхідності та стислому обґрунтуванні доцільності розробки програм;
- основній меті програми і терміні її реалізації;
- характеристиці сучасного стану проблеми;
- основних (пріоритетних) напрямках дії для досягнення кінцевої мети;
- етапах вирішення завдань програми та термінів виконання;
- комплексі заходів, які слід здійснювати на кожному із етапів;
- орієнтованих розрахунках вартості реалізації програми і джерелах фінансування;
- очікуваних результатах реалізації заходів програми, прогностичній характеристиці стану навколишнього природного середовища;
- механізмах реалізації програми та контролі за її виконанням.

Місцеві екологічні програми розробляють місцеві органи державної виконавчої влади та виконавчі комітети місцевих рад. Фінансування цих програм здійснюють за рахунок відповідних місцевих бюджетів і позабюджетних фондів.

Рішенням Дніпропетровської обласної ради від 21 жовтня 2015 р. № 680-34/VI затверджено Дніпропетровську обласну комплексну програму (стратегію) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016—2025 роки, яка є комплексним програмним документом, направленим на покращення екологічного стану області. Метою даної стратегії є запровадження організаційних заходів, направлених на досягнення основних цільових показників у сфері поводження з ТПВ на основі вивчення існуючого стану полігонів та несанкціонованих сміттєзвалищ з урахуванням щільності населення та нормативів утворення ТПВ у кожному районі Дніпропетровської області. Результатом прийняття та реалізації стратегії повинно бути запровадження єдиних правил поводження з ТПВ у кожному населеному пункті та районах області з урахуванням перспективи переходу на об'єднані територіальні громади, що дозволить 100% забезпечення населення послугами з вивезення ТПВ та визначення відповідального за ліквідацію та подальше недопущення організації несанкціонованих сміттєзвалищ [1].

На Дніпропетровщині високий рівень урбанізації та індустріалізації, внаслідок чого виник цілий комплекс екологічних проблем. Майже вся територія області відноситься до категорії дуже забрудненої, а більше третини — до надзвичайно забрудненої. Найбільш складною екологічною ситуацією характеризуються великі промислові агломерації та райони інтенсивного видобутку та переробки корисних копалин — Дніпропетровсько-Дніпродзержинська агломерація, Нікопольський марганцеворудний басейн, Західний Донбас, Кривбас. Нинішня екологічна ситуація в Дніпропетровській області характеризується як кризова.

Головні причини кризи ґрунтуються на:

- перевазі розвитку сировинно-видобувних екологічно небезпечних галузей, велика концентрація небезпечних підприємств у області;

— низькому рівні технологічної дисципліни та культури виробництва;

- неконтрольованому накопиченні відходів, що створює небезпечні екологічні проблеми;
- низькій ефективності очисних споруд;
- недостатньому рівні екологічної освіти керівників усіх рівнів і населення регіону;
- низькій екологічній свідомості суспільства.

Головні екологічні проблеми Дніпропетровської області ґрунтуються на:

- високому рівні забруднення повітряного та водного басейнів;
- утворенні та накопиченні великих об'ємів побутових та промислових відходів;
- незадовільному екологічному стані малих річок регіону;
- відсутності проектів прибережних захисних смуг та водоохоронних зон;
- незадовільній ситуації у секторі поводження з непридатними хімічними засобами захисту рослин;
- відсутності систем центрального водопостачання та каналізації;
- недостатній потужності існуючих очисних споруд;
- утворенні значних обсягів високомінералізованих шахтних вод у Західному Донбасі та Кривбасі;
- екологічно недопустимому сільськогосподарському освоєнню земель (78,7 %), високому рівні розораності територій (66,5 %);
- низькій лісистості території — 5,2 % (164,7 тис. га лісопокритих земель) проти 8 % (оптимальність для степової зони) та 14,3 % (середній рівень по Україні);
- зменшенні видового розмаїття тварин та рослин [2].

Процеси реформування в Україні, що стосуються всіх сфер суспільного життя, мають сталий характер, їх інтенсивність не зменшується з роками. Рух реформ у багатьох випадках йде шляхом спроб і виправлення помилок, що були зроблені. Іноді в процесі реформування "губляться" корисні законодавчі напрацювання минулих років, а іноді поза увагою реформаторів залишаються проблеми, що мають велике значення для регулювання суспільних відносин, у тому числі в галузі охорони навколишнього природного середовища та пропускаються моменти, які є важливими для прогресивного розвитку системи державного регулювання.

До основних напрямів удосконалення системи організації природоохоронної діяльності можна віднести:

- створення новітніх нормативних актів для узгодження вимог екологічної безпеки з можливостями розвитку економіки;
- впровадження процедур оцінки навколишнього середовища, техногенного впливу та цивільного захисту населення відповідно і до вимог європейського законодавства, і до потреб практики; поширення механізмів екологічного аудиту, страхування та ліцензування господарської діяльності;
- поглиблення наукового забезпечення процедур формування і реалізації екологічної політики;
- стимулювання обізнаності широких кіл громадськості;

— посилення персональної та відомчої відповідальності за дотримання вимог природоохоронного законодавства;

— урахування міжнародних, регіональних, політичних особливостей розвитку законодавства та соціально-економічних умов. Природоохоронна діяльність нині є невід'ємною частиною природокористування, а система її регулювання поєднує в собі нормативні, управлінські, технологічні, економічні та інші компоненти.

Слід посилити роботу з конкретизації нормативних положень щодо захисту територій та населення від надзвичайних ситуацій техногенного і природного походження, в якому слід визначити засади функціонування єдиної системи запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій, що виникають внаслідок аварій, катастроф і стихійного лиха, принципи та засоби захисту населення від надзвичайних ситуацій, повноваження Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян щодо організації та участі в ліквідації наслідків аварій, катастроф і стихійного лиха.

Одним із важливих напрямів державного і місцевого управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є здійснення контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. Та, на жаль, чинна нормативна база розпорошує органи, які здійснюють екологічний контроль, не визначає й чітких критеріїв розмежування контрольних повноважень між відповідними органами. Сприяти у зміні цього мала б розробка закону про екологічний контроль. Завданням цього закону має бути забезпечення єдиних підходів до організації екологічного контролю, визначення його форм і методів здійснення, забезпечення формування органів екологічного контролю насамперед на регіональному рівні.

Головне завдання, що стоїть перед органами, яке реалізують державну політику у сфері охорони довкілля, — розробка і проведення в життя комплексу заходів, спрямованих на забезпечення оптимальних умов проживання населення: усунення тих ланок технологічного процесу, які можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу; розробка санітарно-технічних заходів; пропозиції заміни шкідливих речовин нешкідливими; отримання науково обґрунтованих матеріалів для законодавчих актів нормування факторів зовнішнього середовища. Ефективне його виконання можливе не лише шляхом діяльності з попередження порушень, а й за допомогою припинення порушень законодавства у сфері охорони довкілля, в тому числі порушень санітарних норм і правил.

Основою у сфері охорони довкілля є нормативи та регламенти шкідливих чинників довкілля та виробничого середовища, санітарні та екологічні норми та правила. Без розробки сучасних критеріїв, показників безпеки для здоров'я населення з урахуванням нових технологій і досягнень науки неможливо управляти ризиками для здоров'я [4].

Невід'ємною складовою законодавчого забезпечення прав людини на здорові та безпечні умови проживання, має стати підвищення відповідальності посадових осіб, у тому числі керівників промислових об'єктів

за збереження здоров'я працюючого населення, що має бути передбачено заходами з гармонізації законодавчих актів України з відповідними актами європейського законодавства.

Для розвитку системи державного управління в Дніпропетровській області та в нашій державі в цілому слід вирішити серйозні внутрішні проблеми в системі органів державної влади. Постійні кадрові переміщення та структурні реорганізації у зазначених органах призводять до дублювання функцій. Це вимагає перегляду нормативної бази щодо діяльності даних органів, що забезпечить їх правильну діяльність.

Потрібно удосконалити систему державної служби щоб підвищити рівень діяльності системи органів державного управління у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів шляхом удосконалення чинної нормативно-правової бази, підвищення кваліфікації державних службовців, запровадженні заходів щодо підвищення ефективності державної служби.

Важливим є також регулярне інформування широкої громадськості щодо діяльності органів державного управління в галузі охорони довкілля. Оскільки це забезпечить негайне реагування на порушення в їх діяльності, а також уможливить аналіз доцільності діяльності відповідних державних органів у сфері управління, що є важливим фактором у перспективі розвитку державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Необхідно також забезпечення балансу інтересів центру і регіонів з отриманням максимально можливих політичних, економічних та соціальних вигід, вироблення ефективних методів та засобів захисту національних інтересів з точки зору її геополітичної, економічної безпеки та забезпечення конкурентоспроможності в господарській, фінансовій, науковій, соціальній і військово-стратегічній сферах. Першочергова мета в цьому випадку — це реформування існуючої системи обліку та управління природно-ресурсним потенціалом з поступовим переходом до функціонального принципу створення системи ефективних законодавчих, економічних і організаційно-технологічних механізмів регулювання природно-ресурсних відносин.

Природні ресурси слід розглядати як інтегровані ресурси і проводити комплексну їх оцінку, яка повинна включати три рівні: природно-історичний, природно-ресурсний та еколого-соціально-економічний. Природні ресурси розглядаються з двох позицій: як природні утворення та суспільний базис. Це спричинює існування оцінки їх природних, а також соціально-економічних властивостей. На економічну оцінку природних ресурсів теж діє їхній подвійний характер. Тобто оцінці підлягають якісні властивості — споживча вартість, та кількісні — вартість або затрати суспільства на введення природних ресурсів до народногосподарського обороту. Як складова системи економічних оцінок природних ресурсів макроекономічна оцінка впливає безпосередньо на еколого-соціально-економічний рівень оцінки природних ресурсів.

Реальний перехід до платного природокористування, побудова дійової системи екологічних платежів за забруднення навколишнього середовища створюють

певну основу для формування економіко-правових відносин екологічної відповідальності. З метою вдосконалення механізму правової процедури застосування санкцій до посадових осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, було б доцільно ввести спеціальну еколого-правову підготовку, пов'язану з виробництвом, котре вони (керівники підприємств) очолюють з наступним складанням іспиту. Варто до екологічного паспорта підприємства ввести талон попередження, до якого під час перевірки робити відповідні записи щодо правового реагування.

Таким чином, досягти високоефективного природо-користування неможливо без екологізації законодавства. Екологічне законодавство ґрунтується на таких основних напрямках: екологічній правотворчості, яка полягає у розробці й прийнятті компетентними державними органами нормативно-правових актів екологічного спрямування; екологічному коректуванні законодавства. Важливим інструментом забезпечення еколого-економічної ефективності є нормативні акти з оподаткування, причому податки повинні нараховуватися не з величини отриманих доходів від економічної діяльності, а з величини збитку, нанесеного навколишньому середовищу. Варто поступово привести національне екологічне право у відповідність з природоохоронними конвенціями ЄС.

Для ефективного вирішення проблем охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування необхідно створити державну систему управління цими процесами, яка б включала: законодавство щодо охорони природи; економічний механізм і державну економічну політику в галузі екології; організаційні заходи.

Дослідження найважливіших екологічних проблем Дніпропетровської області дає змогу зробити висновок про наступне:

— стосовно поводження з відходами проблемами загальнодержавного значення є не врегульованість законодавчої бази; проблемами місцевого значення є відсутність сміттесортувальних та сміттєпереробних заводів, а також достатньої кількості спеціалізованих полігонів для поховання неутилізованих залишків;

— проблемами природно-заповідного фонду загальнодержавного значення є не врегульованість законодавчої бази; проблемами місцевого значення можна назвати недостатнє фінансування заходів формування екологічної мережі області у бюджетах регіонального та місцевого рівнів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Дослідження дозволяє зробити висновок, що досягти збереження природних екосистем регіону можливо лише при одночасному застосуванні заходів, спрямованих на зміну ситуації в окремій галузі охорони навколишнього середовища в регіоні в цілому та заходів, які вирішують конкретні локальні проблеми, що продовжують виникати і в поточний момент, причому темпи виникнення цих проблем (наприклад, обсяги утворення відходів) збільшуються з кожним роком.

Знаходження оптимального співвідношення між локальними та регіональними заходами різних напрямів,

орієнтованими на досягнення стратегічної мети — сталого розвитку регіону можливо на основі регіональної програми, спрямованої на реалізацію державної політики регулювання екологічної ситуації на рівні регіону.

Головним завданням на найближчу перспективу є запобігання збільшенню рівня забруднення та виснаженню природних об'єктів. Важливим є забезпечення підвищення ефективності реалізації екологічних програм на всіх рівнях, проведення паспортизації технологій і виробництв, організації екологічної експертизи, налагодження контролю за викидами і роботою газочисних споруд, розробка відповідних методик і нормативів.

Література:

1. Дніпропетровська обласна стратегія поводження з твердими побутовими відходами (в рамках реалізації Дніпропетровської обласної комплексної програми (стратегії) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016—2025 роки) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pokrov.dp.ua/images/2016.07/---.pdf>

2. Екологічний паспорт Дніпропетровської області, затв. Головою Дніпропетровської обласної адміністрації 23 черв. 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/docs/protection1/dnipropetrovska/Dnipropetrovska_ekopasport_2015.pdf

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання: наказ Міністерства економіки України від 4 груд. 2006 р. № 367 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME06796.html

4. Сушко Л. Зміст контрольної діяльності органів державної влади / Л. Сушко // Право України. — 2006. — № 11. — С. 118 — 121.

References:

1. Dnipropetrovskiy pravoslavnyy sayt "Pokrov" (2016), "Dnipropetrovsk region Strategy for Solid Waste Management (within the framework of the implementation of the Dnipropetrovsk Regional Complex Program (Strategy) for Environmental Safety and Prevention of Climate Change for 2016—2025)", available at: <http://pokrov.dp.ua/images/2016.07/---.pdf> (Accessed 10 April 2019).

2. Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine (2016), "Environmental passport of Dnipropetrovsk region" available at: http://www.menr.gov.ua/docs/protection1/dnipropetrovska/Dnipropetrovska_ekopasport_2015.pdf (Accessed 10 April 2019).

3. Ministry of Economy of Ukraine (2010), Order "On Approval of Methodological Recommendations on the Procedure for the Development of Regional Target Programs, Monitoring and Reporting on their Implementation", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME06796.html (Accessed 10 April 2019).

4. Sushko, L. (2006), "Contents of the control activity of state authorities", *Pravo Ukrainy*, vol. 11, pp. 118—121.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2019 р.

С. А. Мороз,
к. держ. упр., старший науковий співробітник Навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0002-2696-1278

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.70

ДОСВІД КИТАЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ОСВІТИ ЯК ПІДГРУНТЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

S. Moroz,
PhD of Public Administration, Senior Research Officer of Training Research
and Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine; Ukraine

THE EXPERIENCE OF CHINA IN PROVIDING OF DEVELOPMENT OF THE HIGHER
EDUCATION SPHERE AS BASICS FOR IMPROVING MECHANISMS OF PUBLIC
ADMINISTRATION OF UKRAINE HIGHER EDUCATION QUALITY

У статті розглянуто досвід Китаю щодо забезпечення розвитку галузі освіти та обґрунтовано можливість його використання в системі управління розвитком якості вищої освіти України. В статті розглянуто основні етапи інституалізації норм функціонування системи освіти Китаю та визначено вектори її пріоритетного розвитку. Стаття містить узагальнення щодо результатів проведених Урядом Китаю реформ, а також визначення місця та ролі освіти у забезпеченні суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій. За результати вивчення досвіду Китаю у використанні механізмів державного управління освітньою галуззю в статті сформульовано висновок щодо необхідності реалізації заходів із реформування системи вищої освіти України у їх діалектичній єдності з відповідними заходами в системі середньої освіти та науковій сфері. Крім того, стаття містить висновки щодо напрямів удосконалення змісту та практики використання механізмів державного управління якістю вищої освіти України.

The development of China's higher education system to the level of the world's best models has determined the relevance of the chosen research direction. It is determined that during the implementation of the reforms initiated after the 3rd Plenum of the Central Committee of the Communist Party of China of the 11th convocation (1978) the economy of China, as well as citizens' standard of living demonstrated fair dynamics of its increase. According to experts' point of view, the modern level of development of the China's society socio-economic subsystem is connected with the so-called four modernisations, to be more direct, reforming of agriculture; defence; industry; science and technology. Individual researchers pay attention to the importance of the "fifth modernisation", namely reforms in the education sphere. Nowadays, the higher education system of China in the international rankings is positioned on the level of the world's best models and ranks the 8th. Higher education systems of South Korea, Japan, Italy, Spain, Switzerland, Sweden, Russia and New Zealand have lower indicators and experts evaluated them on the level of 9–16 seats respectively. Taking into account the fact that at the time of the beginning of the reform (1978) of the educational sphere, the higher education system was in complete decadence (as a the result of the so-called Cultural revolution), provided by the Chinese government present result is really fantastic. Taking into account the fact that the system of higher education in any of the countries of the World did not demonstrate such a powerful dynamics of improving its quality, we think it necessary to consider those of the mechanisms of public administration of the educational sphere, which provided a significant increase of the level of China higher education competitiveness.

Among the directions of activity of the Government of China to reform the education sphere we should pay attention to the following ones:

— *rejection of further enhancing of the processes (procedures) of uniting of education and production (such a step made it possible for the higher education system of China to maintain being academic and improve the quality of educational services provided by universities);*

— *taking into account regional peculiarities, both at the level of development of relations between the authorities and the local population (regional policy), and at the level of implementation of the state policy in the higher education sphere;*

— *simultaneous reform of higher and secondary education systems, as well as the modernisation of the sphere of science and technology (ensuring following the principles of being systematic and complex in holding of the reforms).*

Taking, by the subjects of public administration of the higher education system of Ukraine, into account the experience of China in providing of development of the higher education sphere will not only provide improvement of the quality of educational services provided by domestic institutes of higher education, but also have a positive impact on the effectiveness of state regional policy.

Ключові слова: досвід Китаю, реформування галузі освіти, державне управління, вища освіта, державна регіональна політика у галузі освіти, заклад вищої освіти, програма "Чотирьох модернізацій".

Key words: experience of China, reforming of education sphere, public administration, higher education, state regional politics in the education sphere, the Institution of higher education, the programme of "Four modernisations".

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Обумовлені об'єктивними факторами впливу глобалізаційні перетворення суспільства, так само, як і сучасні інтеграційні процеси у межах субрегіонального розвитку державних інституцій, обумовлюють поступову інтернаціоналізацію всіх без виключення їх основних підсистем. Беручи до уваги безперечні переваги перспективного інтегрування України до наднаціональних європейських та північно-американських організаційних структур, слід враховувати можливість актуалізації ризиків втрати національної ідентичності та частини національних традицій, у тому числі й у функціонуванні системи вищої освіти. З одного боку, вітчизняна система вищої освіти не має сталих столітніх традицій свого функціонування, а отже, ми не можемо вести мову про можливість їх втрати внаслідок інтегрування до європейського простору вищої освіти. З іншого боку, існуючий досвід функціонування та розвитку вітчизняної освітньої галузі забезпечив гідний рівень її сучасного позиціонування у межах відповідних феноменів світового рівня. Обумовлена інтеграційними процесами змущена відмова від традицій, а відповідно і здобутків національної системи вищої освіти, містить у собі загрози (ризиків) не лише галузевого, а у тому числі й національного рівнів. Головна небезпека розвитку відповідних ризиків полягає не стільки у втраті безпосередньо самих результатів функціонування вітчизняної системи вищої освіти, скільки у так званому розмиванні (руйнуванні) алгоритмів їх досягнення. Вітчизняна система вищої освіти, адаптуючись (змінюючись) до вимог тих чи інших норм європейської системи вищої освіти, поступово втрачає свій зв'язок з національною культурою, що у кінцевому випадку позначається не лише на якості процесів та результатів функціонування освітньої галузі, а у тому числі й на динаміці суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку країни. Потрапляючи під вплив сучасних інтеграційних процесів, суб'єкти та об'єкти навчально-виховної комунікації, незалеж-

но від рівня її позиціонування (вища освіта; професійно-технічна освіта; середня освіта тощо), поступово змінюють свій світогляд щодо змісту "єдності і боротьби суспільного та приватного, духовного та матеріального, соціального та індивідуального" [7] та напрямів використання власних трудових можливостей. Наслідком поступової зміни змісту вітчизняної парадигми вищої освіти на користь так званих універсальних моделей функціонування відповідних систем стає не лише руйнування національних традицій та культури функціонування освітньої галузі (державний та регіональний рівні), а у тому числі й зміна духовних цінностей особистості на користь ідеалізації матеріальних благ (індивідуальний рівень). Іншими словами, ми можемо вести мову про існування ризику релятивізації етичних цінностей та загрози їх певної деградації. Мінімізація вірогідності розвитку, а відповідно і впливу цього ризику на систему вищої освіти, може бути розглянута, з одного боку, через можливість "формування нових антропологічних цінностей" та всебічному використанні їх потенціалів у межах сучасної навчально-виховної комунікації, а з іншого — в контексті поглибленого звернення до традицій функціонування та розвитку "національної освіти, яка все далі частіше розглядається на рівні підґрунтя для вирішення глобальних моральних проблем, що стоять перед людством" [8]. Вирішення цих проблем, так само, як і завдань щодо пошуку балансу між інтернаціональним та вітчизняним, глобальним та національним, універсальним та аутентичним можуть бути розглянуті через призму досвіду Китаю у використанні його органами публічної влади механізмів державного управління системою вищої освіти та її якістю. Наше вподобання щодо вибору об'єктом аналізу саме китайського досвіду обумовлено насамперед тим фактом, що система вищої освіти Китаю на сучасному етапі свого розвитку, з одного боку, не втратила своєї національної ідентичності, а отже, зберігала накопичені сторіччями традиції підготовки фахівців, а з іншого — забезпечила умови для органічного поєднання наявного досвіду функціонування вітчизняної освітньої галузі з можливостями використання переваг (потенціалів) інтернаціоналізації вищої освіти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Проблематика державного управління розвитком галузі освіти постійно перебуває у колі наукової уваги вчених. Серед найбільш вагомих за своїм внеском у розв'язання питань відповідної проблематики є роботи: В.П. Бега (монографія "Управління освітою" (2013 рік) — визначено актуальні проблеми управління освітою та обгрунтовано необхідність запровадження механізму державно-громадського управління освітою); Л.А. Гаєвської (монографія "Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга пол. XIX — поч. XX ст.)" (2008 рік) — проведено ретроспективний логіко-системний аналіз становлення і розвитку державно-громадського управління загальною середньою освітою); С.М. Домбровської (монографія "Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних перетворень" (2010 рік) — проведено аналіз напрямів вирішення проблем державного управління розвитком системи вищої школи, а також досліджено зміст державних стандартів освіти і процедури їх досягнення); Т.О. Лукіної (монографія "Моніторинг якості освіти: теорія та практика" (2006 рік) — розкрито сутність механізмів державного управління якістю освіти); С.В. Майбороди (монографія "Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917 — 1959 рр.)" (2000 рік) — проведено системний концептуально-цілісний аналіз еволюції розвитку державного управління вищою освітою в Україні як історико-соціального феномена); Л.І. Парашенко (монографія "Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми" (2011 рік) — розглянуто зміст та практику використання механізмів державного управління розвитком загальної середньої освіти в контексті суспільних змін та процесів глобалізації); В.П. Садкового (монографія "Державне управління в сфері формування освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України" (2013 рік) — обгрунтовано рекомендації щодо адаптації міжнародних стандартів Болонської освіти до галузевих стандартів); Н.Д. Шульги (монографія "Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: теоретико-методологічний аналіз" (2016 рік) — обгрунтовано зміст категорії "державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни" та визначено вплив цього феномену на зростання соціально-економічного потенціалу).

Серед зарубіжних дослідників, фокусом наукової уваги яких були питання державного управління системою вищої освіти, слід виділити: С. Балла (Politics and Policy Making in Education); Т. Вергейєна (Public administration education and Europeanization: prospects for the emancipation of a discipline?); Б. Кларка (The organizational saga in higher education); А. Мак-Куллоха (The student as co-producer: learning from public administration about the student-university relationship); К. Маєра, Дж. Стюарта (The Impact of Representative Bureaucracies: Educational Systems and Public Policies); Л. О'Тула (Public management and educational performance: The impact of managerial networking); Дж. Раф-

фаєль (Why has public administration ignored public education, and does it matter); Л. Фузареллі, Б. Джонсон (Educational governance and the new public management) та деяких інших вчених. Не зважаючи на достатній рівень наукової уваги до проблематики державного управління функціонуванням та розвитком системи вищої освіти, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Порушена проблематика, з огляду на багатогранність прояву свого складного змісту, має порівняно велику кількість фокусів наукової уваги. Традиційно наукова увага дослідників, особливо у межах вітчизняного наукового дискурсу, зосереджується на розв'язанні проблем теоретико-методологічного рівня або на вирішенні суто теоретичних завдань. Порушення балансу між кількістю та якістю досліджень теоретичного та практичного спрямування негативно відбивається на рівні наукового опрацювання проблематики державного управління розвитком вищої освіти. У межах державно-управлінської науки проблематика аналізу змісту та оцінювання ефективності функціонування зарубіжних моделей розбудови систем вищої освіти не набула достатньої популярності. Наявні не чисельні дослідження, як правило зосереджуються на питаннях аналізу моделей європейського та північноамериканського зразків. Безумовно, такі напрями в організації наукових досліджень є вкрай важливими, як в контексті розвитку теоретико-методологічного підґрунтя державного управління освітянською галуззю, так і з огляду на можливість вдосконалення змісту та практики використання механізмів державного управління розвитком вітчизняної системи вищої освіти. Разом з тим, фокусування уваги вчених на визначенні потенціалів вище згаданих моделей, залишає по за межами наукових досліджень ті з напрямів наукових пошуків, змістовне спрямування яких зосереджено на питаннях аналізу менш популярних, але при цьому достатньо ефективних моделей державного управління розвитком системи вищої освіти. Отже, предметом наукових пошуків повинні стати ті з моделей розбудови системи вищої освіти, які саме на цей час (сучасний вимір) демонструють потужну динаміку свого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

За результатами аналізу здобутків системи вищої освіти Китаю, а також особливостей її функціонування та розвитку, обгрунтувати можливість використання китайського досвіду для вдосконалення вітчизняної системи забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти на організаційному (університетському) та державному рівнях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Залишаючи поза межами нашої уваги аналіз деяких з традицій функціонування системи вищої освіти Китаю,

а саме тих з них, формування яких відбулось до середини ХХ ст., хоча безумовно розуміння їх змісту має неабияку значущість для подальшої трансформації освітня галузі Китаю, звернемо увагу на ті з детермінант розвитку відповідної системи, які можуть бути розглянуті на рівні підґрунтя для її сучасного позиціонування. Наш крок щодо абстрагування від досвіду функціонування системи вищої освіти Китаю, який було отримано до середини ХХ ст., обумовлено не лише бажанням зосередитись на аналізі найбільш актуальних напрямів реалізації державної політики у галузі вищої освіти на сучасному етапі, а у тому числі й необхідністю мінімізації ризиків повторення тих з сценаріїв розвитку освітня галузі, які виявилися недосконалими за своїм змістом та неефективними за отриманим результатом. До таких напрямів ми відносимо, політику Уряду Китаю щодо об'єднання освіти з виробництвом (відповідь на необхідність забезпечення виконання вимог другої сесії VII з'їзду КПК (1958 р.) щодо виконання завдань так званого великого стрибка в економічному розвитку). Практика подальшого розвитку системи вищої освіти Китаю виявила вади такого рішення, а отримані результати стали причиною для відмови від обраного вектору розвитку. За дослідженнями вчених, реалізація основних принципів так званої Культурної революції (травень 1966 року — жовтень 1976 року) у системі вищої освіти не лише унеможливило її подальший розвиток, а і стало причиною її поступового руйнування та, як наслідок, — занепаду [1]. Сформовані до початку "Великого стрибка" відносно потужні потенціали розвитку системи вищої освіти Китаю були знищені, а заклади вищої освіти зазнали руйнівного впливу від розвитку кризових явищ. Аналіз цього етапу функціонування системи вищої освіти Китаю потребує на окрему увагу дослідників, адже вивчення негативного досвіду вченими-теоретиками, так само, як і його врахування суб'єктами публічного управління під час формування та реалізації галузевої державної політики, сприяє мінімізації ризиків повторення негативних сценаріїв розвитку у межах вітчизняної практики функціонування освітня галузі. Наприклад, не ефективна за результатами своєї дії програма уряду Китаю щодо об'єднання освіти з виробництвом може бути співвіднесена, принаймні за своїм змістом, з популяризацією у межах вітчизняної системи вищої освіти дуальних форм навчання. Не дивлячись на той факт, що ці феномени мають різну природу свого походження, а також неоднакові умови розвитку, ми можемо вести мову про існування певних загроз від інтеграції дуальних форм навчання у вітчизняну практику навчальної комунікації на рівні вищої освіти. На наше переконання, використання дуальної форми навчання у межах традиційних моделей прийому / передачі академічних знань може стати причиною не лише поступової зміни змісту освітня галузі парадигми, а і викривлення суспільної думки щодо місця та ролі інституції університету у забезпеченні суспільного розвитку. Відповідна проблематика набула свого часткового розвитку у межах інших напрямів наших наукових пошуків [5; 6].

Повертаючись до аналізу змісту детермінант сучасного успіху Китаю у формуванні і реалізації державної політики щодо розвитку освітня галузі, звернемо

увагу на найбільш значущі за потенціалом свого впливу механізми державного управління у тому числі і системою вищої освіти.

По-перше, найбільш значущими з результатів реалізації програмних заходів економічного (розвиток ринкових інституцій з одночасним підсиленням захисту майнових прав держави; стимулювання надходження до країни іноземних капіталів; удосконалення ринку фінансових послуг, а також системи оподаткування тощо) нормативно-правового і адміністративно-організаційного (делегування частини повноважень центральних органів виконавчої влади на рівень регіонального уряду) спрямування, формулювання змісту яких відбулось внаслідок узагальнення результатів роботи 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання (18.12. — 22.12.1978), на думку експертів є:

1) ВВП на душу населення в Китаї з 1978 по 2018 роки зріс майже у 24 рази [11]. На думку експертів, такі результати стали можливими внаслідок реалізації Урядом Китаю відкритої політики щодо надходження та захисту іноземних інвестицій, а також зміни форми організації праці у сільському господарстві з комун та бригад на сімейний підряд;

2) 90% населення Китаю, станом на початок реалізації реформ (1978 рік), отримувало доходи нижче показника рівня бідності з прийняттям до уваги купівельної спроможності національної валюти, в той час як у 2018 році відповідний показник було обраховано на рівні біля 2% [10]. На думку експертів, причиною зростання доходів населення Китаю стали упереджувальні, по відношенню до темпів розвитку галузі високих технологій, дії Уряду Китаю щодо проведення реформ у сфері ІТ;

3) частка сільського господарства у структурі китайської економіки знизилась з 38% у 1978 року до 8% у 2012 році, в той час як частка промисловості за відповідний період зросла з 31% до 51% з одночасним зниженням частки державної власності у промисловості з 81% у 1980 році до 15% у 2005 році. Частка сфери послуг, у тому числі освітня галузі, зросла з 31% у 1978 році до 51% у 2012 році [14]. За дослідженнями експертів зміна структури економіки стала можливою внаслідок дій Уряду Китаю щодо підтримки приватного капіталу та розширення рівня організаційної автономності керівників державних підприємств;

4) частка населення Китаю яка мешкає у сільській місцевості знизилась з 81% у 1978 році до 42% у 2018 році [15]. За експертною оцінкою фахівців підвищення рівня урбанізації відбулось, з одного боку, внаслідок підвищення рівня організації сільськогосподарського труда (вдосконалення засобів виробництва та використання більш досконалих технологій), а з іншого — завдяки зростанню темпів надходження іноземних інвестицій (створення нових робочих місць у промисловому секторі виробництва та збільшення попиту на продукти сфери послуг);

5) зростання частки експорту в структурі ВВП Китаю з 4% у 1978 році до 20% у 2018 році [12]. За результатами аналізу фахівців таке зростання рівня експорту стало можливим внаслідок реалізації Урядом Китаю програм інтегрування до світових (глобальних) економічних інститутів та забезпечення виходу вітчизняних підприємств на світовий ринок товарів та послуг.

У межах сучасної історії Китаю вважається, що згаданий нами вище 3-й пленум ЦК КПК 11-го скликання став підґрунтям для формування соціально-економічних та суспільно-політичних умов подолання негативних наслідків так званої Культурної революції. Опрацьовані за результатами роботи Пленуму напрями реформування отримали назву "Чотириох модернізацій" об'єктом безпосередньої уваги яких були обрані: сільське господарство; оборонна; промисловість; наука та техніка. Вкрай важливим, відповідно до предмету нашої наукової уваги, є факт акценту Пленуму на значущості реформ в освіті. У спеціалізованій літературі можна зустріти думку про те, що заходи з реформування освіти отримали назву "п'ятої модернізації". Така важливість реформування освітянської галузі була обумовлена фактом її розгляду Урядом Китаю на рівні фундаментальної цінності для вирішення завдань інших "модернізацій". Нижче ми ще звернемося до проблематики "п'ятої модернізації", але у цьому місці нашого дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу на ті з тез 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання, які мають безпосереднє відношення, як до розбудови державної політики успіху, так і до змісту та практики використання окремих з механізмів державного управління. Деякі з наведених нижче тез, у контексті змісту сучасної теорії державного управління, мають дещо дискусійний характер, а отже їх сприйняття повинно відбуватись з прийняттям до уваги цілком конкретних на час їх опрацювання темпоральних та просторових характеристик. Залишаючи поза межами нашої уваги аналіз умов формування керівництвом Китаю відповідних тез (надання характеристики суб'єктів та об'єктів державного управління, а також аналіз тих інституціональних норм та геополітичних умов у межах яких відбувалась взаємодія між ними), хоча безумовно, цей напрям наукової роботи має неабияку значущість для вирішення завдань цієї публікації, звернемо увагу на їх основний зміст, а саме [2, с. 111—112]:

- необхідність прийняття до уваги, особливо центральними органами влади, місцевих (регіональних) особливостей розвитку об'єктів державного управління, а також недопущення порушення принципу вартості трудового внеску під час перерозподілу благ (використання інструментарію економічного механізму державного управління);

- визнання домогосподарств та приватного промислу, так само як і торгівлі на ринках, на рівні необхідних та вкрай важливих доповнень до соціалістичної економіки (використання інструментарію нормативно-правового механізму державного управління);

- можливість існування певних диспропорцій між рівнями розвитку окремих регіонів (дозвіл на підвищення динаміки розвитку окремих регіонів без її прив'язування до динаміки розвитку інших регіонів), а також дозвіл на неоднаковий рівень оплати праці для окремих категорій сільськогосподарських працівників та робочих (використання інструментарію мотиваційно-стимулюючого механізму державного управління);

- підвищення рівня самостійності регіонів у межах прийнятого Урядом плану розвитку, а також розмежування повноважень між партійним та адміністративним керівництвом, як на місцевому, так і на державному

рівнях (використання інструментарію нормативно-правового та адміністративно-організаційного механізмів державного управління).

Безумовно, наведений вище перелік не є повним та таким, який має безпосереднє відношення до обраного нами предмету наукового пошуку. Разом з тим, його зміст є вкрай важливим для корегування векторів та удосконалення практики реалізації адміністративної реформи в Україні, а отже, отримані нами у паралель до основних результатів дослідження узагальнення мають певну наукову цінність. Відповідні узагальнення будуть сформульовані у межах підсумкових до цього дослідження підсумках.

Вищенаведені здобутки Китаю стали слідством реформування не лише інвестиційно-фінансового та промислово-господарського секторів економіки, а у тому числі й системи освіти в цілому. Цілком очевидно, що залучення до країни іноземних інвестицій, розвиток так званих високих технологій, а також удосконалення засобів виробництва та технологій не може забезпечити достатній рівень ефективності проведення відповідних реформ без зростання якісних характеристик трудового потенціалу населення країни. На переконання В.М. Мороза, освіта відіграє одну з найбільш значущих ролей у забезпеченні не лише розвитку трудових можливостей країни, а у тому числі і їх ефективного використання [3; 4].

По-друге, сучасний рівень розвитку системи вищої освіти Китаю може бути розглянутий через призму кроків його керівництва щодо уточнення місця та ролі освіти як для держави в цілому, так і для її основних підсистем. Поштовхом для переосмислення значущості освіти для забезпечення економічних реформ, а відповідно і поступового підвищення рівня соціальних стандартів в країні, стало прийняття за результатами роботи 3-го пленуму ЦК КПК 18-го скликання (09.11.—12.11.2013) Постанови "Про деякі важливі питання всебічного поглиблення реформ". Структура документу складається з 16 розділів, кожен з яких спрямований на вирішення конкретної проблеми (популяризація ідеології всебічного поглиблення реформ; вдосконалення існуючої економічної системи; перегляд компетенції та функцій уряду; поглиблення реформи бюджетно-податкової системи; тощо) [9]. Проблема реформування освітянської галузі була висвітлена авторами програмного документу у межах підрозділу, змістоване спрямування якого було присвячено розв'язанню питань реалізації соціальної політики. Серед найбільш актуальних напрямів у "поглибленні реформ" в системі вищої освіти Китаю були названі такі з них:

- заохочення іноземних інвесторів до вкладання капіталу в систему вищої освіти Китаю (нормативно-правовий механізм регулювання інвестиційної діяльності в Китаї до 2014 року взагалі не передбачав можливості інвестування іноземного капіталу, або занадто її ускладнював, у розвиток таких сфер, як: освіта, медицина, культура, будівництво, проектування, бухгалтерський облік та аудит, логістика тощо);

- вдосконалення змісту та практики використання інструментарію адміністративно-організаційного механізму державного управління розвитком освітянської галузі, перш за все за рахунок підвищення рівню її

відкритості, як для надходження іноземних інвестицій, так і для залучення до її меж представників світової наукової спільноти.

Використання досвіду Китаю щодо залучення до системи вищої освіти іноземного капіталу (інвестицій), на нашу думку, може позитивно вплинути на розвиток системи вищої освіти України та рівень забезпечення вітчизняними ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в цілому. Серед напрямів використання такого досвіду може стати формування за участю зарубіжних інституцій нових ЗВО, наприклад, на кшталт: Спільного російсько-китайського Університету МГУ-ППІ в Шеньчжені (ЗВО був заснований МГУ ім. М.В. Ломоносова та Пекінським політехнічним інститутом і Муніципальним народним урядом Шеньчженя); Російсько-Вірменського (Слов'янського) університету (університет утворено відповідно до спільного Наказу № 1769 / 170-М від 01.07.98 Міністерства загальної та професійної освіти Російської Федерації і Міністерства освіти і науки Республіки Вірменія); Казахсько-американського університету тощо. На цей час закінчується робота над створенням спільного російсько-турецького та російсько-індійського університетів. Слід звернути увагу, що реалізація ідеї спільного ЗВО (засновниками університету є інституції з різних країн) вирішує не лише питання підготовки підґрунтя для залучення іноземного капіталу (інвестицій) у вітчизняну систему вищої освіти (як правило, інвестор зацікавлений у фінансуванні тих проєктів, учасниками яких є інституції з країни його походження або реєстрації), а у тому числі й проблеми розвитку міжкультурних зв'язків (як правило, поряд з безпосередньою професійною діяльністю, спільні ЗВО займаються питаннями популяризації національної культури та мови відповідної країни). З огляду на той факт, що феномен формування та розвитку інституції спільного університету є порівняно складним, як за своїм змістом так і за векторами подальшого розвитку, вважаємо за можливе визначити цей напрям на рівні перспективного та такого, який потребує на окремий напрям наукового пошуку.

По-третє, з метою нормативно-правового забезпечення виконання завдань 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання, а саме тих з них, які структурно входили до напрямку "модернізації науки і техніки", ЦК КПК було прийнято два програмних документа, а саме "Рішення про реформування системи науки та техніки" (13.03.1985 р.) та "Рішення про реформування системи освіти" (27.05.1985 р.). Кожне з цих рішень, відповідно до фокусу своєї уваги, має безпосередній зв'язок з обраними нами предметом наукового дослідження. Перше Рішення було спрямовано на підвищення ефективності взаємодії економічної підсистеми суспільства з науковою сферою шляхом формування ринку технічних розробок. Подальший розвиток змісту ідей цього Рішення відбувся у межах так званого плану 863 (назва плану складена відповідно до року та місяця його прийняття, а саме: 86 — останні цифри року прийняття плану; 3 — місяць прийняття). Основна ідея плану полягала у забезпеченні конкурентоспроможності Китаю на ринку науково-технічних розробок, особливо за тими з напрямів, які були визначені Урядом Китаю на рівні пріоритетних (біологічні, авіаційні, інформаційні, лазерні,

енергетичні технології та технології у сфері автоматизації). Цілком очевидно, що розвиток будь-яких з галузей науки неможливо уявити без відповідного за змістовним спрямуванням, паралельного розвитку освіти та підвищення її якості. Саме тому, розвиток освіти було визначено у якості пріоритету у межах другого з вище згаданих документів. На думку колективу дослідників на чолі з А.В. Виноградовим, програмні заходи "Рішення про реформування системи освіти" (27.05.1985 р.) слід розглядати в контексті їх логічної єдності з розпочатими внаслідок реалізації завдань 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання (18.12. — 22.12.1978 р.) реформами [2, с. 318]. Реформування освітньої галузі Китаю відбувалось з дотриманням принципів системності та комплексності, тобто реформи в системі вищої освіти прив'язувались до реформ системи середньої освіти, як за змістом так і за динамікою їх проведення (узгодження змісту заходів та часу їх проведення). Наприклад, введення профільної спеціалізації навчання в середній школі з одночасним підвищенням відповідальності керівників відповідних навчальних закладів за якість надання освітніх послуг, дозволило, з одного боку, підсилити рівень мотивації потенційних абітурієнтів до вибору тієї чи іншої спеціальності, а з іншого — забезпечити якість надання освітніх послуг. Якість підготовки абітурієнтів, з одночасним посиленням рівня матеріально-технічного та кадрового забезпечення університетів (система підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Китаї з 1980 року відповідає стандартам підготовки PhD які діють у США), а також вдосконалення контролю за дотриманням принципів академічної доброчесності в системі вищої освіти (відповідно до діючих норм використання студентом під час іспиту недозволених інформаційних ресурсів може бути прирівняно до кримінального злочину, відповідальність за який передбачає штраф або позбавлення волі до трьох років) дозволило сучасній системі вищої освіти Китаю позиціонувати на рівні кращих світових моделей. За результатами оцінювання фахівців британської консалтингової компанії Quacquarelli Symonds (QS), якість функціонування системи вищої освіти Китаю у 2018 році відповідала 8 місцю. Для порівняння, системи вищої освіти Південної Кореї, Японії, Італії, Іспанії, Швейцарії, Швеції, Росії та Нової Зеландії були оцінені на рівні 9—16 місць відповідно [13]. Цікаво, що системи вищої освіти Гонконгу та Тайваню (особливі адміністративні регіони Китаю), які були включені до рейтингу "QS Higher Education System Strength Rankings 2018" на рівні самостійних об'єктів експертної уваги, зайняли лише 18 та 19 місця відповідно. Іншими словами, системи вищої освіти Гонконгу та Тайваню, розбудова та функціонування яких з огляду на особливості суспільно-політичного розвитку відповідних країн відбувалась під впливом традицій вищої освіти Великобританії та США, виявилися менш ефективними у порівнянні з системою вищої освіти Китаю. Цей факт, на нашу думку, переконливо свідчить про неабиякі потенціали системи вищої освіти Китаю для розвитку, як безпосередньо для самої системи та забезпечення якості її функціонування, так і для підвищення рівня соціально-економічного розвитку в цілому. Приймаючи до уваги вищенаведене, а також з огляду на позитив-

ну динаміку зміни рівня позиціонування китайських ЗВО у межах міжнародних університетських рейтингів, можемо стверджувати про те, що політика Уряду Китаю за напрямом реформування системи вищої освіти виявилась ефективною та такою, яка забезпечила зміну якості об'єкту управління відповідно до заданих суб'єктом управління параметрів та стандартів якості.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Беручи до уваги вищенаведене, можемо сформулювати такі основні висновки.

1. Дуальна форма навчання, не дивлячись на свою привабливість до використання у навчальному процесі, має певні обмеження у реалізації своїх потенціалів в системі вищої освіти. Така наша позиція обумовлена перш за все тим, що об'єднання освіти з виробництвом разом з неминучим підвищенням рівню практичної підготовки майбутнього фахівця, що само по собі є позитивним результатом, обумовить втрату вищою освітою своєї академічності. Безумовно, у межах короткого часу об'єднання освіти з виробництвом не лише не завдасть руйнівного впливу на систему вищої освіти, а і забезпечать певне зростання якості надання ЗВО освітніх послуг. Разом з тим, циклічне використання такого механізму обумовить поступову втрату наукового підґрунтя на користь емпіричного досвіду, що у свою чергу негативно позначиться як безпосередньо на системі забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності, так і на якості вищої освіти в цілому. З огляду на підтверджену досвідом функціонування системи вищої освіти Китаю обмеженість потенціалів об'єднання освіти з виробництвом у забезпеченні якості освітнянських послуг, пропонуємо переглянути доцільність використання дуальних форм навчання принаймні на рівні реалізації магістерських програм.

2. Проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні, так само, як і реалізація потенціалів децентралізації влади, повинно відбуватись з прийняттям до уваги досвіду Китаю щодо подолання наслідків Культурної революції та обраних для цього його керівництвом напрямів державної політики. Серед відповідних заходів Уряду Китаю найбільш значущими та актуальними, для вдосконалення змісту та практики проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні, на нашу думку є:

— інституціональне закріплення розмежування повноважень між державними та місцевими органами влади з прийняттям до уваги відповідальності суб'єктів та об'єктів державного управління за ефективність реалізації державної політики (наприклад, закладені в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" норми щодо власних та делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (ст. 27—38), так само, як і норми Закону України "Про місцеві державні адміністрації" (ст. 14) не є досконалыми, як у частині отримання / надання матеріально-технічного забезпечення для реалізації відповідних повноважень (методики калькуляції витрат та норми формування відповідного бюджету), так і в кон-

тексті дотримання окремих організаційно-адміністративних процедур);

— прийняття до уваги місцевих особливостей розвитку окремих регіонів (історичні, релігійно-культурологічні, ментальні особливості тощо) та, як наслідок, припущення можливості виникнення певних диспропорцій між рівнями та напрямками їх розвитку (вітчизняні представники сучасного наукового державно-управлінського дискурсу, як правило, не схвалюють виникнення диспропорцій між рівнями розвитку регіонів);

— підвищення рівня самостійності регіонів, перш за все за рахунок тих повноважень, які не відносяться до: змісту та практики реалізації державою своєї зовнішньої політики, забезпечення національної безпеки та безпеки громадян тощо. На нашу думку, використання Україною потенціалів таких різновидів розбудови унітарної форми державного устрою, як державна автономія та територіальна автономія, не лише корелюється з розглянутим вище досвідом Китаю, а й відповідає, з одного боку, змісту обраного Україною вектору децентралізації влади, а з іншого — викликам сьогодення.

3. Вивчення досвіду Китаю щодо реформування системи вищої освіти свідчить про необхідність одночасного проведення модернізацій в системі середньої освіти та сфері науки і техніки. Реалізація заходів плану реформування вищої освіти без паралельних дій суб'єктів управління щодо зміни системи середньої освіти та сфери науки і техніки не забезпечить досягнення бажаного (запрограмованого) результату. Це пов'язано з тим, що рівень академічної підготовки абітурієнта формується в системі середньої освіти, а його подальший розвиток у межах університетської освіти — залежить від рівня розвитку вітчизняної науки та її здатності до продукування конкурентоспроможних знань. Іншими словами, стратегічний план реформування системи вищої освіти, так само, як і поточне адміністрування виконання його заходів на рівні оперативної ланки управління, повинні корелюватися з планами модернізації системи середньої освіти та сфери науки і техніки.

Сформульовані вище висновки, з огляду на складність та багатогранність прояву обраного нами предмету наукового дослідження, не є остаточними, а отже, можуть бути доповнені у межах окремих напрямів подальших наукових пошуків. Найбільш перспективними з таких напрямів, на нашу думку, є перш за все ті з них, змістовне спрямування яких пов'язано з аналізом рівня позиціонування китайських університетів у межах міжнародних університетських рейтингів, а також із визначенням рівня відповідальності центральних та регіональних органів державної влади за стан та динаміку розвитку університетської освіти Китаю.

Література:

1. Базарова А.Н. Основные тенденции развития системы высшего профессионального образования КНР: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Базарова А.Н. — Улан-Удэ, 2011. — 216 с.
2. История Китая с древнейших времен до начала XXI века: в 10 т. / (гл. ред. С.Л. Тихвинский). — М.: На-

ука. — 2013 — Т. IX: Реформы и модернизация (1976—2009) / (отв. ред. А.В. Виноградов). — 2016. — 996 с.

3. Мороз В.М. Динаміка зміни індексу освіченості населення на Україні як якісна характеристика системи трудового потенціалу країни / В.М. Мороз // Вісник НАДУ. — 2009. — № 2. — С. 249—256

4. Мороз В.М. Освіта як фактор впливу на формування якісних характеристик системи трудового потенціалу / В.М. Мороз // Університетські наукові записки: науковий часопис ХУУП. — 2009. — № 1. — С. 432—437.

5. Мороз С.А. Німецька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ / С. А. Мороз, В. М. Мороз // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2016. — №2. — С. 87—96.

6. Мороз С.А. Французька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ / С.А. Мороз, В.М. Мороз, С.М. Домбровська // Вісник НУЦЗУ (Серія "Державне управління") — 2016. — Вип. 1 (4). — С. 213—222.

7. Мороз В.М. Мотиваційний механізм стимулювання трудової активності: державно-управлінський аспект: монографія / В. Мороз. — Х.: С.А.М., 2012. — 408 с.

8. Шаренкова Т.А. Образование в духовной культуре Китая: философско-антропологический аспект: автореф. дис. на соискание уч. степени. канд. философ. наук: спец. 09.00.13. "Религиоведение, философская антропология, философия культуры" / Т.А. Шаренкова. — Чита, 2005. — 20 с.

9. 3-й пленум ЦК КПК 18-го созыва: горизонты реформ в 2 ч. / (отв. ред. А.В.Островский; сост. П.Б. Каменнов). — М.: ИДВ РАН, 2014. — Т. 1. — 2014. — 134 с.

10. China's extreme poverty rate, by World Bank definition [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlant.com/charts/S1Zc8-cLX>

11. China's GDP per capita [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlant.com/charts/H17CUxt8X>

12. Exports as a share of China's GDP [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlant.com/charts/B1s-Q-98Q>

13. QS Higher Education System Strength Rankings 2018 [electronic resource] / Rankings // QS Top Universities. — Access mode: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>

14. Share of China's GDP by component of the economy [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlant.com/charts/BJBCJAYUX>

15. Share of people in China living in rural areas [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlant.com/charts/Skm0NgtUQ>

References:

1. Bazarova, A.N. (2011), "The main tendencies of the development of the system of higher professional education of the People's Republic of China" Abstract of

Ph.D. dissertation, Pedagogical sciences, Banzarov Buryat State University, Ulan-Ude, Rossiya

2. Tihvinskiy, S.L. (2013), *Istoriya Kitaya s drevneyshih vremen do nachala XXI veka: v 10 t.* [History of China from the Ancient Times to the Beginning of the 21st Century: 10 t], Nauka, Moskva, Rossiya.

3. Moroz, V.M. (2009), "Dynamics of the change of the index of education of the population in Ukraine as a qualitative characteristic of the labor potential of the country", *Vestnyk NADU*, vol. 2, pp. 249—256.

4. Moroz, V.M. (2009), "Education as a factor of influence on the formation of qualitative characteristics of the labor potential system", *Universytetski naukovy zapysky: naukovi chasopys KhUUP*, vol. 1, pp. 432—437.

5. Moroz, S.A. and Moroz, V.M. (2016), "German model of training of scientific and pedagogical staff: peculiarities of development and prospects of use for development of labor potential of domestic higher educational institutions", *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy*, vol. 2, pp. 87—96.

6. Moroz, S.A. Moroz, V.M. and Dombrovsky, S.M. (2016), "French model of training of scientific and pedagogical personnel: peculiarities of development and prospects of use for development of labor potential of domestic higher education institutions", *Visnyk NUTsZU*, vol. 1 (4), pp. 213—222.

7. Moroz, V.M. (2012), *Motyvatsiyni mekhanizm stymuliuvannia trudovoi aktyvnosti: derzhavno-upravlinskyi aspekt: monohrafiia* [Motivational mechanism of stimulation of labor activity: the state-management aspect: monograph], S.A.M., Kharkiv, Ukraine.

8. Scherenkova, T.A. (2005), "Education in the spiritual culture of China: philosophical and anthropological aspect", Ph.D. Thesis, Philosophy, Transbaikal State University, Chita, Russia.

9. Ostrovskij, A.V. (2014), *3-j plenium CK KPK 18-go sozyva: gorizonty reform v 2 ch.* [The 3rd plenum of the Central Committee of the CPC of the 18th convocation: horizons of reforms at 2 vol.], vol. 1, IFES RAS, Moscow, Russia.

10. Kopf, D. (2018), "China's extreme poverty rate, by World Bank definition" available at: <https://www.theatlant.com/charts/S1Zc8-cLX> (Accessed 20 march 2019).

11. Kopf, D. (2018), "China's GDP per capita", available at: <https://www.theatlant.com/charts/H17CUxt8X>, (Accessed 20 march 2019).

12. Kopf, D. (2018), "Exports as a share of China's GDP", available at: <https://www.theatlant.com/charts/B1s-Q-98Q>, (Accessed 20 march 2019).

13. Top Universities (2018) "QS Higher Education System Strength Rankings 2018", available at: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>, (Accessed 20 march 2019).

14. Kopf, D. (2018), "Share of China's GDP by component of the economy", available at: <https://www.theatlant.com/charts/BJBCJAYUX>, (Accessed 20 march 2019).

15. Kopf, D. (2018), "Share of people in China living in rural areas", available at: <https://www.theatlant.com/charts/Skm0NgtUQ>, (Accessed 20 march 2019).

Стаття надійшла до редакції 14.04.2019 р.

Є. В. Козловський,
к. держ. упр., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-0878-6170

Т. І. Ткаченко,
к. геогр. н., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ
ORCID ID: 0000-0001-9447-567X

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.78

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Ye. Kozlovskiy,
PhD in Public Administration, Associate Professor, Assistant Professor of the Dept. of Hotel-Restaurant
and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv
ORCID ID: 0000-0002-0878-6170
T. Tkachenko,
Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of the Dept. of Hotel-Restaurant
and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv
ORCID ID: 0000-0001-9447-567X

THE FEATURES OF PROJECT MANAGEMENT IN TOURISM BASED ON THE APPLICATION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MECHANISMS

У статті розглянуто особливості управління проектами в сфері туризму на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства. Представлено класифікацію основних форм державно-приватного партнерства, наведено успішні приклади такого співробітництва в іноземних державах. Наголошено на важливості реалізації проектів державно-приватного партнерства на загальнодержавному рівні, яке переважно реалізується через створення національних туристичних організацій або аналогічних структур, які діють у національному масштабі. Перевагою державно-приватного партнерства є можливість використовувати сторонні інвестиції з метою подолання спадів і криз під час стагнації національної економіки. Найбільшого розповсюдження проекти державно-приватного партнерства дістали у економічно розвинених країнах, про що свідчить світовий досвід їх реалізації. Визначено основні джерела фінансування, склад учасників та результати найбільш вдалих туристичних проектів на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства. Запропоновано рекомендації для органів державної влади та суб'єктів вітчизняного туристичного бізнесу, які зацікавлені у реалізації в нашій державі аналогічних проектів.

In this article the features of project management in tourism on the basis of application of public-private partnership mechanisms are considered. Public-private partnership is a mechanism for coordinating and regulating the interests of the government and business, as well as ensuring mutually beneficial cooperation aimed at implementing programs and projects of socio-economic development of the country. The result of these actions should be the improvement of the quality of life of the population and the solution of socially meaningful tasks in conditions acceptable to all participants in the partnership. Public-private partnership is one of the most beneficial options for the implementation of projects necessary for the tourism development. The classification of the main forms of public-private partnership is presented, as well as the successful examples of such cooperation in foreign countries. The mechanisms of public-private partnership in tourism are established. There are: public-private enterprises, government contracts, lease relations, concession agreements, leasing, agreements on the distribution of products and services. The importance of realization of public-private partnership projects at the national level, which is mainly realized through the creation of national tourism organizations or similar structures that operate on a national scale, is emphasized. Especially at this level the significant projects are being implemented

to promote the country as a promising tourism destination. The advantage of public-private partnership is the ability to use third-party investments in order to overcome recessions and crises during the stagnation of the national economy. The largest dissemination of public-private partnership projects took place in economically developed countries, as evidenced by the global experience of their implementation. The main sources of funding, configuration of participants and results of most successful tourism projects on the basis of application of public-private partnership mechanisms are determined. Recommendations for public authorities and subjects of domestic tourism business that are interested in realization of similar projects in our country are offered.

Ключові слова: управління проектами, державно-приватне партнерство, туризм, співробітництво, просування туристичного продукту.

Key words: project management, public-private partnership, tourism, cooperation, promotion of tourism product.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Державно-приватне партнерство є механізмом узгодження та регулювання інтересів держави та бізнесу, а також забезпечення взаємовигідного співробітництва, метою якого є реалізація програм і проектів соціально-економічного розвитку країни. Результатом вказаних дій має стати поліпшення якості життя населення та вирішення суспільно значущих завдань на прийнятних для всіх учасників партнерства умовах. Державно-приватне партнерство є одним з найбільш вигідних варіантів реалізації проектів, необхідних для розвитку сфери туризму [4].

В умовах високої конкуренції на міжнародному туристичному ринку та зростаючої глобалізації збільшується важливість партнерства держави та бізнесу в процесі просування національного туристичного продукту країни. Така співпраця відбувається зараз здебільшого у маркетинговій та рекламній діяльності. Маркетинг, особливо на міжнародному ринку, вимагає великих фінансових витрат, партнерство же дає можливість об'єднати фінансові ресурси. Крім цього, ефективне співробітництво між державним і приватним секторами відбувається у таких сферах, як розробка сучасних туристичних продуктів, розвиток туристичної інфраструктури, освіта та підготовка кадрів для сфери туризму [10, с. 113].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед відомих вітчизняних дослідників, які присвятили свої наукові праці зазначеній проблемі, слід виділити такі: Ю. Алексєєва, Н. Антонюк, Н. Ганич, О. Верченко, В. Гавран, С. Захарін, Л. Івашова, І. Лісіцина, М. Мальська, Т. Ткаченко та ін. Водночас, проблема застосування сучасних механізмів державно-приватного партнерства як одного з напрямів розвитку туризму в країні вимагає додаткового розгляду.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у здійсненні теоретико-методичного узагальнення, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення проектного менеджменту в сфері туризму на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту зусиль лише приватного

сектора або органів державної влади вочевидь недостатньо. У зв'язку з цим, в останні десять років у сфері туризму набуває популярності державно-приватне партнерство. Переваги використання його різновидів є такими:

- залучення приватних інвестицій для реалізації проектів загальнодержавного значення, зокрема проектів розбудови туристичної інфраструктури;
- створення сприятливих умов для використання сучасних інноваційних технологій в процесі управління туристичними проектами;
- підготовка висококваліфікованих кадрів для сфери туризму відповідно до сучасних потреб;
- поліпшення інвестиційної привабливості туристичної галузі;
- перерозподіл інвестиційних ризиків між бізнесом та державою;
- посилення кооперації між окремими учасниками туристичного ринку;
- гармонізація інтересів держави, приватних інвесторів, суспільства.

На наш погляд, питання впровадження механізмів державно-приватного партнерства повинні вирішуватися на основі реалізації чіткої програми розвитку туризму, націленої на залучення інвестицій. Як свідчить вітчизняний досвід, цільові програми, складені на "загальних засадах" є малоефективними, а виділені на них державні кошти не дають позитивних результатів. Найважливішим завданням державної програми розвитку туризму є, перш за все, залучення інвестицій, причому системних, спрямованих на створення сучасної та потужної інфраструктури, застосування сучасних технологій туристичного обслуговування [9, с. 45].

Наразі у міжнародному конкурентному середовищі посилюється боротьба в таких нових для світового туризму сферах, як експансія бюджетних перевізників, виникнення горизонтальної та вертикальної кооперації між учасниками ринку. Практично в усіх провідних державах світу органи державної влади намагаються відсторонитися від прямої участі у формуванні або реалізації туристичного продукту. Як результат такого процесу в країнах здійснюється децентралізація державних управлінських повноважень на досконалих та зрілих туристичних ринках, де процеси саморегулювання були підтримані високою якістю надання туристичних послуг, а також розвинутою системою судочинства.

Такими ринками стали, наприклад, Німеччина та Італія, де сфера туризму знаходиться у винятковій відпо-

відальності місцевої влади (федеральних земель, провінцій). Питання координації дій учасників туристичного ринку вирішуються у зазначених державах регіональними та муніципальними органами влади за допомогою державно-приватного партнерства. Ще у березні 2005 року Рада Європи офіційно рекомендувала європейським країнам активніше застосовувати механізми такого партнерства для інфраструктурних перетворень [7, с. 199].

Державно-приватне партнерство в сфері туризму може бути реалізовано на різних рівнях:

- загальнодержавному;
- регіональному (місцевому);
- проектному (програмному) [2, с. 212].

Державно-приватне партнерство на загальнодержавному рівні переважно реалізується через створення національних туристичних організацій або аналогічних структур, які діють у національному масштабі. На цьому рівні здійснюються масштабні проекти просування країни як перспективної туристичної дестинації. Такого роду партнерство розраховане на тривалу перспективу і не обмежується конкретними часовими рамками. Державно-приватне партнерство на регіональному (місцевому) рівні може бути реалізовано через створення туристичних кластерів, туристично-інформаційних центрів або регіональних туристичних офісів. Проектне (програмне) державно-приватне партнерство реалізується через виконання конкретних проектів.

Нами визначено основні форми державно-приватного партнерства: це — державно-приватні підприємства, державні контракти, орендні відносини, концесійні угоди, фінансова оренда (лізинг), угоди про розподіл продукції та послуг. Перевагою державно-приватного партнерства є можливість використовувати сторонні інвестиції з метою подолання спадів і криз під час стагнації національної економіки. Найбільшого розповсюдження проекти державно-приватного партнерства дістали у економічно розвинених країнах, про що свідчить світовий досвід їх реалізації.

Яскравим прикладом ефективного застосування механізмів державно-приватного партнерства в сфері туризму є Туреччина. Зараз країна є одним зі світових лідерів туристичного ринку в сегменті курортно-пляжного туризму. Активна державна туристична політика дозволила у досить короткий термін створити конкурентоспроможний національний туристичний продукт. У 2018 році Туреччину відвідало майже 40 млн іноземних гостей, а доходи від туризму склали 30 млрд доларів США [11].

Результатом ефективного державного втручання у сферу туризму в Туреччині є усунення законодавчих перешкод для активної участі підприємницького сектора. У період реалізації державних програм розвитку туризму, турецьким урядом були прийняті законопроекти, що чітко визначили законодавчу базу для різних форм концесій у будівництві швидкісних трас, мостів, тунелів, аеропортів, об'єктів електроенергетики та ін.

В якості економічних інструментів стимулювання активної участі підприємницьких структур в розвитку туризму, турецьким урядом були розроблені податкові

та інші пільги для реалізації масштабних проектів. До основних видів економічних преференцій можна віднести:

- пільгові умови оренди землі на п'ятдесят років;
- пільгові тарифи на газ, воду, електроенергію;
- пільгові ставки по кредитах;
- скасування ПДВ на п'ять років;
- скасування митних зборів [1, с. 55].

Для реалізації державної туристичної політики турецький уряд створив місцеві органи управління туризмом — регіональні туристичні адміністрації, які постійно взаємодіють із законодавчими та виконавчими органами влади, науково-дослідними установами, туристичними асоціаціями, спілками та іншими громадськими об'єднаннями. Регіональні туристичні адміністрації співпрацюють не лише з місцевими органами влади, але й з приватним бізнесом, у результаті чого виникають змішані державно-приватні інститути в сфері регулювання туризму, основною метою яких, є залучення коштів з приватного сектора до виконання державних завдань, пошук взаємовигідних форм співпраці між органами управління різних рівнів.

Саме завдяки комплексній державній туристичній політиці, а також ефективному використанню інструментів державно-приватного партнерства Туреччині вдалося в останні роки стати абсолютним лідером на туристичному ринку Середземномор'я.

У Франції вдалим прикладом державно-приватного партнерства на загальнодержавному рівні є Агентство з туристичного розвитку Франції (Atout France) — об'єднання професіоналів у сфері туризму, представників економічних, державних і територіальних організацій, що займаються просуванням Франції на світовому туристичному ринку.

Основні напрями діяльності агентства:

1. Маркетингові дослідження та просування Франції на світовому туристичному ринку. Щорічно в рамках діяльності агентства проводиться близько двох тисяч різних заходів з метою просування Франції як туристичного напрямку: рекламні акції для широкої публіки, прес-тури для представників ЗМІ та виставки для професіоналів туризму.

2. Планування та побудова стратегічної платформи туристичного сектора. Діяльність агентства спрямована на підвищення конкурентоспроможності сфери туризму та її модернізації відповідно до вимог міжнародного туристичного ринку. Atout France проводить дослідження у цій сфері всередині країни та за її межами, займається розробкою стратегічних основ діяльності в сфері туризму та плануванням інвестицій у даний сектор економіки. Крім цього, агентство сприяє просуванню інноваційних технологій та підвищенню рівня якості туристичного сервісу, здійснює аналіз попиту та пропозиції в туристичній сфері.

3. Якість сервісу. Агентство відповідає за забезпечення якості туристичних послуг, зокрема виконує нову класифікацію готелів. З 1 січня 2010 року Atout France здійснює державний реєстр туроператорів та орендодавців автомобілів. Також у сферу діяльності агентства входить підготовка туристичних кадрів [13].

В Італії вже багато десятиліть функціонує Національне агентство з туризму (ENIT), основною метою

якого є пропаганда туристичних можливостей країни. Агентство здійснює регулярні заходи з підтримки бренду країни, комерціалізації та вивчення туристичного ринку.

Основними завданнями ENIT є:

- збір, обробка та системний аналіз існуючих досліджень та статистичної інформації в сфері туризму;
- поширення науково достовірних даних про закономірності та тенденції в сфері туризму;
- вироблення прогнозів для реалізації стратегії просування та маркетингу туристичної пропозиції [15].

Впродовж останнього десятиліття в Італії значно розширилися повноваження місцевих туристичних адміністрацій, що функціонують у складі виконавчої влади на всіх рівнях. Вони відповідають за всі питання ліцензування туристичної діяльності, включаючи класифікацію готелів, а також мають право просувати туристичні продукти своїх регіонів всередині країни та за кордоном.

Італія, володіючи величезним туристичним потенціалом, високим рівнем розвитку сфери туризму, зараз здійснює пошук нових механізмів залучення туристів. Одним з них є розвиток у державі сільського зеленого туризму, який стає все більш популярним і приваблює своєю демократичною ціною політикою. Завдяки зростаючій популярності Італії, швидкого розвитку набуває торгівля додатковими послугами і товарами, призначеними для задоволення потреб туристів, яка підвищує зайнятість населення та сприяє економічному зростанню країни.

Розглядаючи німецький досвід державно-приватного партнерства в сфері туризму, слід відзначити ефективну роботу в цьому напрямку Національного комітету Німеччини з туризму (DZT), що діє за дорученням Федерального уряду ФРН та просуває туристичні можливості держави всередині країни та за її межами. Діяльність комітету фінансується з державного бюджету та через приватні внески.

Основними напрямками діяльності комітету є:

- посилення іміджу країни як туристичної дестинації;
- ефективне використання транспортної інфраструктури;
- впровадження сучасних інформаційних технологій;
- співпраця та підтримка інтернаціоналізації регіонів [14].

Комітет забезпечує участь представників туристичного бізнесу у найбільших міжнародних виставках, проводить семінари та воркшопи для представників туристичної індустрії, влаштовує інформаційно-ознайомчі поїздки для преси. DZT щорічно організовує для туристичних агентств і маркетингових організацій відому в Європі професійну виставку пов'язану з іноземним туризмом у Німеччину.

Одним з нових проектів, реалізованих у останні роки, є інтернет-школа для представників туристичного бізнесу, що продають тури в Німеччину. По завершенні он-лайн навчання та здачі тесту на знання країни, її основних туристичних продуктів та інфраструктури, DZT видає туристичному підприємству сертифікат "Фахівець з Німеччини" [14].

З 1999 року комітет також відповідає за загальнонаціональний маркетинг всередині ФРН. Зокрема, за дорученням уряду країни та місцевих маркетингових організацій усіх шістнадцяти федеральних земель, DZT просуває Німецькі залізниці (Deutsche Bahn), авіакомпанію Lufthansa, а також інші великі туристичні організації та об'єднання, які пропонують подорожі та відпочинок всередині країни.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У процесі дослідження нами було встановлено, що зараз існує декілька напрямків розвитку ефективних форм державно-приватного партнерства, що дозволяють залучити приватні інвестиції в економіку на загальнодержавному та регіональному рівнях для реалізації туристичних проектів:

- модернізація та реконструкція наявної туристичної інфраструктури у відповідності з вимогами міжнародних стандартів;
- створення нових туристично-рекреаційних комплексів;
- створення системи кадрового супроводу розвитку сфери туризму;
- підтримка системи малого та середнього бізнесу, спрямованого на розвиток сфери туризму;
- усвідомлення необхідності розвитку сфери туризму органами законодавчої та виконавчої влади всіх рівнів.

Слід також зазначити, що взаємодія держави та представників туристичного бізнесу на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства може стати одним з перспективних напрямків інтенсифікації розвитку сфери туризму в сучасних умовах. Це цілком можливо за умов подальшого вдосконалення законодавства, збереження діалогу між органами державної влади та діловими колами, а також продуктивної та творчої роботи фахівців сфери туризму.

Україна має потенціал для розвитку туризму в напрямі стабільності, однак, для реалізації цього потенціалу необхідно прикласти чимало зусиль, особливо в сфері формування нового типу мислення, як у політико-владній еліті, так і у громадськості. А ті зусилля, які додаються на всіх рівнях, повинні знайти підтримку законодавчих та виконавчих органів державної влади.

Залучення влади, бізнесу та громадськості до формування нових моделей розвитку сфери туризму в регіонах України дозволить збалансувати витрати на природоохоронні та соціальні заходи з урахуванням можливостей місцевих бюджетів, адміністративних механізмів заохочення соціально значущих ініціатив, приверне увагу громадськості до локальних екологічних та соціально-економічних проблем, а також відкриє доступ до міжнародних грантів, безпроцентних і пільгових кредитів. З світової практики можна почерпнути досвід, який підтверджує ефективність таких дій.

Література:

1. Івашова Л.М. Державно-приватне партнерство у сфері туризму як дієвий механізм забезпечення сталого розвитку економіки країни і регіонів / Л.М. Івашова // Публічне управління та адміністрування. — 2018. — № 1. — С. 52—61.

2. Козловський Є. Державне регулювання та підтримка розвитку туризму в Україні: досвід країн Центральної та Східної Європи / Є. Козловський // Актуальні проблеми внутрішньої політики. — 2004. — Вип. 4. — С. 209—218.

3. Козловський Є. Роль туристичної галузі в активізації соціальної роботи в сучасному українському суспільстві / Є. Козловський // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. — 2005. — № 244. — С. 86—91.

4. Козловський Є.В. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні [Електронний ресурс] / Є.В. Козловський // Державне управління: теорія та практика. — 2005. — № 1. — Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/index.html>

5. Козловський Є. Основні напрями розвитку міждержавної політики та управлінських засад у галузі туризму країн СНД / Є. Козловський // Вісник НАДУ. — 2004. — № 4. — С. 398—403.

6. Козловський Є. В. Проблеми формування інвестиційної політики в галузі туризму / Є. Козловський // Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2007 р. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — Т.2. — С. 165—167.

7. Лісіцина І.І. Державно-приватне партнерство в галузі туризму: зарубіжний досвід / І.І. Лісіцина // Бізнес Інформ. — 2013. — № 11. — С. 196—203.

8. Про державно-приватне партнерство. Закон України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 10 черв. 2018 р. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

9. Ткаченко Т. Методичний інструктаж комплексної оцінки туристично-ресурсного потенціалу України / Т. Ткаченко // Географія та туризм: наук. зб. — 2017. — Вип. 40. — С. 40—50.

10. Ткаченко Т.І., Кривко Л.О. Особливості формування туристського продукту в контексті національної політики держави / Т.І. Ткаченко, Л.О. Кривко // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: XXX Міжнародн. научн. конф., 26—27 жовтня 2017 г. / Сб. научн. трудов. — Переяслав-Хмельницький, 2017. — Вип. 11 (31). — Ч. 2. — С. 111—116.

11. Укрінформ. Туреччина торік встановила рекорд у галузі туризму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/263101>

12. Tkachenko T., Kovalska L. E-tourism, as display of dominant criterion of modern tourism-operating: relevant provisions, tools, use / T. Tkachenko, L. Kovalska // Часопис соціально-економічної географії: Міжперіод. зб. наук. праць. — 2017. — Вип. 23 (2). — С. 19—22.

13. Atout France. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.atout-france.fr>

14. DZT. Офіційний сайт. — Режим доступу: <https://www.germany.travel>

15. ENIT. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.enit.it>

References:

1. Ivashova, L. M. (2018), "Public-private partnership in tourism as an effective mechanism for ensuring sustainable development the economy of the country and

regions", *Publichne upravlinnia ta administruvannia*, vol. 1, pp. 52—61.

2. Kozlovskiy, Ye. (2004), "Public regulation and support of tourism development in Ukraine: the experience of the countries of Central and Eastern Europe", *Aktual'ni problemy vnutrishn'oi polityky*, vol. 4, pp. 209—218.

3. Kozlovskiy, Ye. (2005), "The role of the tourism industry in activating the social work in modern Ukrainian society", *Nauk. visn. Chernivets'koho un-tu*, vol. 244, pp. 86—91.

4. Kozlovskiy, Ye. (2004), "International experience in regulation of international tourism and its implementation in Ukraine", *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, [Online], vol. 1, available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/index.html> (Accessed 12 Apr 2019).

5. Kozlovskiy, Ye. (2004), "Main directions of development of interstate policy and tourism management principles of CIS countries", *Visnyk NADU*, vol. 4, pp. 398—403.

6. Kozlovskiy, Ye. V. (2007), "The problems of formation the investment policy in tourism industry", *Strategiya reformuvannia systemy derzhavnoho upravlinnia na zasadakh demokratychnoho vriaduvannia: materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastiu* [Strategy of reforming the system of public administration on the basis of democratic governance. Sciences-practice conference behind the international participation], NADU, Kyiv, Ukraine, 31 may, vol. 2, pp. 165—167.

7. Lisitsyna, I. I. (2013), "Public-private partnership in tourism: foreign experience", *Biznes Inform*, vol. 11, pp. 196—203.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On public-private partnership", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (Accessed 12 Apr 2019).

9. Tkachenko, T. (2017), "Methodical instruction of integrated assessment of tourism resource potential of Ukraine", *Heohrafiia ta turyzm: nauk. zb.*, vol. 40, pp. 40—50.

10. Tkachenko, T. I. and Kryvko, L. O. (2017), "Features of the formation of a tourist product in the context of national policy of the state", *Aktual'nye nauchnye issledovaniia v sovremennom mire: XXX Mezhdunar. nauchn. konf. [Current research in the modern world. XXX Mezhdunar. nauchn. konf. conference behind the international participation]*, Pereiaslav-Khmel'nytskyj, Ukraine, 26—27 Oct, Vol. 11 (31), pp. 111—116.

11. The official site of Ukrinform (2019), "Turkey last year set a record for tourism", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/263101> (Accessed 12 Apr 2019).

12. Tkachenko, T. and Kovalska, L. (2017), "E-tourism, as display of dominant criterion of modern tourism-operating: relevant provisions, tools, use", *Chasopys sotsial'no-ekonomichnoi heohrafii*, vol. 23 (2), pp. 19—22.

13. The official site of Atout France (2019), available at: <http://www.atout-france.fr> (Accessed 12 Apr 2019).

14. The official site of DZT (2019), available at: <https://www.germany.travel> (Accessed 12 Apr 2019).

15. The official site of ENIT (2019), available at: <http://www.enit.it> (Accessed 12 Apr 2019).

Стаття надійшла до редакції 14.04.2019 р.

В. А. Довженко,

*к. е. н., доцент, кафедра економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир
ORCID ID: 0000-0001-7441-3535*

А. І. Симоненко,

*к. е. н., доцент, кафедра економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир
ORCID ID: 0000-0001-6924-3885*

О. В. Іванюк,

*к. е. н., старший викладач, кафедра економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир
ORCID ID: 0000-0003-2089-0867*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.83

ПРОБЛЕМИ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ПОЛІТИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

V. Dovzhenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

L. Symonenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

O. Ivaniuk,

Ph.D., Associate Professor, Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

IMPACT OF DECENTRALIZATION ON HEALTH CARE SERVICES IN RURAL AREAS

Одними із найважливіших аспектів життєдіяльності сільського населення є здоров'я, освіта, добробут. Якість життя населення значною мірою визначається рівнем його здоров'я. Особливо важливими питання якості надання медичних послуг є для сільських жителів, що проживають на території радіоактивного забруднення.

У результаті дослідження встановлено, що для сільського населення радіоактивно забруднених територій найбільш доступними є послуги фельдшерсько-акушерських пунктів. Переважна більшість сільських жителів задоволені послугами медичних закладів, до яких вони звертались, проте відмічають високу вартість лікарських засобів та обмежений через це доступ до повноцінного лікування. Найбільш поширеними захворюваннями сільських жителів радіоактивно забруднених територій є хвороби вуха, горла, носа, головні болі, серцево-судинні захворювання та хвороби кісток і суглобів. Водночас слід зазначити, що серцево-судинні захворювання та захворювання кісток і суглобів найчастіше визначені як хронічні.

Реформування системи охорони здоров'я супроводжується закриттям невеликих міжсільських лікарень, що змушує сільських жителів вдаватись до самолікування та застосовувати засоби народної медицини. Налагодження системи надання якісних та доступних медичних послуг у сільській місцевості пов'язано із вирішенням питання кадрового забезпечення первинної ланки медицини висококваліфікованими спеціалістами та фінансового забезпечення модернізації закладів медичного обслуговування в межах госпітальних округів.

Decentralization reform has been introduced to make civil services easily accessible to all the people. People's wellbeing in rural areas is based on healthcare, education and welfare systems. The quality of life is primarily predetermined by the quality of healthcare system. To this end, decentralization in healthcare system has been vividly discussed by both academia and governmental officials. The latter is of particular importance for rural area residents, incl. those inhabiting nuclear polluted areas.

The sociologic research proves that currently inhabitants of rural population of radioactively contaminated territories have vast access to rural health posts. In the meantime, inhabitants of rural areas constantly visit chemist's shops that indicates considerable and numerous health problems. The majority of urban area population are satisfied with the services of health posts, they have addressed so far, however they point out pricy pharmaceuticals and limited access to proper and comprehensive treatment. The most common diseases of inhabitants of rural population of radioactively contaminated are otorinolaryngologic diseases, headaches, cardiovascular diseases and arthronosos. Besides, cardiovascular diseases and arthronosos are mostly of deep long-lasting nature.

As the results of survey suggest, mostly inhabitants of rural nuclear polluted areas have to pay for health care services themselves. The Chernobyl Area State Fund hardly properly fulfills its welfare support functions, that include but are not limited to prvision of free health treatment, vacations, healthy food etc. Thus, it is of utmost importance to strengthen social and economic processes in rural nuclear polluted areas so as to increasewellbeing of its residents.

Reform of health care system entails closure of small rural hospitals servicing several villages, which forces inhabitants of rural areas to resort to self-treatment and use of traditional medicine and consequently limits access to health care services and leads to increase in number of diseases. Provision of high quality and affordable health care services in rural areas depend on proper staffing of rural health posts with well-qualified doctors and nurses as well as financing of modernization of health posts.

Ключові слова: якість життя, медичні послуги, реформа, децентралізація, сільська місцевість, радіо-активно забруднені території.

Key words: welfare, healthcare services, reform, decentralization, rural area, nuclear polluted area.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реформа децентралізації, що активно реалізується в останні роки, передбачає передачу частини повноважень на місцевий рівень управління, гарантувати належне ресурсне забезпечення місцевих громад та, як наслідок, має на меті створити умови, за яких послуги наближаться до людей. В контексті концептуальних засад децентралізації в країні загалом, впроваджуються заходи децентралізації у сфері охорони здоров'я. Децентралізація у сфері охорони здоров'я передбачає чітке розмежування медичного обслуговування: на рівні громади — первинна та екстрена допомога, на рівні госпітального округу — основні медичні послуги та профілактика захворювань, на обласному рівні — спеціалізована медична допомога. Для людини найвищою цінністю вважається її здоров'я та самопочуття, тому

питання якісних, своєчасних та фінансово доступних медичних послуг є особливо актуальними в період реалізації реформ. Так, проблеми надання послуг закладами первинної та вторинної медицини для сільських жителів радіоактивно забруднених територій в умовах реалізації політики децентралізації наразі залишаються не до кінця вирішеними.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням нормативно-правового забезпечення реформ у медичній сфері, інституційного та фінансового забезпечення надання послуг з охорони здоров'я, гарантування доступу до якісних медичних послуг присвячені дослідження Н.Т. Гончарук [1], О.Р. Західної, Ю.І. Мидлик [4], К.В. Павлюк, О.В. Степанової [7],

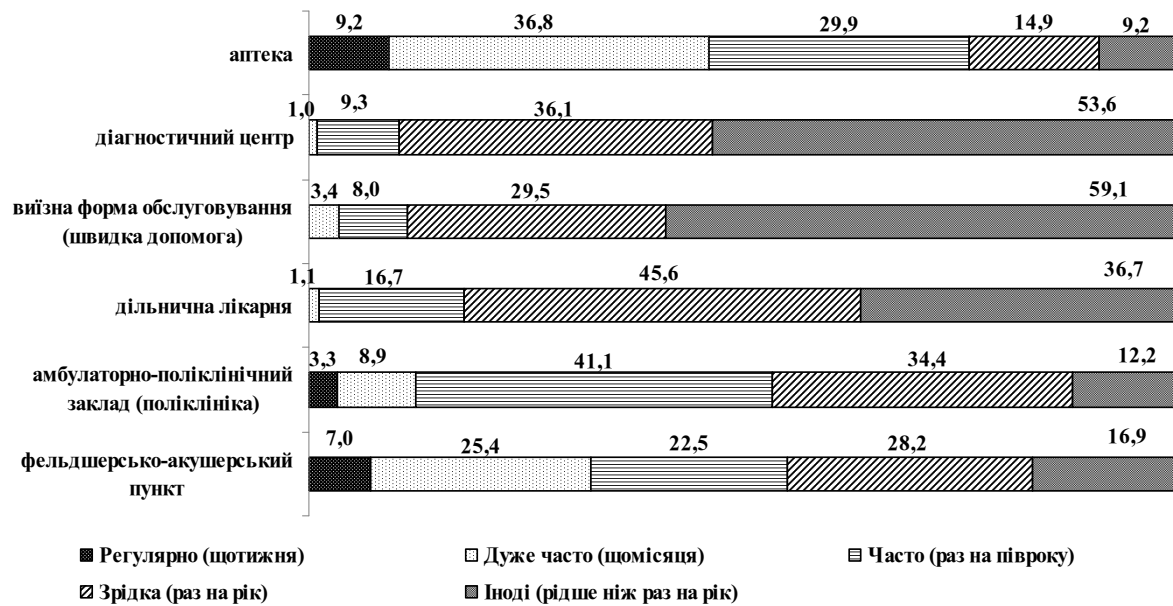

Рис. 1. Частота відвідувань закладів охорони здоров'я сільським населенням радіоактивно забруднених територій (розподіл відповідей респондентів у %)

Джерело: власні дослідження.

Ю.Б. Яценка, М.В. Шевченко [14] та ін. Міжнародний досвід децентралізації у сфері охорони здоров'я та її фінансового забезпечення вивчали Є.А. Кульгінський [5; 6], В.В. Чабан [12], О.В. Яремчук [13] та ін.

Проте, незважаючи на певні напрацювання і здобутки вітчизняної науки, питання вивчення кількості та якості медичних послуг для жителів сільських населених пунктів та реалізації державної політики медичного обслуговування потребують додаткових досліджень.

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Метою дослідження є вивчення показників якості надання медичних послуг сільському населенню на радіоактивно забруднених територіях та обґрунтування напрямів їх покращання в умовах реалізації політики децентралізації. Для досягнення мети було передбачено виконання таких завдань: проаналізовано стан сфери охорони здоров'я, зокрема наявність відповідних закладів у сільських населених пунктах на території радіоактивного забруднення; оцінено рівень задоволеності населення послугами, що надають заклади охорони здоров'я; вивчено рівень захворюваності сільського населення радіоактивно забруднених територій та фінансове забезпечення медичних послуг; обґрунтовано напрями політики децентралізації медичної сфери.

Відповідно до поставленої мети процес дослідження проводився із застосуванням абстрактно-логічного методу дослідження, методів індукції та дедукції, аналізу і синтезу, узагальнення, соціометричного.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сутність категорії "якість життя" слід розглядати як комплексне поняття, що в порівнянні в просторі і часі формі відображає ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини, яке оцінюється як за рівнем задоволеності людиною своїм життям за його власною суб'єктивною самооцінкою, так і вимірюється

компетентними й інформованими фахівцями з набору об'єктивних показників [10]. Висока якість життя населення неможлива без покращання здоров'я, забезпечення інтеграції в суспільство, формування сприятливого навколишнього середовища та досягнення мінімального рівня матеріального добробуту [16]. Отже, одним із синтетичних індикаторів якості життя є здоров'я людини. При цьому відповідно до подання ВООЗ категорія здоров'я містить у собі категорії фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я [11]. Рівень охорони здоров'я працівників, соціально-економічний розвиток країни, якість життя і добробут усього населення тісно пов'язані між собою [9]. Тому можна визначити, що якість життя — це сукупність природних і соціальних умов, що забезпечують (не забезпечують) комплекс здоров'я людини — особистого та громадського.

У віддалений від аварії на ЧАЕС період на території радіоактивно забруднених районів Житомирщини спостерігаються певні негативні зміни у економічному та соціальному середовищі їх життєдіяльності. Соціально-економічні наслідки катастрофи знайшли своє відображення у погіршенні стану здоров'я мільйонів постраждалих, соціально-психологічній напрузі серед населення та демографічних змінах. Для вивчення соціально-економічних параметрів якості життя сільського населення на території радіоактивного забруднення Полісся Житомирщини було проведено соціологічне дослідження, в якому взяли участь 210 респондентів (1 % генеральної сукупності) — сільських жителів критичних за радіоактивним забрудненням населених пунктів зони безумовного (обов'язкового) відселення та зони гарантованого добровільного відселення Житомирської області.

Якість життя сільського населення радіоактивно забруднених територій характеризує відповідність середовища проживання людини її потребам, що інтегрально відображають середню тривалість життя, міру здоров'я людей і рівень їхньої захворюваності (фізичної та психологічної), стандартизованого для групи на-

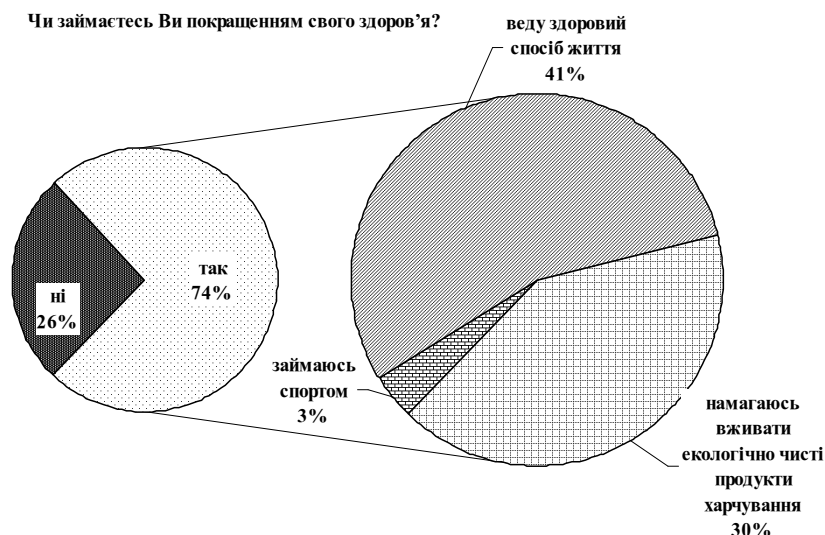

Рис. 2. Розподіл відповідей сільських жителів радіоактивно забруднених територій щодо способів покращення свого здоров'я

Джерело: власні дослідження.

селення [15]. В ході проведеного дослідження респонденти визначили, що найтісніше якість їхнього життя пов'язана зі станом здоров'я (5,2 бали із 6 можливих) та матеріальним становищем (4,6 бали). Така ситуація свідчить про те, що сільські жителі все ж сподіваються на власні сили у процесі задоволення потреб та формування належних умов життєдіяльності.

У результаті опитування було визначено, що соціальна захищеність (3,4 бали) та житлові умови (3,2 бали) також мають значний вплив на формування якості життя сільського населення радіоактивно забруднених територій. Інші критерії є менш важливими: положення у суспільстві (2,2 бали), умови роботи (2,1 бали). Тобто респонденти не вважають положення у суспільстві за основу якісних характеристик їхнього існування, що пояснюється міграцією людей з певним статусом в "умовно чисті" території.

Зважаючи на зазначені вище результати дослідження, проаналізуємо стан сфери охорони здоров'я та рівень захворюваності сільського населення радіоактивно забруднених територій. Слід зазначити, що для більшості сільського населення радіоактивно забруднених територій найбільш доступними є послуги фельдшерсько-акушерських пунктів, про наявність яких у своєму селі вказали 43,8% респондентів. Близько чверті сільського населення радіоактивно забруднених територій мають можливість користуватись послугами аптек (26,7 %) та амбулаторно-поліклінічного (22,9 %) закладу на території свого населеного пункту.

Найчастіше сільські жителі радіоактивно забруднених територій відвідують аптеку та фельдшерсько-акушерський пункт (рис. 1). Досить поширеними є послуги аптечних закладів, до яких 9,2 % опитаних сільських жителів звертається щотижня, 36,8 % — щомісяця, 29,9% — раз на півроку. Тобто серед опитаних три чверті хоча б один раз на півроку відвідують аптеку (75,9%) та половина — фельдшерсько-акушерський пункт (54,9 %). Досить часто жителі сільських населених пунктів користуються послугами амбулаторно-поліклінічних закладів, які 3,3 % відвідують щотижня, а 50% — не рідше одного разу на півроку.

Переважна більшість респондентів (82,1 %) задоволені послугами фельдшерсько-акушерських пунктів. Відмічається також високий рівень задоволеності послугами інших медичних закладів, зокрема амбулаторно-поліклінічних — 74,2 %, дільничних лікарень — 74,7%, діагностичних центрів — 85,9 % респондентів. Зовсім не задоволені послугами аптек 4,3 % респондентів, а скоріше не задоволені — 12 %. Ці відповіді переважно зумовлені високими цінами, що обмежують доступність ліків для сільських жителів. Близько чверті жителів сільських населених пунктів радіоактивно забруднених територій скоріше не задоволені послугами амбулаторно-поліклінічних закладів — 22,6 % та дільничних лікарень — 24,2 % відповідей. Найнижче сільські жителі оцінили доступність послуг вище зазначених закладів та рівень їх забезпеченості необхідним обладнанням, водночас професіоналізм медичних працівників респонденти оцінюють на достатньо високому рівні.

В умовах реформування системи охорони здоров'я протягом останніх років спостерігається закриття невеликих міжсільських лікарень. Така ситуація змушує сільських жителів вдаватись до самолікування, застосування засобів народної медицини, звернення до лікарських закладів у найближчих містах, що певною мірою обмежує отримання повноцінних медичних послуг, низький рівень діагностування захворювань на початкових стадіях та зростання рівня захворюваності. В ході дослідження було встановлено, що найбільш поширеними захворюваннями сільських жителів радіоактивно забруднених територій є хвороби вуха, горла, носа, головні болі, серцево-судинні захворювання та хвороби кісток і суглобів. Про наявність хронічних хвороб відзначили 14,3 % респондентів — серцево-судинні захворювання; 11,4 % — захворювання кісток і суглобів; 5,7 % — головні болі; 4,8 % — захворювання нервової системи. Найчастіше з Чорнобильською катастрофою сільські жителі радіоактивно забруднених територій пов'язують серцево-судинні хвороби та головні болі, а також захворювання кісток і суглобів та системи кровообігу й нервової. Слід також зазначити, що 41,9%

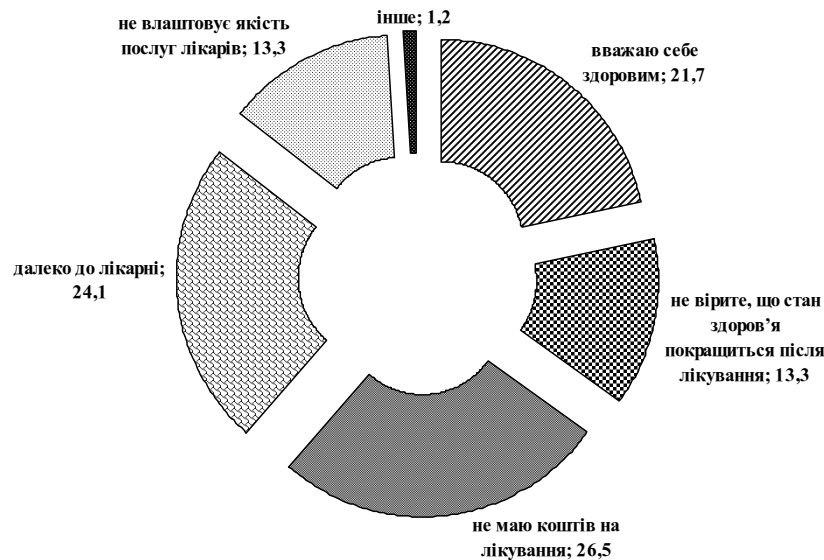

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на запитання: "Чому Ви не користуєтесь послугами лікарень?", %

Джерело: власні дослідження.

опитаних респондентів щороку проходять медичний огляд, проте 20 % респондентів не пам'ятають коли це було.

Найчастіше, згідно результатів опитування, сільські жителі радіоактивно забруднених територій отримують медичні послуги за власні кошти. Лише 7,5% респондентів відзначили довіру до фінансування медичних послуг через лікарняну касу. З результатів дослідження можна стверджувати, що держава не приділяє достатньої уваги медичному забезпеченню населення, що постраждало внаслідок аварії на ЧАЕС, тому що жоден із опитаних сільських жителів не користувався коштами Чорнобильського фонду для лікування. Підтвердженням цього є також те, що лише четверо осіб із опитаних оздоровлювались у 2016 р. за кошти Чорнобильського фонду.

Отже, на сьогодні існує потреба реформування управління соціальним захистом в тих державних структурах, які займаються проблемами Чорнобиля й інших радіаційних аварій і катастроф. Надання соціальної допомоги треба зберегти і в майбутньому, але державна соціальна політика має розширити свій діапазон і не зводиться лише до соціальної допомоги. В основу соціальної політики доцільно покласти принцип соціальної реабілітації активних індивідів і спільнот, а не тільки медичну й матеріальну допомогу [8].

Важливе значення для здоров'я мають власні зусилля. В ході дослідження було встановлено, що майже 70% респондентів не мають шкідливих звичок. При цьому 74 % опитаних займаються покращенням свого здоров'я, зокрема, 41 % — ведуть здоровий спосіб життя, 30 % — намагаються вживати екологічно чисті продукти харчування, 3 % — займаються спортом.

Значними перешкодами в покращенні рівня здоров'я населення є брак інформації щодо хронічного перебігу захворювань, нехтування та недбайливе ставлення до власного самопочуття і здоров'я, недоступність діагностичних медичних послуг для своєчасного виявлення хвороб. У результаті дослідження встановлено, що частина населення мають шкідливі звички, і це негативно позначається на їхньому здоров'ї, так, 10 % — регулярно вживають спиртні напої, а 21 % — палять. Також слід

зазначити, що 20 % респондентів не пам'ятають, коли востаннє проходили медичний огляд, а 15,2 % проходять його один раз на 5 років. Водночас 38 % респондентів взагалі не користуються послугами лікарень, та основними причинами цього називають недовіру лікарям і брак фінансових ресурсів на лікування (рис. 3).

З метою покращання якості медичних послуг для населення, зокрема й у сільській місцевості, в Україні започатковано політику децентралізації сфери охорони здоров'я. Реформування у сфері медицини в Україні проходить три основні етапи: створення базового рівня на рівні об'єднаних територіальних громад; створення мережі другого рівня, що полягає у формуванні госпітальних округів на рівні майбутніх укрупнених районів; створення єдиного медичного простору на рівні держави, де пацієнт може отримати послугу в будь-якому місті України [4]. В цьому напрямі вже є певні напруження, хоча ще залишається багато невирішених проблем.

На рівні регіонів і громад не до кінця зрозумілими залишаються наступні етапи реформи та їх планування, синхронізація реформ у сфері децентралізації, самоврядування і регіонального розвитку з іншими реформами (наприклад, медичного обслуговування) [2, с. 23]. Актуальними є проблеми медичного обслуговування в об'єднаних громадах на рівні первинної та вторинної медичної допомоги [2, с. 24]. З липня 2018 р. змінено механізм фінансування медичних закладів, що надають первинну медичну допомогу. Відтепер видатки на надання первинної медичної допомоги здійснюються з державного бюджету за окремою програмою, відповідно до моделі "гроші йдуть за пацієнтом" [3]. Розподіл повноважень згідно реформи у загальній системі охорони здоров'я передбачає, що держава страхує медичні послуги, лікар надає медичні послуги, а громадяни вільно обирають лікаря та методи лікування. Однак це дуже гарно працює в містах, де є можливість вибрати лікаря-спеціаліста, та не має практичного застосування в сільській місцевості, де цього вибору немає.

У сфері вторинної медичної допомоги поточним результатом впровадження реформи є формування 87

госпітальних округів та 47 госпітальних рад у 22 областях. Так, на території Житомирської області затверджено 4 госпітальні округи: Житомирський, Новоград-Волинський, Коростенський, Бердичівський. Переважна більшість районів, що зазнали радіоактивного забруднення (7 із 9) належать до компетенції Коростенського госпітального округу. Створення госпітальних округів є частиною механізму координації рішень місцевої влади на відповідній території. Проте джерела фінансових ресурсів на реконструкцію, поступову перебудову та модернізацію закладів охорони здоров'я наразі чітко не визначено.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, результати проведеного дослідження вказують на незадовільні соціально-економічні умови проживання населення на радіоактивно забруднених територіях Житомирської області у 30-ти річний період після аварії на Чорнобильській АЕС. Якість життя на думку сільських жителів радіоактивно забруднених територій насамперед пов'язана зі станом здоров'я (5,2 бали з можливих 6). При цьому найпоширенішими захворюваннями сільських жителів радіоактивно забруднених територій є хвороби вуха, горла, носа, головні болі, серцево-судинні захворювання та хвороби кісток і суглобів. Найбільш доступними у галузі медицини для населення радіоактивно забруднених територій є послуги фельдшерсько-акушерських пунктів, про наявність яких у своєму селі вказали 43,8% респондентів. Найчастіше, згідно з результатами опитування, сільські жителі радіоактивно забруднених територій отримують медичні послуги за власні кошти. Жоден із опитаних сільських жителів не користувався коштами Чорнобильського фонду для лікування та лише 4 осіб із опитаних оздоровлювались у минулому році за його кошти.

Лише 5,7 % респондентів отримували грошову допомогу у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та 17 % респондентів отримують соціальну допомогу від Чорнобильського фонду. Тому 88,6 % опитаного населення не задоволені рівнем соціального захисту від наслідків аварії на ЧАЕС. Це зумовлює необхідність розробки дієвого механізму відновлення соціально-економічних процесів на території радіоактивного забруднення та його реалізація за участю держави з метою підвищення якості життя сільських жителів.

Реформування системи охорони здоров'я супроводжується закриттям невеликих міжсільських лікарень, що змушує сільських жителів вдаватися до самолікування та застосовувати засоби народної медицини, а отже, певною мірою обмежує отримання повноцінних медичних послуг та призводить до зростання рівня захворюваності. Налагодження системи надання якісних та доступних медичних послуг в сільській місцевості пов'язано із вирішенням питання кадрового забезпечення первинної ланки медицини висококваліфікованими спеціалістами та фінансового забезпечення модернізації закладів медичного обслуговування в межах госпітальних округів, що потребує додаткового вивчення.

Література:

1. Гончарук Н.Т. Реформування соціально-гуманітарної сфери в процесі децентралізації влади в Україні // Аспекти публічного управління. — 2015. — № 5 — 6. — С. 31—39.
2. Децентралізація в Україні: досягнення, надії і побоювання. — International Alert / Український незалежний центр політичних досліджень, 2017. — 25 с.
3. Децентралізація влади: як зберегти успішність в умовах нових викликів? Аналітична доповідь / Авторський колектив: Жаліло Я.А., Макаров Г.В., Даниляк О.О., Руденко А.Ф., Романова В.В., Павленко І.А., Шевченко О.В. — К., 2018 р. — 21 с.
4. Західна О.Р., Мидлик Ю.І. Медична реформа в умовах децентралізації влади в Україні // Молодий вчений. — 2017. — № 11. — С. 51.
5. Кульгінський Є.А. Польський досвід децентралізації державного управління системою охорони здоров'я для України // Молодий вчений. — 2016. — Т. 38. — № 11.
6. Кульгінський Є. Механізми децентралізації державного управління системою охорони здоров'я: європейський досвід // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2015. — № 2. — С. 147—159.
7. Павлюк К.В., Степанова О.В. Децентралізація в системі фінансування охорони здоров'я // Фінанси України. — 2015. — № 4. — С. 6785.
8. Прилипко В.А. Особливості соціально-психологічного стану населення постраждалого від наслідків аварії на ЧАЕС [Електронний ресурс] / В. А. Прилипко, Ю.Ю. Озерова // Людина і довкілля. Проблеми неоекології. — 2010. — № 2 (15). — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Ltd/2010_2/Prulupko.pdf
9. Смик О. Вплив соціально-економічних умов на стан здоров'я населення [Електронний ресурс] / О. Смик // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія "Географія". — Сімферополь. — Т. 10, Вип. 2. — 2014. — С. 239—242. — Режим доступу: <http://mediku.com.ua/oss-smik-vpliv-socialeno-ekonomichnih-umov-na-stan-zdorovya-na.html>
10. Ткачев А.Н. Качество жизни населения как интегральный критерий оценки эффективности деятельности региональной администрации [Електронний ресурс] / А.Н. Ткачев, Е.В. Луценко. — Режим доступу: <http://ej.kubagro.ru/2004/02/pdf/14.pdf>
11. Фармацевтична енциклопедія: Національний фармацевтичний університет [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pharmacencyclopedia.com.ua/article/27/yakist-zhittya>
12. Чабан В.В. Международный опыт финансового обеспечения развития социальной сферы // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. — 2015. — № 1. — С. 123—129.
13. Яремчук О.В. Генезис сімейної медицини та перспективи його розвитку на теренах України // Інвестиції: практика та досвід. — 2018. — № 24. — С. 130—134.
14. Яценко Ю.Б. Фінансова децентралізація в системі охорони здоров'я / Ю.Б. Яценко, М.В. Шевченко // Економіка і право охорони здоров'я. — 2016. — № 2 (4). — С. 39—43.

15. Dovzhenko V. Assessment of quality of life of the rural population in the territory of radioactive contamination // Technology audit and production reserves. — 2017. — Т. 5. — № 5 (37). — С. 9—13.

16. Radermacher W. Measuring prosperity and quality of life / Keynote Speech at the Austrian Federal Ministry of Finance in Vienna, May 2010 [Електронний ресурс] / W. Radermacher. — Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/gdp_and_beyond/documents/wr_speech.pdf

References:

1. Honcharuk, N.T. (2015), "Reforming the social and humanitarian sphere in the process of decentralization of power in Ukraine", *Aspekty publichnoho upravlinnia*, vol. 5—6, pp. 31—39.

2. Ukrainian Center for Independent Political Research (2017), *Detsentralizatsiia v Ukraini: dosiahnennia, nadii i poboivannia* [Decentralization in Ukraine: achievements, hopes and fears], Ukrainian Center for Independent Political Research, Kyiv, Ukraine.

3. Zhalilo, Ya.A. Makarov, H.V. Danyliak, O.O. Rudenko, A.F. Romanova, V.V. Pavlenko, I.A. and Shevchenko, O.V. (2018), *Detsentralizatsiia vlady: iak zberehty uspishnist' v umovakh novykh vyklykiv?* [Decentralization of power: how to maintain success in the face of new challenges?: An analytical report], Kyiv, Ukraine.

4. Zakhidna, O.R. and Mydlyk, Yu.I. (2017), "Medical reform in conditions of decentralization of power in Ukraine", *Molodyi vchenyj*, vol. 11, pp. 51.

5. Kul'hins'kyj, Ye.A. (2016), "Polish experience of decentralization of public administration in the health care system for Ukraine", *Molodyi vchenyj*, vol. 38, no. 11.

6. Kul'hins'kyj, Ye. (2015), "Mechanisms of decentralization of public administration by health care system: European experience", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 2, pp. 147—159.

7. Pavliuk, K.V. and Stepanova, O.V. (2015), "Decentralization in the health financing system", *Finansy Ukrainy*, vol. 4, pp. 67—85.

8. Prylypko, V.A. (2010), "Features of the socio-psychological state of the population of the victim from the consequences of the Chernobyl accident", *Liudyna i dovkillia. Problemy neoekologii*, vol. 2 (15), available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Ltd/2010_2/Prulupko.pdf (Accessed 10 April 2019).

9. Smyk, O. (2014), "Impact of socio-economic conditions on the health of the population", *Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Seriya "Heohrafiia"*, vol. 10, no. 2, pp. 239—242, available at: <http://mediku.com.ua/o-s-smik-vpliv-socialno-ekonomichnih-umov-na-stan-zdorovya-na.html> (Accessed 10 April 2019).

10. Tkachev, A.N. (2004), "Quality of life of the population as an integral criterion for evaluating the effectiveness of the activities of the regional administration", available at: <http://ej.kubagro.ru/2004/02/pdf/14.pdf> (Accessed 10 April 2019).

11. Natsional'nyj farmatsevtychnyj universytet (2019), "Quality of life", *Farmatsevtychna entsyklopediia*, available at: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/27/yakist-zhittya> (Accessed 10 April 2019).

12. Chaban, V.V. (2015), "International experience in financial support of social development", *Naukovyj visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 1, pp. 123—129.

13. Yaremchuk, O.V. (2018), "Genesis of family medicine and prospects of its development on the territory of Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 24, pp. 130—134.

14. Yaschenko, Yu.B. (2016), "Financial decentralization in the health care system", *Ekonomika i pravo okhorony zdorov'ia*, vol. 2 (4), pp. 39—43.

15. Dovzhenko, V. (2017), "Assessment of quality of life of the rural population in the territory of radioactive contamination", *Technology audit and production reserves*, vol. 5, no. 5 (37), pp. 9—13.

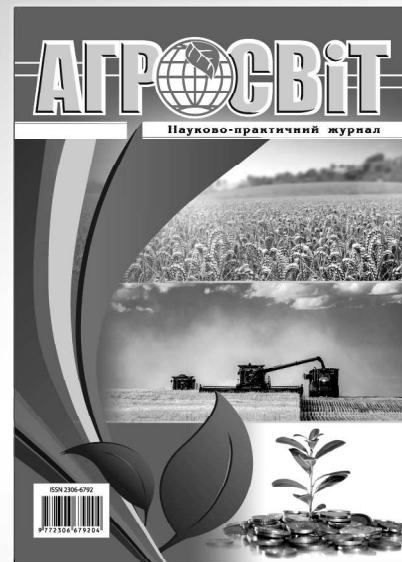
16. Radermacher, W. (2010), "Measuring prosperity and quality of life", Keynote Speech at the Austrian Federal Ministry of Finance in Vienna, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/gdp_and_beyond/documents/wr_speech.pdf

Стаття надійшла до редакції 12.04.2019 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

**Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІКИ**

МЕХАНІЗМ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ДО АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЗА ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВИ

A. Naumenko,
PhD in Economic Sciences, Associate Professor, doctoral candidate of the Educational-scientific
and production Centre, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

THE MECHANISM OF TECHNOLOGY TRANSFER TO THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX UNDER THE STATE SUPPORT

У статті розроблено механізм трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави. Охарактеризовано загальний зміст трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави. Підкреслено, що трансфер технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави являє собою передачу науково-технічних знань і досвіду з науково-технічного сектору в виробництво для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів, випуску продукції. Визначено об'єкти некомерційного трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави: об'єкти промислової власності; ноу-хау і технічний досвід; технічні і технологічні знання та інформація. Виокремлено форми трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави: внутрішній трансфер; квазивнутрішній трансфер; зовнішній трансфер. Означено етапи реалізації процесу трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави. Підкреслено, що вирішальним є етап адаптації вихідного науково-технологічного пакета до вимог конкретного потенційного покупця. Продемонстровано особливості технології як об'єкт трансферу в агропромисловий комплекс за державної підтримки має такі особливості: можливість багаторазового передачі і одночасного використання її продавцем і покупцем; ефект "творчого руйнування", який пов'язаний з технологічним розривом; вплив фактора часу, який проявляється в моральному старінні технології і обумовлює необхідність її постійного оновлення, скорочення життєвого циклу технології; необхідність відповідного кваліфікаційного рівня у приймаючої технологію боку.

Problem setting. The technology transfer to the agro-industrial complex under the state support is the transfer of scientific and technical knowledge and experience from the scientific and technical sector to production for the provision of scientific and technical services, application of technological processes and production.

Recent research and publication analysis. The questions of public administration in the agro-industrial complex were investigated and continue to be researched in numerous scientific works.

However, the mechanisms of mechanisms of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support are still out of the attention of scientists and practitioners and require an in-depth study.

Paper objective. The purpose of article is development of the mechanism of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support.

Paper main body. The mechanism of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support is developed in the article. In particular, the general content of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support is characterized. The objects of non-commercial transfer of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support are determined. The forms of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support are defined.

The stages of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support are indicated. The peculiarities of technology as an object of transfer to the agro-industrial complex under the state support are demonstrated.

Conclusions of the research.

The general content of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support is characterized. It was emphasized that the technology transfer to the agro-industrial complex under the state support is the transfer of scientific and technical knowledge and experience from the scientific and technical sector to production for the provision of scientific and technical services, application of technological processes and production. The following objects of non-commercial transfer of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support are determined: industrial property objects; know-how and technical experience; technical and technological knowledge and information. The following forms of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support are defined: internal transfer; quasi internal transfer; external transfer. The stages of technology transfer to the agro-industrial complex under the state support are indicated. It was emphasized that the stage of adaptation of the initial scientific and technological package to the requirements of a concrete potential buyer is the decisive one. The following peculiarities of technology as an object of transfer to the agro-industrial complex under the state support are demonstrated: the possibility of multiple transmission and simultaneous use by its seller and buyer; the effect of "creative destruction", which is associated with technological rupture; the influence of the time factor, which manifests itself in the moral aging of technology and causes the need for its continuous updating, reducing the life cycle of technology; the need for a corresponding qualification level in the host technology side.

Ключові слова: трансфер технологій, державна підтримка, механізм, агропромисловий комплекс, процес.
Key words: technology transfer, state support, mechanism, agro-industrial complex, process.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Трансфер технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави являє собою передачу (просування) науково-технічних знань і досвіду з науково-технічного сектору в виробництво для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів, випуску продукції. Він є необхідним інструментом здійснення інноваційного процесу, метою якого є передача знань для вирішення наявних завдань в сільському господарстві і сприяння освоєнню інновацій. Саме це підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання державного управління в агропромисловому комплексі розглядалися та продовжують досліджуватися в численних наукових працях, зокрема, таких вчених: Н.І. Василенка [1], Ю.Є. Кирилов [2], М.Ф. Кропивко [3], В.Г. Федоренко [4] та ін.

Однак механізми трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави все ще залишаються поза увагою вчених і практиків та потребують поглибленого дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою роботи є розробка механізму трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- охарактеризувати загальний зміст трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави;

- визначити об'єкти некомерційного трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави;

- виокремити форми трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави;

- означити етапи реалізації процесу трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави

- продемонструвати особливості технології як об'єкту трансферу в агропромисловий комплекс за державної підтримки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Предметом трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави може бути як технологія, так і конкретна наукова розробка, яка сама по собі технологією не є. Однак і в цьому випадку з інноваційним продуктом обов'язково пов'язані ті чи інші вміння, знання, та чи інша технологія (технології виробництва, застосування або здійснення). Увага приділяється не тільки трансферу технологій, а й стимулюванню обміну технологіями всередині підгалузей сільського господарства.

Трансфер технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави за своїм економічним змістом здійснюється як в некомерційній, так і в комерційній формах. Зокрема основний потік передачі інформації в некомерційній формі припадає на непатентовану інформацію: фундаментальні дослідження, наукові відкриття і технологічні винаходи. Некомерційний трансфер технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави найчастіше використовується в галузі наукових досліджень фундаментального харак-

теру. Він зазвичай супроводжується невеликими витратами і може підтримуватися як по державній лінії, так і на рівні відносин між організаціями та особистих контактів [1; 4].

Об'єктами некомерційного трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави є:

- науково-технічна та навчальна література, довідники, огляди, стандарти, описи патентів, каталоги перспективів агротехнологій, техніки тощо;
- конференції, семінари, виставки;
- навчання та стажування вчених і фахівців на безоплатній основі або на умовах паритетного відшкодування витрат сторонами.

Комерційний трансфер технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави або комерціалізація технологій — елемент трансферу, при якому споживач (покупець) виплачує винагороду власнику (який може бути, а може і не бути розробником) технології в формі і розмірах, що визначаються взаємоузгодженими договірними умовами. До комерційних форм передачі технологій відносяться ліцензійні угоди, інжиніринг, контракти на проведення спільних науково-дослідних робіт і виробничу кооперацію (зокрема на створення спільних підприємств), інвестиційні та інші види угод, пов'язані з поступкою, передачею та захистом прав на інтелектуальну і промислову власність [2; 3].

Об'єктами комерційного трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави є:

- об'єкти промислової власності (патенти на винаходи, свідоцтва на промислові зразки і корисні моделі), за винятком товарних знаків, знаків обслуговування і комерційних найменувань, якщо вони не є частиною угод про передачу технології;
- ноу-хау і технічний досвід у вигляді техніко-економічних обґрунтувань, моделей, зразків, інструкцій, креслень, специфікацій, технологічного оснащення та інструменту, послуг консультантів і підготовки кадрів;
- технічні і технологічні знання та інформація.

Важливо забезпечити багатокритеріальність вибору з альтернативних технологій відповідно до конкретних умов і кон'юнктурою ринку [1; 3].

Процес комерціалізації трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави націлений на отримання комерційного результату і починається з моменту виявлення перспектив комерційного використання нової розробки, а закінчується реалізацією розробки (технології, отриманого з її допомогою товару або наданої послуги) на ринку і отриманням комерційного ефекту.

Існують три основні форми трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави:

- внутрішній трансфер — передача технології здійснюється від одного підрозділу організації до іншого;
- квазивнутрішній трансфер — рух технології усередині корпорацій, спілок, об'єднань самостійних юридичних осіб;
- зовнішній трансфер — поширення технологій, в якому беруть участь незалежні розробники і споживачі технологій [2; 3].

У загальному вигляді процес трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави включає в себе п'ять послідовно виконуваних етапів.

Зокрема, на першому етапі на основі отриманих знань в області ринкової економіки і технологічного аудиту організації формулюється бізнес-ідея, на основі якої визначаються перспективні напрями комерціалізації наявного науково-технічного доробку, а також конкретні інноваційні проекти (технологія, продукція, послуга), які можуть бути запропоновані на ринку, дається попередня оцінка потреб у цих проектах. На цьому етапі закладається фундамент, на якому можливі самі різні побудови схем комерціалізації, народжуються перші ініціативні інноваційні пропозиції клієнтам — покупцям нових технологій (продукції, послуг), а також за необхідності — партнерам по їх комерціалізації.

На другому етапі інноваційні пропозиції перетворюються на товар для ринку технологій. Тут передбачається створення технологічного пакета, який і виступає як товар на ринку технологій. Як правило, на цьому етапі потрібні залучення партнерів і коштів інвесторів та врахування їх вимог на наступних етапах, підтримка та залучення самих різних фахівців для допомоги у виявленні, оцінці і охороні інтелектуальної власності, проведенні маркетингових досліджень і розробці бізнес-плану, а також необхідних випробувань і отриманні сертифікатів. На цьому етапі відбуваються уточнення інноваційних пропозицій і формування на їх основі комерційних пропозицій [3; 4].

Просування створеного науково-технологічного пакета на ринок (шляхом пошуку конкретних покупців на нього) відбувається на третьому етапі. Для цього використовуються найрізноманітніші шляхи, в тому числі прямі звернення і переговори, участь у виставках і ярмарках, конференціях і семінарах, різних конкурсах і тендерах, проведення презентацій. При цьому використовуються як традиційні підходи, так і можливості нових інформаційних технологій (Інтернет, електронна пошта, мережевий трансфер), засоби масової інформації (радіо, телебачення, преса). Для розробок найбільш ефективним є проведення спрямованого пошуку по різних каналах конкретних потенційних покупців і підготовка для них конкретних адресних інноваційних пропозицій.

Вирішальним є четвертий етап — адаптація (доробка) вихідного науково-технологічного пакета до вимог конкретного потенційного покупця. Специфіка ринку технологій полягає в тому, що на ньому відсутній масовий покупець, тому продавець зобов'язаний вести індивідуальну роботу з кожним потенційним покупцем, у тому числі це вимагає з'ясування специфічних вимог покупців і відповідної адаптації вихідного технологічного пакета (це можуть бути додаткові випробування, поліпшення конкретних технічних, експлуатаційних, дизайнерських або інших показників).

Завершальним етапом трансферу доопрацьованого технологічного пакета, який пов'язаний з безпосереднім отриманням комерційного ефекту, є процес реалізації його на ринку (п'ятий етап). Це можуть бути продаж патенту або ліцензії, створення спільного підприємства, спільне продовження науково-дослідних робіт, входження в діюче підприємство з інтелектуальною власністю та ін. [1; 4].

Технологія як об'єкт трансферу в агропромисловий комплекс за державної підтримки має наступні особливості:

— можливістю багаторазового передачі і одночасного використання її продавцем і покупцем;

— ефектом "творчого руйнування", який пов'язаний з технологічним розривом і виникає при переході на нові технології;

— впливом фактора часу, який проявляється в моральному старінні технології і обумовлює необхідність її постійного оновлення, скорочення життєвого циклу технології;

— необхідністю відповідного кваліфікаційного рівня у приймаючої технологію боку при невизначеності в поведінці учасників трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави [2; 4].

До особливостей, які також необхідно враховувати при трансфері технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави, слід віднести складність вартісної оцінки в результаті відсутності прямої залежності між витратами на технологію і її вартістю (існують труднощі в застосуванні порівняльного методу). На відміну від цін на звичайний товар, ціна на який може коливатися в короткому періоді часу в залежності від зміни економічної кон'юнктури (в тривалий період вона стабільна), ціна на технологію непостійна, оцінка залежить від очікувань як учасників трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави, так і інших суб'єктів ринку.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМКУ

У цілому, як результат проведеного дослідження, у роботі було отримано такі висновки.

1. Охарактеризовано загальний зміст трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави. Підкреслено, що трансфер технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави являє собою передачу (просування) науково-технічних знань і досвіду з науково-технічного сектору в виробництво для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів, випуску продукції.

2. Визначено об'єкти некомерційного трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави: об'єкти промислової власності; ноу-хау і технічний досвід у вигляді техніко-економічних обґрунтувань, моделей, зразків, інструкцій, креслень, спеціфікацій, технологічного оснащення та інструменту, послуг консультантів і підготовки кадрів; технічні і технологічні знання та інформація.

3. Виокремлено форми трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави: внутрішній трансфер; квазівнутрішній трансфер; зовнішній трансфер.

4. Означено етапи реалізації процесу трансферу технологій до агропромислового комплексу за підтримки держави. Підкреслено, що вирішальним є етап адаптації вихідного науково-технологічного пакета до вимог конкретного потенційного покупця.

5. Продемонстровано особливості технології як об'єкту трансферу в агропромисловий комплекс за державної підтримки має наступні особливості: можливість багаторазового передачі і одночасного використання її

продавцем і покупцем; ефект "творчого руйнування", який пов'язаний з технологічним розривом; вплив фактора часу, який проявляється в моральному старінні технології і обумовлює необхідність її постійного оновлення, скорочення життєвого циклу технології; необхідність відповідного кваліфікаційного рівня у приймаючої технологію боку.

Література:

1. Василенка Н.І. Еко-інноваційні процеси у аграрному секторі економіки України / Н.І. Василенка // Інноваційна економіка. — 2010. — № 1. — С. 10—15.
2. Кирилов Ю. Є. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов // Економіка АПК. — 2016. — № 5. — С. 23—26.
3. Кропивко М.Ф. Напрями реформування системи управління аграрним сектором в умовах євроінтеграційних процесів / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. — 2017. — № 2. — С. 26—28.
4. Федоренко В.Г. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності: навч. посіб / В.Г. Федоренко. — К.: Алеута, 2004. — 431 с.

References:

1. Vasylen'ka, N.I. (2010), "Eco-innovative processes in the agrarian sector of economy of Ukraine", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 1, pp. 10—15.
 2. Kyrylov, Yu.Ye. (2016). "Development of the agrarian sector of economy in the conditions of globalization", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 23—26.
 3. Kropyvko, M.F. (2017). "The directions of reforming of a control system of the agrarian sector in the conditions of eurointegration process", *Ekonomika APK*, vo. 2, pp. 26—28.
 4. Fedorenko, V.G. (2004). *Osnovy investycijno-innovacijnoyi diyal'nosti* [Bases of investment and innovative activity], Aleuta, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 22.04.2019 р.*

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

**Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

Л. І. Федоровський,
аспірант, Донецький державний університет управління,
прокурор відділу прокуратури Донецької області
ORCID ID: 0000-0003-4690-8906

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.94

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У РАМКАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ДО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

L. Fedorovskiy,
postgraduate student, Donetsk State University of Management
prosecutor of the Donetsk Regional Prosecutor's Office
ORCID ID: 0000-0003-4690-8906

ANALYSIS OF THE MANAGEMENT LEGISLATIVE MECHANISM OF THE PUBLIC
PROCUREMENT PROCESS IN THE FRAMEWORK OF THE EU LEGISLATION
IMPLEMENTATION IN THE FIELD OF PUBLIC PROCUREMENT TO UKRAINIAN LEGISLATION

У статті розглянуто окремі міжнародні інструменти, які можуть допомогти втілити в Україні антикорупційні ініціативи у сфері публічних закупівель та підвищити прозорість процедур. Показано як досвід Європейського Союзу з регулювання цієї сфери є успішною практикою для України у створенні і регулюванні ринку публічних закупівель. Розглянуто як теорія і практика використання подібних методів і засобів міжнародного антикорупційного права, відображених у статті, формує перспективи подальших розвідок у сфері протидії корупції у сфері публічних закупівель. Доведено, що станом на сьогодні, українське суспільство активно включається в процес створення нормативно-законодавчої бази, що сприяє проведенню чесних та прозорих публічних закупівель, та важливу роль у цьому процесі відіграє імплементація міжнародного законодавства.

The paper discusses some of the international instruments that can help implement anti-corruption initiatives in the field of public procurement and increase the transparency of procedures. One of the directions of state participation in economic turnover is the procurement of goods, works and services for state needs. The high importance of public procurement is due, above all, to their particular focus, since they are needed to meet the needs of the state, ensuring its livelihoods, the fulfillment of its functions by the state. Procurement of products for state needs accounts for a significant proportion of the expenditure part of the different levels budgets, in connection with which the task of efficient spending of allocated funds for this purpose, which can be solved primarily when placing a public order, becomes particularly relevant. The experience of the European Union in regulating this area is almost a thirty-year history of the public procurement market liberalization and over time this market is only expanding, indicating the successful practice of creating and regulating the public procurement market. It seems logical that the theory and practice of using such methods and means of international anti-corruption law as reflected in the article form the prospects for further intelligence in the field of counteraction to corruption in the field of public procurement. As of today, Ukrainian society is actively involved in the process of creating a regulatory and legislative framework that promotes fair and transparent public procurement, and the

implementation of international law plays an important role in this process. The Ukrainian government continues to implement measures on European norms in the public procurement system, develops and improves its own developments. In addition, various EU structures support such measures by providing adequate funding and preparing the appropriate information space. Such endeavors already have some positive successes, but the main goal is the introduction of transparency and fairness standards in the public procurement system in Ukraine, which are generally accepted in the EU.

Ключові слова: публічні закупівлі, імплементація законодавства, корупція, антикорупційні механізми, державне управління.

Key words: public procurement, implementation of legislation, corruption, anti-corruption mechanisms, public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Один з напрямів участі держави в господарському обороті є закупівлі товарів, робіт і послуг для державних потреб. Висока значимість публічних закупівель обумовлена, перш за все, їх особливою цільовою спрямованістю, оскільки вони потрібні для задоволення потреб держави, забезпечення її життєдіяльності, виконання державою своїх функцій.

На закупівлю продукції для державних потреб припадає значна частка видаткової частини бюджетів різних рівнів, в зв'язку, з чим особливої актуальності набуває завдання ефективного витрачання виділених на ці цілі коштів, яке може бути вирішене в першу чергу при розміщенні державного замовлення.

Вивчення питань правового режиму фінансів публічно-правових утворень само по собі є найважливішою темою для наукових досліджень. Але проектування цієї теми стосовно публічних закупівель в сьогоденних економічних реаліях набуває особливого значення і актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями боротьби з корупцією у системі публічних закупівель займалися різні науковці. Можна виділити роботи Дмитрієва Ю.В. [1], Тараненко О.П. [2], Хусанової К.Ю. [3].

Багато фахівців приділяють увагу розробці й удосконаленню нормативної бази антикорупційної боротьби. І тут можна вивчати антикорупційні механізми в різних напрямках суспільного життя: у системі державного управління, у системі охорони здоров'я, у системі освіти тощо. Разом з тим, питанням вдосконалення існуючого та розвинутого законодавства ЄС з питань запобігання корупції в рамках імплементації його у сфері публічних закупівель до українського законодавства приділено недостатньо уваги.

МЕТА СТАТТІ

Метою цієї статті є вивчення певних міжнародних інструментів, які можуть допомогти втілити антикорупційні ініціативи у сфері публічних закупівель та підвищити прозорість процедур. У статті зроблена спроба проаналізувати: 1) Директиви Європейського Союзу щодо публічних закупівель (Директиви ЄС); 2) Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (Конвенція ООН проти корупції); 3) Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй з прав міжнародної

торгівлі (ЮНСІТРАЛ) про публічні закупівлі; 4) Угоду Світової організації торгівлі про публічні закупівлі (Угода СОТ про публічні закупівлі); 5) Антикорупційні інструменти Ради Європи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міжнародний досвід регулювання галузі державних закупівель в рамках регіональних торгових угод недостатньо різноманітний. Однак, досвід Європейського союзу з регулювання даної сфери є практично тридцятирічною історією лібералізації ринку публічних закупівель і з плином часу цей ринок тільки розширюється, що вказує на успішну практику створення і регулювання ринку публічних закупівель.

Регулювання області публічних закупівель в ЄС відбувається шляхом прийняття Європейським союзом законодавчого акту, а саме — Директиви, яка містить заходи, спрямовані на досягнення цілей, визначених у даній директиві. На виконання зобов'язань держави-члени ЄС повинні застосувати ці заходи в своєму національному законодавстві у встановлений термін.

З метою створення єдиного ринку публічних закупівель країни ЄС повинні надавати рівний доступ до участі в закупівлях компаніям з інших держав-членів ЄС, тобто країни ЄС не повинні створювати преференційні умови іноземним учасникам або, навпаки, обмежувати їх в участі. Таким чином, єдиний ринок публічних закупівель ЄС дозволяє постачальникам з 28 держав-членів Європейського союзу безперешкодно брати участь у державних тендерах, що проводяться на території союзу. Правовий режим, встановлений директивами ЄС, також ґрунтується на численних фундаментальних принципах і прецедентному праві згідно з рішеннями Суду Європейського Союзу [4].

Український уряд продовжує впроваджувати заходи щодо європейських норм у системі публічних закупівель, розробляє та удосконалює власні напрацювання. У рамках виконання положень Угоди про асоціацію України з ЄС визначення подальших кроків реформування системи публічних закупівель в Україні на засіданні Кабінету Міністрів України було прийнято Стратегію реформування системи публічних закупівель ("дорожню карту"). Стратегія реформування публічних закупівель та план заходів щодо її реалізації включають усі заходи, відповідальних виконавців та строки, необхідні для імплементації положень директив ЄС у національне законодавство у сфері публічних закупівель.

Таблиця 1. Спрямованість Директив ЄС у боротьбі з корупцією

№	Директива	Рік прийняття	Спрямованість у боротьбі з корупцією
1	Директива 2014/24/ЄС про здійснення закупівель в державному секторі	від 26 лютого 2014 року	З метою досягти цілей чесності, конкуренції та раціонального використання коштів, директивами передбачений ефективний та належний процес закупівель. До нього входять відповідні заходи контролю, що покликані сприяти підвищенню конкуренції та мінімізації ризику шахрайства, корупції, надмірних витрат та неналежного розпорядження державними коштами. Прозорість закупівель вважається одним із найефективніших інструментів боротьби з корупцією та способом забезпечити раціональне використання коштів. Така прозорість засновується на низці невід'ємних складових, як, наприклад: оприлюднення правил закупівель, своєчасне оприлюднення планів закупівель, оприлюднення тендерних оголошень, розкриття критеріїв оцінки у запрошенні до участі в конкурсі, публікація інформації про укладені контракти та сплачені суми, створення належних та своєчасних механізмів оскарження, а також впровадження практики повідомляти посадовими особами, що залучені до процесу публічних закупівель, про наявний фінансовий інтерес чи конфлікт інтересів. Перелічені елементи покликані забезпечити проведення чесних, неупереджених і недискримінаційних процедур. Крім того, прозорість може бути підсилена через заходи «управління» публічними закупівлями, що включають моніторинг систем закупівель держав-членів ЄС та встановлення вимог для держав-членів щодо подання певних звітів щодо роботи їхніх систем
2	Директива 2014/25/ЄС щодо закупівель у сфері комунального господарства	від 26 лютого 2014 року	
3	Директива 2014/23/ЄС про укладання договорів концесій	від 26 лютого 2014 року	
4	Директива 89/665/ЄЕС про застосування процедур оскарження рішень про присудження договорів закупівлі товарів та робіт за державні кошти	від 21 грудня 1989 року	
5	Директива 92/13/ЄЕС про застосування процедур оскарження рішень про присудження договорів закупівлі товарів та робіт за державні кошти щодо здійснення закупівельних процедур установами, які працюють у сферах водопостачання, енергетики, транспорту та телекомунікацій	від 12 лютого 1992 року	
6	Директива 2009/81/ЄС щодо закупівель у сфері оборони	від 13 липня 2009 року	
7	Директива 2014/55/ЄС про електронне інвойсування в державних закупівлях	від 16 квітня 2014 року	

Різні структури ЄС підтримують такі заходи, надаючи належне фінансування та готуючи належний інформаційний простір. Такі намагання вже мають певні позитивні успіхи, але головною метою стає впровадження стандартів прозорості та чесності у системі публічних закупівель в Україні, які є загальноприйнятими в ЄС.

Основним міжнародним документом проти корупції є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка вступила в силу в 2005 р. і охоплює чотири основні проблеми: запобігання корупції, криміналізацію корупції, міжнародне співробітництво та повернення активів [5]. Відповідно до Конвенції, найбільш ефективними методами попередження корупції є розробка антикорупційної політики і створення антикорупційного відомства. Конвенція розглядає корупцію в багатьох галузях, включаючи державний сектор. Відносно системи публічних закупівель Конвенція по боротьбі з корупцією передбачає такі заходи, як підвищення транспарентності, конкуренції та ефективності закупівель. Це обумовлено тим, що публічні закупівлі як інститут задоволення потреб громадського сектора особливо схильні до бюрократичної корупції, що пояснюється масштабними обсягами державних витрат, а також низькою зацікавленістю державних службовців, оскільки їх платня не відповідає витраченим зусиллям. Асиметричність інформації між чиновниками і державою також може бути причиною корумпованості системи публічних закупівель. Так, володіючи більшою обізнаністю про ринок і процесі закупівель, чиновник може використовувати ці знання в корисливих цілях, щоб маніпулювати процесом закупівель у своїх інтересах, про що свідчить ураженість сфери публічних закупівель корупцією в країнах Європи, де не розвинена політика регулювання і прозорості.

Конвенція містить цілий ряд стандартів та норм, які можуть використовуватися усіма країнами з метою зміцнення їх правових та нормативних режимів боротьби з корупцією. У ній міститься заклик до прийняття профілактичних, превентивних заходів, а також законодавчих заходів, у результаті яких найпоширеніші фор-

ми корупції як у державному, так і в приватному секторі мали б відноситися до категорії кримінальних злочинів.

Для забезпечення законності процедур закупівлі та відповідності публічного поширення інформації, стаття 9 Конвенції вимагає:

- (a) встановлення належної системи закупівель;
- (b) забезпечення прозорості у закупівлях;
- (c) застосування об'єктивних критеріїв прийняття рішень;
- (d) впровадження ефективної системи внутрішнього контролю (або перевірки пропозицій);
- (e) забезпечення доброчесності державних посадових осіб;
- (f) належну підготовку документів публічного характеру, в тому числі щодо фінансів, та їх оприлюднення [5].

Разом з тим, всі положення статті 9 не можна аналізувати відокремлено від вимог інших документів у сфері публічних закупівель. Типовий закон ЮНСІТРАЛ та інші положення Конвенції ООН надають перелік і інших, додаткових рішень для боротьби з недосконалістю та корупцією у системі публічних закупівель [1, 130]. Стаття 9 проаналізованого документу лише акцентує на найбільш важливих антикорупційних інструментах.

Україна підписала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції 31 жовтня 2003 року, та ратифікувала її 18 жовтня 2006 року, з набуттям чинності з 1 січня 2010 року. Отже, згідно зі статтею 9 Конституції України, з моменту її ратифікації Конвенція стала невід'ємною частиною національного законодавства України, і має переважну силу над будь-якими положеннями національного законодавства, які суперечать положенням Конвенції.

Типовий закон ЮНСІТРАЛ відображає провідний досвід у сфері публічних закупівель у всьому світі, та дозволяє урядам адаптувати його до місцевих особливостей [6]. Текст типового закону 2011 р. включає положення, що сприяють об'єктивності, справедливості, участі, конкуренції і сумлінності. Ключовим принципом є прозорість процесу закупівель, що дозволяє наочно

бачити ступінь дотримання встановлених процедур і принципів. Прозорість забезпечується використанням таких сучасних технологій, як електронні торги, електронні підписи, електронні бази даних, в тому числі бази несумлінних постачальників. Особливо важливо, що прозорість забезпечується також дотриманням принципу доступності інформації для будь-якої зацікавленої фізичної або юридичної особи або групи осіб, якщо мова не йде про державну таємницю [7]. Всі рішення та заходи, що вживаються в ході процесу закупівель, можуть бути оскаржені потенційними постачальниками.

Введення в типовий закон 2011 р. такого комерційного методу укладання контрактів, як рамкові угоди, дозволяє представникам уряду на всіх рівнях взаємодіяти з потенційними постачальниками поетапно. На першому етапі відбору потенційних постачальників уточнюється специфікація закупівель, на другому етапі відбору — можливість забезпечення максимальної ефективності витрат.

Передбачені в типовому законі 2011 р. процедури призначені для здійснення як стандартних публічних закупівель, так і строкових чи надзвичайних закупівель. Вони можуть застосовуватися для простих, не пов'язаних з великими витратами закупівель, а також для великих, складних проектів. Всі процедури підпадають під дію жорстких механізмів і вимог щодо забезпечення прозорості в цілях заохочення конкуренції і об'єктивності.

У типовому законі 2011 р обумовлюються захисні процедури у вигляді пріоритету міжнародних угод, учасником яких є та чи інша країна, над її національним законодавством, у тому числі в сфері публічних закупівель, з метою стимулювання міжнародної торгівлі та дотримання міжнародних стандартів. У типовому законі 2011 р. враховані положення угоди СОТ про урядові закупівлі; директиви Євросоюзу (про закупівлі та засоби правового захисту); Конвенція ООН проти корупції.

Відповідно до Преамбули, Типовий закон переслідує такі цілі:

- "а) забезпечення максимальної економічності та ефективності закупівель;
- б) розширення та стимулювання участі в закупівлях постачальників (підрядників), особливо, де це можливо, постачальників (підрядників) незалежно від державної приналежності, сприяючи таким чином міжнародній торгівлі;
- с) розвиток конкуренції між постачальниками (підрядниками) щодо товарів (робіт) або послуг, що підлягають закупівлі;
- д) забезпечення справедливого та рівного ставлення до всіх постачальників (підрядників);
- е) сприяння об'єктивності та чесності процесу закупівель та громадській довірі до нього;
- ф) забезпечення відкритості процедур закупівель"

[6]. Стрімкий розвиток національного законодавства України у царині публічних закупівель виявився б неможливим без урахування досвіду європейських країн. Надбання європейського ринку були імплементовані у національну систему публічних закупівель.

Не менш значущим міжнародним документом є багатостороння Угода про публічні закупівлі (Agreement

on Government Procurement), прийнята за результатами Уругвайського раунду багатосторонніх торгових переговорів в 1994 р. Вона є одним з елементів Генеральної угоди по торгівлі та тарифах (ГАТТ) та ратифікується країнами в рамках участі у Світовій організації торгівлі (СОТ) [2, с. 15]. Підписання Угоди про публічні закупівлі не є обов'язковою умовою для вступу країни до СОТ, але в останнє десятиліття з'явилася стійка тенденція: провідні країни — учасниці СОТ (США, країни Євросоюзу, Канада, Ізраїль, Японія, Швейцарія) вважають підписання даного документа в ході двосторонніх переговорів з країнами-претендентами неодмінною умовою.

Угода повинна сприяти відкриттю національних ринків публічних закупівель і надання постачальникам з країн, які підписали цей документ, рівних з національними постачальниками умов участі. Цілями цього документа є розвиток міжнародної торгівлі, заборона на дискримінацію іноземних постачальників, забезпечення прозорості законодавства та процедур, які застосовуються при публічних закупівлях.

Таким чином, державні замовники не повинні надавати будь-яким окремим постачальникам або групам постачальників (сформованим за національною або іншою ознакою) пільгових умов отримання державних замовлень. Забороняється встановлення до продукції, що закуповується, технічних вимог, що обмежують міжнародну торгівлю; технічні вимоги до товарів, робіт чи послуг повинні базуватися на міжнародних стандартах.

Угодою про публічні закупівлі визначені три види процедур розміщення держзамовлення: відкриті, селективні і обмежені. Відкритими є процедури, за яких заявку можуть подати будь-які зацікавлені постачальники товарів або послуг. Селективними вважаються процедури, при яких заявку може бути подано тільки постачальниками, які отримали від певного відомства відповідну пропозицію. Обмежені процедури — дії, при яких певне відомство вступає в контакт з постачальниками товарів або послуг індивідуально, строго на встановлених угодою умовах.

Процедури торгів та інших способів закупівель повинні відповідати певним правилам. Зокрема:

- забороняється надавати будь-яким постачальникам або групам постачальників інформацію про проведення публічних закупівель на пільгових умовах;
- публікація інформації про проведення торгів повинна здійснюватися в тому числі в міжнародних виданнях на одній з офіційних мов СОТ;
- кваліфікаційні вимоги повинні бути єдиними для всіх постачальників — учасників процедур закупівель;
- при проведенні торгів строк підготовки тендерних пропозицій не повинен бути менше 40 днів, в інших випадках — не менше 25 днів;
- встановлюються вимоги до змісту документації по торгах (конкурсної документації);
- визначені умови подачі і розкриття тендерних пропозицій, що забезпечують дотримання гласності та збереження пропозицій;
- прийнятий ряд інших умов, спрямованих на забезпечення конкуренції та прозорості процесу здійснення публічних закупівель [2, с. 16].

Таблиця 2. Правові інструменти Ради Європи проти корупції

№	Назва документу	Дата ухвалення
1	Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією	27 січня 1999 року
2	Додатковий Протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією	15 травня 2003 року
3	Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією	4 листопада 1999 року
4	Резолюція (97) 24 про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією	6 листопада 1997 року
5	Рекомендація № R (2000) про кодекси поведінки для державних службовців	11 травня 2000 року
6	Пояснювальний меморандум до Проекту Рекомендації № R (2000) про кодекси поведінки для державних службовців	20 квітня 2000 року
7	Рекомендація (2003) ... про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній	8 квітня 2003 року
8	Рекомендація (2014) ... про захист інформаторів	30 квітня 2014 року

Приєднання до угоди допомагає Україні розширити можливості міжнародних закупівель та виконати її міжнародні зобов'язання у цьому зв'язку перед СОТ та ЄС, особливо у розрізі вибору Україною членства в ЄС в якості стратегічного пріоритету.

У квітні 2014 року було ухвалено нову редакцію Закону України "Про здійснення публічних закупівель", який став ключовим нормативно-правовим актом, що визначає правову основу публічних закупівель в Україні. У загальних рисах, нормативно-правова база, що регулює сферу публічних закупівель в Україні, більшою мірою охоплює положення, встановлені та передбачені Угодою.

Слід зазначити, що заходи, спрямовані на усунення корупції, також є складовою частиною діяльності Ради Європи. В Європейській Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію від 1999 року встановлено заходи, які повинні бути прийняті на національному рівні (активний підкуп національних державних посадових осіб; надання та одержання хабара національними державними посадовими особами; підкуп іноземних державних посадових осіб; активний і пасивний підкуп в приватному секторі; підкуп посадових осіб міжнародних організацій; підкуп членів міжнародних парламентських асамблей; підкуп суддів і посадових осіб міжнародних судів; зловживання впливом в корисних цілях), заходи з контролю за виконанням документа, а також питання з міжнародного співробітництва [3, с. 328].

Водночас у ст. 13 Конвенції розглядається зв'язок відмивання доходів здобутих злочинним шляхом з корупцією і цілі здійснення законодавства з відмивання грошей, а на державу-учасницю, що не визнає встановлені в цьому документі діяння як тяжкі злочини, покладається зобов'язання вживати необхідних законодавчих та інших заходів. Функцію контролю над Конвенцією виконує Група держав проти корупції (GRECO).

Ради Європи включена до боротьби з корупцією та завжди пропонувала системні дії, які носять багатодис-

циплінарний характер, та включають такі взаємопов'язані елементи, як впровадження європейських норм і стандартів, моніторинг відповідності стандартів та наращування потенціалу, що пропонується окремим країнам та регіонам через програми технічної співпраці. Перелік основних нормативних актів у боротьбі з корупцією наведено у таблиці 2.

Рада Європи дотримується комплексного підходу у боротьбі проти корупції та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, через встановлення стандартів у формі конвенцій та інструментів "м'якого права" (рекомендацій та резолюцій), та шляхом моніторингу їх відповідності вимогам Ради Європи та глобальним стандартам за допомогою її механізмів моніторингу.

9 листопада 1995 року Україна приєдналася до Ради Європи і стала 37 членом організації. Згідно зі Статутом Ради Європи, Україна має представників у всіх органах Ради Європи. Україна ратифікувала усі угоди Ради Європи, згадані вище.

Варто зазначити про певні спроби українського уряду щодо зниження витрат обох сторін в процесі публічних закупівель та у спрощенні управління Центром. Мова йде, насамперед, про створення Центральної Закупівельної Організації (ЦЗО). Пілотний проект виявив свою спроможність у вирішенні поставлених завдань. Такий крок, як створення ЦЗО на державному, можливо, і на регіональному рівні, наближає українське законодавство до європейського. Але, відповідна постанова КМУ потребує створення дієвого механізму.

Європейський законодавець вже давно змістив акценти у системі публічних закупівель з найнижчої ціни, як показника ефективності роботи системи, на зовсім інші показники, як от якість, професіоналізм, можливість виконати певні роботи у встановлений термін, екологічність товарів та інші. Так, наявна окрема Директива ЄС щодо закупівель в сфері комунального господарства. Саме в цій сфері найбільше відчувається потреба орієнтуватися не на найнижчу ціну, а на якість

замовлених товарів та послуг. А отже, є прогалина в українському законодавстві, яка потребує вирішення. Нам бачиться вирішення цієї проблеми на державному рівні введенням в дію законодавчих актів, які регулюють публічні закупівлі в окремих сферах, з усуненням показника найнижчої ціни як фактора ефективності. Разом з тим, введення в дію подібних законів не вирішить проблему без запровадження дієвого механізму виконання такого закону.

Також необхідно зазначити, що Європейський Союз пройшов тривалий шлях спроб та помилок, і лише після закінчення нещодавніх реформ в сфері здійснення публічних закупівель, створено значну стабільність в цьому середовищі. Законодавство ЄС містить загальні принципи, є своєрідною конституцією, і лише національне законодавство країн-членів ЄС містять конкретні системи здійснення публічних закупівель. Між країнами-членами ЄС наявні певні розбіжності у методах та механізмах здійснення закупівель. Україна лише розпочала шлях входження до європейського законодавчого простору. Але, дотримуючись загальних принципів та норм європейського правового поля, їй потрібно створити власне законодавче поле, враховуючи національну специфіку.

ВИСНОВКИ

Отже, представляється логічним, що теорія і практика використання подібних методів і засобів міжнародної антикорупційної права, відображених у статті, формує перспективи подальших розвідок у сфері протидії корупції у сфері публічних закупівель. Обравши європейський вектор розвитку Україна приєдналася до нормативно-правових актів, що регулюють вільний доступ до ринків торгівлі. Вже станом на сьогодні можна говорити про переваги міжнародної правової сфери публічних закупівель та її імплементації. Головною перевагою є високий рівень автоматизації цього процесу, який в Україні запущено з введенням в дію системи Прозоро. Пройдено шлях становлення, відбувається вдосконалення системи, виявлення та усунення корупційних ризиків. Разом з тим, законодавство ЄС у сфері публічних закупівель спрямовано на створення прозорих відносин між приватним та державним сектором, зниження операційних витрат замовників і постачальників, спрощення управління закупівельним процесом через його автоматизацію. На відміну від цих принципів, закладених у базових документах, українське законодавство спрямоване на вирішення проблем корупції та значного зменшення ціни закупівлі. Українське суспільство активно включається в процес створення нормативно-законодавчої бази, що сприяє проведенню чесних та прозорих публічних закупівель, та важливу роль в цьому процесі відіграє імплементація міжнародного законодавства.

Література:

1. Дмитрієв Ю.В. Корупційні ризики у системі державного управління: поняття та види // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. — 2015. — № 1 (69). — С. 126—131.
2. Тараненко О.П. Сучасні заходи запобігання корупції у сфері державних закупівель // Державне

управління: теорія та практика. — 2014. — № 2. — С. 12—19.

3. Хусанова К.Ю. Корупція в сфері державних закупівель: форми прояву та засоби протидії в контексті нового антикорупційного законодавства // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2010. — Вип. 22. — С. 323—333.

4. Збірник директив ЄС з питань державних закупівель (українською мовою) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/EU-PP-Directives-Compendium_UKR.pdf

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, 2005 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/index.html>

6. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про публічні закупівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uncitral.org/uncitral/uncitral_texts/procurement_infrastructure/2011Model.html

7. Посібник щодо впровадження Типового закону "Про закупівлі товарів (робіт) та послуг", ЮНСІТРАЛ, 2012 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uncitral.org/uncitral/uncitral_texts/procurement_infrastructure/2011Model.html

References:

1. Dmytriev, Yu.V. (2015), "Corruption risks in the system of public administration: notions and types", Menedzher. Visnyk Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia, vol. 1 (69), pp. 126—131.
 2. Taranenko, O.P. (2014), "Modern measures to prevent corruption in the field of public procurement", Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka, vol. 2, pp. 12—19.
 3. Khusanova, K.Iu. (2010), "Corruption in public procurement: forms of manifestation and means of counteraction in the context of new anti-corruption legislation", Borotba z orhanizovanoi zlochynnisti i koruptsiiei (teoriia i praktyka), vol. 22, pp. 323—333.
 4. The official site of EU public procurement (2015), "Collection of EU Directives on Public Procurement", available at: http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/EU-PP-Directives-Compendium_UKR.pdf (Accessed 24 March 2019).
 5. The official site of United Nations Office on Drugs and Crime (2005), "United Nations Convention against Corruption", available at: <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/index.html> (Accessed 24 March 2019).
 6. The official site of United Nations Commission on International Trade Law (2011), "UNCITRAL Model Law on Public Procurement", available at: http://www.uncitral.org/uncitral/uncitral_texts/procurement_infrastructure/2011Model.html (Accessed 25 March 2019).
 7. The official site of United Nations Commission on International Trade Law (2012), "Guide to Enactment of the UNCITRAL Model Law on Public Procurement", available at: http://www.uncitral.org/uncitral/uncitral_texts/procurement_infrastructure/2011Model.html (Accessed 25 March 2019).
- Стаття надійшла до редакції 09.04.2019 р.*

*В. В. Карлаш,
соискатель, Национальный университет гражданской защиты Украины,
Учебно-научно-производственный центр Национального университета
гражданской защиты Украины, Харьков
ORSID ID: 0000-0002-8092-1189*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.100

ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

*V. Karlash,
applicant of the National University of Civil Defense of Ukraine, Educational,
Scientific and Production Center of the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkov*

BASICS OF STATE REGULATION IN THE HEALTH CARE SYSTEM OF UKRAINE AT THE PRESENT STAGE

Статья посвящена исследованию основных положений государственного регулирования в системе здравоохранения Украины на современном этапе ее развития. Учитывая процесс реформирования системы здравоохранения, необходимость определения функций и направлений государственного регулирования в данной отрасли имеет высокую степень важности.

Автор раскрывает основные понятия и отличия государственного регулирования именно в системе здравоохранения, выделяя элементы государственного регулирования, которые на сегодняшний день требуют доработки и уточнения нормативно-правовых положений.

Так же в статье рассматривается вопрос выделения взаимосвязанных направлений правового регулирования в сфере здравоохранения, которые предполагают необходимость использования конкретных механизмов и регуляторов для достижения высокого уровня эффективности деятельности во всей системе здравоохранения в целом.

В заключении автор приходит к необходимости изучения отдельных регуляторов на современном этапе развития сферы здравоохранения как социально-политической проблемы, а так же определения наиболее оптимальных путей решения проблемы государственного регулирования такими механизмами осуществления государственного контроля.

This article is devoted to the study of the basic provisions of state regulation in the health care system of Ukraine at the present stage of its development. Given the process of reforming the health care system, the need to determine the functions and directions of state regulation in this industry is of a high degree of importance.

The author reveals the basic concepts and differences of state regulation in the health care system, highlighting elements of government regulation, which today require revision and clarification of legal regulations. The author also identifies differences in public administration and state regulation in the field of healthcare.

In addition, the author notes the need to address the issues of achieving the effectiveness of the health care system, since negative trends cause serious sociopolitical problems and require government intervention.

The article also discusses the issue of identifying interrelated areas of legal regulation in the health sector, which imply the need to use specific mechanisms and regulators to achieve a high level of efficiency in the entire health care system. Among the important gaps in the health care system of Ukraine, the author points to the state of the national health care system, which today does not allow to achieve a high level of activity in the emerging market of medical services.

Based on these problems, the author identifies the main function of state regulation in the field of health care today, which is to create a single legal framework for solving complex legal problems in

the context of reforming economic relations in the system. The solution of this problem, according to the author, lies in the choice of a strategy for community development, the state medical program, taking into account the existing medical standards and state control over them.

In conclusion, the author comes to the need to study individual regulators at the present stage of development of the health sector as a socio-political problem, as well as to determine the most optimal ways to solve the problem of state regulation by such mechanisms of state control.

Статтю присвячено дослідженню основних положень державного регулювання в системі охорони здоров'я України на сучасному етапі її розвитку. З огляду на процес реформування системи охорони здоров'я, необхідність визначення функцій та напрямів державного регулювання в цій галузі має високу ступінь важливості.

Автор розкриває основні поняття та відмінності державного регулювання саме в системі охорони здоров'я, виділяючи елементи державного регулювання, які на сьогоднішній день потребують доопрацювання та уточнення нормативно-правових положень. Так само автором визначені відмінності державного управління та державного регулювання в сфері охорони здоров'я.

Крім цього, автор наголошує на необхідності вирішення питань досягнення ефективності діяльності системи охорони здоров'я, оскільки негативні тенденції викликають серйозні соціально-політичні проблеми і вимагають державного втручання.

У статті розглядається питання виділення взаємопов'язаних напрямів правового регулювання в сфері охорони здоров'я, які передбачають необхідність використання конкретних механізмів і регуляторів для досягнення високого рівня ефективності діяльності у всій системі охорони здоров'я в цілому. Серед значних прогалин у системі охорони здоров'я України автор вказує на стан національної системи охорони здоров'я, яка на сьогоднішній день не дозволяє досягти високого рівня діяльності в умовах несформованого ринку медичних послуг.

Спираючись на зазначені проблеми, автор виділяє головну функцію державного регулювання в сфері охорони здоров'я, яка полягає у створенні єдиної правової основи для вирішення комплексних завдань правового характеру в умовах реформування економічних відносин у системі. Вирішення цієї проблеми, на думку автора, лежить у виборі стратегії з громадського розвитку, державної медичної програмі, з урахуванням діючих медичних стандартів та державного контролю за ними.

У висновку автор приходить до необхідності вивчення окремих регуляторів на сучасному етапі розвитку сфери охорони здоров'я як соціально-політичної проблеми, а також визначення найбільш оптимальних шляхів вирішення проблеми державного регулювання такими механізмами здійснення державного контролю.

Ключевые слова: система здравоохранения, государственное регулирование, государственный контроль, медицинские стандарты.

Key words: health care system, government regulation, government control, medical standards.

Ключові слова: система охорони здоров'я, державне регулювання, державний контроль, медичні стандарти.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Здравоохранение представляет собой систему, которая состоит из социально-экономических и медицинских мероприятий, преследующих цель сохранять и повышать уровень здоровья каждого человека и всего населения страны. Выступая как сложная социально-экономическая система, и являясь при этом специфической отраслью народного хозяйства, здравоохранение способствует обеспечению реализации одного из важных принципов — оказанию высококвалифицированной лечебно-профилактической помощи населению и улучшение состояния его здоровья в целом.

Сегодня здоровье выступает как социально значимый феномен, уровень и состояние которого позволяет говорить о степени развитости и благополучия общества. Проявление негативных тенденций и показателей общественного здоровья при этом становятся серьез-

ной социально-политической проблемой, которая требует приложения усилий не только со стороны государства, но и всего общества в целом.

Достижение здоровья населения обеспечивается посредством постоянных усилий со стороны государственных и общественных структур и граждан, которые принимают участие в общественном процессе. Фактически мы говорим о взаимоотношениях между государственной властью и здравоохранением как частью публичной власти, общественным и индивидуальным здоровьем. Характер таких отношений обуславливает состояние здоровья индивида и общества.

Следует отметить, что система здравоохранения относится к сфере оказания социальной помощи. Поэтому социальная направленность деятельности государства предполагает, что здравоохранение стоит на одном из центральных мест в обществе, поскольку по-

звolyает обеспечивать поддержку определенного уровня здоровья граждан, тем самым оказывая влияние и достижение экономического и социального благополучия общества [4, с. 518].

АНАЛИЗ ПОСЛЕДНИХ ДОСТИЖЕНИЙ И ПУБЛИКАЦИЙ

Здравоохранение направлено на обеспечение гарантии прав граждан на охрану здоровья, его сохранение и восстановление. На наш взгляд, система здравоохранения является не только совокупностью лечебно-профилактических организаций, но также имеет тесную связь с экологией, охраной труда и социальной сферой. Вместе с тем, следует отметить, что множество ученых и практиков в Украине важной функцией здравоохранения указывают поддержку и восстановление индивидуального и общественного здоровья страны.

Вопросы влияния государства на содержание и форму экономических рыночных отношений в сфере здравоохранения, а также необходимость правового обеспечения, являются центральными для хозяйственно-правовой науки. Исследователь З. Задыхайло говорит о том, что реализация государственной экономической политики в данной сфере проходит посредством использования государством разных относительно устойчивых комплексов средств частноправового и публично-правового регулирования [1, с. 150].

Г. Кельзен указывает, что типичный пример публично-правовых отношений представляется административным указом, который вводится с помощью административного органа в виде индивидуальной нормы, посредством чего, тот, кто является адресатом данной нормы, становится юридически обязанным вести свою деятельность относительно указа [2, с. 96].

Следует отметить, что здравоохранение на современном этапе развития нашего государства, находится на важном месте. Его проблемы и особенности не утрачивают своей актуальности ни в теоретическом, ни в практическом плане, что обуславливается ориентацией современного украинского общества на такие ценности как жизнь и здоровье.

ПОСТАНОВКА ЗАДАНИЯ

Целью статьи является определение основных функций и направлений государственного регулирования в системе здравоохранения Украины на современном этапе с учетом существующих проблем развития рынка медицинских услуг.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

Система здравоохранения, как и любая государственная система, подлежит управлению и регулированию со стороны государства. Юридическая литература указывает, что между государственным управлением и государственным регулированием нет принципиальных отличий по целевому назначению. При этом регулирование является непременным элементом государственно-управленческой деятельности, которая связана с осуществлением функции государства и выступает одним из видов государственной деятельности. При управлении государство выполняет регулируемую функцию, также как при регулировании — управляющую. Однако государ-

ственное управление является более широким понятием, чем государственное регулирование [5, с. 2].

В рамках административного права государственное управление представляет собой реализацию государственной власти, которая опирается на законодательство, исполнительно-распорядительных функций в сфере развития экономики и культуры, социального обеспечения и здравоохранения, транспорта и связи, обеспечения безопасности государства и охрану общественного порядка в других областях.

Опираясь на такое понимание, мы можем сказать, что государственное управление можно считать таким видом государственной деятельности, который направлен на реализацию исполнительной власти, деятельность которой при этом способствует обеспечению эффективности протекания процессов, происходящих в обществе и государстве, притом, что на первом плане находится функция государственного регулирования. Среди элементов государственного регулирования выделяются следующие:

- нормативное регулирование с помощью установления общих правил;
- оказание государственной защиты прав и интересов субъектов общественных отношений;
- достижение обеспечения правовой основы деятельности субъектов общественных отношений;
- проведение контроля исполнения правовых норм.

Общество воспринимает здравоохранение как неотъемлемую составляющую уровня и качества жизни, которая занимает важное место в экономическом развитии страны, способствуя обеспечению воспроизводства и качества трудовых ресурсов, создавая основу для устойчивого социально-экономического роста.

В условиях преобразования системы здравоохранения в Украине, в первую очередь необходимо понимать состояние национальной системы здравоохранения с позиции объективной реальности, которая на данном этапе своего развития, не дает возможности реализовать необходимые принципы маркетинговых отношений в условиях формирующегося рынка медицинских услуг.

Таким образом, под государственным регулированием в сфере здравоохранения мы будем понимать совокупность организационно-правовых норм и механизмов государственных органов административно-правового характера, которые направляются на координацию деятельности, способствующей обеспечению мер политического, экономического, правового, социального, культурного, медицинского, санитарно-гигиенического характера, основное назначение которых заключается в сохранении и укреплении физического и психического здоровья населения, поддержку долголетней активной жизни, и предоставление медицинской помощи в случае утраты здоровья.

Государственная деятельность, связанная со здравоохранением, опирается на Основы законодательства Украины о здравоохранении от 19 ноября 1992 года (далее — Основы). Опираясь на положение статьи 12 Основ, понятие здравоохранения представляет собой одно из приоритетных направлений государственной деятельности.

Государство является субъектом формирования политики здравоохранения в Украине, обеспечивая его реализацию среди населения страны. При этом следует отметить, что законодательство о здравоохранении опирается на конституцию Украины, состоит из Основ и иных принятых актов законодательства, которые регулируют общественные отношения в области здравоохранения.

Конституция Украины определяет ее как социальное государство, которое направляет свою политику на создание необходимых условий для обеспечения достойного уровня жизни населения, тем самым способствуя обеспечению права граждан на охрану здоровья. Помимо этого конституционно закреплено и такое направление государственной политики как реализация государственных программ социального развития. Все это составляет обязательства государства перед обществом по применению всех средств государственного регулирования отрасли.

В. Юсупов отмечает, что только государство выступает как субъект правового регулирования, в виде его органов или уполномоченных учреждений. Тем самым в правовом регулировании в сфере здравоохранения фактически можно выделить две взаимосвязанные части:

1. Правовое регулирование организации здравоохранения.
2. Правовое регулирование осуществления права на охрану здоровья [3, с. 19].

Такая взаимосвязь указанных частей правового регулирования сферы здравоохранения, на наш взгляд, определяет важность их органического и последовательного развития. В связи с этим главной функцией государственного регулирования здравоохранения выступает создание правовой основы для комплексных средств правового характера, учитывая также создание правовой основы экономических отношений в протекающем процессе реформирования всей отрасли. При этом важным моментом, который необходимо принимать в расчет, выступает существующая избыточность функций государства в обеспечении бесплатной медицинской помощи, позволяя тем самым налаживать устойчивую систему обеспечения права человека на здоровье. Такое положение предполагает выбор направления по усилению и расширению публично-правового регулирования в сфере здравоохранения для реализации права граждан страны на получение гарантированного уровня здравоохранения.

Охрана здоровья населения предполагает, что государственное регулирование будет устанавливать общие правила и порядок для осуществления медицинской деятельности, в том числе по оказанию медицинской помощи, уровню ответственности за соблюдение установленных правил, а также особенности влияния государства и его органов на деятельность организаций здравоохранения.

Такое регулирование должно быть основано на законно определенной стратегии по общественному развитию, государственной медицинской программе, а также учитывать медицинские стандарты и механизм обязательного их выполнения, государственный контроль и административно-правовое принуждение.

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Таким образом, в сфере здравоохранения государственное регулирование предполагает создание необходимых условий для эффективной и успешной деятельности учреждений здравоохранения. Среди основных его направлений на современном этапе важным является определение целей и задач осуществления государственно-правового регулирования, а также понимание какие конкретно результаты должны быть достигнуты. Учитывая тот факт, что действующее законодательство Украины не имеет на сегодняшний день целостного механизма государственного регулирования рыночных экономических отношений, за исключением отдельных нормативных механизмов по применению регуляторов (лицензирование, порядок определения цен и тарифов и т.п.), необходимым становится определение возможных путей государственного регулирования за механизмами функционального назначения каждого средства регулирования. Такая проблема является перспективной для дальнейших исследований на этапе реформирования системы здравоохранения в Украине.

Литература

1. Задихайло Д. Держава та економічне ринкове середовище: господарсько-правовий аспект // Вісник Академії правових наук України. — № 3 (42), Харків. — 2005. — С. 149—161.
2. Кельзен Ганс. Чисте правознавство: 3 дод.: Пробл. справедливості / Пер. з нім. О. Макровольського. — К.: Юніверс, 2018. — 496 с.
3. Юсупов В. Удосконалення правового забезпечення функціонування державної економічної політики // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 10. — С. 18—21.
4. Britt L.D., Hoyt D.B., Jasak R., et al. Health care reform: impact on American surgery and related implications. *Ann Surg.* 2013 Oct; 258(4):517—526.
5. Cutler D.M., Davis K., Stremikis K. The impact of health reform on health system spending. *Issue Brief (Commonw Fund)* 2010; 88:1-14

References:

1. Zadykhail, D. (2005), "State and economic market environment: economic and legal aspect", *Visnik Akademiyi pravovih nauk Ukrayini*, No. 3 (42), pp. 149—161.
2. Kelensen, Hans (2018), *Chiste pravoznavstvo: Z dod.: Probl. spravedlivosti* [Pure Law: From Appendix: Probl. Justice], Yunivers, Kyiv, Ukraine.
3. Yusupov, V. (2005), "Improvement of legal support for the functioning of the state economic policy", *Pidpriyemnictvo, gospodarstvo i pravo*, No. 10, pp. 18—21.
4. Britt, L.D. Hoyt, D.B. Jasak, R. et al. (2013), "Health care reform: impact on American surgery and related implications", *Ann Surg.* Vol. 258, no 4. pp. 517—526.
5. Cutler, D.M. Davis, K. and Stremikis, K. (2010), "The impact of health reform on health system spending", *Issue Brief (Commonw Fund)*, vol. 88, pp. 1—14.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2019 р.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

А. Lukijanchuk,
postgraduate student of the Interregional Academy of Personnel Management

STATE REGULATION OF REPRODUCTION OF RESOURCE POTENTIAL AGRICULTURAL SECTOR

Зазначено, що ресурсний потенціал як система розташовується в деякому середовищі, яку можна розділити на дві складові — фізичне середовище (географічне розташування, клімат, споживачі, партнери, конкуренти та ін.) і абстрактне середовище (правова система, традиції і норми поведінки, рівень освіти та ін.). Визначено, що закономірністю, властивою державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору, є адитивність. Вона полягає в поведінці об'єкта, що складається із сукупності частин, абсолютно не пов'язаних між собою; тут зміна в кожній частині залежить тільки від самої цієї частини. Таку властивість називають фізичною адитивністю, незалежністю, відокремленістю. Обґрунтовано, що ефективна реалізація державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору нерозривно пов'язані з функціонуванням і розвитком АПК. Ця обставина не тільки визначає її цільове призначення та основні параметри, але і динамічні характеристики. А отже, необхідний регулярний аудит ресурсного потенціалу в цілому та його основних компонент, коригування цілей і забезпечення реалізації його функціонального призначення, адекватні безперервно мінливих умов і вимог. Визначено, що специфіка формування державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору полягає, крім галузевих структурних характеристик, і в особливостях управління процесами його формування, розвитку, відтворення і реалізації. Формування і використання деяких його компонент являє собою керовані процеси, інших — некерівані, третє — умовно керовані в силу природно-штучного характеру досліджуваної нами системи. Розроблено структуру бюджетної підтримки розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору.

It is noted that the resource potential as a system is located in a certain environment, which can be divided into two components: the physical environment (geographical location, climate, consumers, partners, competitors, etc.) and the abstract environment (the legal system, traditions and norms of behavior, the level of education etc.). It is determined that the regularity inherent in the state regulation of the development of the resource potential of the agrarian sector is additivity. It consists in the behavior of the object, consisting of a set of parts that are not completely interconnected; here the change in each part depends only on this part. This property is called physical addiction, independence, isolation. It is substantiated that effective implementation of the state regulation of the development of the resource potential of the agrarian sector is inextricably linked with the functioning and development of agro-industrial complex. This circumstance not only determines its intended purpose and basic parameters, but also dynamic characteristics. Consequently, a regular audit of the resource potential as a whole and its main components is necessary, adjusting the goals and ensuring the realization of its functional purpose, adequate to continuously changing conditions and requirements. It is determined that the specificity of the formation of state regulation of the

development of the resource potential of the agrarian sector is, in addition to the structural characteristics, and in the peculiarities of the management of the processes of its formation, development, reproduction and realization. Formation and use of some of its components are managed processes, others — unmanaged, and the third — conditionally driven by virtue of the natural and artificial nature of the system under study. The structure of budget support for the development of the resource potential of the agrarian sector has been developed.

Ключові слова: державне регулювання, відтворення ресурсного потенціалу, аграрний сектор, аудит, цільове призначення, агро-промисловий комплекс.

Key words: state regulation, reproduction of resource potential, agrarian sector, audit, purpose, agro-industrial complex.

ВСТУП

Більшість вчених розглядає державне регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору як складну безперервно відтворюється систему, елементами якої є всі його ресурсні компоненти (природний, трудовий, фінансовий, підприємницький, інформаційний, матеріально-технічний, технологічний, інституційний). А зв'язки між ними визначаються соціальними, економічними, політичними, інфраструктурними та іншими факторами, що зумовлюють функціонування і розвиток аграрного сектору.

Такий підхід означає, що ресурсний потенціал як система розташовується в деякому середовищі, яку можна розділити на дві складові — фізичне середовище (географічне розташування, клімат, споживачі, партнери, конкуренти та ін.) і абстрактне середовище (правова система, традиції і норми поведінки, рівень освіти та ін.) [1, с. 23]. Фізичне середовище в нашому випадку багато в чому визначається регіональною приналежністю сільського господарства. Хоча і абстрактна середовищу також в значній мірі залежить від регіональних умов — соціальних і господарських. Хоча в умовах глобалізації дослідження ресурсного потенціалу регіональними рамками навряд чи можливо і методично доцільно.

Сама ж система ресурсного потенціалу аграрного сектора країни є обмеженою, хоча і досить складною, системою. Зазначені обмеження диктуються насамперед, природно-кліматичними і соціально-демографічними умовами ведення сільського господарства.

Складна єдність процесів взаємодії досліджуваної нами системи з середовищем в теорії систем визначається сукупністю різноманітних різнорівневих комунікацій і відповідає, відповідно, системної закономірності комунікативності, одним з аспектів реалізації якої є формування певної ієрархії систем. Система державного регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору не ізольована від інших систем, але пов'язана безліччю комунікацій з навколишнім середовищем, яка представляє собою складне і неоднорідне освіту, що містить: надсистему (систему більш високого порядку, що задає вимоги і обмеження даній системі); елементи або підсистеми (нижчележачі, підвідомчі системи); системи одного рівня з даною. Така складна єдність

системи із середовищем названа закономірністю комунікативності. У нашому випадку мова йде про ієрархічну структуру ресурсного потенціалу аграрного сектору. Зокрема можна розглядати рівні світ-країна-регіон-місто-підприємство. Слід також розглядати закономірність комунікативності і в напрямі "всередину" досліджуваної системи ресурсів по відношенню до її підсистем і компонентів. Роль комунікативної складової в процесах функціонування і розвитку ресурсного потенціалу нині стрімко зростає. Це пов'язано зі згадуваними вище процесами глобалізації, зокрема зі вступом до Світової організації торгівлі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Багато відомих іноземних та вітчизняних науковців присвячують власні праці дослідженню питань державного регулювання аграрного сектору та його покращанню. Серед закордонних дослідників слід окремо виділити Е. Вайнінга, Д. Веймера, Д. Кейнса, Ф. Кене, К. Маркса, А. Маршала, Д. Рикардо, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Фрідмана, П. Хейне, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера, а також інших відомих економістів. На думку багатьох вітчизняних учених, серед яких В.Я. Амбросов, Л.І. Михайлова, О.В. Ульянов, А.М. Стельмашук, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, П.І. Гайдуцький, Б.Й. Пасхавер та ін., незважаючи на тривалий період реформ в аграрному секторі України, застосовані інструменти державної підтримки розвитку аграрного сектору виявилися неефективними, причому як внутрішні, у вигляді різноманітних способів державного регулювання, так і зовнішні, які використовувалися в межах торговельно-економічних відносин із зарубіжними країнами.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз державної підтримки аграрного сектору України і обґрунтування напрямів удосконалення та оптимізації механізмів державного регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Емерджентність (від англ. Emergence — виникнення, явище нового) — це виникнення в системі нових

Рис. 1. Системні аспекти формування, використання та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору

інтеграційних якостей, не властивих її компонентів. Емерджентність є однією з форм прояву діалектичного закону переходу кількісних змін у якісні (про те, що об'єднання елементів створює нову якість, людство знало давно, ще з часів Аристотеля). З цієї закономірності випливає важливий практичний висновок: неможливо передбачити властивості системи в цілому, розбираючи і аналізуючи її по частинах [2, с. 236].

Емерджентним ефектом системи державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору полягає в забезпеченні сприятливих умов для сталого функціонування і розвитку аграрного сектора економіки регіону (країни, підприємства). Параметри розглянутого ресурсного потенціалу аграрного сектора визначаються, з одного боку, природними і соціально-економічними умовами господарювання — внутрішніми і зовнішніми, а з іншого — цільовими установками розвитку аграрної економіки країни, регіону, муніципального освіти, підприємства. Особливо слід згадати значимість агропродовольчого виробництва, а отже, і відповідного ресурсного потенціалу для життєзабезпечення соціуму.

Цілісність будь-якої системи виникає завдяки зв'язкам в системі, які здійснюють перенесення властивостей кожного елемента системи до всіх інших елементів. Завдяки абсолютно жорстким зв'язкам така система

може перебувати тільки в одному стані. Абсолютно жорсткі зв'язки припускають передачу властивостей від елемента до елемента без втрат, тоді вплив на будь-який елемент системи тотожно відіб'ється у всіх елементах і в системі в цілому. У реальних системах зв'язки між елементами не є абсолютно жорсткими, через що система може перебувати в кількох станах. У цьому випадку вплив на елемент системи відіб'ється у всіх елементах і в системі в цілому, але з таким собі "загасанням". Наслідком цілісності є наявність побічних ефектів як позитивних, так і негативних. Властивість цілісності проявляється в тому, що впливу або зміни в одній або декількох компонентах неминуче відбиваються в тій чи іншій мірі і на стані інших компонент [3]. Це вказує на особливу значущість структурних характеристик ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки.

Закономірністю, властивою державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору, є адитивність. Вона полягає в поведінці об'єкта, що складається із сукупності частин, абсолютно не пов'язаних між собою; тут зміна в кожній частині залежить тільки від самої цієї частини. Таку властивість називають фізичною адитивністю, незалежністю, відокремленістю. Якщо зміни в системі представляють собою суму змін в її окремих частинах, то така поведінка називається відокремленою. Властивість фізичної адитивності про-

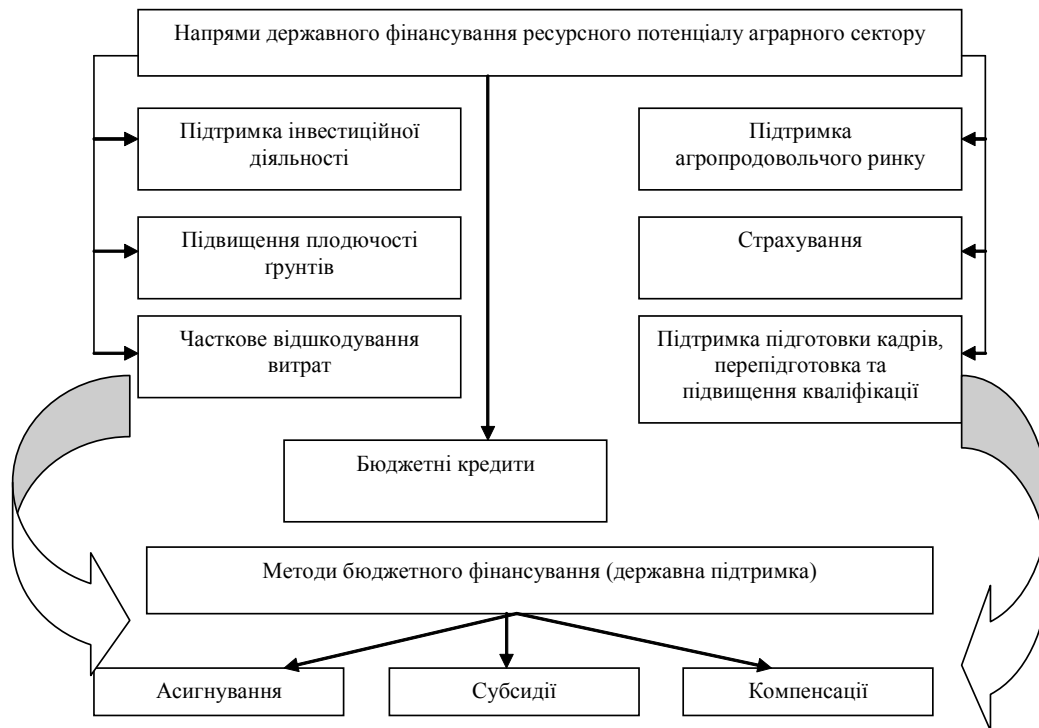

Рис. 2. Структура бюджетної підтримки розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору

являється у системи, як би розпалася на незалежні елементи. У цьому крайньому випадку, коли ні про яку систему говорити вже не можна, ми отримуємо деяку вироджену систему [4, с. 9].

Таким чином, досліджуваний нами системний об'єкт, як соціально-економічна система, в значній мірі може бути віднесено до розряду штучних систем, точніше, природно-штучних (або природно-штучних). А значить, при її формуванні та відтворенні слід керуватися такими принципами: орієнтація на природні умови господарювання; соціальна відповідальність і значущість; функціональна визначеність; вдосконалення структури і процесів; облік факторів зовнішнього середовища; ефективність функціонування; постійний аналіз стану і тенденцій розвитку для забезпечення превентивного характеру управління.

Ефективна реалізація державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору нерозривно пов'язані з функціонуванням і розвитком АПК. Ця обставина не тільки визначає її цільове призначення та основні параметри, але і динамічні характеристики. А отже, необхідні регулярний аудит ресурсного потенціалу в цілому та його основних компонент, коригування цілей і забезпечення реалізації його функціонального призначення, адекватні безперервно мінливих умов і вимог [5].

Специфіка формування державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору полягає, крім галузевих структурних характеристик, і в особливостях управління процесами його формування, розвитку, відтворення і реалізації. Формування і використання деяких його компонент являє собою керовані процеси, інших — некеровані, третє — умовно керовані в силу природно-штучного характеру досліджуваної нами системи. Тобто тут слід говорити про параметри функціонування та управління системою аграрного ре-

сурсного потенціалу як "сукупності умов, що характеризують режим роботи системи" [6], можливості та обмеження управління, обумовлених зовнішніми і внутрішніми умовами системи аграрних ресурсів. Причому ці умови істотно варіюють в просторі і в часі. Частина обмежень є базовими (глобальними) — природні та соціально-демографічні. Інші не є настільки жорсткими і в певному сенсі мають локальний характер (кадри, технології, фінанси та ін.).

Основні системні аспекти формування державного регулювання розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору, на нашу думку, можна представити в наступному вигляді (рис. 1).

У єдиний процес їх об'єднують три взаємопов'язані і взаємообумовлені стадії: формування, використання і відтворення ресурсного потенціалу.

Саме їх послідовна і ефективна реалізація дозволить найкращим чином здійснювати функціонування аграрного сектора країни. Управлінські впливи на систему ресурсного потенціалу аграрного виробництва на рівні держави, регіону, муніципалітету, підприємства мають, на наш погляд, три основні аспекти [7, с. 64]. Перший полягає в їх фактоутворюючому впливі.

Тобто мова йде про управління за допомогою формування відповідного середовища (зовнішнього та внутрішнього). Це можна віднести і до політичного компоненту, і фінансовому, і до екологічному, і до інших. Другий — власне ресурсоутворюючий. Тут слід зазначити знову, що формування не всіх факторів аграрного виробництва є керованим, наприклад, природно-кліматичний фактор. Частина зазначених процесів є частково керованою, зокрема це можна віднести до земельних ресурсів в їх якісному і кількісному аспектах. І, нарешті, третій — це реалізація ресурсного потенціалу.

Адже навіть оптимальний ресурс марний без належного його використання. Тут ми спостерігаємо двосто-

ронній процес — структура і масштаби виробництва задають параметри ресурсного потенціалу, а потенціал, в свою чергу, визначає можливості виробництва [8, с. 141]. Тобто мають місце відносини типу "попит-пропозиція". Відзначимо, що ця схема може бути застосована для всіх ієрархічних рівнів аграрного сектора — від загальнодержавного до рівня конкретного сільськогосподарського підприємства.

Безпосередньо державне фінансування аграрного сектора України структуровано, як показано на рисунку 2. Напрями фінансування з метою підтримки товаровиробників задаються економічної і технологічної специфікою галузі і покликані охопити ключові сегменти господарської діяльності одержувачів.

ВИСНОВКИ

У зв'язку зі складністю і багатогранністю досліджуваних об'єктів і процесів тепер розглянемо більш детально системні аспекти державного регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору. В першу чергу слід вести мову про утворення державного регулювання ресурсного потенціалу аграрного сектору з необхідним (і можливим) емерджентним ефектом, як необхідної умови сталого розвитку агропромислового комплексу. І хоча методологічні питання цілеспрямованого отримання такого заданого ефекту нині не досліджені в необхідній мірі, на наш погляд, певною мірою можна і потрібно управляти відповідними процесами. При цьому обов'язково слід брати до уваги ту обставину, що принципово не слід виходити лише з адитивного підходу до формування системи ресурсів, а також обов'язково враховувати неоднакову пріоритетність і значимість різних видів ресурсів.

Ми маємо на увазі ті види ресурсів, без яких у принципі неможливо сільськогосподарське виробництво, такі як земля, праця, капітал. Вони, по суті, формують властивість робастності (нечутливості до малих відхилень від припущень) системи, тобто забезпечують її функціонування навіть при деякому ослабленні окремих елементів. Виконання цієї умови вимагає деякої функціональної надмірності зв'язків між елементами ресурсного потенціалу. Однак надмірна надмірність знижує ефективність функціонування системи, бо фактично "заморожує" деяку частину ресурсів, а отже, необхідний певний баланс між дотриманням вимог стійкості та ефективності системи ресурсів. Ця ситуація ускладнюється ризиковим характером аграрного сектора.

При цьому слід зазначити, що за емерджентним ефектом неминує "стягується плата", що складається у втраті деяких властивостей, характерних для об'єднюються суб'єктів. Наприклад, використання певних технологій в сільськогосподарському виробництві обмежує можливості використання трудового і матеріально-технічного компонентів. У силу цього необхідно враховувати, що інтеграційні процеси не повинні пригнічувати корисні властивості інтегрованих підсистем.

Література:

1. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: автореф. дис. на здобуття вчен. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.03 — еко-

номіка та управління національним господарством / А.Д. Діброва. — К., 2008. — 40 с.

2. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. — Ужгород: ІВА, 2005. — 400 с.

3. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закону України, затверджений Верховною Радою УРСР за № 400-XII від 17 жовт. 1990 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/250-17> <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/400-12>

4. Гатаулин А.М. О системном подходе к оценке экономической эффективности в АПК / А.М. Гатаулин // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2006. — № 8. — С. 8—11.

5. Про державний бюджет України на 2018 рік: Закон України за № 2246-VIII від 07 груд. 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>

6. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України за № 1877-IV від 24 черв. 2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

7. Чернієнко О.О. Сучасні проблеми державного регулювання ринку цукру / О.О. Чернієнко // Економіка АПК. — 2012. — № 2. — С. 61—65.

8. Румик І.І. Оцінка загроз продовольчої безпеки України / І.І. Румик // Збірник наукових праць "Вчені записки Університету економіки та права "КРОК". — Вип. 32. — Т. 2. — К., ВНЗ "Університет економіки та права "Крок", 2012. — С. 137—143.

References:

1. Dibrova, A.D. (2008), "State regulation of agricultural production", Ph.D. Thesis, Ekonomy, Kyiv, Ukraine.

2. Mohyl'nyj, O. M. (2005), *Rehuliuвання ahrarnoi sfery* [Regulation of agrarian sphere], IBA, Uzhgorod, Ukraine.

3. Verkhovna Rada of Ukraine (1990), The Law of Ukraine "On the Ratification of the Protocol on the Accession of Ukraine to the World Trade Organization", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/250-17> (Accessed 30 May 2018).

4. Hataulyn, A.M. (2006), "About the system approach to the evaluation of economic efficiency in the agroindustrial complex", *Ekonomika sel'skokhoz'iajstvennykh y pererabatyvaiuschykh predpriyatiy*, vol. 8, pp. 8—11.

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2018", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (Accessed 30 May 2018).

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On State Support for Agriculture in Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (Accessed 30 May 2018).

7. Cherniienko, O.O. (2012), "Modern problems of state regulation of sugar market", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 61—65.

8. Rumyk, I.I. (2012), "Estimation of threats to Ukraine's food security", *Zbirnyk naukovykh prats' Vcheni zapysky Universytetu ekonomiky ta prava*, vol. 32, no. 2, pp. 137—143.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2019 р.

Я. М. Біляєв,
аспірант, Національна академія державного управління при Президентові України
ORCID ID: 0000-0002-5848-6790

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.109

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ

Y. Bilyaev,
graduate student of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
ORCID 0000-0002-5848-6790

PERSONAL SECURITY OF THE STATE POLICY TO PROVIDE SOCIAL MOBILITY OF YOUTH

У статті встановлено, що сьогодні відбувається активний розвиток державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді. Провідними суб'єктами державної молодіжної політики виступають місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування, що на основі правової бази забезпечують інформування, консультування та сприяння професійній, культурній, міграційній, трудовій мобільності молоді. Молодіжні (регіональні) центри є основними молодіжними інститутами забезпечення соціальної мобільності на регіональному рівні. Активними учасниками, що забезпечують інформування молоді про їх можливості у професійному розвитку, виступають інститути громадянського суспільства. Державна політика спрямована на поступове збільшення та розвиток кадрового забезпечення, що проявляється у збільшенні працівників, що працюють з молоддю у різних напрямках та сферах діяльності. Визначено, що державні службовці молодіжної сфери та представники молодіжних громадських організацій є одними з найбільш активних суб'єктів кадрового забезпечення соціальної мобільності, зокрема в професійному напрямі.

It is stated in the article that today active development of state policy in the field of ensuring social mobility of youth is taking place. The leading actors of the state youth policy are the local executive authorities; bodies of local self-government, which, on the basis of the legal basis, provide information, counseling and promotion of professional, cultural, migratory, and labor mobility of young people. Youth (regional) centers are the main youth institutions providing social mobility at the regional level. Active actors providing information to young people about their opportunities for professional development are civil society institutes. State policy is aimed at the gradual increase and development of staffing, which manifests itself in increasing the number of employees working with young people in different areas and fields of activity. It is determined that civil servants of the youth sphere and representatives of youth public organizations are among the most active subjects of personnel provision of social mobility, in particular in the professional field. The article states that education is an important channel for social movements of individuals (usually ascending ones) to more complex types of labor, higher incomes and status. Along with this, education also plays a role in social selection, because it divides individuals into flows, which is based on the individual level of abilities and cultural features of the micro-environment of the student's primary socialization. Youth (regional) centers are the main youth institutions providing social mobility at the regional level. Active actors providing information to young people about their opportunities for professional development are civil society institutes. State policy is aimed at the gradual increase and development of staffing, which manifests itself in increasing the number of employees working with young people in different areas and fields of activity. As a result, the participation of young people in various spheres of society's

life is intensifying. The most effective tool for the socialization of the younger generation is youth organizations. The statistics of recent years show an increase in the number of youth organizations and organizations working with young people.

Ключові слова: соціальна мобільність, державна молодіжна політика, кадрове забезпечення, молодь.
Key words: social mobility, state youth policy, staffing, youth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні в Україні існує потреба у впровадженні більш прагматичної та обгрунтованої державної політики у молодіжній сфері, що означає підготовку молоді як суспільно активних громадян, здатних до життя у самоорганізованій громаді та суспільстві. Обмежені матеріальні ресурси держави, нерозвиненість інститутів громадянського суспільства, відсутність механізму залучення молоді і творчого запозичення позитивного зарубіжного досвіду та узгодження національної молодіжної політики з молодіжною політикою ЄС виступають одними з головних проблем забезпечення соціальної мобільності молоді. В таких умовах надзвичайно актуальним завданням державної молодіжної політики виступає розвиток кадрового забезпечення державної політики у цьому напрямку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти цієї проблематики досліджували соціологи і філософи (С. Ліпсет, К. Девіс, Б. П. Р. Громова, Е. Дюркгейм, О. Дункан, М. Вебер, Т. Заславська, П. Сорокін, Н. Коваліско, та ін.) економісти (В. Данюк, К. Миккульський, Н. Мурадян, К. Маркс, О. Стахів та ін.), психологи (Б. Ананьєв, Н. Михайлова, О. Леонтьєв, Г. Вайзер, А. Маркова, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.). Останні дослідження присвячені окремим аспектам проблематики: Н.М. Чернуха [16] розглядає передумови соціальної мобільності молоді; Ю.В. Годован, Н.О. Ніколаєнко [5] вивчали соціальну мобільність молоді України як складову політичної соціалізації молоді; ОМ. Балакireва, Ю.В. Середа, Д.А. Дмитрук [14] вивчали процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві; О.А. Болотська [3] виявила чинники соціальної мобільності сучасної молоді; А. Батюк [2] характеризує державне сприяння реалізації трудового потенціалу молоді; соціально-професійну мобільність в умовах сучасної освіти розглянуто у дослідженні А.О. Ярошенко [14]. Проте потребує вивчення кадрове забезпечення державної політики щодо соціальної мобільності, адже саме від чисельності та якості кадрового складу, його компетентностей залежить розвиток державної молодіжної політики та сприяння просування молоді в соціальних позиціях.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є оцінювання сучасного стану та особливостей кадрового забезпечення державної політики щодо соціальної мобільності молоді в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під соціальною мобільністю розуміємо зміну людиною чи групою соціальної позиції в ієрархічній структурі суспільства. Освіта виступає важливим каналом соціальних переміщень індивідів (як правило висхідних) до більш складних видів праці, вищих доходів та статусу. Поряд з цим, освіта відіграє і певну роль у соціальній селекції, адже вона розділяє індивідів на потоки, в основі чого лежить індивідуальний рівень здібностей та культурні особливості мікросередовища первинної соціалізації учня. Загальна середня школа дає індивідам неоднакову освіту, нерівний розвиток здібностей і навичок, що підтверджується, як правило, сертифікатами встановлених зразків і є умовою зайняття відповідних місць у системах поділу праці. Така диференціація вже програмує майбутній статус учнів і так само істотно впливає на різноманітність і мобільність суспільства [7].

Соціальна мобільність молоді характеризується обсягом, інтенсивністю і напрямками найважливіших потоків руху, певним соціальним механізмом, рушійними силами, прямими наслідками для суспільства. Економісти розглядають трудову, професійну мобільність індивідів, враховуючи зміну кількості та якості робочих місць. Вони зосереджуються переважно на дослідженні економічних аспектів мобільності робочих місць, а відтак — на міграційній здатності працівників (наприклад, на витратах на їх перепідготовку і переміщення). Отже, мобільність індивідів вивчається економістами як чинник економічних процесів [16, с. 148]. Втім, соціологи ж зосереджують увагу на переміщеннях індивідів, їх шансах на кар'єру, а також на фактах її усвідомлення, на цілях і мотивах; економічні явища аналізуються як чинники формування трудової мобільності. Соціальна мобільність як міждисциплінарне поняття, що виражається в професійному, кваліфікаційному, соціальному, галузевому, територіальному та інших переміщеннях індивідів, є своєрідною формою їх адаптації до нових технологічних і економічних умов функціонування [5].

Що стосується основної і найпоширенішої класифікації соціальної мобільності молоді, то, згідно з нею, виділяють її види: вертикальна і горизонтальна соціальна мобільність. Вертикальна мобільність, у свою чергу, в залежності від напрямку переміщення поділяється на висхідну (соціальний підйом, рух вперед) та низхідну (соціальний спуск, рух донизу) мобільність. Горизонтальна мобільність передбачає перехід індивіда з одного соціального прошарку до іншого, що розташовується на тому ж рівні. Цей тип мобільності може бути

Таблиця 1. Динаміка чисельності працівників та діючих установ, що працюють з молоддю, в Україні у 2016—2020 роках

Найменування завдання	Найменування показників виконання завдання	Одиниця виміру	Усього	Значення показників				
				у тому числі за роками				
				2016	2017	2018	2019	2020
Набуття молодими людьми знань, навичок та інших компетентностей поза системою освіти (розвиток неформальної освіти)	Чисельність працівників, що працюють з молоддю, із числа державних службовців молодіжної сфери і представників молодіжних громадських організацій, що брали участь у програмі «Молодіжний працівник»	Осіб	144756	19356	23281	28761	35892	37466
	Кількість діючих установ, що працюють з молоддю	Одиниць	18	18	18	18	18	18
	Кількість досліджень/опитувань/моніторингів про становище молоді в Україні	->-	14	1	2	3	4	4

Джерело: [11].

пов'язаний зі зміною місця проживання (міграція), переходом до іншої релігійної групи (зміна віросповідання) тощо [4, с. 85].

Молодь як соціально-демографічна група (вік 14—34 роки) складає чверть (27%) від загальної чисельності усього населення України. За офіційними даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2018 року абсолютна чисельність молоді становила 11 млн 227,951 тис. Порівняно з 2017 роком кількість молоді зменшилась на 302273 осіб. Варто зазначити, що частка молоді в загальній чисельності населення нашої країни за останні п'ять років щодалі знижується.

Відповідно до Указу Президента "Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки України" від 1 лютого 2012 року № 45/2012 [12] однією з основних цілей та завдань державної кадрової політики є реалізація державної кадрової політики, яка має бути спрямована на досягнення високого рівня розвитку людського потенціалу держави, задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації, гідної оплати праці в соціальному аспекті.

Для забезпечення підготовки працівників, які працюють з молоддю, із залученням державних службовців молодіжної сфери та представників громадських організацій існує програма "Молодіжний працівник", реалізація якої визначена одним із пріоритетних завдань Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2016—2020 рр. З метою ефективної реалізації програми на національному та регіональному рівнях затверджено наказ Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 № 4224 "Про затвердження Порядку реалізації програми "Молодіжний працівник" [15].

Постановою КМУ від 18 лютого 2016 р. № 148 "Про затвердження Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2016—2020 роки [11] та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України визначено два варіанти реалізації підтримки соціальної мобільності молоді:

1. Перший варіант реалізації Програми полягає у застосуванні традиційного механізму організації роботи з молоддю — на основі діючої управлінської вертикалі: центральні органи виконавчої влади — структурні підрозділи з питань молоді та спорту місцевих держадміністрацій — молодь. Проте така модель, як правило, майже цілком орієнтована на розв'язання проблем за

рахунок бюджетних коштів, нівелює управлінську роль молодіжних громадських об'єднань, обмежує активність органів місцевого самоврядування.

2. Другий, оптимальний варіант реалізації Програми дасть змогу досягнути мету, оскільки забезпечить:

— спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства: молодіжними та дитячими громадськими організаціями; організаціями, установами та закладами, що працюють з молоддю і волонтерами, за безпосередньою участю молоді;

— підтримку соціально значущих проектів інститутів громадянського суспільства, зокрема молодіжних та дитячих громадських організацій;

— посилення роботи з розвитку міжнародного молодіжного співробітництва, сприяння інтеграції молоді у світову та європейську молодіжну спільноту;

— застосування кращих досягнень світової та європейської практики формування та реалізації політики у молодіжній сфері.

У межах програми також передбачено щорічне збільшення підготовки працівників на 50 осіб, які працюють з молоддю, із залученням державних службовців молодіжної сфери і представників молодіжних громадських організацій та забезпечення видачі зазначеним працівникам відповідних сертифікатів.

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016—2020 роки [13] важливим кроком реалізації Стратегії є кадрове забезпечення процесу національно-патріотичного виховання дітей та молоді. У зв'язку з цим зусилля державних органів і неурядових організацій зосереджуються на організації підготовки фахівців із національно-патріотичного виховання дітей та молоді, підвищенні кваліфікації фахівців, які працюють у цій сфері, оволодінні ними знаннями, уміннями і навичками, розробленні для цього відповідних навчальних програм, що забезпечить ефективне впровадження змісту національно-патріотичного виховання, визначеного Стратегією.

Удосконалення професійної компетентності фахівців із національно-патріотичного виховання має відбуватися за допомогою сучасних інтерактивних форм і методів роботи.

У Постанові КМУ від 20 грудня 2017 р. № 1014 "Про затвердження типових положень про молодіжний центр

та про експертну раду при молодіжному центрі" [9] визначено, що молодіжний центр — це установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді, а його метою виступає соціалізація та самореалізація молоді; інтелектуальний, моральний, духовний розвиток молоді, реалізація її творчого потенціалу; національно-патріотичне виховання молоді; популяризація здорового способу життя молоді; працевлаштування молоді та зайнятості у вільний час, молодіжне підприємництво; забезпечення громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства; підвищення рівня мобільності молоді.

Відповідальними за діяльність молодіжних центрів в Україні є органи місцевого самоврядування, а засновниками можуть бути юридичні та фізичні особи.

У Постанові КМУ "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України" від 20 грудня 2017 р. № 1014 [10] визначено, що основними завданнями регіонального (місцевого) центру є:

- 1) сприяння створенню та розвитку місцевих центрів на території регіону;
- 2) забезпечення участі місцевих центрів у виконанні загальнодержавних та інших програм з питань молодіжної політики;
- 3) здійснення організаційно-правового, методичного та інформаційного забезпечення діяльності місцевих центрів;
- 4) здійснення інформаційно-просвітницької роботи серед місцевих центрів, формальних і неформальних структур молодіжного громадянського суспільства та молоді регіону, зокрема організація та проведення конференцій, засідань, форумів, семінарів, тренінгів, акцій, наметових таборів; замовлення видавничої продукції; вивчення громадської думки, використання соціальної реклами, забезпечення можливостей для неформальної освіти молоді;
- 5) вивчення, аналіз та впровадження інноваційних форм і методів роботи з молоддю;
- 6) працевлаштування молоді та забезпечення зайнятості у вільний час, розвиток молодіжного підприємництва;
- 7) забезпечення громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства;
- 8) підвищення рівня мобільності молоді.

В Україні створено та діє 16 обласних молодіжних центрів праці та молодіжний центр праці у м. Києві. З метою забезпечення зайнятості молоді у вільний від навчання час молодіжні центри праці створюють молодіжні трудові загони. Членами загону можуть бути учні загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів, студенти та курсанти вищих навчальних закладів, а також інші категорії молоді [6]. Протягом першого півріччя 2014 року в Україні було створено 873 молодіжних трудових загонів, участь у яких взяли 17397 осіб [8].

У 2015 році в Україні було розроблено Законопроект "Про молодь" (№ 3621), який включав найкращий світовий досвід, був розроблений за участі молодіжних організацій. Відповідно Законопроекту, молодіжна політика — складова політики держави, сукупність соціальних, національних, соціокультурних ідей, принципів та моделей розвитку, спрямована на

створення сприятливих умов для повноцінного становлення особистості молодої особи, її успішної інтеграції у суспільне життя, а також на її залучення до управління на місцевому, регіональному і національному рівні; ґрунтується на моделі відкритого розвитку, що спонукає молодих осіб проявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, бути залученими і мати змогу визначати пріоритети та методи здійснення молодіжної політики.

Основними напрямками молодіжної політики в Україні є:

- 1) культурний розвиток і мобільність молоді, молодіжні обміни;
- 2) освіта, національно-патріотичне виховання і громадянська освіта молоді;
- 3) здоров'я і фізичний розвиток, статева освіта молоді;
- 4) зайнятість і працевлаштування молоді;
- 5) молодіжне житло і будівництво;
- 6) соціальна підтримка вразливої та сільської молоді, молодих сімей;
- 7) доступ до інформації, правовий захист молоді.

Відповідно, кадрове забезпечення можна класифікувати залежно від напрямку державної молодіжної політики у сфері розвитку соціальної мобільності молоді.

Реалізація заходів Державної програми "Молодь України" здійснюється Міністерством молоді та спорту України спільно з громадськими організаціями, які залучають волонтерів до своєї діяльності: Волонтери ООН, Корпус миру США в Україні, Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва "Альтернатива — В", Всеукраїнська громадська організація "ЛЕЦ ДУ ІТ, ЮКРЕЙН" (Let's do it, Ukraine), Благодійна організація "Львівська освітня фундація", громадська організація "Global Office" тощо.

Беручи до уваги рекомендації Європейської Ради про визнання неформального та інформального навчання від 20 грудня 2012 року та Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо молодіжної роботи СМ/Рес (2017)491, Міністерством молоді та спорту спільно з Державним інститутом сімейної та молодіжної політики та Програмою розвитку ООН в Україні реалізується навчальна програма "Молодіжний працівник", започаткована в 2014 році. Метою програми є системне навчання методами неформальної освіти представників державної служби та інститутів громадянського суспільства, які працюють із молоддю; підвищення якості молодіжної роботи; подолання бар'єрів і упереджень у взаємодії державного та громадського секторів по роботі з молоддю.

Протягом 2017 року в рамках програми проведено 45 регіональних базових тренерів програми за участю більше 700 молодих людей; 5 тренінгів для тренерів програми за участі майже 100 учасників; 7 спеціалізованих тренінгів за участі більше 120 молодих людей. Загалом за результатами реалізації програми "Молодіжний працівник" з 2014 по 2018 рік було підготовлено понад 1500 випускників із числа фахівців з молодіжної роботи. З метою підтримки ефективних форм співпраці та мережування серед молодіжних працівників у листопаді 2017 року в рамках Програми проведено Перший всеукраїнський форум молодіжних працівників та працівниць у м. Хар-

Таблиця 2. Суб'єкти кадрового забезпечення участі молоді та взаємодії з молоддю в межах державної молодіжної політики

	Місцевий рівень	Регіональний рівень	Національний рівень
Органи влади	Місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування	Місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування	Орган законодавчої влади (Верховна Рада України); центральні органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування
Молодіжне представництво	Молодіжні консультативно-дорадчі органи		
Інститути громадянського суспільства	Громадські об'єднання, що здійснюють діяльність у сфері молодіжної політики (громадські організації, асоціації, спілки, товариства; молодіжні політичні громадські організації тощо); органи учнівського та студентського самоврядування		
Молодіжна інфраструктура	Молодіжні центри		

Джерело: [15, с. 85].

кові за участі 120 учасників. Як експерти у Форумі взяли участь провідні європейські фахівці з теорії та практики молодіжної роботи Говард Вільямсон і Енн Кроулі (Велика Британія), Едгар Шлюмер (Естонія) [15].

З метою здійснення профорієнтаційної роботи серед молоді започатковано проект "Карта професій" (Центром "Розвиток КСВ" за участю Мінмолодьспорту та МОН), у рамках якого розроблено 4 посібника про професії у різних сферах: "ІТ сфера", "Банківська сфера", "Аграрна сфера" та "Юридична сфера". Міністерством молоді та спорту спільно з ПРООН в Україні реалізовувався спільний проект — портал "Моя кар'єра". Портал дозволяв українським старшокласникам абсолютно безкоштовно пройти профорієнтаційне тестування на основі міжнародних тестів. Станом на січень 2018 року послугами порталу "Моя кар'єра" скористались 183 483 відвідувачі, 48 120 — зареєструвались як користувачі, 21 820 молодих осіб пройшли тестування [1].

Нині в Україні на національному рівні втілено три моделі організації стажування молодих громадян в органах влади, а саме: 1) під адмініструванням громадської організації; 2) під адмініструванням Міністерства молоді та спорту; 3) під адмініструванням іншого міністерства. При цьому усі ці моделі запроваджено в межах реалізації державної молодіжної політики [15, с. 72].

Суб'єктами, які взаємодіють із молоддю, залучають молодих людей до ухвалення рішень, а також формують активну життєву позицію молоді, є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, консультативно-дорадчі органи, інститути громадянського суспільства, установи та заклади молодіжної інфраструктури [15, с. 84].

Найбільш дієвим інструментом соціалізації молодого покоління є молодіжні організації. Статистичні дані останніх років демонструють зростання кількості молодіжних організацій та організацій, що працюють із молоддю [15, с. 90].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про активний розвиток державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді. Провідними суб'єктами державної молодіжної політики виступають місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування, що на основі правової бази забезпе-

чують інформування, консультування та сприяння професійній, культурній, міграційній, трудовій мобільності молоді. Молодіжні (регіональні) центри є основними молодіжними інститутами забезпечення соціальної мобільності на регіональному рівні. Активними учасниками, що забезпечують інформування молоді про їх можливості у професійному розвитку, виступають інститути громадянського суспільства. Державна політика спрямована на поступове збільшення та розвиток кадрового забезпечення, що проявляється у збільшенні працівників, що працюють з молоддю у різних напрямках та сферах діяльності. Як наслідок, відбувається активізація участі молоді у різних сферах життя суспільства.

Література:

1. Аналітична записка до звіту про виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку України за 2017 рік, відповідальними за які визначено Мінмолодьспорт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2018/02/27/18/1508_7_3_2.pdf
2. Батюк А. Державне сприяння реалізації трудового потенціалу молоді. Збірник наукових праць. — 2015. — Вип. 44 "Ефективність державного управління". — С. 191—197.
3. Болотська О.А. Чинники соціальної мобільності сучасної молоді в контексті реформування системи вищої освіти. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12boasvo.pdf>
4. Вебер М. Основные понятия стратификации / М. Вебер // Социологические исследования. — 1994. — № 5. — С. 147—156.
5. Годован Ю.В., Ніколаєнко Н.О. Соціальна мобільність молоді як стратегічна складова політичної соціалізації молоді // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки. — 2017. — Вип. 2. — С. 76—78.
6. Інформація про напрямки діяльності та контакти молодіжних центрів праці в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/17345>
7. Каленюк І.С., Ямковий В.А. Особливості впливу освіти на забезпечення соціальної мобільності в сучасних умовах / І.С. Каленюк, В.А. Ямковий // Демографія та соціальна економіка. — 2015. — Вип. 2 (24). — С. 88—102.

8. Молодіжні трудові загони [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/15235>

9. Постанова КМУ від 20 грудня 2017 р. № 1014 "Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1014-2017-p>

10. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1014, Постанова КМУ від 3 жовтня 2018 р. № 807 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-2018-p?lang=ru>

11. Про затвердження Державної цільової соціальної програми "Молодь України на 2016—2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України, Постанова КМУ від 18 лютого 2016 р. № 148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-p>

12. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012—2020 роки, Указ Президента України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>

13. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016—2020 роки, Указ Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>

14. Соціально-професійна мобільність в умовах сучасної освіти [Текст]: матеріали Міжнародної конференції, Київ, 5 грудня 2016 р. / за заг.ред.проф. А.О. Ярошенко. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. — 60 с.

15. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І.О., гол. ред. колег., Ярема О.Й. та ін.]. — К.: ДП "Редакція інформаційного бюлетеня "Офіційний вісник Президента України", 2018. — 100 с.

16. Чернуха Н. Інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі як передумова успіху соціальної мобільності сучасної особистості / Н.М. Чернуха // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: [зб. наук. праць]. — Вип. 14. — К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. — С. 12—21.

References:

1. Ministry of Youth and Sports (2018), "An analytical note to the report on the implementation of the tasks of the State Strategy for Regional Development of Ukraine for 2017" available at: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2018/02/27/18/1508_7_3_2.pdf (Accessed 4 April 2019).

2. Batiuk, A. (2015), "Public assistance to the labor potential of young people", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*, vol. 8, pp. 191—197.

3. Bolots'ka, O. A. (2012), "Factors of social mobility of modern youth in the context of reforming the system of higher education", *Scientific Bulletin Donbass*, [Online],

available at: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12boasvo.pdf> (Accessed 3 April 2019).

4. Veber, M. (1994), "Basic concepts of stratification", *Sotsiologichni doslidzhennia*, vol. 5, pp. 147—156.

5. Hodovan, Yu. V. Nikolaenko, N. O. (2017), "Essential categories and factors of using labor resources potential of the population", *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu imeni Vasylia Stusa*, vol. 2, pp. 76—78.

6. Ministry of Youth and Sports (2015), "Information on activities and contacts of youth labor centers in Ukraine", available at: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/17345> (Accessed 4 April 2019).

7. Kaleniuk, I. S. Yamkovyj, V. A. (2015), "Features of the impact of education on ensuring social mobility in modern conditions", *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, vol. 2 (24), pp. 88—102.

8. Ministry of Youth and Sports (2014), "Youth labor detachments", available at: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/15235> (Accessed 4 April 2019).

9. The Cabinet of Ministers of Ukraine, (2017), The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 20, 2017, No. 1014 "On Approval of Model Provisions on the Youth Center and the Expert Council at the Youth Center", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1014-2017-p> (Accessed 3 April 2019).

10. The Cabinet of Ministers of Ukraine, (2018), "On amendments to the decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 20, 2017, No. 1014, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 3, 2018, No. 807", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-2018-p?lang=ru> (Accessed 3 April 2019).

11. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), On approval of the State Target Social Program "Youth of Ukraine for 2016—2020", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-p> (Accessed 3 April 2019).

12. Decree of the President of Ukraine, (2012), "About the Strategy of the State Personnel Policy for 2012—2020", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012> (Accessed 3 April 2019).

13. Decree of the President of Ukraine, (2012), "About the Strategy of National-Patriotic Education of Children and Youth for 2016—2020", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012> (Accessed 3 April 2019).

14. Yaroshenko A.O. (2016), "Social-professional mobility in the conditions of modern education", *Materialy mizhnarodnoi konferentsii, NPU named after MP Drahomanov*, Kyiv, Ukraine, 60 P.

15. A report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, and the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine, (2017), "Participation of young people in the processes of reforming the state", *Official Bulletin of the President of Ukraine*, 100 P. (Accessed 3 April 2019).

16. Chernukha N., (2012), "Integration processes in the modern educational space as a prerequisite for the success of social mobility of modern personality", *Scientific journal of the NPU named after P. M. Drahomanov*, vol. 14, pp. 12—21.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2019 р.